

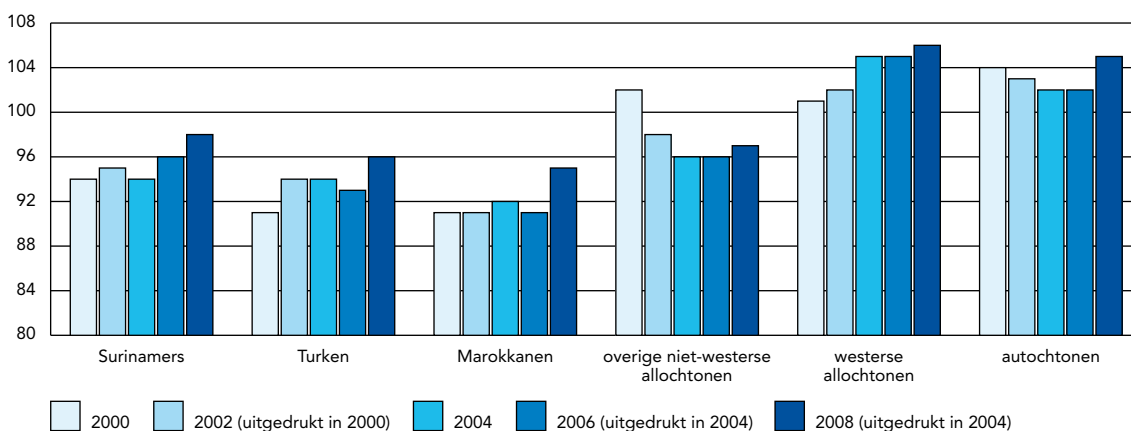
De Staat van de Stad Amsterdam V

Ontwikkelingen in participatie en leefsituatie

Kernpunten 10 jaar Staat van de Stad

Gemiddelde leefsituatiescore naar herkomstgroepen, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008

Leefsituatie-index

- De leefsituatie in Amsterdam is ten opzichte van de voorgaande jaren in 2008 verbeterd (van 100 naar 102,3), bijna alle bevolkingsgroepen gingen erop vooruit.
- Amsterdammers met een werkloosheidsuitkering gingen er vanaf 2004 op achteruit.
- De leefsituatie-index van de eerste generatie niet-westerse migranten stijgt sterker dan gemiddeld, vooral onder Turkse en Marokkaanse Amsterdammers.
- Oud-Zuid, Centrum en Oud-West hebben vanaf 2000 de hoogste leefsituatie-index. Oost-Watergraafsmeer en Zeeburg zijn de sterkste stijgers. Zuidoost, Amsterdam-Noord en Geuzenveld-Slotermeer scoren vanaf 2002 het laagst.

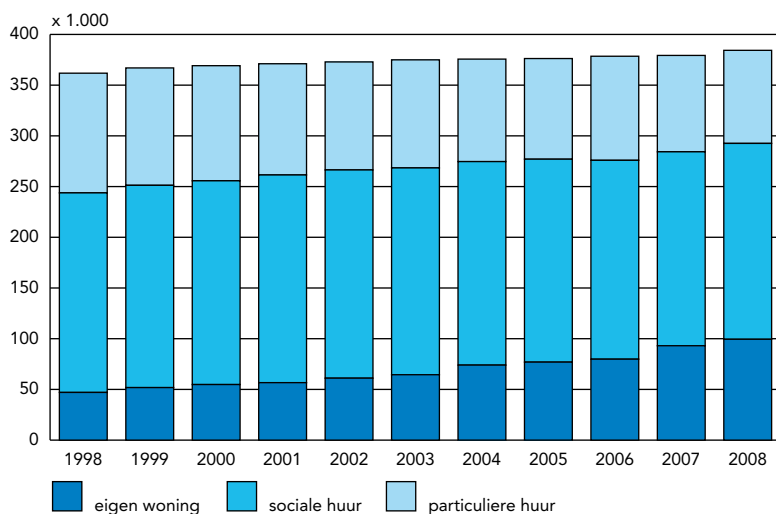
Bevolking en woningmarkt

- De productie van nieuwbouwwoningen in Amsterdam is sinds 2005 sterk toegenomen.
- De groei van zowel de woningvoorraad als bevolkingsomvang zit weer op het niveau van 1998.
- Het aantal koopwoningen in de stad is in tien jaar tijd verdubbeld.
- In tegenstelling tot de landelijke trend daalt het aandeel 65-plussers.

Gezondheid

- Een pasgeborene in Amsterdam heeft een levensverwachting van ruim een jaar minder dan gemiddeld in Nederland. Dit verschil wordt kleiner doordat de levensverwachting in Amsterdam sneller stijgt.
- De sterfte aan hart- en vaatziekten neemt af.
- De afgelopen tien jaar is men minder gaan roken (31% van de 12-plussers rookt).
- Vier van de tien volwassen Amsterdammers kampen met overgewicht. Onder jongeren neemt ernstig overgewicht toe en komt vooral veel voor onder Turkse en Marokkaanse meisjes.
- Amsterdammers sporten vaker en voldoen iets vaker aan de Norm Gezond Bewegen.

Woningvoorraad Amsterdam naar eigendom, 1 januari 1998-2008

bron: DPG/DBG/OGA/O+S

Onderwijs

- Sinds de start in 1998 is er een sterke groei in Voorschoolse educatie: nu volgt circa eenderde van alle peuters de Voorschool op circa 140 locaties.
- De deelname aan het speciaal onderwijs (REC 2-4) is de afgelopen acht jaar gestegen (+16%). Amsterdammers van niet-westerse herkomst zijn oververtegenwoordigd in het speciaal onderwijs.
- Het opleidingsniveau van vooral de tweede generatie allochtone jongeren stijgt. In 2000/'01 was 21% van de studenten in het hoger onderwijs van niet-westerse herkomst, in 2007/'08 is dit toegenomen tot 25%.
- Het aantal studenten in Amsterdam groeit sterk (HBO: +24%; WO: +16% in de periode 2002/'03-2007/'08).

Economie en arbeid

- De afgelopen jaren lag de economische groei in Amsterdam boven het landelijk gemiddelde.
- Tussen 2001 en 2008 nam het aantal banen in Amsterdam toe met bijna 23.000 banen (+6%).
- In verreweg de meeste stadsdelen groeide de werkgelegenheid, vooral in de zakelijke dienstverlening.
- Het aantal eenpersoonsvestigingen gaat een steeds groter deel uitmaken van de totale Amsterdamse economie (van 51% in 2000 naar 61% in 2009).
- Het aandeel niet-werkende werkzoekenden onder Amsterdammers tussen 15 en 65 jaar ligt in 2009 (april 7,5%) fors lager dan in 2000 (11,3%).
- De effecten van de huidige economische recessie in Amsterdam zijn nog onbekend, maar Amsterdam lijkt relatief schokbestendig.

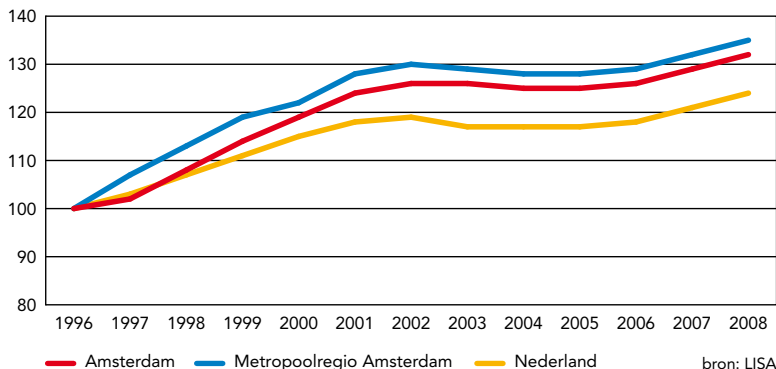
Inkomen

- Het gemiddelde besteedbaar inkomen van Amsterdamse huishoudens is de afgelopen jaren gestegen, het minst (vrijwel niet) bij niet-westerse allochtonen.
- Het aantal uitkeringen is de afgelopen jaren sterk gedaald, maar Amsterdam houdt het op één na hoogste aandeel uitkeringsafhankelijken.
- Bijna een van de vijf huishoudens moet rondkomen van het minimum (2007: 18%). Dit aandeel is sinds 2003 ongeveer gelijk. Wel stijgt het aandeel minimahuishoudens dat drie jaar of langer van een minimuminkomen rondkomt.
- Ruim 28% van alle jongeren tot 18 jaar (bijna 40.000) groeit op in een minimahuishouden.
- Het aantal cliënten in de schuldhulpverlening is enorm toegenomen: van ruim 7.000 aanmeldingen in 2003 naar ruim 10.000 in 2008.

Maatschappelijke en politieke participatie

- Het aandeel Amsterdammers dat zich in sterke mate geïsoleerd voelt neemt sinds 2000 geleidelijk af. De groep die zich niet-geïsoleerd voelt neemt weer toe na een afname in 2004.
- Een derde van de Amsterdammers doet vrijwilligerswerk. Dit aandeel is sinds 2000 redelijk constant.
- Het aandeel Marokkanen dat vindt dat de positie van de eigen bevolkingsgroep is verbeterd, is van 2006 op 2008 gestegen. Ook ervaren zij minder vaak discriminatie.
- Circa 34.000 inburgeringsplichtigen hebben nog geen cursus afgerond. Jaarlijks worden 2.000 cursussen afgerond.
- Het politieke zelfvertrouwen van Amsterdammers en het vertrouwen in het bestuur nemen toe.

Groei van de werkgelegenheid, 1996-2008 (indexcijfers; 1996=100)

De Staat van de Stad Amsterdam V

Ontwikkelingen in participatie en leefsituatie

Gemeente Amsterdam

Dienst Onderzoek en Statistiek

Colofon

Gemeente Amsterdam
Dienst Onderzoek en Statistiek (O+S)
Oudezijds Voorburgwal 300
Postbus 658
1000 AR Amsterdam
Telefoon 020 251 0333
www.os.amsterdam.nl
algemeen@os.amsterdam.nl

Auteurs

Ellen Lindeman, Jeroen Slot, Hester Booi, Lotje Cohen,
Clemens Wenneker, Carine van Oosteren, Robert Selten,
Lieselotte Bicknese, Idske de Jong, Maddy Roelofs,
Manilde van der Oord

In opdracht van

Gemeente Amsterdam
Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO)
Afdeling Service, Projecten en Advies (SPA)
Contactpersoon Toni Niël / Simone Crok,
t.niel@dmo.amsterdam.nl / s.crok@dmo.amsterdam.nl
Telefoon 020 251 8333

Met dank aan

De klankbordgroep: Kees Waijenberg, Jaap Lemereis,
Norbert Krijnen, Luc Holleman, Paul Hoornweg, Bert Veldkamp,
Nico van Rossen (DMO), Pieter van Franeker, Kees de Rooij,
Bob Kassenaar (BDA), Arnoud Verhoeff (GGD), Anja Hommel
(DZS), Kees Dignum (DW), Edwin Oskam (EZ), Kees Hulsman
(DWI), Jan Ponse (De Baarsjes).
Verder aan: Jeroen Boelhouwer (SCP), Sako Musterd,
Els Veldhuizen (UvA, Geografie en Planologie), Rinus Deurloo
(IMapping), Eric Slot,
en de vele Amsterdammers die zijn geënuquêteerd.

Productiebegeleiding

Wim van Zee & Cor Hylkema (O+S)

Grafische vormgeving

Stadsdrukkerij Amsterdam N.V.

Fotografie

Marc Faasse

Locatie foto's

cover: Javastraat, 2009
inleiding: Marnixplantsoen, 2009
hoofdstuk 1: NDSM-terrein, 2007
hoofdstuk 2: Moestuingroep Wijsgerenbuurt, 2009
hoofdstuk 3: Landsmeer, 2009
hoofdstuk 4: prof. dr. I.C. Van Houteschool,
Amsterdam Zuidoost, 2009
hoofdstuk 5: Kalverstraat/Spui, 2006
hoofdstuk 6: Stadionplein, 2008
hoofdstuk 7: P.C. Hooftstraat, 2009
hoofdstuk 8: Hotdocksfestival NDSM-terrein, 2008
hoofdstuk 9: Marnixplantsoen, 2009
hoofdstuk 10: Mercatorplein, 2006
hoofdstuk 11: Spui, 2006
hoofdstuk 12: Max Euweplein, 2006

Opmaak en druk

Stadsdrukkerij Amsterdam N.V.

ISBN 978 90 6274 056 7

€ 30,-

oktober 2009

Woord vooraf

Freek Ossel

Wethouder

Sociale achterstanden zijn hardnekkig. Van alle denkbare kanten wordt energie gestoken in het bestrijden van armoede, het verbeteren van onderwijs, het aan werk helpen, het verhogen van veiligheid, het versterken van cohesie, het bevorderen van gezondheid, het stimuleren van participatie. Niettemin blijken emancipatie en positieverbetering van achterstandsgroepen in een grote stad geleidelijk verlopende en moeilijk te versnellen processen.

De vorige edities van *De Staat van de Stad* laten die hardnekkigheid van achterstanden zien; ook de hier verschijnende editie van deze tweejaarlijkse sociale monitor bevestigt dit.

Er is in de stad een scherpe tweedeling tussen mensen met wie het overwegend goed gaat en mensen bij wie de problemen zich snel kunnen opstapelen. En hoewel de economische voorspoed van de afgelopen jaren vooruitgang voor de sociaal zwakkere groepen met zich meebracht, is de in eerdere edities gesignaleerde tweedeling de afgelopen jaren niet kleiner geworden. Nu is er een economische crisis die een in sommige opzichten somber perspectief brengt. En dat – natuurlijk weer – het sterkst bij de zwakste groepen.

En toch...

Deze Staat van de Stad laat hoopgevende ontwikkelingen zien. Waren er in de voorafgaande twee edities betrekkelijk weinig veranderingen te bespeuren, deze editie laat zien dat stukje bij beetje vooruitgang wordt geboekt op de terreinen werk, inkomen en participatie. Daarmee is de gemiddelde leefsituatie van vrijwel alle groepen Amsterdammers vooruitgegaan. En Amsterdammers zijn, in hun oordeel over de sociale cohesie in de stad, positiever geworden.

Hoe de crisis voor Nederland c.q. Amsterdam gaat uitpakken is moeilijk te voorspellen. Wel is nu zichtbaar dat Amsterdam vanuit een relatief sterke uitgangssituatie in deze crisis is beland. Ook kunnen wij verwachten dat, los van het economisch tij en bij gelijkblijvende inspanning, veel optredende verbeteringen zullen doorzetten. Dat geldt bijvoorbeeld voor een stijgend opleidingsniveau in Amsterdam en voor een hogere levensverwachting van de Amsterdammers.

Onvermijdelijk benoemt deze monitor ook de domeinen, plekken en groepen die stagneren of achteruitgaan. Daarbij constateer ik dat die samenvallen met de gekozen zwaartepunten en extra maatregelen in het gemeentelijk sociaal beleid.

Anders gezegd: de richting van het sociaal beleid blijkt vrij nauwkeurig. Ook al is het effect van onze maatregelen niet zo rap en direct als wij zouden wensen, wij gaan onmiskenbaar de goede kant op.

Dit is de vijfde editie van *De Staat van de Stad*.

Parallel aan *De Staat van de Stad* zijn er monitors die inzoomen op specifieke aspecten. Op dit moment verschijnen er twee nieuwe: *De Staat van de Aandachtswijken* en *De Staat van de Jeugd*.

De Staat van de Stad is een monitor die zich heeft bewezen als effectief hulpmiddel in een beleidscyclus waarin het 'weten' voorafgaat aan het 'willen'.

Met vijf edities van *De Staat van de Stad* beschikken we over de participatiegegevens over een periode van tien jaar. Daarom zijn de belangrijkste trends en trendbreuken van die periode weergegeven op de binnenzijde van het omslag. Na het verschijnen van deze uitgave zal ik een debat organiseren tussen bestuurders en wetenschappers over de betekenissen die aan deze tienjaarsgegevens kunnen worden toegekend. Ik vertrouw erop dat daarmee een zinvolle stap wordt gezet voor een volgende beleidscyclus.

Ik wil de medewerkers van de Dienst Onderzoek en Statistiek (O+S), als onderzoekers en samenstellers van *De Staat van de Stad*, en DMO, als ambtelijk opdrachtgever, bedanken voor hun bijdrage aan deze vijfde uitgave. Ik wil ook Marc Faasse bedanken die, via een fotografie-opdracht en in de vorm van collages, een aantal delen van de stad op een heel bijzondere manier in kaart heeft gebracht.

Freek Ossel
Wethouder Werk en Inkomen en Diversiteit

Inhoud

Woord vooraf	3
Conclusie en discussie	7
Inleiding	11
1 De Amsterdamse leefsituatie	17
2 Bevolking, woningmarkt en woonmilieus	31
3 Gezondheid	41
4 Participatie in onderwijs	55
5 Economie	77
6 Participatie in arbeid	91
7 Participatie in welvaart	101
8 Maatschappelijke participatie	117
9 Participatie in hobby's, cultuur, sport en vakantie	129
10 Participatie in politiek	145
11 Leefbaarheid en veiligheid	155
12 Cumulatie en ruimtelijke verdeling van participatie	175
Geraadpleegde literatuur	183
Bijlage I Methodeverantwoording Participatiemonitor	187
Bijlage II Toelichting Stads- en Regiomonitor Amsterdam en getoonde kaarten	191
Bijlage III Overzicht clusters en indicatoren leefsituatie-index	193
Bijlage IV Omschrijving van de buurtcombinaties en stadsdelen	195

Conclusie en discussie

De Staat van de Stad Amsterdam V bevat tal van feiten en wetenswaardigheden over de participatie van Amsterdammers in het (bijna) afgelopen decennium. Het onderzoek bestrijkt een periode van tien jaar – deel I verscheen in 2001 en gaat over het jaar 2000 – waarin de deelname van Amsterdammers aan de stedelijke samenleving wordt gevolgd. Dit hoofdstuk bevat de opvallendste conclusies en ontwikkelingen in die jaren.

Deel I en II (dat gaat over de periode 2000-2002) toonden positieve ontwikkelingen, waar evenwel lang niet alle bevolkingsgroepen van profiteerden. Er werd dan ook gewezen op een scherpere tweedeling in de stad. Deel III (over de periode 2000-2004) liet stilstand op een aantal terreinen zien en in deel IV (over 2000-2006) werd gesproken van stilstand of voorzichtige vooruitgang. In het algemeen ging het goed met de economie en werkgelegenheid en met name groepen en gebieden waarmee het al goed ging profiteerden daarvan. Andere groepen, zoals laagopgeleiden, mensen met lage inkomens en niet-westerse allochtonen, leken minder te profiteren of gingen er zelfs op achteruit. In dit deel – over de periode 2000-2008 – zien we op een aantal gebieden van 2006 op 2008 echter ook vooruitgang voor sociaal zwakkere groepen.

Over de hele linie genomen is de leefsituatie van Amsterdammers er op vooruitgegaan. Dat geldt ook voor het overgrote deel van subgroepen, zoals niet-westerse allochtonen. De gemeten veranderingen in de gemiddelde leefsituatie zijn het gevolg van de dynamiek in de samenstelling van de bevolking én in de positie van individuele huishoudens. Amsterdam trekt nog steeds nieuwe bewoners uit de rest van Nederland en uit tal van westerse landen aan. De Amsterdamse bevolking groeit dan ook sterk en de stad vergrijsst veel minder snel dan de rest van Nederland. Dat heeft onder meer te maken met de veranderende woningvoorraad (veel nieuwbouw en meer koopwoningen), waardoor huishoudens (langer) in de stad kunnen en willen blijven wonen. Daarnaast valt op dat de niet-westerse migranten hun positie hebben verbeterd: tegenover nieuwkomers die in een relatief zwakke positie verkeren, staan meer geslaagde migranten die beginnen te suburbaniseren. De tweede generatie kan relatief gemakkelijk winst boeken ten opzichte van de eerste generatie. De leefsituatie-index van de eerste generatie niet-westerse migranten stijgt van 94 in 2000 naar 97 in 2008 en die van de eerste generatie Turkse en Marokkaanse Amsterdammers van 89 naar 94. De – jeugdige! – tweede generatie heeft een stabiele, bovengemiddelde leefsituatiescore.

De drie belangrijkste hulpbronnen die de kwaliteit van de leefsituatie bepalen zijn inkomen, onderwijs en werk. Globaal genomen heeft Amsterdam op elk

van deze terreinen positieve ontwikkelingen door-
gemaakt. De koopkracht is sinds 1998, na een dip in 2004, toegenomen en dichterbij het landelijke niveau gekomen. Voor werk geldt bijvoorbeeld dat de participatiegraad voor veel groepen is toegenomen en de werkloosheid ligt in 2008 nog iets lager dan in 2000 (dat in economisch opzicht een topjaar voor Amsterdam was). De voorspellingen zijn echter dat de werkloosheid in Amsterdam de komende twee jaar zal oplopen tot het (hoge) niveau van 2005 (10%) of zelfs het niveau van de periode 1994-1997 (13 tot 15%).

Op het gebied van onderwijs is de afgelopen tien jaar vooruitgang geboekt: de achterstand ten opzichte van de rest van het land is deels ingelopen en het opleidingsniveau (van vooral de tweede generatie allochtone jongeren) stijgt. Maar een deel van de in Amsterdam geboren jongeren loopt onderwijsachterstand op. De tweedeling in het onderwijs, zowel in termen van kwaliteit als langs etnische en sociaaleconomische scheidslijnen, neemt dan ook niet af. Ook is de kwaliteit van sommige scholen onvoldoende en is het onzeker of aanvullende maatregelen zoals de voorschool voldoende rendement hebben. Overigens is er voor deze onderwerpen steeds meer aandacht, waardoor er ook betrouwbaarder cijfermateriaal beschikbaar komt. Dat vergroot de kans op een effectieve bijdrage van de gemeente Amsterdam op een beleidsterrein waarop veel partijen actief zijn.

De (ervaren) gezondheid van Amsterdammers hangt sterk samen met de mate van participatie. Daarin zien we de afgelopen jaren niet zoveel veranderingen. Wel wordt het verschil in levensverwachting met heel Nederland kleiner, doordat de levensverwachting van Amsterdammers sterker toeneemt dan landelijk, vooral die van mannen. Ook neemt het aandeel Amsterdammers dat sport en dagelijks beweegt licht toe. Een grote zorg blijft toenemend overgewicht, vooral onder de jeugd.

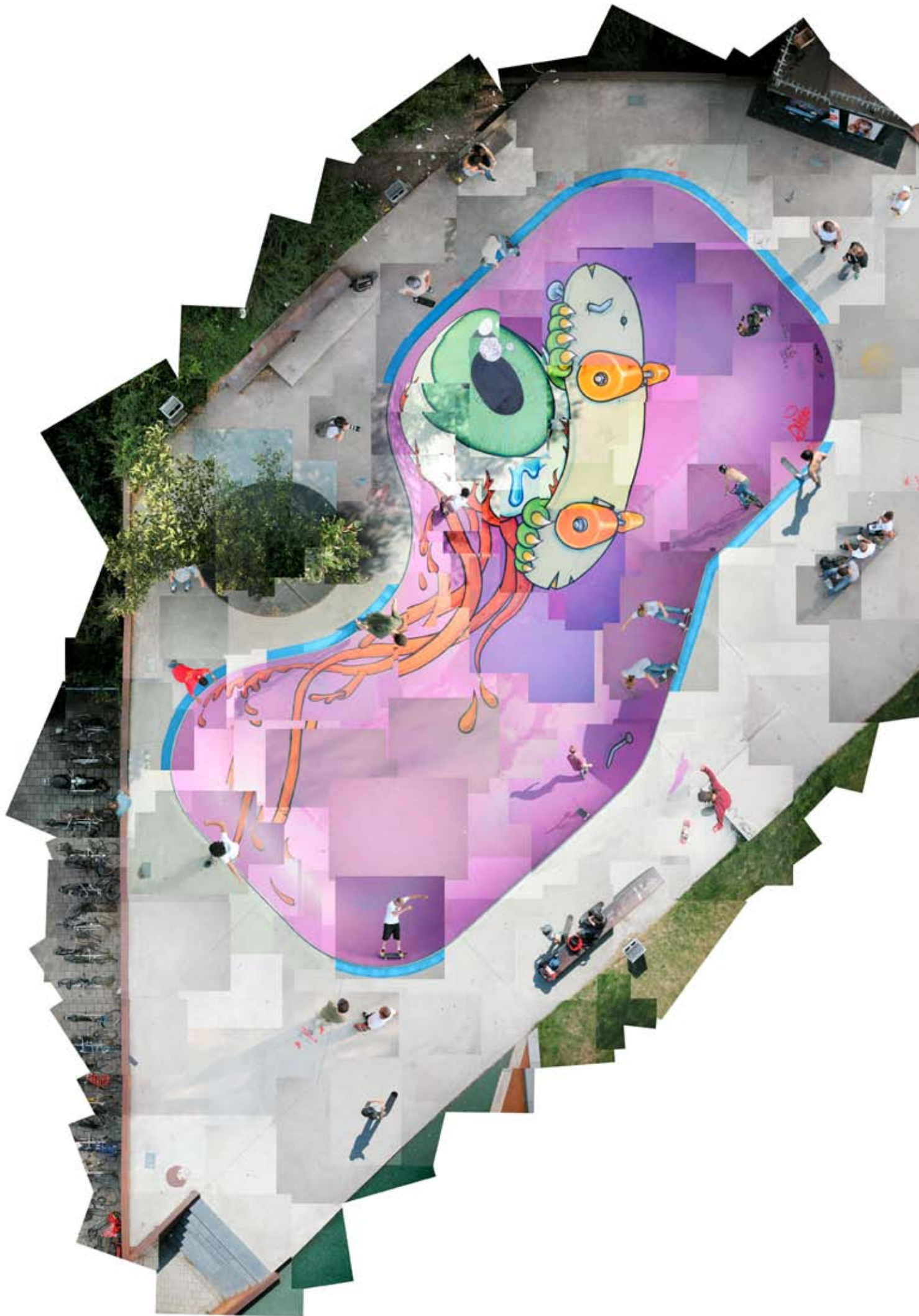
In De Staat van de Stad Amsterdam wordt ook veiligheid gezien als randvoorwaarde voor participatie en leefbaarheid. Over de hele periode gemeten is de criminaliteit gedaald, zowel in aantallen aangiften als in de beleving van Amsterdammers. Wel geldt dat deze daling de laatste jaren minder sterk is en niet (meer) voor alle vormen van criminaliteit geldt. Zo is het aantal meldingen van overlast (door jongeren) toegenomen en neemt ook het aantal geweldsincidenten toe.

Deze ontwikkelingen betreffen het gemiddelde beeld voor de stad als geheel. Daarmee is dus niet gezegd dat dit voor alle stadsdelen en buurten geldt. Op de terreinen van participatie en leefbaarheid geldt grofweg een driedeling in de stad: de randen van de stad scoren op veel terreinen onder het gemiddelde (Geuzenveld-Slotermeer, Zuidoost, Amsterdam-Noord en Bos en Lommer; in mindere mate Osdorp, De Baarsjes en Slotervaart). Een groot deel van de negentiende-eeuwse gordel scoort op veel terreinen gemiddeld (Westerpark, Oost-Watergraafsmeer, Zeeburg). De stadsdelen Centrum, Oud-Zuid, Oud-West en (in mindere mate) Zuideramstel scoren daarentegen op veel terreinen hoger dan gemiddeld. Globaal geldt dat binnen de ring meer vooruitgang is geboekt dan buiten de ring. Daarbij moet een aantal nuances worden aangebracht. De binnenstad, en dus het aantrekkelijke centrum van Amsterdam, dijt uit naar alle kanten. Dat zagen we bijvoorbeeld in stadsdeel Westerpark. In deze stadsranden is niet zozeer sprake van verdringing, maar van opvolging van verschillende categorieën bewoners. Bij deze

ontwikkeling past ook het feit dat in Bos en Lommer op menig terrein aanzienlijke vooruitgang is geboekt, terwijl op andere terreinen nog aanzienlijke achterstanden bestaan. Ook buiten de ring is het beeld divers. Stilstand of achteruitgang is er in Geuzenveld-Slotermeer en delen van Amsterdam-Noord. Vooruitgang is er in (de vernieuwde gebieden van) Zuidoost, vooral op het gebied van woonkwaliteit en -tevredenheid. In sociaaleconomisch opzicht zijn de verbeteringen in Zuidoost echter veel minder goed zichtbaar.

Een laatste belangrijke ontwikkeling betreft het opinieklimateit, of meer algemeen: de verhouding tussen de verschillende groepen Amsterdammers. Het eerste decennium van deze eeuw is politiek in menig opzicht turbulent verlopen. Toch lijkt het er op dat de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 een keerpunt vormen. Het grote aantal voorkeurstemmen op Aboutaleb (van migranten en vooral autochtone Amsterdammers) werd gevolgd door dalende percentages Marokkaanse Amsterdammers met een negatief zelfbeeld en dalende percentages 'overige Amsterdammers' met een negatief beeld van Marokkaanse Amsterdammers. Ook het aandeel Marokkanen dat vindt dat de positie van de eigen bevolkingsgroep is verbeterd, is gestegen (van 18% in 2006 naar 33% in 2008). Allochtonen van de eerste generatie zijn hier positiever over dan allochtonen van de tweede generatie: van de eerste generatie allochtonen vindt 29% dat de positie verbeterd is, tegenover 17% van de tweede generatie allochtonen. Het aandeel Amsterdammers dat discriminatie ervaart daalt ook en de ervaren sociale cohesie in de buurt neemt eveneens toe.

De positieve trends maken dat Amsterdam er aan het begin van de huidige recessie op veel punten sterk voor staat. Maar daarnaast is er een aantal concentraties in de stad waar achterstanden en problemen – op het gebied van gezondheid, participatie, inkomen, scholing alsmede leefbaarheid en veiligheid – zich opstapelen.

Inleiding

Dit is de vijfde editie van De Staat van de Stad Amsterdam. Deze monitor startte in 2000 vanuit de behoefte aan systematisch gegevens over de sociale toestand in de stad. Het betrof toen de bestuursperiode 1998-2002, waarin ook het Sociaal Structuurplan (SSP) werd geformuleerd. Daarbij werd duidelijk dat systematisch inzicht in de sociale toestand van de bewoners van stad en de verschillen tussen groepen Amsterdammers grotendeels ontbrak. Uit deze informatiebehoefte kwam De Staat van de Stad voort. Inmiddels is het Sociaal Structuurplan 2004-2015 Wat Amsterdam Beweegt van kracht. Het SSP is gericht op investeren in grootstedelijke dynamiek (Amsterdam als creatieve kennis- en dienstestad), investeren in menselijk kapitaal (participatie van zoveel mogelijk Amsterdammers) en investeren in een leefbare omgeving ((sociale) veiligheid). De Staat van de Stad biedt een periodiek overzicht van de situatie in de stad rond deze thema's.

In dit onderzoek staat de participatie van Amsterdammers centraal. Participatie is een breed begrip en de thematiek van De Staat van de Stad is de afgelopen jaren sterk uitgebreid. De eerste editie besteedde voornamelijk aandacht aan de sociale participatie van de bevolking, maar inmiddels geeft De Staat van de Stad ook een overzicht van thema's die daarmee samenhangen: demografische ontwikkelingen, ontwikkelingen op de woningmarkt, economische ontwikkelingen en de gezondheid van de Amsterdammers. Verder thema's rond integratie van herkomstgroepen, leefbaarheid en veiligheid. In deze vijfde editie blijft er extra aandacht voor de thema's wonen, onderwijs, armoede, integratie, sociale cohesie en veiligheid. De economische ontwikkelingen in de stad worden voor het de tweede keer in een apart hoofdstuk beschreven, waarbij de regio een belangrijke rol speelt. Naast het regionale perspectief wordt bij alle thema's aandacht besteed aan Amsterdam in vergelijking met de drie andere grote steden, de rest van Nederland en (zo mogelijk en van toepassing) Europa. De ruimtelijke verschillen binnen de stad worden niet alleen vanuit buurten en stadsdelen beschreven, maar ook vanuit de (door de Dienst Wonen ontwikkelde) woonmilieus. In deze uitgave wordt niet meer uitgegaan van de woonmilieu-indeling van 2003, maar wordt een nieuwe indeling met gegevens uit 2008 gebruikt die beter aansluit bij de huidige woningvoorraad en samenstelling van de bevolking.

Net als in de vorige editie, is bij de keuze van de onderwerpen aangesloten bij de doelstellingen van het Programmakkoord 2006-2010 van de gemeente Amsterdam: 'Mensen maken Amsterdam.' Dit komt ten goede aan de bruikbaarheid van de uitkomsten van het onderzoek voor beleid bij de verschillende diensten en portefeuillehouders.

De Staat van de Stad is inmiddels uitgegroeid tot een bekende monitor en de leefsituatie-index tot een veel gebruikt instrument voor het meten van het welzijnsniveau in de stad. De resultaten worden gebruikt door politici, ambtenaren en uitvoerders op het sociaal-maatschappelijk werkterrein. Zij gebruiken

de resultaten bij het formuleren van beleid en programma's voor specifieke doelgroepen en gebieden in de stad.

Daarnaast hebben de rapportages van De Staat van de Stad geleid tot het uitvoeren van nadere, verdiepende onderzoeken over specifieke bevolkingsgroepen en gebieden in de stad. Met deze vijfde editie kan een beeld worden gegeven van de ontwikkelingen in de laatste tien jaar. Hierbij zijn de meest recente ontwikkelingen, de gevolgen van de kredietcrisis, slechts deels opgenomen. Immers: een groot deel van het onderzoek is gebaseerd op een enquête onder Amsterdammers die plaats vond in de beginperiode van de crisis. Daarnaast zijn de gevolgen van de crisis ook vanuit andere bronnen nog niet volledig bekend en daarom slechts ten dele opgenomen in het onderzoek.

De totstandkoming van de Staat van de Stad V is, op dezelfde wijze als de vorige keer, begeleid door een klankbordgroep. Deze groep bestond uit de opdrachtgever en vertegenwoordigers van verschillende gemeentelijke diensten met werkterreinen die aansluiten bij de thema's uit De Staat van de Stad (zie colofon).

Doelstellingen en onderzoeksvragen

De Staat van de Stad (ook wel de participatiemonitor genoemd) kent drie hoofddoelstellingen:

1. Het periodiek verkrijgen van een momentopname van sociaal-cultureel Amsterdam, een 'Staat van de Stad' gebaseerd op gestructureerde informatie over sociaal-culturele veranderingen.
2. Het periodiek verkrijgen van inzicht in de ontwikkelingen in dat sociaal-culturele domein. Dat kan beter naarmate er meer Staten van de Stad zijn verschenen. Dit is deel V.
3. Het verkrijgen van een basismonitor. De Staat van de Stad is een algemene basismonitor waarop acht participatierreinen (zie afb. 1) en hun bijbehorende monitoren worden afgestemd. De Staat van de Stad legt vervolgens weer de verbanden tussen die losse monitoren.

Met de monitor De Staat van de Stad wordt gestructureerde informatie verkregen over sociaal-culturele ontwikkelingen in de stad. Hierbij staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

- In welke mate participeren Amsterdammers in de samenleving op het gebied van onderwijs, arbeid, welvaart, maatschappij, cultuur, politiek en leefbaarheid en hoe is hun gezondheid? In welke mate zijn hierin de afgelopen jaren veranderingen opgetreden?
- Welke groepen hebben een relatieve achterstand op één of meer van deze terreinen, mede gelet op achtergrondkenmerken zoals leeftijd, geslacht en etnische herkomst? En welke groepen zijn juist actiever op welke terreinen? Zijn hierin de

Afb. 1 De participatiemonitor en voorbeelden van andere monitoren op de participatieterreinen

Resultaten Primair Onderwijs (DMO) / Bestuurlijke Rapportage (DMO)	Regionale enquête beroeps- bevolking (REB)	Armoede- monitor	Gezondheids- monitor (GGD)	Burger- monitor	Cultuur- monitor	Burger- monitor	GSB / WIA / VM*
Onderwijs	Arbeid	Inkomen	Gezondheid	Maat- schappelijke participatie	Culturele participatie	Politieke participatie	Leefbaarheid en veiligheid
Participatiemonitor (Staat van de Stad)							
Integratiemonitor							

*= Grote Steden Beleid / Wonen in Amsterdam / Veiligheidsmonitor.

- afgelopen jaren veranderingen opgetreden?
- Hoe is de participatiegraad van Amsterdammers ruimtelijk verdeeld? Waar vinden we ruimtelijke concentraties van (non)participatie? Hoe ontwikkelen deze concentraties zich door de tijd?

Terreinen van participatie

Het begrip participatie staat in De Staat van de Stad centraal. De gemeente investeert onder andere vanuit het Sociaal Structuurplan in menselijk kapitaal, zodat zoveel mogelijk Amsterdammers zelfstandig en volwaardig kunnen participeren in de samenleving. Daarnaast wordt geïnvesteerd in een leefbare omgeving. Een voldoende participatieniveau en een leefbare omgeving bieden goede voorwaarden voor sociale integratie en welzijn. Gezondheid wordt gezien als een maatschappelijke hulpbron of voorwaarde voor participatie en welzijn. Het welzijn, de algemene leefsituatie, van de bevolking wordt beschreven met behulp van de leefsituatie-index. Deze index is samengesteld uit een combinatie van factoren op het gebied van participatie en leefbaarheid (zie hoofdstuk 1 en bijlage III).

De afzonderlijke participatieterreinen bestaan uit een aantal primaire participatievormen en een aantal sociaal-culturele terreinen. Wat de primaire participatievormen betreft gaat het om de volgende aspecten:

- **Gezondheid:** gezondheid is een basisvoorwaarde voor participatie en participatie kan van invloed zijn op de gezondheid. Hierbij wordt gekeken naar levensverwachting en sterfte, ervaren gezondheid, gerapporteerde aandoeningen, klachten en fysieke beperkingen, leefstijlfactoren, psychisch welzijn en zorggebruik.
- **Onderwijs:** deelname aan onderwijs en onderwijsprestaties van de Amsterdamse jeugd (o.a. toetsresultaten, schoolverzuim, voortijdig schoolverlaten, pendel) en de aansluiting van onderwijs op arbeid.
- **Arbeid:** deelname aan arbeid en een analyse van werkloosheid onder groepen, evenals ruimtelijke concentraties van (langdurige) werkloosheid.

- **Welvaart:** inkomens- en uitkeringsgegevens, informatie over het rondkomen met het inkomen, (langdurige) armoede, schulden en schuldhulpverlening en het bezit van duurzame goederen.

De thema's arbeid en welvaart hangen nauw samen met de economische situatie in de stad en de omliggende regio. In de rapportage is dan ook een hoofdstuk aan **economie** gewijd.

Naast deze basisvoorwaarden en primaire vormen van participatie zijn er aanvullende, meer sociaal-culturele participatiedomeinen en leefsituatiedomeinen te benoemen:

- **Maatschappelijke participatie:** waaronder het actief deelnemen aan verenigingsactiviteiten, het verrichten van vrijwilligerswerk, religieuze betrokkenheid en het hebben van een sociaal netwerk versus sociaal-geïsoleerd zijn.
- **Culturele en vrijetijdsparticipatie:** het hebben van hobby's, uitgaansactiviteiten en cultuurdeelname, lidmaatschap van verenigingen, sport en vakantiegedrag.
- **Politieke participatie:** politieke interesse en kennis, electorale participatie (o.a. stemintentie), conventionele politieke participatie (zoals bijvoorbeeld lid zijn van een politieke organisatie), onconventionele politieke participatie (o.a. meedoen aan een handtekeningactie) en meer subjectieve oordelen over de politiek.
- **Leefbaarheid en veiligheid:** o.a. het oordeel over de woning en woonomgeving, sociale cohesie, de ervaren mate van verloederding, criminaliteitscijfers, onveiligheidsgevoelens, meningen over de ontwikkeling van de buurt en verhuisgeneigdheid.

Methode

Conform de vorige metingen is op drie wijzen informatie verzameld, via een enquête, via de Stadsmonitor en uit overige bronnen. Hieronder worden de gegevensbronnen kort toegelicht. Voor een uitgebreidere toelichting verwijzen we naar de bijlagen.

Participatiemonitor: een enquête onder Amsterdammers

Ten eerste zijn aan ruim 4.300 Amsterdammers van 18 jaar en ouder individueel vragen voorgelegd over participatie op de genoemde terreinen in de vorm van enquêtes. Dit wordt de Participatiemonitor genoemd. De samenhang tussen de terreinen kan bestudeerd worden omdat voor iedere respondent deze gegevens beschikbaar zijn. Bovendien kan voor iedere respondent op basis van hun antwoorden een samengestelde maat worden berekend die een totaalbeeld geeft van het welzijn, de leefsituatie-index (zie hoofdstuk 1 en bijlage III). Door de vragenlijst zoveel mogelijk gelijk te houden aan de vorige edities van De Staat van de Stad is een vergelijking van de resultaten tussen de vijf meetmomenten mogelijk. De vragenlijst is zowel telefonisch, schriftelijk als 'face-to-face' afgenomen (zie verder bijlage I voor een verder toelichting op de opzet en respons bij de enquête). De afname van de enquêtes vond plaats in de maanden september, oktober en november 2008.

Stadsmonitor: ruimtelijke dynamiek

De vraag naar de ruimtelijke verdeling van de participatie van Amsterdammers wordt grotendeels door middel van administratieve en statistische gegevens beantwoord. De Stadsmonitor en de Regiomonitor maken concentraties van kenmerken zichtbaar, bijvoorbeeld van werkloosheid, bijstandsgerechtigden

of culturele participatie. Het systeem geeft concentraties van geregistreerde eenheden weer op basis van 'zespositiepostcodegebieden' (zie voor een verdere toelichting bijlage II). Door in deze meting zo veel mogelijk dezelfde methoden als in de vorige metingen aan te houden is vergelijking in ruimtelijke concentraties mogelijk. De Regiomonitor geeft de mogelijkheid om dergelijke cijfers over Amsterdam en de regio te presenteren (zie bijlage II).

Niet voor alle fenomenen zijn gegevens beschikbaar op postcodeniveau. In die gevallen worden ruimtelijke variaties naar buurtcombinaties, stadsdelen en woonmilieus getoond.

Overige bronnen

Ten derde zijn gegevens gebruikt uit andere databestanden, onderzoeksrapportages en monitoren. Het betreft publicaties van O+S zoals Amsterdam in cijfers, de Amsterdamse Burgermonitor, de Cultuurmonitor, de Veiligheidsmonitor, en de Amsterdamse Armoedemonitor. Verder wordt gebruik gemaakt van andere gemeentelijke gegevens, zoals het onderzoek Wonen in Amsterdam en van cijfers van de politie Amsterdam-Amstelland. Ook is ter vergelijking gebruik gemaakt van landelijke gegevensbronnen (bijvoorbeeld van het CBS en het Sociaal en Cultureel Planbureau) en gegevens over de vier grote steden.

Leeswijzer

Voorin het rapport zit het hoofdstuk 'Conclusies en discussie', waarin de belangrijkste bevindingen van het onderzoek staan. Na de inleiding begint het rapport met een beschrijving van de samengestelde maat van verschillende scores op participatierreinen: de algemene leefsituatie, uitgedrukt in de leefsituatie-index (hoofdstuk 1). Daarna volgt in hoofdstuk 2 een beschrijving van demografische ontwikkelingen, ontwikkelingen op de woningmarkt en een toelichting op de nieuwe woonmilieu-indeling. Hoofdstuk 3 beschrijft een belangrijke voorwaarde voor participatie, namelijk gezondheid. In hoofdstuk 4 staat de situatie op het gebied van onderwijs centraal. Hoofdstuk 5 gaat in op de belangrijkste economische ontwikkelingen. Vervolgens wordt nader ingegaan op twee primaire participatierreinen: participatie in arbeid (hoofdstuk 6) en participatie in welvaart (hoofdstuk 7). Dan komen de sociaal-culturele participatierreinen aan bod: maatschappelijke participatie (hoofdstuk 8), participatie in hobby's, cultuur, sport en vakantie (hoofdstuk 9) en politieke participatie (hoofdstuk 10). De thema's leefbaarheid en veiligheid staan centraal in hoofdstuk 11. Het laatste, cumulatieve, hoofdstuk geeft een overzicht van participatie en leefbaarheid naar stadsdeel, woonmilieu en herkomstgroep, en gaat in op ruimtelijke cumulatie van achterstanden (hoofdstuk 12).

Er zal in deze rapportage niet specifiek worden ingezoomd op de situatie in de aandachtswijken in de stad, daarvoor verwijzen we naar de rapportage De Staat van de Aandachtswijken (O+S, september 2009). Voor een specifiek overzicht van de positie van de jeugd in Amsterdam verwijzen we naar het rapport De Staat van de Jeugd (O+S, september 2009).

In de bijlagen staan toelichtingen op de gebruikte methoden van onderzoek. Bijlage I bevat een toelichting op de onderzoeksmethode van de enquête, bijlage II licht de methode van de Stadsmonitor en de Regiomonitor toe (onder meer de werkwijze voor het kiezen van concentratiegebieden) en bijlage III bevat een overzicht van de clusters en indicatoren van de leefsituatie-index. Tot slot wordt in bijlage IV een overzicht gegeven van de stadsdelen en buurtcombinaties in Amsterdam in 2008.

Bij de teksten en afbeeldingen in de rapportage wordt alleen een bronvermelding vermeld als de gegevens *niet* afkomstig zijn uit de enquête die aan De Staat van de Stad ten grondslag ligt.

1

De Amsterdamse leefsituatie

Sinds 2000 publiceert O+S de leefsituatie-index, een samengestelde index die een beeld geeft van het algehele welzijn van de Amsterdammers. De index laat zien hoe gunstig of ongunstig de leefsituatie van bepaalde groepen Amsterdammers is. Omdat ze nu voor de vijfde keer is berekend, is ook de ontwikkeling van de verschillende groepen en per stadsdeel zichtbaar.

Kernpunten

- De gemiddelde leefsituatie in Amsterdam is verbeterd (van 100 in 2004 en 2006 naar 102 in 2008).
- De verbetering van de leefsituatie vindt het sterkst plaats op het domein consumptiegoederen.
- Voor elke leeftijdsgroep treedt verbetering van de leefsituatie op, behalve voor de jongste. De toename is het sterkst voor de groep 55 t/m 64-jarigen.
- Na achteruitgang in de leefsituatie van 2004 op 2006 voor veel opleidingsniveaus, zien we nu verbetering, het sterkst voor laagopgeleiden.
- De leefsituatie voor Amsterdammers met betaald werk is nog gunstiger geworden; die van mensen zonder betaald werk is gemiddeld nauwelijks verbeterd. Hiermee is het verschil iets vergroot.
- Van Amsterdammers zonder betaald werk is alleen de leefsituatie voor mensen met een uitkering vanwege ziekte of met een ouderdomspensioen verbeterd. Opvallend is de sterke achteruitgang voor mensen met een werkloosheidsuitkering. Ook studenten zijn er op achteruitgegaan.
- De leefsituatie-index is voor alle herkomstgroepen gestegen, sterker dan gemiddeld voor Marokkanen, Turken en autochtonen.
- De eerste generatie allochtonen is er in vergelijking met 2000 op vooruitgegaan (van 94 naar 97). De al gunstige gemiddelde score van de tweede generatie – voornamelijk jongeren – is gelijk gebleven (105).
- Veel stadsdelen zijn erop vooruitgegaan, waarvan Oost-Watergraafmeer, Osdorp, Zuideramstel en Amsterdam-Noord bovengemiddeld.
- Minder Amsterdammers verkeren in een achterstandspositie (m.b.t. werk, opleiding en/of inkomen), maar bij achterstand op verschillende terreinen is de leefsituatie voor mensen tot 65 jaar niet verbeterd.

De leefsituatie-index is in 1974 ontwikkeld door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP)¹ en geeft een beeld van het algemene welzijnsniveau van de bevolking. De index wordt berekend op basis van een enquête over (de domeinen) wonen, gezondheid, consumptiegoederen, vrijetijdsactiviteiten, mobiliteit, sociale participatie, sportactiviteiten, vakantie en sociaal netwerk. In bijlage III wordt de meting van deze domeinen nader omschreven. De leefsituatie – het welzijn – wordt beïnvloed door individuele ‘hulpbronnen’ als inkomen, arbeid en opleiding, door de fysieke en sociale omgeving en door voorzieningen (bijvoorbeeld zorg- en culturele voorzieningen). Deze

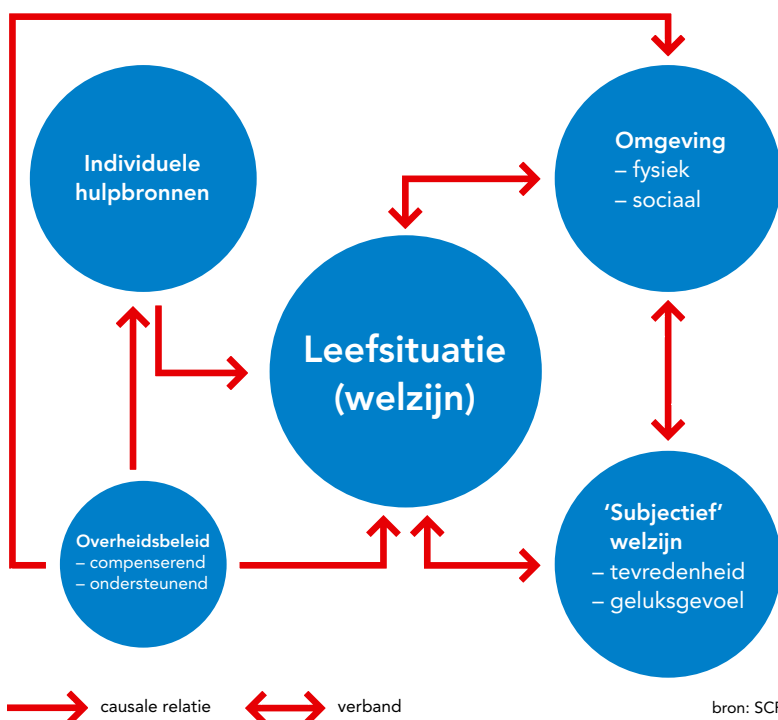
factoren zijn te beïnvloeden door beleid. Naast deze spelen meer subjectieve factoren een rol, zoals de tevredenheid met de eigen situatie en hoe men tegen de eigen leefomgeving en de maatschappij aankijkt. Het SCP heeft dergelijke verbanden in een leefsituatiemodel beschreven (zie afb. 1.1).

In dit hoofdstuk wordt eerst ingegaan op de ontwikkeling in de gemiddelde leefsituatie-index. Vervolgens komen de scores voor de verschillende groepen aan de orde, waarbij hulpbronnen worden betrokken als inkomen, arbeid en opleiding en wordt gekeken naar demografische kenmerken als leeftijd, huishoudtype en herkomstgroep. Ook wordt ingegaan op verschillen in de leefsituatie naar woonomgeving (stadsdelen en woonmilieus). Daarna komt de leefsituatie in relatie tot subjectieve factoren aan de orde, zoals ervaren geluk en tevredenheid en hoe men aankijkt tegen de samenleving. Een ander thema is de relatie tussen enerzijds de leefsituatie-index en anderzijds maatschappelijke achterstand op de hulpbronnen. Tot slot wordt een vergelijking met de leefsituatie in de vier grote steden (de G4) en geheel Nederland getrokken.

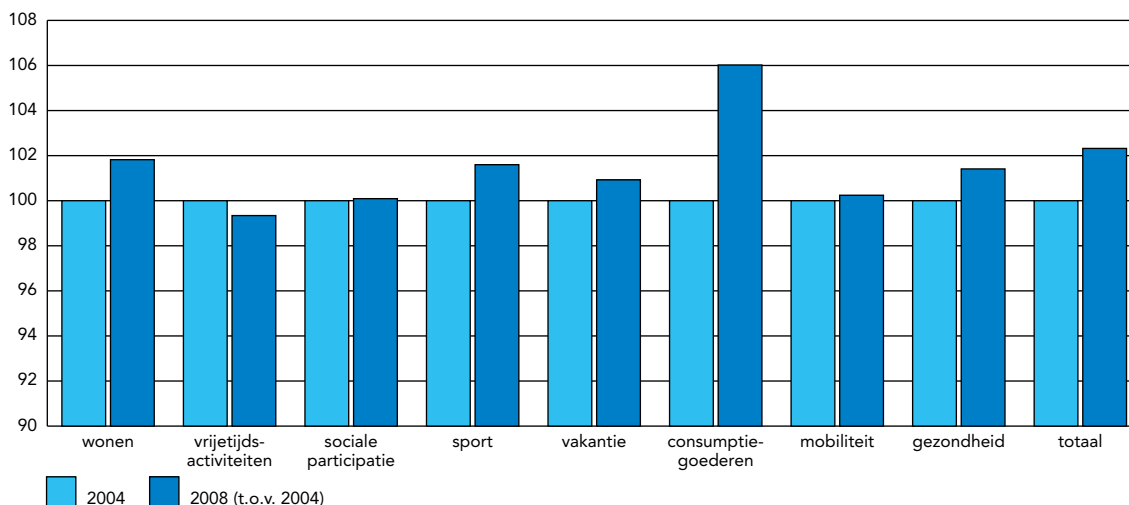
Ontwikkelingen in de leefsituatie: vooruitgang

De leefsituatie-index is in 2004 gemiddeld op 100 gesteld. Om ontwikkeling weer te geven is de leefsituatie van 2008 berekend ten opzichte van 2004, zoals dat ook voor 2006 is gebeurd.² Voor elke respondent is de persoonlijke indexscore berekend, die is afgezet tegen het gemiddelde (100) en zo betekenis krijgt: een score van 104 betekent gunstiger dan gemiddeld, een score van 96 ongunstiger. Zo is voor de verschillende groepen Amsterdammers de huidige positie en de ontwikkeling op de ‘ranglijst’ weergegeven.

Afb 1.1 Redeneerschema voor de beschrijving van de leefsituatie (het leefsituatiemodel)

Afb. 1.2 Veranderingen in acht domeinscores van de leefsituatie-index, 2004 en 2008

De totale score in 2008 (102) is gunstiger dan die in 2004 (100) en 2006 (100,4 – afgerond ook 100). De leefsituatie van Amsterdammers is er dus op vooruitgegaan. Overigens vonden de enquêtes voor de kredietcrisis plaats.

De leefsituatie bestaat echter uit acht domeinen en het is interessant om te kijken waar de veranderingen zijn opgetreden. Daartoe is op basis van 2004 (100) voor elk domein de score voor 2008 berekend. Het blijkt dat de vooruitgang in de totale leefsituatie in veel domeinen is terug te vinden (zie afb. 1.2.). Veruit de sterkste stijging zien we in het domein duurzame consumptiegoederen (huishoudelijke apparaten, hobbyartikelen e.d.). Door de groeiende welvaart hebben mensen meer consumptiegoederen. Dat zien we ook terug bij wonen en vakantie. Daarnaast gaat het in 2008 beter qua sport en gezondheid. De gemiddelde positie wat betreft mobiliteit en sociale participatie (vrijwilligerswerk, sociale isolatie) is vrijwel gelijk gebleven en inzake vrije tijd (hobby's, uitgaan, verenigingsleven) treedt een lichte verslechtering op.

De sterke verbetering op de domeinen consumptiegoederen en (in mindere mate) gezondheid en de (lichte) verslechtering op het domein vrije tijd traden ook al op van 2000 op 2002 (zie De Staat van de Stad II, 2003). Alleen zien we nu – van 2004 op 2008 – op meer domeinen sterkere verbeteringen.

volwassenen van 25 tot 35 jaar (108), de slechtste 75-plussers (85). Tot 45 jaar ligt de leefsituatiescore boven het gemiddelde, vanaf 55 eronder.

In vergelijking met voorgaande jaren is de leefsituatiescore voor elke leeftijdsgroep gestegen. Een uitzondering is groep 18 t/m 24-jarigen. Voor hen is de situatie in vergelijking met 2006 gelijk gebleven en ten opzichte van 2004 zelfs gedaald. Ook de gemiddelde leefsituatiescore van 65 t/m 74-jarigen is nauwelijks veranderd. De sterkste stijging zien we voor de groep van 55 t/m 64-jarigen: van 94 in 2004 naar 100 in 2008.

Huishoudtype

De gemiddelde leefsituatie-index verschilt ook per huishoudtype. Wel is de leefsituatie van alle huishoudtypes verbeterd ten opzichte van 2004 en 2006. Alleenstaanden en eenoudergezinnen hebben een

Afb. 1.3 Gemiddelde leefsituatiescore voor leeftijdsgroepen en huishoudsamenstelling, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008

	leefsituatie-score 2000	leefsituatie-score 2002 (uitgedrukt in 2000)	leefsituatie-score 2004	leefsituatie-score 2006 (uitgedrukt in 2004)	leefsituatie-score 2008 (uitgedrukt in 2004)
gemiddelde Amsterdam	100,0	100,4	100,0	100,4	102,3
leeftijd					
18-24 jaar	105	107	107	105	105
25-34 jaar	106	105	105	106	108
35-44 jaar	103	102	103	103	105
45-54 jaar	101	99	99	99	102
55-64 jaar	95	96	94	97	100
65-74 jaar	94	91	94	93	94
75 jaar en ouder	84	88	81	83	85
huishoudsamenstelling					
alleenstaande	96	97	95	97	98
eenoudergezin	99	99	96	97	99
gezin zonder kind	103	103	103	103	105
gezin met kind(eren)	102	102	101	103	105

De leefsituatie van groepen Amsterdammers

De leefsituatiescore en de ontwikkeling van die score variëren voor de verschillende bevolkingsgroepen. In afbeelding 1.3 zijn de scores van de verschillende groepen weergegeven, in de laatste kolom die in 2008.

Leeftijd

De score varieert sterk per leeftijdsgroep. In zijn algemeenheid hebben ouderen een slechtere leefsituatie dan jongeren. De beste leefsituatie hebben jong-

Afb. 1.4 Gemiddelde leefsituatiescore naar hulpbronnen (opleidingsniveau, inkomensbron en arbeid), 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008

	leefsituatie-score 2000	leefsituatie-score 2002 (uitgedrukt in 2000)	leefsituatie-score 2004	leefsituatie-score 2006 (uitgedrukt in 2004)	leefsituatie-score 2008 (uitgedrukt in 2004)
gemiddelde Amsterdam	100,0	100,4	100,0	100,4	102,3
opleidingsniveau					
ongeschoold (geen opleiding, lager onderwijs)	89	89	89	87	88
laaggeschoold (VBO, MBO-kort, leerlingwezen, MAVO, VMBO)	97	99	96	93	97
middelbaar geschoold (MBO-lang, HAVO, VWO)	105	107	105	103	104
hooggeschoold (HBO, universiteit)	111	109	111	111	112
arbeidsmarktpositie					
betaald werk	106	105	105	106	108
geen betaald werk	94	94	94	94	95
voornaamste inkomstenbron					
loon, salaris	106	105	104	105	107
eigen bedrijf	109	108	108	107	111
(N)WW	90	95	97	95	89
WAO-ANW, AAW	88	88	87	86	89
RWW, bijstand	83	87	86	86	85
AOW, pensioen	91	90	89	91	92
studiebeurs, ouderbijdrage	109	112	112	109	107

minder gunstige leefsituatie-index dan gemiddeld, twee partners (met of zonder kinderen) een aanzienlijk betere. Vergelijken we 2008 met 2000 dan zien we vooruitgang voor alle huishoudtypes behalve eenoudergezinnen.

Opleiding

Het opleidingsniveau heeft sterke invloed op de leefsituatie-index. Zo is de gemiddelde score voor

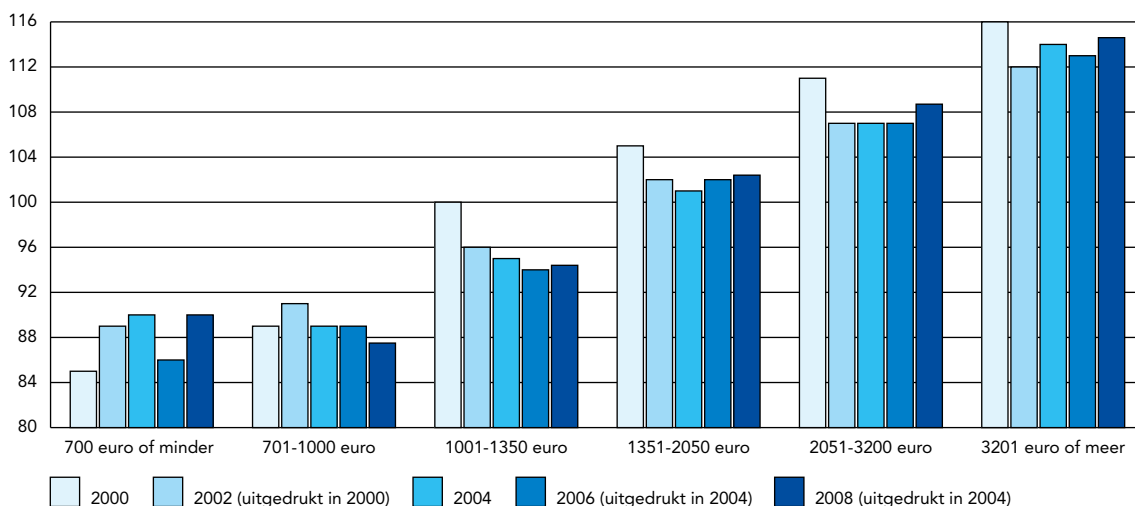
Amsterdammers zonder afgeronde opleiding 88 en die voor universitair geschoolden 114. De leefsituatie voor de verschillende opleidingsniveaus is ten opzichte van 2000 en 2004 niet veel veranderd, maar ten opzichte van 2006 toegenomen; 2006 was voor ongeschoolden, laag en vooral middelbaar geschoolden een slecht jaar (zie afb. 1.4). De sterkste toename van 2006 op 2008 zien we bij laaggeschoolden (van 93 naar 97), met name voor de niveaus VBO, MBO-kort en leerlingwezen (van 91 naar 95).

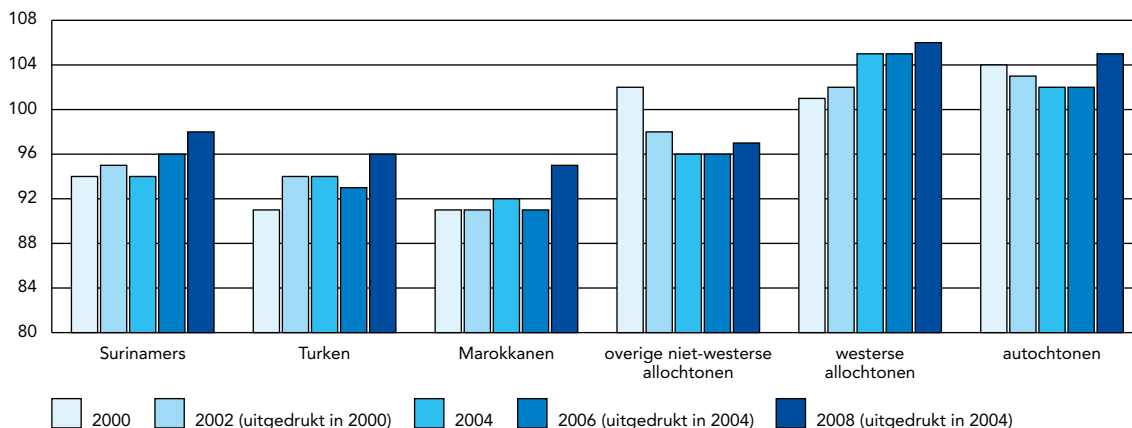
Werk en inkomen

Amsterdammers met betaald werk hebben in het algemeen een betere leefsituatie dan Amsterdammers zonder betaald werk en dat verschil is groter geworden: de leefsituatie voor mensen met betaald werk is nog gunstiger geworden, die van hen zonder nauwelijks verbeterd (zie afb. 1.4). De leefsituatie van mensen zonder betaald werk is alleen verbeterd voor mensen met een uitkering vanwege ziekte of een ouderdomspensioen. Studenten zijn er, evenals van 2004 op 2006, op achteruitgegaan. Opvallend is de sterke achteruitgang voor mensen met een werkloosheidsuitkering. In de periode 2006-2008 hebben veel mensen werk gevonden en zijn waarschijnlijk de moeilijk bemiddelbare groepen met een werkloosheidsuitkering overgebleven.

De hoogte van het inkomen speelt een belangrijke rol. In het algemeen geldt: hoe hoger het inkomen, des te gunstiger de leefsituatie-index. De verschillen tussen de inkomensklassen zijn groot: de minst gunstige leefsituatie is 88, de gunstigste 115. We zien geen opvallende ontwikkelingen. De leefsituatie-index voor de twee hoogste inkomensgroepen is conform de gemiddelde stijging toegenomen. Na een aanvankelijke daling in de leefsituatiescore voor de laagste inkomensgroep in 2006 is deze in 2008 weer gelijk aan die in 2004. De leefsituatie-index voor de op een na laagste inkomensgroep is iets gedaald. De overige inkomensgroepen laten nauwelijks veranderingen zien.

Afb. 1.5 Gemiddelde leefsituatiescore naar netto maandelijks huishoudinkomen (exclusief studenten), 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008

Afb. 1.6 Gemiddelde leefsituatiescore naar herkomstgroepen, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008

Herkomstgroepen

Voor alle grote herkomstgroepen³ geldt dat de leefsituatie-index is gestegen. Amsterdammers van Marokkaanse afkomst hebben de minst gunstige leefsituatie-index, maar deze is wel sterk gestegen (van 91 in 2006 naar 95 in 2008). Ook mensen van Turkse herkomst zijn er flink op vooruitgegaan (van 93 in 2006 naar 96 in 2008). Beide groepen waren er van 2004 op 2006 nog iets op achteruitgegaan. Van 2004 op 2008 boekten ze vooruitgang in vrijwel dezelfde domeinen als alle Amsterdammers (zie afb. 1.2), dus het sterkst op het gebied van consumptiegoederen en wonen. De algemene stijging op het gebied van vakantie zien we bij Turken en Marokkanen niet terug en de stijging voor sport is bij hen maar klein. Bij Turken zien we een sterke daling in de vrijetijdsactiviteiten, voor Marokkanen blijft dit gelijk. Voor mensen van Surinaamse herkomst was al in 2006 vooruitgang te zien en deze zet door (van 94 in 2004 naar 96 in 2006 en naar 98 in 2008). De hoogste score hebben mensen afkomstig uit de groep overige westerse landen (106), in 2004 en 2006 was die nog 105. De groep autochtonen lag in 2000 nog boven de groep overige westerse allochtonen, maar daalde tot en met 2006. Ten opzichte van 2006 steeg deze groep weer sterk, van 102 naar 105. De groepen westerse allochtonen en autochtonen zijn daarmee de twee groepen met een bovengemiddelde score. Al met al zijn de verschillen tussen de herkomstgroepen iets minder groot geworden. Voor de mensen uit de overige niet-westerse landen is in de periode 2004-2008 weinig veranderd (van 96 in 2004 en 2006 naar 97 in 2008); hun leefsituatie is gunstiger dan die van Turken en Marokkanen en iets ongunstiger dan die van Surinamers. Wanneer we de situatie over een langere periode bekijken, dan zien we dat de leefsituatie voor alle herkomstgroepen ten opzichte van 2000 is verbeterd, met uitzondering van de groep overige niet-westerse allochtonen. Kijken we naar het verschil tussen de gemiddeld laagste en de hoogste score van de groepen, dan is dat verschil iets kleiner geworden (maximaal 13 in 2000, 14 in 2006 en 11 in 2008). Binnen de gedifferentieerde groep overige niet-westerse allochtonen zijn subgroepen te onderscheiden. In De Staat van de stad IV (2006) is voor het eerst

een opsplitsing naar werelddeel gemaakt.⁴ Gezien de relatief kleine aantallen in de enquête (zie afb. 1.7) moeten de resultaten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

Van de overige niet-westerse allochtonen blijken Afrikanen de laagste leefsituatiescore te hebben (95). Bovendien is hun situatie in vergelijking met 2006 verslechterd (van 97 naar 95). In deze subgroep bevindt zich een vrij grote groep Ghanezen, maar van deze groep is het aantal geïnterviewden te klein om de resultaten nog verder te kunnen opsplitsen. Duidelijk is wel dat de Amsterdamse Afrikanen veelal ongeschoold zijn, maar er is ook een aanzienlijk deel met een middelbare opleiding. Zij beschikken vaak over een laag of middeninkomen en zijn relatief weinig alleenstaand.

Ook de leefsituatie van Aziaten is ongunstiger (98) dan gemiddeld. Hun score is ongeveer gelijk aan die van alle niet-westerse allochtonen (97). In deze groep zitten waarschijnlijk veel Chinezen, maar ook vaak hoogopgeleide politieke vluchtelingen. De geënquêteerde Aziaten zijn vaak ongeschoold of middelbaar dan wel hoogopgeleid. Het gaat veelal om volwassenen met kinderen, met een laag of middeninkomen. De Amsterdammers afkomstig uit Latijns-Amerikaanse landen hebben een score die relatief gunstig is voor de groep overige niet-westerse allochtonen (101), maar die wel onder het Amsterdamse gemiddelde ligt. De geënquêteerden zijn relatief vaak vrouwen, veelal tussen de 25 en 35 jaar en zowel ongeschoold als middelbaar of hoogopgeleid.

Afb. 1.7 Gemiddelde leefsituatiescore naar groepen afkomstig uit de overige niet-westerse landen, 2006 en 2008

afkomst	2006 (uitgedrukt in 2004)	2008 (uitgedrukt in 2004)
overige niet-westerse landen	96	97
waaronder:		
Azië (n=96, n=101)	96	98
Latijns-Amerika (n=46, n=45))	100	101
Afrika (n=83, n=108)*	97	95

* Inclusief Ghanezen (n=22, n=27).

Afb. 1.8 Gemiddelde leefsituatiescore (SLI) per stadsdeel, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008

stadsdeel	SLI 2000	SLI 2002 (uitgedrukt in 2000)	SLI 2004	SLI 2006 (uitgedrukt in 2004)	SLI 2008 (uitgedrukt in 2004)	2006-2008	2004-2008	2000-2008
Centrum	105	105	108	106	106	=	-2	+1
Westerpark	101	102	99	102	101	-1	+2	=
Oud-West	105	103	103	105	108	+3	+5	+3
Zeeburg	100	101	101	103	105	+2	+4	+5
Bos en Lommer	96	97	97	99	100	+1	+3	+4
De Baarsjes	102	101	98	102	102	=	+4	=
Amsterdam-Noord	96	97	95	94	98	+4	+3	+2
Geuzenveld-Slotermeer	99	95	95	95	97	+2	+2	-2
Osdorp	100	100	98	98	102	+4	+4	+2
Slotervaart	100	99	102	100	101	+1	-1	+1
Zuidoost	95	95	95	96	98	+2	+3	+3
Oost-Watergraafsmeer	98	99	98	98	103	+5	+5	+5
Oud-Zuid	104	107	105	107	107	=	+2	+3
Zuideramstel	103	102	101	100	104	+4	+3	+1
gemiddeld	100	100	100	100	102	+2	+2	+2

Betere leefsituatie tweede generatie, vooruitgang eerste

Voor de Amsterdammers van niet-Nederlandse afkomst, maakt het uit of zij in Nederland zijn geboren. Zijn ze in Nederland geboren (de tweede generatie allochtonen), dan hebben ze een veel gunstiger leefsituatie dan de eerste generatie allochtonen (105 tegenover 97). Dat geldt evenwel alleen voor niet-westerse allochtonen; voor westerse allochtonen is er weinig verschil tussen de leefsituatiescore van de twee generaties (eerste generatie 105, tweede 106). Ten opzichte van 2000 is de eerste generatie er wel op vooruitgegaan (van 94 naar 97 in 2008), de leefsituatiescore van de tweede bleef gelijk (105). Het verschil tussen generaties heeft ook te maken met verschil in leeftijd. De tweede generatie is immers jonger. Maar ook onder de jongeren (18 tot 25 jaar) zien we een verschil. Zij die hier geboren zijn hebben een hogere score: 106 (105 in 2006) dan zij die hier niet geboren zijn: 97 (99 in 2006). Onder jongeren van Nederlandse afkomst is de score gunstiger: 110 (109 in 2006).

Verschillen naar etnische identiteit

Naast het land van afkomst is ook van belang met welk land men zich het meest verwant voelt: de etnische identiteit. Amsterdammers van niet-Nederlandse afkomst die zich meer identificeren met hun land van herkomst dan met Nederland hebben gemiddeld een slechtere leefsituatie (97) dan zij die zich meer Nederlands voelen of zich met beide landen evenveel verwant voelen (103 resp. 99). De scores zijn het laagst voor Amsterdammers van Turkse, Marokkaanse of Surinaamse afkomst die zich het meest met hun land van afkomst verwant voelen (94, 95 resp. 95).⁵

Onder deze herkomstgroepen hebben degenen die zich met Nederland of beide landen identificeren een hogere leefsituatiescore dan diegene die zich meer verwant voelen met het land van herkomst. Alleen

voor Amsterdammers van Marokkaanse afkomst blijkt de etnische identiteit nauwelijks uit te maken voor de leefsituatie-index.

De leefsituatie naar woonomgeving

Stadsdelen

De gemiddelde score op de leefsituatie-index verschilt sterk tussen de stadsdelen. De index varieert van 97 in Geuzenveld-Slotermeer tot 108 in Oud-West. Stadsdelen met een score lager dan het gemiddelde zijn Geuzenveld-Slotermeer, Amsterdam-Noord en Zuidoost. Veel hoger dan gemiddeld scoren Oud-West, Oud-Zuid, Centrum, Zeeburg en Zuideramstel.

De stijgende lijn die we van 2004 op 2006 bij diverse stadsdelen zagen, zet bij Oud-West, Zeeburg en (maar minder sterk) Bos en Lommer door. Nieuwe stijgingen van 2006 op 2008 zien we bij Amsterdam-Noord, Osdorp en Zuideramstel (die bovengemiddeld stijgen) en Geuzenveld-Slotermeer en Zuidoost. Gemiddeld is de leefsituatie van 2006 op 2008 met 2 punten verbeterd, maar sterker dan gemiddeld in Oost-Watergraafsmeer (+5) en in Osdorp, Zuideramstel en Amsterdam-Noord (alle +4). Daarmee scoort Osdorp nu gemiddeld, scoren Oost-Watergraafsmeer en Zuideramstel nu bovengemiddeld en scoort Oud-West nu nog meer boven het gemiddelde dan voorheen. Amsterdam-Noord scoort in 2008 wel hoger, maar nog steeds ver onder het gemiddelde. In Westerpark heeft de stijging van 2004 op 2006 niet verder doorgezet en dit stadsdeel scoort nu niet meer bovengemiddeld. Stadsdelen die niet zijn meegegaan met de algemene groei zijn Westerpark (-1), Oud-Zuid, Centrum en De Baarsjes (-0). Westerpark, De Baarsjes en Oud-Zuid groeiden nog wel van 2004 op 2006, maar blijkbaar zet deze groei niet door.

Bekijken we de ontwikkelingen in de leefsituatie in de stadsdelen over een langere periode, van 2000 tot en met 2008, dan zien we een vrij vaste top 3 van stadsdelen: Oud-Zuid, Centrum en Oud-West. Tot de stadsdelen met de laagste score behoren sinds 2002 Zuidoost, Amsterdam-Noord en Geuzenveld-Slotermeer. Dat laatste stadsdeel is het enige waar de leefsituatie achteruit is gegaan.

Oost-Watergraafsmere en Zeeburg zijn de sterkste stijgers, maar ook Bos en Lommer, Zuidoost, Oud-West en Oud-Zuid zijn sterker dan gemiddeld gestegen. De index voor Amsterdam-Noord en Osdorp is gemiddeld gestegen (+2). De leefsituatie in Westerpark en De Baarsjes is, na een toename van 2004 op 2006, in 2008 gelijk aan die in 2000. Ook Slotervaart, Centrum en Zuideramstel laten weinig verandering zien.

Leefsituatie in de woonmilieus

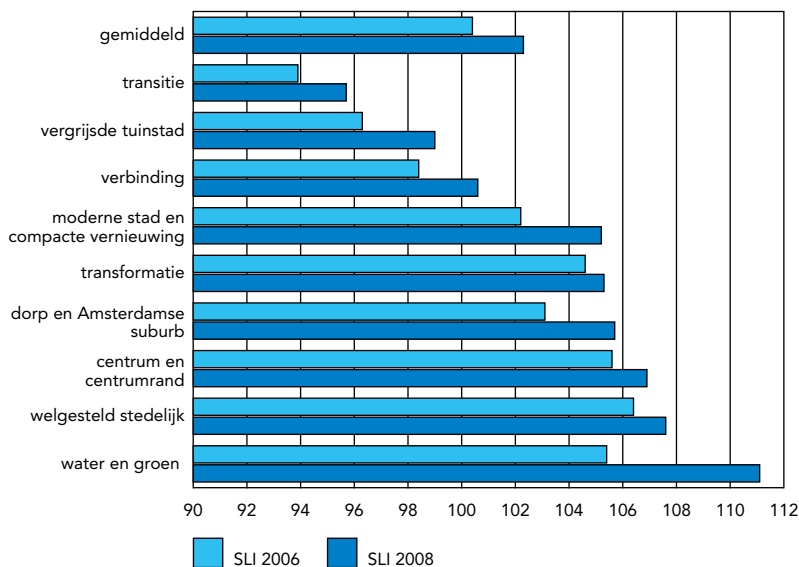
De leefsituatie verschilt ook sterk tussen de woonmilieus die te onderscheiden zijn (zie afb. 1.9, zie voor een beschrijving van die milieus hoofdstuk 2). Zo scoort het woonmilieu *transitie* 96 en heeft het woonmilieu *water en groen* (veel dure woningen) een score van 111. Ook in de woonmilieus – en herstructureringsgebieden – *vergrijsde tuinstad* en (in mindere mate) *verbinding* is de leefsituatie ongunstiger dan gemiddeld (99 resp. 101), terwijl die in de woonmilieus *welgesteld stedelijk* (108), *centrum* en *centrumrand* (107), *dorp en stadsrand* (106) en de overige nieuwbouwmilieus (*transformatie* en *moderne stad en compacte vernieuwing*) relatief gunstig is (beide 105).

In vrijwel alle woonmilieus is de leefsituatie-index gestegen, maar het meest in de nieuwbouwmilieus *water en groen* (waar de WOZ-waarde hoog is, zoals het Oostelijk Havengebied en een deel van IJburg). In woonmilieu *transformatie* (zoals De Aker, Nieuw Sloten en Ecawijk) is de gemiddelde leefsituatie niet gestegen. Ten opzichte van 2006 zijn de verschillen tussen de verschillende woonmilieus groter geworden. In 2006 was het maximale verschil 12 punten, in 2008 15.

Leefsituatie naar combinaties van achtergrondkenmerken: opleiding meest onderscheidend

In de voorgaande paragrafen is beschreven hoe de leefsituatie varieert naar hulpbronnen, demografische kenmerken en woongebied. Het is echter niet duidelijk welke kenmerken het meest onderscheidend zijn en wat het effect is van combinaties van kenmerken. Bijvoorbeeld: wat is meer onderscheidend voor de leefsituatie, iemands opleidingsniveau of het al dan niet hebben van betaald werk? En hoe is de leefsituatie van iemand die hoog is opgeleid, maar geen betaald werk heeft? Of zijn voor hoger opgeleiden andere factoren van meer belang? Om antwoorden op dergelijke vragen te krijgen is een segmentatieanalyse uitgevoerd. Daarbij is gekeken naar de kenmerken wel/geen betaald werk, inkomen, opleiding, huishouden, sekse, leeftijd, etnische afkomst en stadsdeel.⁶

Afb. 1.9 Gemiddelde leefsituatiescore (SLI) per woonmilieu, 2006 en 2008

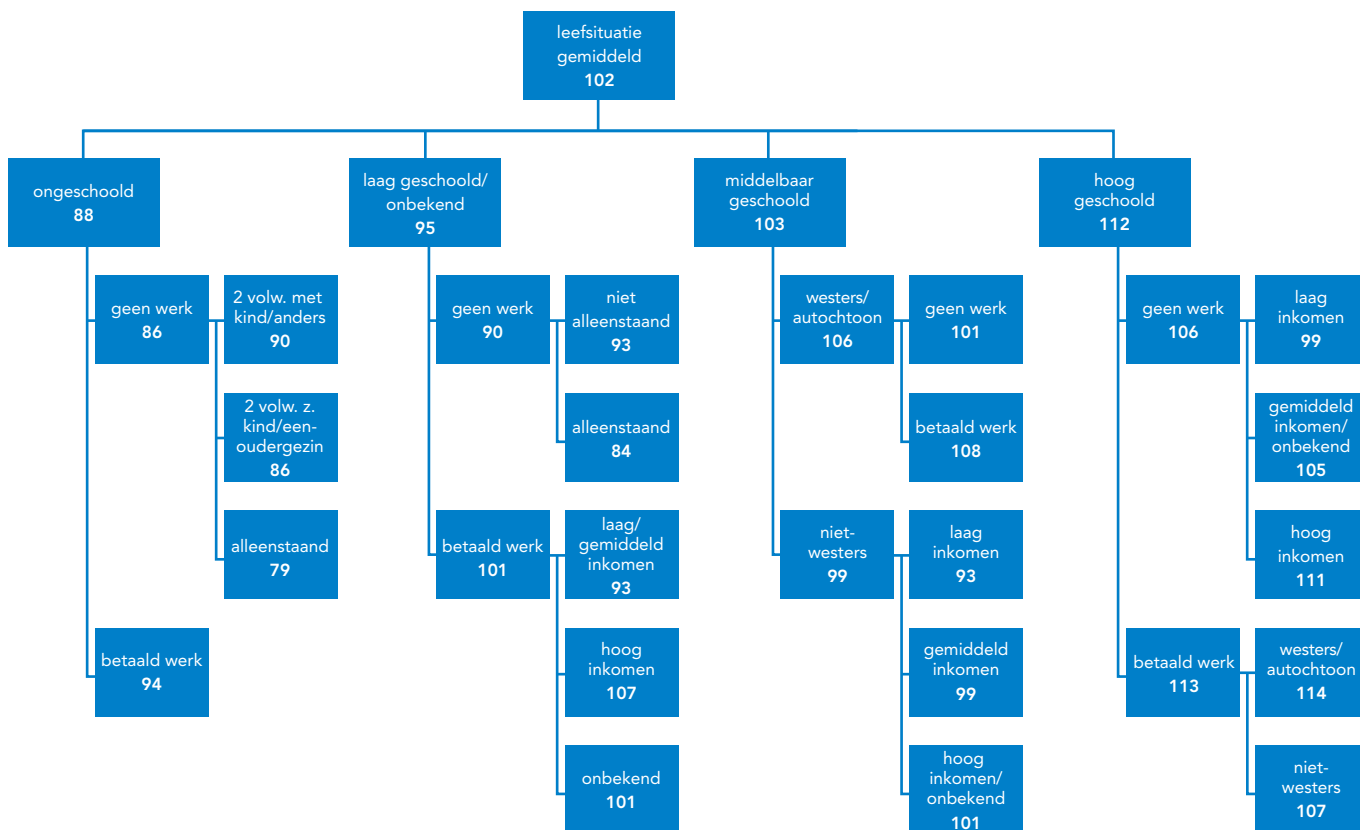

De resultaten van deze analyse zijn weergegeven in een boomdiagram, waarbij de eerste tak de meest onderscheidende factor weergeeft (zie afb. 1.10).⁷ Opleiding blijkt de meest onderscheidende factor, net als in 2006. In de jaren daarvoor was betaald werk de belangrijkste.

Kijken we naar opleiding dan is betaald werk voor drie van de vier niveaus het meest van belang. Alleen onder de Amsterdammers met een middelbare opleiding is herkomst meer van belang, waarbij niet-westerse allochtone een minder gunstige leefsituatie hebben dan autochtonen en westerse allochtonen. Voor ongeschoolden en laaggeschoolden zonder werk is daarna gezinssituatie het meest van belang, waarbij de leefsituatie van alleenstaanden het ongunstigst is. Voor de hoogopgeleiden zonder betaald werk is de hoogte van het inkomen meer van belang. Dat geldt ook voor de laagopgeleiden die wel betaald werk hebben. De leefsituatie van niet-westerse allochtonen met een middelbare opleiding hangt eveneens af van de hoogte van het inkomen. Onder middelbaar opgeleide autochtonen en westerse allochtonen speelt betaald werk een belangrijkere rol. Uit deze analyse blijkt verder dat het onderscheid naar geslacht, leeftijd en stadsdeel waarin men woont geen rol meer speelt naast de eerder genoemde factoren.

De groep met de slechtste gemiddelde leefsituatiescore bestaat uit ongeschoolde alleenstaanden zonder betaald werk (score 79, in 2006 nog 81). De gunstigste leefsituatie hebben hooggeschoolden met betaald werk van Nederlandse of allochtonen van westerse afkomst (114). De groep hoogopgeleide Amsterdammers van niet-westerse afkomst heeft een score van 107. Hoogopgeleide allochtonen van westerse afkomst hadden in 2006 ook al de hoogste score van alle onderscheiden groepen (113 in 2006, 114 in 2008). De laagste score hadden in 2006 75-plussers (75, in 2008 is die score gestegen naar 80).

Afb. 1.10 Analyse van de leefsituatie naar achtergrondkenmerken (gemiddelde score op leefsituatie-index 2008, uitgedrukt in 2004)

Subjectief welzijn; relatie met geluk, tevredenheid en vertrouwen

Betere leefsituatie voor tevreden en gelukkige mensen

Ruim driekwart (76%) van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder voelt zich gelukkig, van wie 16% erg gelukkig; 6% voelt zich 'niet zo gelukkig of ongelukkig' en 17% is 'niet gelukkig, niet ongelukkig'. Dit komt overeen met het beeld in 2006. Eenzelfde soort verdeling geldt voor de mate van tevredenheid

met het eigen leven (zie afb. 1.12, laatste regel). De leefsituatie varieert sterk met de mate waarin men zich tevreden en gelukkig voelt. Hoe meer tevreden men is en hoe gelukkiger men zich voelt, des te hoger ligt de leefsituatie-index. De index voor de verschillende categorieën verschilt niet veel wat leeftijd betreft (zie afb. 1.11).

Meer tevredenheid over regering en samenleving

Ruim de helft van de Amsterdammers is (zeer) tevreden over de Amsterdamse en Nederlandse

Afb. 1.11 Gemiddelde leefsituatiescore naar levenstevredenheid en geluk, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008

	2000	2002	2004	2006	2008
levenstevredenheid 5 categorieën					
zeer ontevreden (rapportcijfer 1-2)	83	82	87	86	86
ontevreden (3-4)	86	87	90	88	91
niet tevreden/niet ontevreden (5-6)	92	92	94	95	94
tevreden (7-8)	103	102	103	104	105
zeer tevreden (9-10)	102	103	102	106	106
mate van zich gelukkig voelen					
ongelukkig			85	80*	82
niet zo gelukkig			90	90	90
niet gelukkig, niet ongelukkig			93	94	94
gelukkig			102	103	104
erg gelukkig			106	108	109

* Klein aantal respondenten, n=57.

Afb. 1.12 Mate van tevredenheid met aspecten samenleving en eigen levenssituatie, 2008 (procenten)

	zeer ontevreden (rapportcijfer 1-2)	ontevreden (3-4)	niet tevreden, niet ontevreden (5-6)	tevreden (7-8)	zeer tevreden (9-10)	gemiddeld rapportcijfer
Nederlandse samenleving	5	8	32	47	6	6,3
regering	11	14	43	26	2	5,4
Amsterdamse samenleving	4	8	29	50	6	6,4
vrienden/kennissenkring	2	3	10	51	32	7,8
maatschappelijke positie	3	5	19	54	14	7,0
opleiding	4	5	16	49	22	7,2
financiële middelen huishouden	6	7	25	47	13	6,6
eigen leven	2	4	14	57	19	7,3

Afb. 1.13 Gemiddelde leefsituatiescore naar tevredenheid met aspecten samenleving en eigen levenssituatie, 2008

	zeer ontevreden (1-2)	ontevreden (3-4)	niet tevreden, niet ontevreden (5-6)	tevreden (7-8)	zeer tevreden (9-10)
Nederlandse samenleving	93	100	101	106	99
regering	95	101	104	105	92
Amsterdamse samenleving	92	98	101	106	98
vrienden/kennissenkring	82	89	92	104	106
maatschappelijke positie	84	90	97	106	109
opleiding	88	89	96	106	108
financiële middelen huishouden	87	95	98	106	110

samenleving; het gemiddelde rapportcijfer is een voldoende (6,4 resp. 6,3). Over de regering zijn ze minder tevreden, het gemiddelde rapportcijfer is hier 5,4 – de enige onvoldoende in tabel 1.12. Nog geen drie van de tien Amsterdammers zijn tevreden. De Amsterdammers zijn wel positiever over de regering en de Nederlandse en Amsterdamse samenleving dan in 2006. In 2006 was bijvoorbeeld 42% van de Amsterdammers (zeer) tevreden over de Amsterdamse samenleving, in 2008 56%. Het gemiddelde rapportcijfer is met ongeveer een half punt gestegen.

Amsterdammers zijn vaak tevreden over hun eigen situatie; zeven tot acht van de tien Amsterdammers zijn (zeer) tevreden over hun eigen leven, hun opleiding, maatschappelijke positie en vrienden- en kennissenkring (zie afb. 1.12). Het gemiddelde rapportcijfer ligt tussen de 7,0 en 7,8. De tevredenheid over hun financiële situatie ligt lager; daar zijn zes van de tien (zeer) tevreden; gemiddeld geeft men een 6,6. Ook over de financiële middelen en het eigen leven is men iets vaker tevreden dan in 2006 (het rapportcijfer steeg met 0,3 resp. 0,2). Ten aanzien van de overige aspecten zien we nauwelijks veranderingen. Nogmaals, de enquête vond plaats voor de economische crisis.

In het algemeen geldt dat de leefsituatiescore hoger ligt naarmate men meer tevreden is over een aspect van het eigen leven en de samenleving. Opvallend daarbij is dat de leefsituatie bij mensen die tevreden

zijn over de regering en de Nederlandse en Amsterdamse samenleving hoger ligt dan die van mensen die daar zeer tevreden over zijn. Het gaat daarbij wel om een relatief klein aantal mensen (zie tabel 1.12). De grootste verschillen in de leefsituatie-index bestaan tussen Amsterdammers die ontevreden zijn over hun vrienden/kennissenkring en maatschappelijke positie en Amsterdammers die daar tevreden over zijn.

De leefsituatie-index is ten opzichte van 2006 voor vrijwel alle groepen gestegen, met uitzondering van de Amsterdammers die zeer ontevreden zijn over hun maatschappelijke positie en zij die zeer ontevreden zijn over de financiële middelen van het huishouden. Ook de Amsterdammers die ontevreden zijn over hun opleiding zijn er niet op vooruitgegaan.

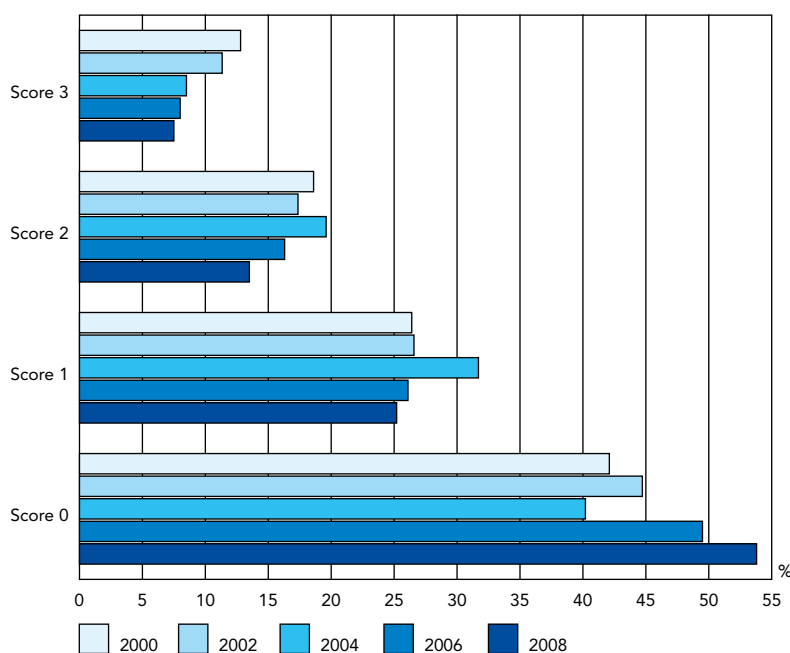
Dit jaar is voor het eerst gevraagd naar het vertrouwen in de toekomst. Acht van de tien Amsterdammers hebben vertrouwen in de toekomst, van wie een vijfde deel veel. Eveneens een vijfde heeft weinig of geen vertrouwen in de toekomst. De leefsituatie is gunstiger naarmate men meer vertrouwen in de toekomst heeft (zie afb. 1.14).

Maatschappelijke achterstand en leefsituatie

De afgelopen jaren hebben minder Amsterdammers een achterstand op één of meer primaire participatieterrain (inkomen, opleiding en werk), iets wat we

Afb. 1.14 Leefsituatiescore naar vertrouwen in de toekomst, 2008

	gegeven antwoorden (%)	leefsituatiescore 2008
veel vertrouwen	20	108
vertrouwen	60	104
weinig vertrouwen	10	94
geen vertrouwen	8	90
weet niet, geen antwoord	2	90
totaal	100	102

Afb. 1.15 Maatschappelijke achterstandsscore* voor personen van 65 jaar of jonger, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008 (procenten)

*0=geen achterstand op inkomen, arbeid of opleiding.

1=achterstand op 1 terrein (inkomen of arbeid of opleiding).

2=achterstand op 2 terreinen (inkomen én arbeid, of inkomen én opleiding, of arbeid én opleiding).

3=achterstand op alle 3 de terreinen (inkomen, arbeid én opleiding).

Afb. 1.16 Gemiddelde leefsituatiescore naar maatschappelijke achterstandsscore, personen jonger en ouder dan 65 jaar, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008

	2000	2002 (uitgedrukt in 2000)	2004	2006 (uitgedrukt in 2004)	2008 (uitgedrukt in 2004)
personen 65 jaar of jonger					
geen achterstand	111	109	110	110	111
achterstand op 1 indicator	104	102	101	100	103
achterstand op 2 indicatoren	97	96	97	97	96
achterstand op 3 indicatoren	83	86	86	84	83
gemiddeld*	102	102	103	103	105
personen boven de 65 jaar					
geen achterstand	102	102	101	101	104
achterstand op 1 indicator	94	90	87	87	90
achterstand op 2 indicatoren	84	83	80	80	82
gemiddeld*	90	90	87	89	90

* Het betreft hier het gemiddelde van de personen waarvan een achterstandsscore bekend is.

ook terugzien in de beschrijving van de thema's arbeid en welvaart (zie hoofdstuk 6 en 7). Toch heeft nog bijna de helft van de Amsterdammers tot 65 jaar een achterstand op één of meer van deze terreinen (46%). In de vorige rapportages lag dit aandeel op ruim de helft (2000: 58%, 2002: 55%, 2004: 60%, 2006: 50%). Een achterstand wil zeggen: geen betaald werk, een laag opleidingsniveau (maximaal Mavo of VMBO), en/of een netto maandinkomen van maximaal 1.000 euro.

Onder Amsterdammers van 18 tot 65 jaar met een achterstand op meer dan één indicator zien we geen vooruitgang in de leefsituatie-index. De groep met achterstand op één indicator gaat er wel op vooruit (zie afb. 1.16). Blijkbaar werkt een cumulatie van achterstanden nog ongunstiger dan voorheen. Bij Amsterdammers tot 65 jaar met achterstand op verschillende primaire participatieterreinen gaat het relatief vaak om vrouwen, om Surinamers, mensen uit de categorie overige niet-westerse landen en om 55 t/m 64-jarigen.

Positie ouderen

Als we het hebben over achterstand bij Amsterdammers van 65 jaar en ouder dan gaat het om opleiding en inkomen, dat wil zeggen een laag opleidingsniveau en/of een laag inkomen. Arbeid wordt hier niet meegenomen omdat de meeste 65-plussers niet meer actief zijn op de arbeidsmarkt. Acht van de tien ouderen hebben aldus geformuleerd een achterstand. Het aandeel ouderen met een achterstand op beide indicatoren (inkomen én opleiding) is in vergelijking met 2000 afgenomen, maar het aandeel met een achterstand op één van beide is toegenomen (zie afb. 1.17).

Anders dan bij Amsterdammers jonger dan 65 jaar stijgt de leefsituatie-index voor alle groepen ouderen ten opzichte van 2006, dus ook die leefsituatie van 65-plussers met achterstand in opleiding én met een laag inkomen (zie afb. 1.16). Ten opzichte van 2000 is de leefsituatie van 65-plussers met achterstand verslechterd.

Vergelijking met landelijke leefsituatie

De ontwikkelingen in de Amsterdamse leefsituatie kunnen we op een aantal punten vergelijken met landelijke cijfers van het SCP.

Het SCP constateerde dat de leefsituatie van alle Nederlanders in de periode 1997-2006 steeg van 100 naar 104 (het SCP heeft over 2008 nog geen gegevens beschikbaar).

De leefsituatie in de vier grote steden is gemiddeld minder goed dan in heel Nederland (G4 2004: 99; 2006: 100), maar de situatie in de G4 is tussen 1997 en 2006 wel verbeterd (van 97 in 1997 en 95 in 1999 naar 100 in 2006). In die periode werd een deel van de achterstand ingelopen.⁸

Die achterstand op Nederland zien we terug wanneer we de leefsituatie-index voor Amsterdam opnieuw berekenen, maar dan uitgedrukt in het Nederlands

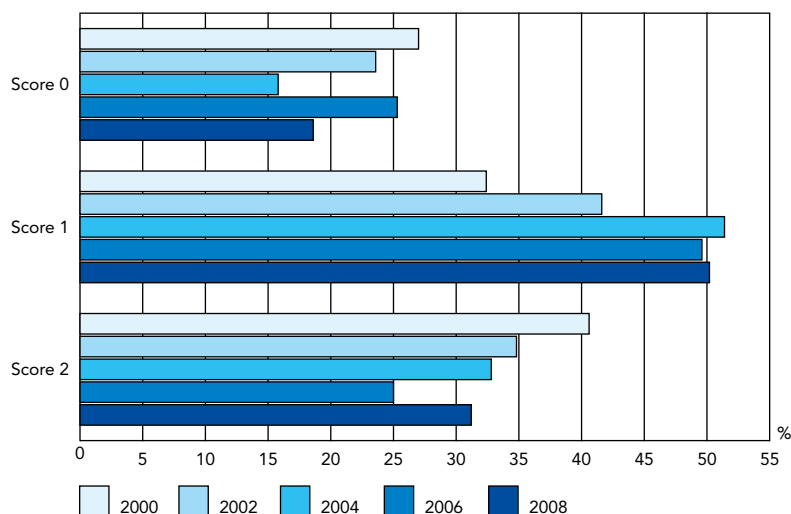
gemiddelde (zie afb. 1.18). Amsterdam scoorde in 2006 ook lager dan de G4 gemiddeld.

Binnen de G4 steeg Amsterdam ook minder sterk dan de drie andere grote steden samen. Amsterdam steeg van 2000 op 2004 van 94 naar 97 (een stijging van 3%, wel sterker dan de stijging van 2% voor heel Nederland), maar de G4 samen stegen van 95 naar 99, met 4%. Bovendien bleef Amsterdam van 2004 op 2006 op 97 steken, waar de G4 samen opklommen naar 100. Amsterdam deed het in 2006 ten opzichte van 2004 dus minder goed dan de G4 samen (en Nederland).

De slechtere leefsituatie in Amsterdam komt doordat een groter deel van de Amsterdammers behoort tot een achterstandsgroep als het gaat om de hulpbronnen arbeid, inkomen en opleiding.

Vergelijken we de ontwikkeling van de leefsituatie van verschillende sociale groepen in Amsterdam met die in Nederland dan valt een aantal verschillen op (zie afb. 1.19). In de periode 2004-2006 zien we de landelijke vooruitgang voor jongeren niet terug in Amsterdam, er is zelfs sprake van achteruitgang (die in 2008 tot stilstand is gekomen). De vooruitgang voor 75-plussers zien we in beide populaties optreden. De in Nederland in 2006 geconstateerde verbetering voor mensen met een laag inkomen treedt pas in 2008 in Amsterdam op. Hetzelfde geldt voor de laagopgeleiden. De positie van mensen zonder betaald werk is in tegenstelling tot heel Nederland niet verbeterd in Amsterdam. Van 2004 op 2006 verbeterde voor alle gezinstypen in Nederland de leefsituatie, voor de paren zonder kinderen en de eenoudergezinnen in Amsterdam kwam er pas van 2006 op 2008 verbetering. Het lijkt erop dat gunstige ontwikkelingen die zich landelijk voordoen pas later zichtbaar worden in Amsterdam.

Afb. 1.17 Maatschappelijke achterstandsscore voor personen ouder dan 65 jaar* in 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008 (procenten)

*0=geen achterstand op inkomen of opleiding.

1=achterstand op 1 terrein (inkomen of opleiding).

2=achterstand op alle 2 de terreinen (inkomen én opleiding).

Afb. 1.18 Gemiddelde leefsituatiescore (SLI) in Nederland, G4 en Amsterdam (uitgedrukt in het Nederlandse gemiddelde van 1999, 2004 en 2006)

	1999/2000	2004	2006	verschil 1999/2000- 2004 (%)	verschil 2004- 2006 (%)
Nederland*	100	102	104	+2	+4
G4*	95	99	100	+4	+5
Amsterdam	94	97	97	+3	+3
verschil Amsterdam met Nederland	-6	-5	-7		

* bron: SCP, De Sociale Staat van Nederland 2007.

Afb. 1.19 Ontwikkelingen in de gemiddelde leefsituatie voor bevolkingsgroepen
in geheel Nederland* en Amsterdam, 2000-2004, 2002-2004, 2004-2006 en
2006-2008

	Nederland 2000-2004	Amsterdam 2002-2004	Nederland 2004-2006	Amsterdam 2004-2006	Amsterdam 2006-2008
jongeren (18 t/m 24 jaar)	-	=	+	-	=
45 t/m 54 jaar	=	=	=	=	+
65 t/m 74 jaar	+	+	+	=	=
75 jaar en ouder	-	-	+	+	+
laagste inkomensgroep	-	=	+	-	+
middengroep		=	=	=	=
hoogste inkomensgroep	+	+	=	=	+
geen betaald werk	=	=	+	=	=
wel betaald werk	=	=	=	=	+
laagopgeleiden	-	=	+	-	+
hoogopgeleiden	+	+	=	=	=
paren met kinderen	-	-	+	+	+
alleenstaanden	+	-	+	+	=
paren zonder kinderen	+	=	+	=	+
eenoudergezinnen	+	-	+	=	+
totaal	=	=	+	=	+

(+ = vooruitgang, - = achteruitgang, = = (vrijwel) gelijk).

* bron: SCP, De Sociale Staat van Nederland 2007.

Noten

- 1 Bron: SCP. *De sociale staat van Nederland 2005*. Den Haag, 2005.
- 2 De leefsituatie-index van 2004 kon niet uitgedrukt worden in die van 2002 omdat in 2004 de berekening van de index is gewijzigd.
- 3 Vanaf 2006 gebruikt O+S de definitie van het Centraal Bureau voor de Statistiek voor het bepalen van de herkomstgroep. Volgens de nieuwe definitie is een allochtoon iemand van wie minimaal één van de ouders in het buitenland is geboren. In de oude definitie werd iemand die Nederlandse ouders had en zelf in het buitenland geboren was, ook tot de allochtonen gerekend. De allochtonen worden onderverdeeld in westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen. Allochtonen uit Europa, Noord-Amerika, Oceanië, Japan en Indonesië worden tot de westerse allochtonen gerekend. In de nieuwe definitie vallen dus ook de Zuid- en Oost-Europeanen hieronder. Alle overige allochtonen worden tot de niet-westerse allochtonen gerekend. De niet-westerse allochtonen worden doorgaans onderverdeeld in Surinamers, Antillianen (inclusief Arubanen), Turken, Marokkanen en overige niet-westerse allochtonen. In deze rapportage en in de vorige rapportage is voor 2006 en 2008 de nieuwe indeling in herkomstgroepen gehanteerd en voor de overige jaren nog de oorspronkelijke indeling, tenzij anders vermeld.
- 4 In het kader van verdieping van De Staat van de Stad Amsterdam III 'Participatie en leefsituatie overige niet-westerse allochtonen' (O+S, 2007) is een onderzoek verricht naar welke deelgroepen onder de overige niet-westerse landen zijn te onderscheiden en in welke mate deze groepen verschillen in hun positie en participatie in Amsterdam (o.a. arbeid, onderwijs).
- 5 De aantallen geënquêteerde overige niet-westerse allochtonen en westerse allochtonen waren te klein om nog verder te kunnen opsplitsen naar etnische identiteit.
- 6 In de analyse zijn de volgende acht kenmerken meegenomen:
 - Participatie op de arbeidsmarkt (twee categorieën: wel betaald werk, geen betaald werk).
 - Hoogte van inkomen (vier categorieën: laag, gemiddeld, hoog, onbekend).
 - Opleidingsniveau (vijf categorieën: ongeschoold, laag, middelbaar, hoog, anders/onbekend (vaak een opleiding in het buitenland)).
 - Huishoudtype (vijf categorieën: alleenstaand, twee volwassenen zonder kinderen, twee volwassenen met kinderen, eenoudergezin, anders).
 - Sekse (twee categorieën: man, vrouw).
 - Leeftijd (zeven categorieën: 18-24, 25-34, 35-44, 45-54, 55-64, 65-74, 75 jaar en ouder).
 - Herkomstgroep (aan de hand van geboorteland respondent, geboorteland vader en geboorteland moeder; zeven categorieën: autochtoon, overige westerse landen, Antilliaans, Surinaams, Turks, Marokkaans, overige niet-westerse landen).
 - Stadsdeel (veertien stadsdelen, Westpoort en Westerpark samen genomen).
- 7 In de figuur zijn alleen de factoren tot en met de derde onderverdeling weergegeven, waar bovendien voor geldt dat er minimaal 50 respondenten in elke groep zitten. Bij meer gedetailleerde uitsplitsingen zijn de groepen te klein om uit de analyse naar voren te komen.
- 8 Bronnen: SCP. *De Sociale Staat van Nederland 2005*. Den Haag, september 2005; SCP. *De leefsituatie in de grote stad 1997-2004*. Den Haag, oktober 2006. SCP. *De Sociale Staat van Nederland 2007*. Den Haag, september 2007. SCP-gegevens over de landelijke leefsituatie-index in 2008 zijn nog niet beschikbaar.

2

Bevolking, woningmarkt en woonmilieus

De samenstelling van de bevolking verandert door migratie en gezinsuitbreiding. Deze demografische ontwikkelingen zijn verbonden met de situatie op de woningmarkt. De diversiteit van de bevolking en de woningmarkt komt tot uiting in de verscheidenheid aan woonmilieus. Deze onderwerpen staan centraal in dit hoofdstuk.

Kernpunten

- De bevolking van Amsterdam is in 2007 en 2008 sterk toegenomen.
- Voor het eerst sinds drie jaar heeft Amsterdam een buitenlands vestigingsoverschot.
- Er komen veel arbeidsmigranten uit West- en Oost-Europa en uit niet-westerse opkomende economieën.
- Het aantal Amsterdammers van Turkse en Marokkaanse herkomst groeit nog steeds, het aantal van Surinaamse herkomst daalt.
- De sterke segregatie onder Turken en Marokkanen lijkt niet verder toe te nemen.
- De vergrijzing van de bevolking speelt vooral buiten de grote steden.
- Meer dan de helft van de huishoudens in Amsterdam bestaat uit één persoon en slechts een kwart uit een gezin met kinderen.
- Het aantal eenoudergezinnen stijgt in Nederland maar daalt in Amsterdam.
- De productie van nieuwbouwwoningen in Amsterdam is sinds 2005 sterk toegenomen.
- Het aandeel koopwoningen in de stad neemt sterk toe.

Participatie van Amsterdammers in de samenleving vindt plaats in de context van ontwikkelingen van de bevolking en de woningmarkt. Dit hoofdstuk beschrijft de demografische ontwikkelingen in Amsterdam, in termen van het aantal inwoners, hun herkomst, de leeftijdsopbouw en gezinssamenstelling. Tevens worden ontwikkelingen op de woningmarkt behandeld en worden de onderscheiden woonmilieus nader toegelicht.

De Amsterdamse bevolking

Bevolking neemt sterk toe

Het aantal inwoners van Amsterdam is in 2007 en 2008 sterk toegenomen. Op 1 januari 2009 telt Amsterdam 756.347 inwoners. Dit inwonertal is bereikt na een groei van bijna 4.200 inwoners in 2007 en ruim 9.000 inwoners in 2008. In de jaren 2005 en 2006 nam het inwonertal nauwelijks toe. De groei wordt voor een groot deel veroorzaakt door de grote nieuwbouwproductie in de laatste twee jaar. De toegenomen woningvoorraad maakt een binnenlands vestigingsoverschot mogelijk. Daarnaast is er

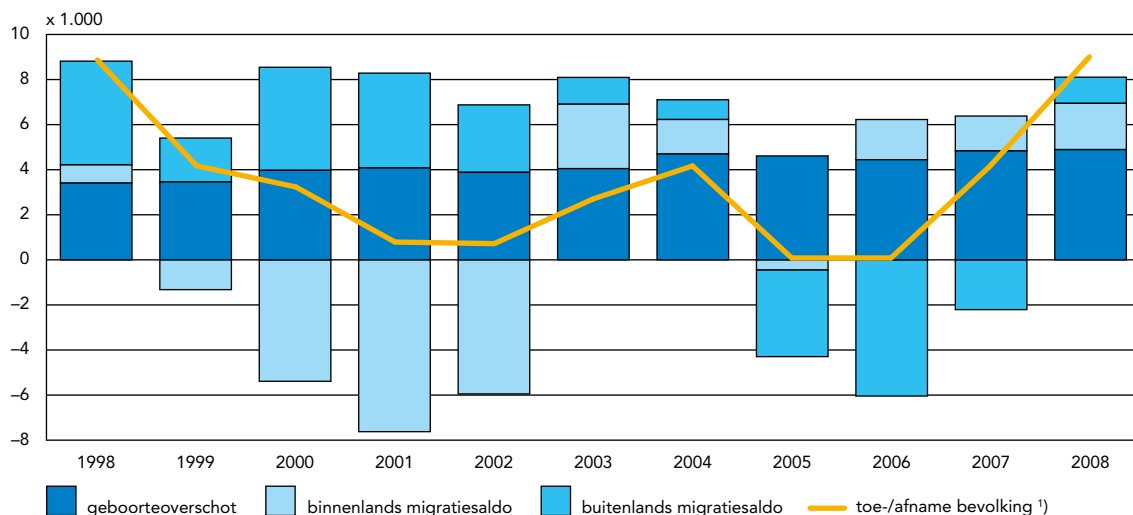
in 2008 weer een buitenlands vestigingsoverschot in Amsterdam. Een andere oorzaak van de bevolkingsgroei is de natuurlijke aanwas: geboorte minus sterfte. De natuurlijke aanwas is al jaren een stabiele groeifactor.¹

De groei van de Amsterdamse bevolking vond voor een groot deel plaats in Zeeburg. Als gevolg van de nieuwbouw op IJburg nam de bevolking van Zeeburg in de laatste twee jaar met circa 6.000 inwoners toe. Door stedelijke vernieuwing is het inwoneraantal over 2007 en 2008 ook flink toegenomen in de stadsdelen Zuidoost (ruim 2.500) en Osdorp (circa 2.000). In delen van de stad waar vanwege stedelijke vernieuwing woningen worden gesloopt kan het inwoneraantal afnemen. Zo zag Amsterdam-Noord het inwoneraantal in de afgelopen twee jaar met bijna 1.000 inwoners teruglopen. Geuzenveld-Slotermeer had te maken met een daling van bijna 700 inwoners.

Toename van arbeidsmigranten uit West-Europa

Voor het eerst sinds drie jaar is er een buitenlands vestigingsoverschot in Amsterdam: het aantal immigranten overtreft het aantal emigranten. De grootste

Afb. 2.1 Verandering van de Amsterdamse bevolkingsomvang, 1998-2008

verandering is opgetreden bij de migratie uit West-Europa. In 2008 vestigden zich bijna 1.500 West-Europeanen meer dan er vertrokken, terwijl dat er in de periode 2000-2007 slechts gemiddeld 200 per jaar waren. Voor een deel gaat het hier om studenten, maar een groter deel bestaat uit de groep van 25 t/m 34-jarigen die aan het begin van hun arbeidsloopbaan naar Amsterdam komen voor werk. Deze expats kunnen een belangrijke impuls geven aan de Amsterdamse economie.

Groei Oost-Europese werknemers minder sterk dan elders in Nederland

In de Nederlandse media staat de immigratie van Oost-Europeanen volop in de belangstelling. In 2007 zijn veel immigranten uit Bulgarije en Roemenië naar Nederland gekomen. Dit hangt samen met de toetreding van deze landen tot de Europese Unie (EU) op 1 januari 2007. De toetreding van Polen op 1 mei 2004 ging ook gepaard met een stijgende immigratie. Het aantal immigranten uit Polen is het afgelopen jaar verder gestegen. Sinds 1 mei 2007 hebben werknemers uit landen die in 2004 lid van de EU zijn geworden geen vergunning meer nodig om in Nederland te werken, wat vermoedelijk heeft bijgedragen aan deze stijging. Ruim 85% van de werknemers uit de Oost-Europese lidstaten in ons land heeft de Poolse nationaliteit.²

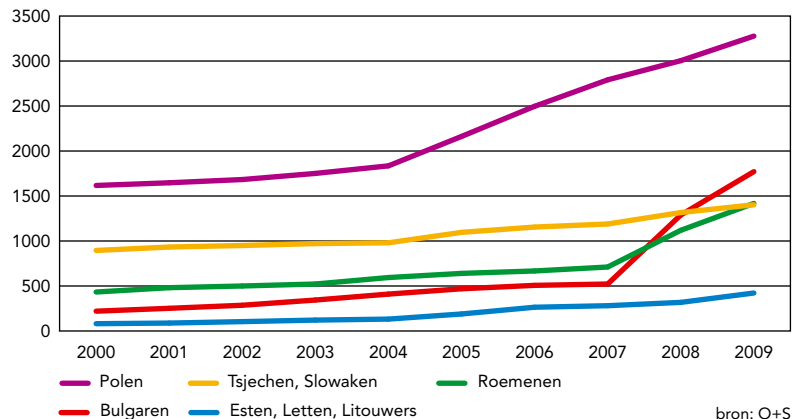
In Amsterdam vestigden zich in 2008 1.500 Oost-Europeanen meer dan er vertrokken, dit is vergelijkbaar met 2007.³ Daarmee is het aantal Oost-Europeanen in Amsterdam minder sterk gegroeid dan in andere delen van Nederland. Traditioneel trekken veel arbeidsmigranten naar de grote steden. Een groot deel van de huidige immigranten uit Oost-Europa vestigt zich echter in agrarische gebieden (onder andere de Bollenstreek, het Groene Hart en in Noord-Brabant). De weinig toegankelijke woningmarkt in Amsterdam speelt waarschijnlijk een belangrijke rol in de beperkte instroom van Oost-Europese nieuwkomers naar de hoofdstad.

Relatief veel Bulgaren en weinig Polen in Amsterdam

Amsterdam huisvest een relatief grote groep Bulgaren. Van alle Bulgaren in Nederland woont 15% in de hoofdstad. Opvallend aan de Bulgaren in Amsterdam is dat zij in tegenstelling tot andere Oost-Europese groepen vaker wat verder van het centrum af wonen, met name in Geuzenveld en Bos en Lommer. Uit een onderzoek in Den Haag⁴ blijkt dat daar voornamelijk Turkse Bulgaren wonen (Bulgarije kent een Turkse minderheid, 10% van de bevolking). Via de Turkse gemeenschap in Den Haag vinden zij in die stad huisvesting en werk. Wellicht vinden de Bulgaren in Amsterdam ook huisvesting en werk dankzij de Turkse netwerken.

Ten opzichte van andere groepen uit Oost-Europa is de keuze van Poolse migranten voor Amsterdam beperkt. Van alle Polen in Nederland woont ongeveer 5% in Amsterdam. In onderzoek van de UvA⁵ komt de Poolse gemeenschap in Amsterdam naar voren

Afb. 2.2 Oost-Europeanen uit EU in Amsterdam, 1 januari 2000-2009

als een groep die weinig overeenkomsten vertoont met het klassieke beeld van de arbeidsmigrant. In Den Haag en Rotterdam ging de vestiging van Polen gepaard met berichten over huisvestingsproblemen als overbewoning, huisjesmelkerij, brandgevaarlijke situaties en overlast in de buurt. In Amsterdam waren nauwelijks signalen van dergelijke misstanden. De Polen die zich in de hoofdstad vestigen komen meer voor banen voor hoger opgeleiden, vergelijkbaar met expats uit andere westerse landen. Dit zien we ook terug in hun woonpatroon, zij wonen vooral in buurten waar andere westerse migranten wonen (Centrum, Oud-Zuid en Zuideramstel).⁶

Niet-westerse immigratie vooral uit opkomende economieën

De omslag van een emigratieoverschot naar immigratieoverschot geldt niet voor de traditionele migrantengroepen in Amsterdam. Er vertrokken, net als in voorgaande jaren, meer Surinamers, Antillianen en Marokkanen naar het buitenland dan er zich in Amsterdam vestigden. Alleen bij Turken was er een omslag van een emigratieoverschot naar een klein immigratieoverschot. Bij overige niet-westerse allochtonen is er een substantieel immigratieoverschot uit landen met een opkomende economie, zoals China, India en Brazilië. Het betreft hier doorgaans hoog-opgeleide kenniswerkers. Sinds Nederland de regels voor toelating van kenniswerkers van buiten de EU heeft versoepeld, zijn Nederlandse werkgevers in landen als India gaan werven. Net als de West-Europese expats kunnen deze nieuwe kenniswerkers een belangrijke bijdrage leveren aan de Amsterdamse economie.

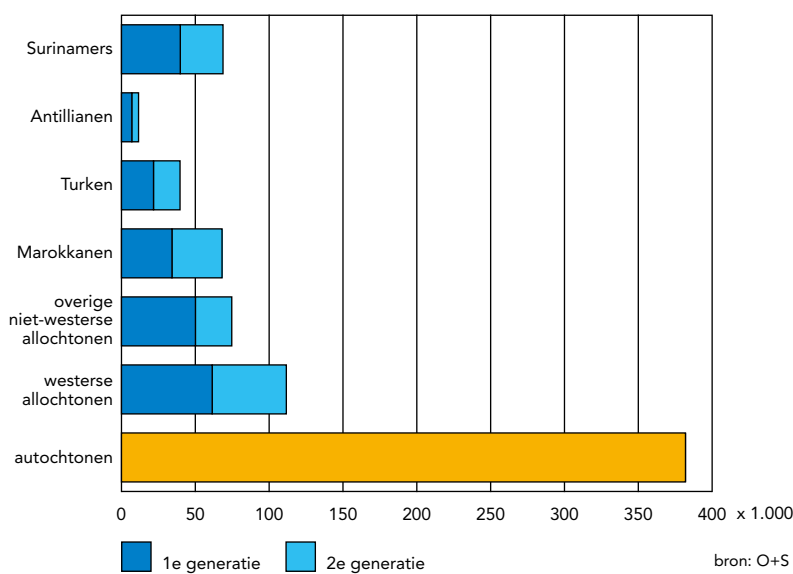
Helpt van Amsterdammers is allochtoon

Op 1 januari 2009 telt Amsterdam 177 nationaliteiten. Van de Amsterdammers heeft 29% een buitenlandse of dubbele nationaliteit. In 2008 is het aantal Amsterdammers met een buitenlandse nationaliteit met ruim 7.000 toegenomen. Deze groei is groter dan in voorgaande jaren. De gebruikelijke manier om de samenstelling van de bevolking uit te drukken is niet op basis van nationaliteit maar op basis van herkomstgroepering. Deze wordt bepaald op basis van het geboorteland van iemand en dat van zijn of haar

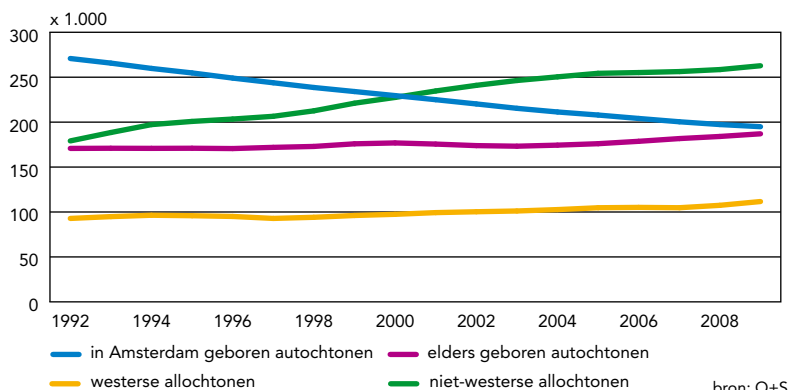
ouders. Personen van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren, worden allochtonen genoemd.

De Amsterdamse bevolking bestaat voor 50% uit autochtonen, 35% uit niet-westerse allochtonen en voor 15% uit westerse allochtonen. De allochtonen

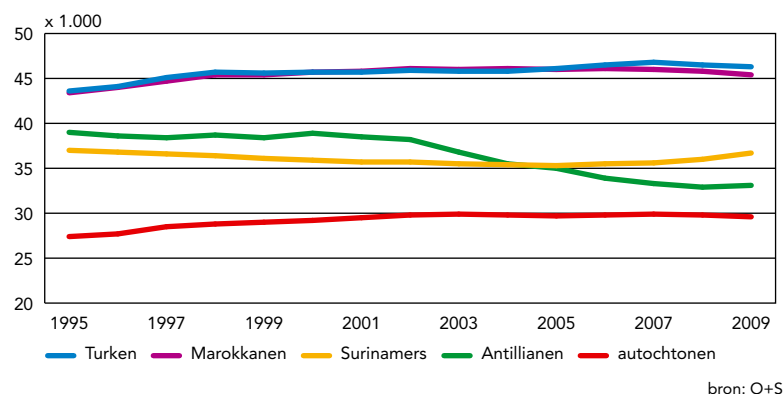
Afb. 2.3 Bevolking Amsterdam naar herkomstgroepen en generatie, 1 januari 2009

Afb. 2.4 Bevolking Amsterdam naar herkomstgroepen, 1 januari 1992-2009

Afb. 2.5 Segregatie-index naar herkomstgroepen, 1 januari 1995-2009
(0= volledige menging, 100 = volledige segregatie)

worden onderverdeeld in westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen. Allochtonen uit Europa, Noord-Amerika, Oceanië, Japan en Indonesië worden tot de westerse allochtonen gerekend. Alle overige allochtonen worden tot de niet-westerse allochtonen gerekend. De niet-westerse allochtonen worden doorgaans onderverdeeld in Surinamers, Antillianen (dit betreft de Nederlandse Antillen plus Aruba), Turken, Marokkanen en overige niet-westerse allochtonen. Van de niet-westerse allochtonen in Amsterdam behoort 55% tot de eerste generatie (dat wil zeggen niet in Nederland geboren) en 45% tot de tweede generatie (wel in Nederland geboren). Van de westerse allochtonen behoort 58% tot de eerste generatie.

De bevolkingsontwikkeling verschilt sterk per herkomstgroep (zie afb. 2.4). Het aantal Marokkaanse en Turkse Amsterdammers groeit vanwege een geboorteoerschot nog steeds aanzienlijk. Daarentegen neemt het aantal Surinamers alsmaar af. Deze afname wordt deels veroorzaakt door vertrek naar de regio, deels door het ontstaan van een derde generatie (die niet meer als allochtoon wordt beschouwd). Surinamers vormen nog steeds de grootste allochtone groep in Amsterdam, maar naar verwachting wordt deze positie in 2009 overgenomen door de Marokkanen. Het aantal westerse allochtonen is in de laatste twee jaar sterk toegenomen, vooral door de relatief grote vestiging vanuit West- en Oost-Europa. Het aantal autochtonen in Amsterdam neemt al jarenlang af. Deze afname doet zich echter alleen voor bij de groep van autochtonen die zelf in Amsterdam geboren zijn. Verhoudingsgewijs bevat deze groep van 'oorspronkelijk' autochtone Amsterdammers veel senioren. Hun aantal neemt af door sterfte en door vertrek naar nabijgelegen gemeenten.⁷ Het aantal elders geboren autochtone Amsterdammers was lange tijd redelijk stabiel en neemt de laatste jaren zelfs toe.

Sterke segregatie bij Turken en Marokkanen

Herkomstgroepen wonen in verschillende mate over de stad gespreid. De segregatie-index geeft een indicatie van de ruimtelijke spreiding van groepen over de stad. De index laat op buurtniveau zien in welke mate groepen in Amsterdam gescheiden van elkaar wonen.⁸ De maximumwaarde bij volledige segregatie van de buurten is 100, de minimumwaarde bij volledige menging is 0. Afbeelding 2.5 toont de segregatie-index voor de traditionele minderheidsgroepen in Amsterdam sinds 1995. Turken en Marokkanen wonen het sterkst gesegregeerd. Er zijn met andere woorden sterke concentraties van Turken en Marokkanen in bepaalde delen van de stad. Surinamers en Antillianen wonen minder gesegregeerd, maar wel meer gesegregeerd dan autochtonen. De segregatie onder Turken en Marokkanen lijkt echter over haar hoogtepunt heen, terwijl de segregatie onder Surinamers vanaf 2005 toeneemt.

Vergrijzing speelt vooral buiten de grote steden

Vergrijzing is in Nederland een actueel thema. Het aandeel ouderen in Nederland stijgt al decennialang gestaag. Momenteel is 15% van de Nederlandse

bevolking 65 jaar of ouder. Door vergrijzing van de babyboomgeneratie, de geboortegolf van kort na de Tweede Wereldoorlog, zal de groei van het aantal 65-plussers in Nederland de komende jaren nog sterker toenemen. Op dit moment speelt vergrijzing in de vier grote steden een minder grote rol dan in de rest van het land. De reden hiervoor ligt in de suburbanisatie van de jaren zestig en zeventig. In die periode verhuisden veel jonge gezinnen uit de grote stad naar een ruimere nieuwbouwwoning in een groeikern in de regio. De jonge ouders van toen zijn nu aan het vergrijzen. De meesten van hen wonen niet meer in de grote stad, maar daarbuiten.

Begin jaren negentig lag het aandeel 65-plussers in de vier grote steden nog ruim boven het landelijke gemiddelde. Door de gestage groei van het aantal ouderen in Nederland en de daling daarvan in de grote steden is dit beeld omgedraaid (zie afb. 2.6). In Amsterdam en Utrecht ligt het aandeel 65-plussers sinds halverwege jaren negentig onder het landelijke gemiddelde. In Den Haag en Rotterdam is dit omslagpunt recentelijk bereikt. De 65-plussers maken in Amsterdam momenteel 11% van de bevolking uit (landelijk 15%). Hoewel de vergrijzing in de stad meevalt, is wel sprake van veroudering. Zo is in de afgelopen tien jaar het aantal Amsterdammers in de leeftijd tussen 55 en 64 jaar met 40% gestegen; ook zij maken nu 11% van de bevolking uit. Door deze verandering in de bevolkingssamenstelling zal de vergrijzing ook in Amsterdam gaan spelen, maar niet zo sterk als in de rest van het land.

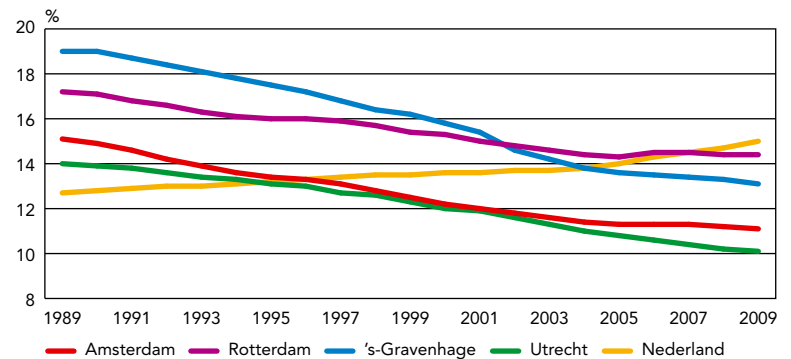
Veel eenpersoonshuishoudens, weinig gezinnen met kinderen

In Amsterdam wonen veel mensen alleen en het aantal huishoudens met kinderen is laag. Meer dan de helft van de huishoudens in Amsterdam bestaat uit één persoon (55%) en minder dan een kwart betreft een gezin met kinderen (24%). In heel Nederland is het aandeel eenpersoonshuishoudens even groot als het aandeel huishoudens met kinderen (beide ongeveer 35%).⁹ Gezinnen kiezen vaak voor een woning met voldoende ruimte voor de kinderen. Van oudsher vertrekken dan ook veel gezinnen vanuit de grote stad naar het ommeland, waar meer ruime woningen voorhanden zijn. Als gevolg van de productie van eengezinswoningen op locaties als IJburg blijven steeds meer gezinnen in de stad wonen. Het aantal huishoudens met kinderen neemt in Amsterdam toe, terwijl dat in Nederland de laatste jaren afneemt.

Aantal alleenstaande ouders in Amsterdam daalt

In Amsterdam bestaat 38% van de huishoudens met kinderen uit een eenoudergezin. Dit aandeel is twee keer zo groot als het landelijke gemiddelde (19%). In Amsterdam daalt het aantal alleenstaande ouders, terwijl dit in de rest van het land alsnog toeneemt. Ook in de regio van Amsterdam groeit het aandeel eenoudergezinnen, zelfs iets sterker dan landelijk. Een belangrijke oorzaak van deze ontwikkelingen is het vertrek van Surinamers en Antillianen uit Amsterdam naar omliggende gemeenten. Twee derde van de Surinaamse en Antilliaanse gezinnen

Afb. 2.6 Aandeel 65-plussers in vier grote steden en Nederland, 1 januari 1989-2009 (procenten)

bron: CBS

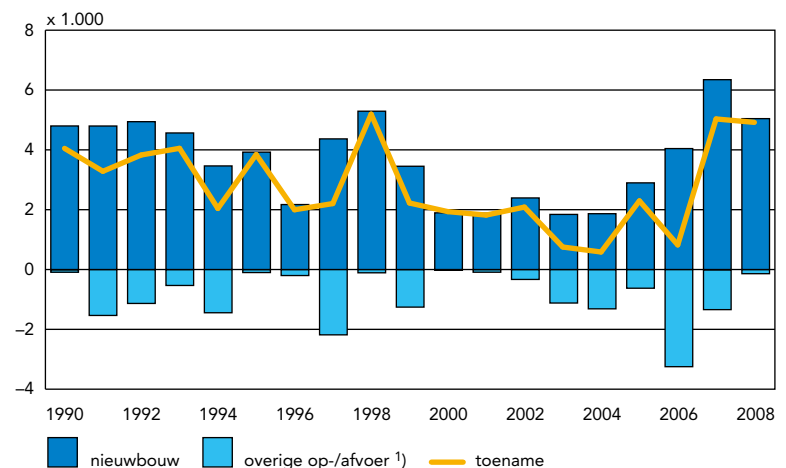
met kinderen is een eenoudergezin. Als die groep vertrekt, daalt ook het aantal alleenstaande ouders in zijn geheel.

De Amsterdamse woningvoorraad

Recordaantal nieuwbouwwoningen

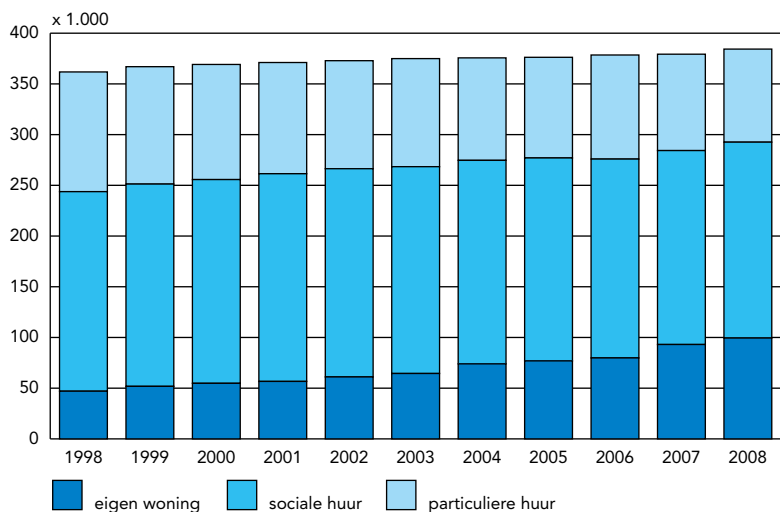
De sterke bevolkingsgroei van Amsterdam in de afgelopen twee jaar hangt sterk samen met de toegenomen productie van nieuwe woningen. In 2007 werden ruim 6.300 woningen in Amsterdam opgeleverd, het grootste aantal sinds 1984. De nieuwbouwproductie van 2008 is op ruim 5.000 woningen uitgekomen. Een groot deel van de nieuwbouw vond plaats op IJburg (Zeeburg). Andere grote nieuwbouwlocaties waren Science Park (Oost-Watergraafsmeer), de Bijlmer (Zuidoost), de omgeving van het Bos en Lommerplein (Bos en Lommer), het Olympisch Kwartier (Oud-Zuid) en het Westerdokseiland (Centrum). Met de aanwas van nieuwbouw is de woningvoorraad van Amsterdam toegenomen tot een aantal van ruim 389.000 woningen op 1 januari 2009.

Afb. 2.7 Verandering van de Amsterdamse woningvoorraad, 1990-2008

¹⁾ Betreft met name sloop en verbouw van woningen.

bron: DPG/OGA/O+S

Afb. 2.8 Woningvoorraad Amsterdam naar eigendom, 1 januari 1998-2008¹¹

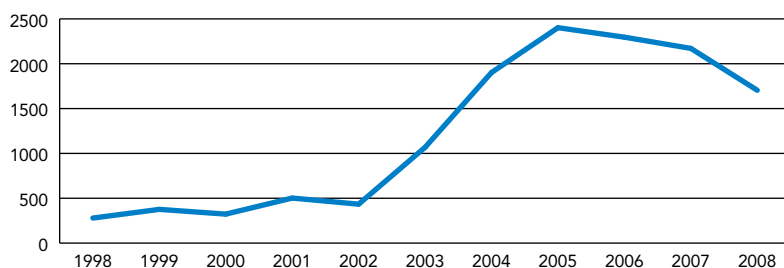
bron: DPG/DBG/OGA/O+S

Toename koopwoningen

De woningvoorraad van Amsterdam bestaat voor het overgrote deel uit huurwoningen. In 2007 bestond de woningvoorraad voor 51% uit corporatiewoningen, 22% particuliere huur en 27% koop (zie afb. 2.8).¹⁰ Het percentage koopwoningen is daarmee veel lager dan in de regio en in de rest van het land, waar meer dan de helft koopwoning is. Sinds de jaren negentig voert Amsterdam een beleid om de koopwoningvoorraad in de stad uit te breiden. Dit heeft ertoe geleid dat het aantal koopwoningen in de stad meer dan verdubbeld is. Deze toename komt deels door de productie van nieuwe koopwoningen, deels door de verkoop van bestaande huurwoningen. Het aantal huurwoningen neemt extra af door sloop in de stadsvernieuwinggebieden.

Teruglopende verkoop sociale huur

In 2008 verkochten de woningcorporaties in Amsterdam 1.700 sociale huurwoningen aan particulieren.¹² Sinds 1998 zijn bijna 13.500 corporatiewoningen verkocht. Stadsdeel Amsterdam-Noord heeft hierin het grootste aandeel (23%), gevolgd door Zuidoost (20%). Tot 2002 schommelde het aantal verkopen in de stad onder de 500 per jaar (zie afb. 2.9). Daarna nam het aantal verkochte corporatiewoningen sterk toe tot 2.400 in 2005. Sindsdien loopt het aantal verkopen weer terug.

Afb. 2.9 Verkoop van corporatiewoningen aan particulieren, 1998-2008

bron: AFWC

De daling van het aantal verkopen komt vooral doordat in Amsterdam minder mensen zijn verhuisd en dus minder woningen zijn vrijgekomen voor de verkoop. De verkoop van corporatiewoningen draagt bij aan een gevarieerde markt voor koopwoningen. Verkochte corporatiewoningen zijn relatief goedkoop en blijken vooral jonge starters (jonger dan 25) en gezinnen uit lagere inkomensgroepen en van allochtone afkomst toegang tot de koopmarkt te bieden.¹³ De productie van nieuwe koopwoningen biedt juist ruimte aan de groeiende groep midden- en hoge inkomens in de stad. Met deze ontwikkelingen lijkt de Amsterdamse woningmarkt meer in balans te komen met de inkomensverdeling van haar inwoners.¹⁴

Waardestijging Amsterdamse woningen

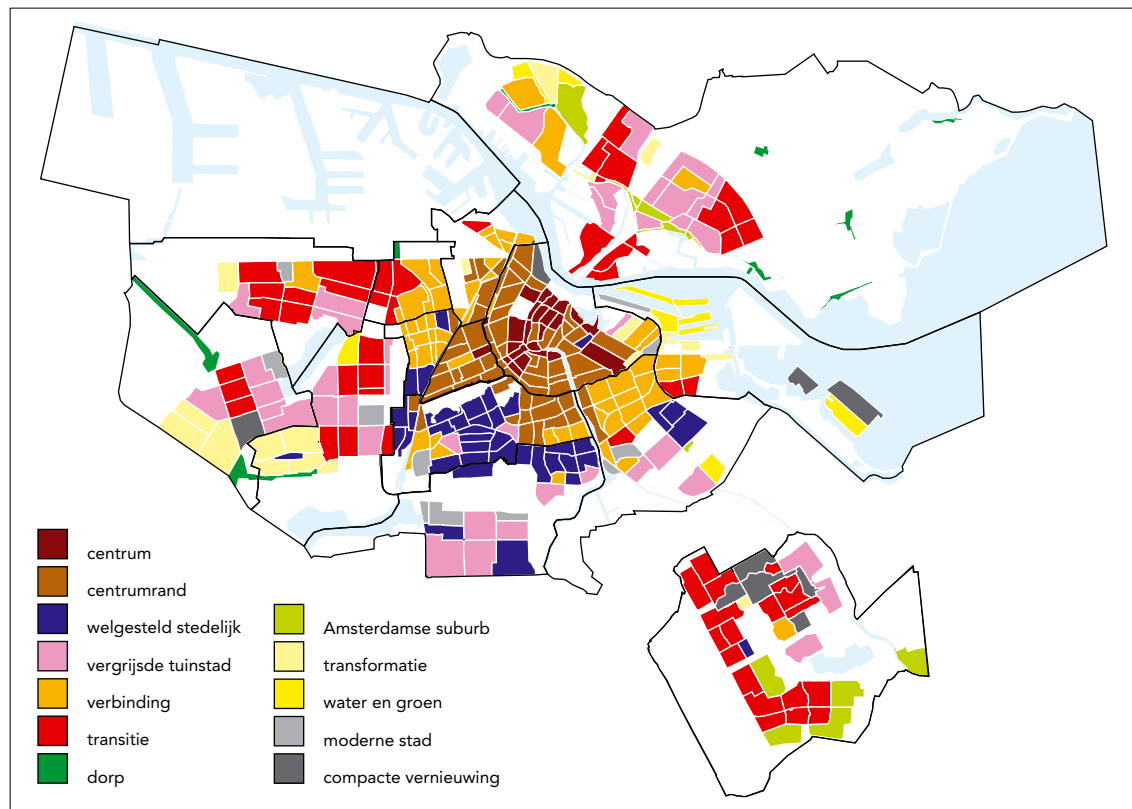
Tussen januari 2005 en januari 2007 is de gemiddelde WOZ-waarde van de Amsterdamse woningen met 14,5% gestegen (van 204.000 naar 232.000 euro).¹⁵ Dit is de sterkste toename van alle gemeenten in Nederland, op Edam-Volendam na. In dezelfde periode steeg de gemiddelde WOZ-waarde van Nederlandse woningen met 7,3% (van 217.000 naar 233.000 euro). Nieuwe cijfers van de Waarderingskamer over de periode januari 2007-januari 2008 laten zien dat de waardeverhoging in Amsterdam doorzet: met een stijging van 11,3% staat de hoofdstad bovenaan.¹⁶ Het landelijke stijgingspercentage blijft hier met 3,5% ver achter. De woningwaarde is in nagenoeg alle buurten van Amsterdam gestegen, maar de stijging is ongelijk over de stad verdeeld. De waarde is vooral gestegen in gebieden met veel dure woningen en in het bijzonder binnen de ring A10. In de gebieden buiten de ring – met uitzondering van IJburg – ligt de waardeverhoging onder het stedelijk gemiddelde.

Momenteel gebeurt er wereldwijd veel op de woningmarkt. Vanaf de zomer van 2007 worden de Verenigde Staten hard getroffen door een crisis op de hypotheekmarkt. Als gevolg daarvan dalen de huizenprijzen daar al enige tijd. In 2008 is de (inmiddels krediet)crisis overgeslagen naar Europa, met alle gevolgen voor de huizenmarkt hier van dien. Het aantal woningen dat verkocht wordt neemt af, het aantal woningen dat te koop staat stijgt, de woningprijzen lijken te dalen. Het is moeilijk te voorspellen wat de effecten van de kredietcrisis voor de woningmarkt op de langere termijn zijn, zeker in een specifieke woningmarkt als die van Amsterdam. In hoofdstuk 5 over de economie komen de gevolgen van de financiële crisis in een breder perspectief aan bod.

Verhuiscens vaak niet verwezenlijkt

In het tweejaarlijks onderzoek Wonen in Amsterdam wordt aan Amsterdammers gevraagd of ze binnen twee jaar willen verhuizen. Een kwart antwoordt daarop bevestigend en nog eens een derde geeft aan misschien te willen verhuizen. In de meeste gevallen willen deze mensen verhuizen omdat ze ontevreden zijn over hun woning. Toch woont de helft van de Amsterdammers die aangeven zeker te willen verhuizen vier jaar later nog op het oude adres, vooral door de druk op de woningmarkt.¹⁷

Afb. 2.10 Woonmilieus in Amsterdam, 2008

bron: Dienst Wonen

Een kleine woning is voor velen de aanleiding om te willen verhuizen, maar grote woningen zijn duur en schaars. Met name het financiële verschil tussen een huurwoning en een koopwoning is voor velen niet te overbruggen. Huishoudens die buiten Amsterdam een woning zoeken, realiseren vaker hun verhuishwens dan degenen die in de hoofdstad willen blijven wonen. Ook uit landelijk onderzoek blijkt dat het verschil tussen verhuishwens en verhuisgedrag in Amsterdam groter is dan in andere regio's in Nederland.¹⁸

Streefaantal van 5.000 bouwoningen per jaar

Het huidige college van Amsterdam heeft de ambitie uitgesproken om in vier jaar tijd 20.000 woningen in aanbouw te nemen, waarvan minimaal 5.500 sociale huurwoningen.¹⁹ In 2006, het eerste jaar van deze collegeperiode, zijn bijna 6.500 woningen in aanbouw genomen, waarvan ruim 2.400 sociale huurwoningen. Na de hoge productie van 2006 volgde een jaar van enige afkoeling. In 2007 zijn bijna 4.400 woningen in aanbouw genomen, waarvan circa 1.200 sociale huur. Ondanks het minder gunstige economische klimaat is de productie in 2008 op hetzelfde peil gebleven: rond 4.400 woningen in aanbouw, waarvan bijna 1.400 sociale huur.²⁰

In de eerste drie jaren van deze collegeperiode is al dus gestart met de bouw van ruim 15.000 woningen, waarvan 5.000 sociale huurwoningen. Door de huidige kredietcrisis staat de woningbouwproductie sterk onder druk. De verkoop van nieuwbouwoningen is

reeds aan het dalen. Het is daarom twijfelachtig of de doelstelling van 20.000 woningen in vier jaar wordt gerealiseerd. Gezien de omstandigheden is er toch sprake van een behoorlijke productie.

Woonmilieus

Er zijn in Amsterdam grote ruimtelijke verschillen. Deze diversiteit is inzichtelijk te maken door buurten in te delen op basis van kenmerken van de woningen, woonomgeving en bevolking. Combinaties van deze kenmerken worden woonmilieus genoemd.²¹ Afbeelding 2.10 geeft een overzicht van de verspreiding van de woonmilieus over de stad op basis van de situatie in 2008. De indeling in woonmilieus is onlangs geactualiseerd.²² In voorgaande edities van De Staat van de Stad werd gebruikgemaakt van de Amsterdamse woonmilieus uit 2003. Er was behoefte aan een nieuwe indeling omdat Amsterdam sinds een paar jaar een nieuwe buurtindeling heeft. Bovendien was actualisatie gewenst vanwege een veranderende bevolkingssamenstelling en woningvoorraad van buurten en de komst van een aantal nieuwe bouwlocaties, zoals IJburg. Hieronder volgt een korte beschrijving van de twaalf woonmilieus uit 2008.

Centrum en centrumrand

In het oude deel van Amsterdam zijn twee woonmilieus te onderscheiden: *centrum* en *centrumrand*. Kenmerkend voor beide is een bovenmodaal sociaal-economisch niveau in combinatie met kleine en oude

woningen. In beide woonmilieus ligt het aandeel woningen gebouwd voor 1919 boven de 50%, in centrum zelfs boven de 70%. Toch ligt in beide woonmilieus het aandeel woningen gebouwd na 1980 boven de 20%. De kwaliteit van de woningen lijkt niet de belangrijkste reden om in het centrum te wonen. De woningen worden veelal bewoond door kleine huishoudens.

Het woonmilieu *centrum* omvat het historische deel van de stad, zoals de Grachtengordel, de Nieuwe- en Oudezijds Burgwallen en de Plantagebuurt. Het aandeel eigen woningen en woningen in de particuliere huursector is hoog. De corporatiesector omvat nog geen 10% van de voorraad. Het percentage etnische minderheden is laag, wel wonen er veel buitenlanders uit westerse landen. Van alle woonmilieus behoort de doorstroming in *centrum* tot de hoogste.

Het woonmilieu *centrumrand* omvat een groot gebied in de binnenstad en de aanliggende negentiende-eeuwse gordel als Oud-West en de Oude Pijp. In vergelijking met het woonmilieu *centrum* lijkt de eigendomsverhouding van woningen meer op die in de stad als geheel.

Welgesteld stedelijk en dorp

Tot het woonmilieu *welgesteld stedelijk* behoren grote delen van de Vondelparkbuurt, Museumkwartier, Willemspark, Apollobuurt en Schinkelbuurt, maar ook delen van Buitenveldert, De Baarsjes en Watergraafsmeer. Kenmerkend voor dit woonmilieu is de zeer hoge sociaaleconomische status. Woningen hebben gemiddeld een hoge waarde en het bezit van woningen is relatief hoog. Het percentage gezinnen ligt rond het stedelijk gemiddelde en het percentage kinderloze paren ligt daar nog boven. De grootte van de woningen maakt toch dat er vaak ruim wordt gewoond. Dit woonmilieu is enigszins vergrijsd. De doorstroming is gematigd.

Een nog iets welgestelder milieu ligt juist ver weg van het stadscentrum. Het woonmilieu *dorp* wordt gekenmerkt door een hoge welstand en veel groene buitenruimte. Er is sprake van een duale bevolkingsstructuur, waarin vergrijzing naast gezinsleven bestaat. Het merendeel van de woningen wordt bewoond door de eigenaar. Voorbeelden zijn dorpen als Durgerdam, Holysloot en Ransdorp in Amsterdam-Noord en aan de westkant Sloten en de Osdorperweg.

Transitie, verbinding en vergrijsde tuinstad

Deze drie woonmilieus komen veel voor in herstructureringsgebieden. Een woonmilieu dat zich in sociaaleconomisch opzicht rondom het gemiddelde bevindt is *vergrijsde tuinstad*. Het zijn de meestal naoorlogse woonblokken waar niet al te veel verandering is opgetreden. Dat uit zich bijvoorbeeld in de hoge graad van vergrijzing en een hoog aandeel mensen met een woonduur langer dan twintig jaar. Een groot deel van de vooroorlogse tuindorpen behoort eveneens tot dit woonmilieu.

De andere twee woonmilieus vormen samen een kwart van de Amsterdamse buurten en kennen een lager dan gemiddelde welstand. Kenmerkend voor het woonmilieu *transitie* is daarbij de hoge doorstroming. Een hoog percentage corporatiewoningen wordt gecombineerd met hoge werkloosheid, bijstandsafhankelijkheid en een hoog percentage allochtonen. De woningen behoren vrijwel uitsluitend tot de corporatiewoningen. Het aandeel gezinnen is relatief hoog, maar in de woningen van gemiddelde grootte heeft men doorgaans weinig ruimte. Tot dit woonmilieu behoren grote delen van de Bijlmer en overig Zuidoost, delen van de naoorlogse westelijke en noordelijke tuinsteden, oud-Noord en een deel van de Indische Buurt.

Het woonmilieu *verbinding* lijkt qua woningprofiel enigszins op *centrumrand*. De woningen zijn eveneens aan de kleine kant en er wonen vaak alleenstaanden. Het aandeel gezinnen ligt rond het stedelijk gemiddelde. Het aandeel corporatiewoningen ligt veel hoger dan in *centrumrand*. De sociaaleconomische kenmerken vertonen scores beneden het stedelijk gemiddelde: de werkloosheid is er hoger. Het woonmilieu *verbinding* komt veel voor in Oost, De Baarsjes en Bos en Lommer.

Vijf nieuwbouwmilieus

In de indeling van 2008 worden vijf nieuwbouwmilieus onderscheiden. Deze woonmilieus komen overeen wat betreft een zekere dominantie van de koopsector en redelijk hoge WOZ-waarden. Ze onderscheiden zich van elkaar doordat demografische kenmerken en kenmerken aangaande de bevolkingsdynamiek van de vijf verschillende woonmilieus op een fasering wijzen.

Amsterdamse suburb

Het eerste nieuwbouwmilieu is *Amsterdamse suburb* genoemd. Het gaat hier om uitbreidingswijken vanaf 1980 die overwegend in Zuidoost liggen, in de richting van Abcoude, aangevuld met dorp Driemond. Ook enkele vergrijsde buurten met hoge welstand in Amsterdam-Noord (Nieuwendammerdijk, Buiksloterdijk, Kadoelen) vallen onder dit nieuwbouwmilieu uit de jaren tachtig. Inmiddels is in de 'nieuwbouwbuurten' van de Amsterdamse suburb de verhuisgeneigdheid en dynamiek tot de laagste van de stad gaan behoren.

Transformatie

Het tweede nieuwbouwmilieu omvat de opvolgers van het eerste milieu met voorbeelden als De Aker, Nieuw Sloten, Eendracht, GWL-terrein (Ecowijk), maar ook Twiske West, Zeeburgerdijk Oost, Entrepot-Noordwest, Architectenbuurt en Wittenburg. Het gaat hier om nieuwbouwprojecten uit de jaren negentig waarbij oorspronkelijk onbewoonde terreinen, zoals een sportterrein of een industrieterrein, werden bebouwd met woningen. De naam *transformatie* duidt op deze omzetting van de ene functie naar de andere. Opvallend voor deze tweede nieuwbouwfase is dat het aandeel corporatiewoningen hoger ligt dan in de eerste fase. Dit hogere aandeel betaalbare

woningen werkt ook door in andere sociaaleconomische kenmerken.

Water en groen

Het derde nieuwbouwmilieu heeft van de vijf onderscheiden nieuwbouwmilieus het hoogste aandeel woningen met een hoge WOZ-waarde. Toch bestaat hier ook een kwart van de woningen uit corporatiewoningen. Het woonmilieu blinkt uit door de grote hoeveelheid ruimte in de omgeving van de woningen. In sommige gevallen, zoals het Oostelijk Havengebied en een deel van IJburg, gaat het bij die buitenruimte om water. Bij Twiske Oost en de Walvisbuurt in Amsterdam-Noord gaat het om weiland, bij Park de Meer om de parkachtige omgeving van het voormalige Ajax-stadion. De naam *water en groen* refereert aan de grote hoeveelheid blauwe en groene buitenruimte in dit woonmilieu.

Moderne stad

Het vierde nieuwbouwmilieu kenmerkt zich door een hoog aandeel alleenwonenden en senioren, voor nieuwbouwbegrippen. Het gaat om een mengvorm van inbreidingsbuurten (Koningin Wilhelminaplein, Olympisch Stadion, Zuiderhof, VU-kwartier, De Funen, Oostelijke Handelskade, Julianapark, Omval) en enkele kleine stedelijke vernieuwingsbuurten zoals Eendrachtspark (Geuzenveld), Meer en Oever (Osdorp) en De Klenckebuurt ten zuiden van de Zuidas in Buitenveldert. Deze buurten zijn niet meer te zien als de Amsterdamse tegenhangers van de gezinswijken in de groeikern, maar als moderne aan-

vullingen op het inmiddels florerende Amsterdamse centrum, vandaar de aanduiding *moderne stad*.

Compacte vernieuwing

Het vijfde en laatste nieuwbouwmilieu heet *compacte vernieuwing*. Het is een mengvorm van enerzijds nieuwbouw op leeg terrein zoals delen van IJburg (Steigereiland Zuid en Haveneiland Noordwest) en Westerdokseiland in stadsdeel Centrum en anderzijds omvangrijke delen van de stedelijke vernieuwing in de Bijlmermeer. Ook het Zuidwestkwadrant Zuid in Osdorp valt in dit woonmilieu. Het aandeel corporatiewoningen ligt voor een nieuwbouwmilieu hoog, het aandeel woningen met een hoge WOZ-waarde juist laag. Grote woningen zijn minder dominant. Dit is een nieuwbouwmilieu met een aanzienlijk lagere sociaaleconomische status dan gewoon is voor nieuwbouwbegrippen.

Om ruimtelijke verschillen in de stad weer te geven wordt in de verschillende hoofdstukken van deze rapportage gebruikgemaakt van deze woonmilieu-indeling. Omdat in de enquête van De Staat van de Stad het aantal respondenten voor sommige woonmilieus te klein is om representatieve uitspraken over te kunnen doen, worden sommige woonmilieus samengenomen. De woonmilieus *centrum* en *centrumrand* worden samengenomen, alsmede de woonmilieus *dorp* en *Amsterdamse suburb* en de nieuwbouwmilieus *moderne stad* en *compacte vernieuwing*.

Noten

- 1 Bron: O+S. *Amsterdam in cijfers 2008*. Amsterdam, 2008. De resultaten zijn aangevuld met de nieuwste standgegevens van de bevolking op 1 januari 2009.
- 2 Bron: CBS. *Bijna 95 duizend Oost-Europese werknemers in ons land*. Webmagazine, 13 oktober 2008. De Oost-Europese lidstaten van de EU zijn: Polen, Hongarije, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Estland, Letland en Litouwen (toegetreten op 1 mei 2004), en Roemenië en Bulgarije (toegetreten op 1 januari 2007).
- 3 Inclusief Oost-Europeanen van buiten de EU, waaronder Russen en (voormalig) Joegoslaven.
- 4 D. Kloosterboer, A. Potmis, K. Wedad en M. Terlemis. *We willen gewoon werken en belasting betalen. Een onderzoek onder Bulgaarse illegalen in Den Haag*. Vakbond Illegale Arbeiders, 2002.
- 5 E. van Krieken. *Nieuwe Nieuwkomers. Over de Poolse arbeidsmigranten in Amsterdam*. Bachelorscriptie sociologie UvA, 2008.
- 6 Bron: O+S. *Oost-Europese arbeidsmigranten*. Amsterdam, 2008.
- 7 Bron: O+S. *Autochtonen in Amsterdam*. Fact sheet nummer 2, maart 2007.
- 8 De segregatie-index geeft aan welk deel van de herkomstgroepen zou moeten verhuizen om een verdeling over de buurten te krijgen die evenredig is aan die van de totale bevolking.
- 9 Bron: CBS. Statline: Regionale Kerncijfers Nederland over 1 januari 2008.
- 10 Bron: Dienst Wonen. *Wonen in Amsterdam 2007: Stand van zaken*. Amsterdam, 2008.
- 11 De gegevens in deze afbeelding zijn gebaseerd op de registratie van woningen en wijken enigszins af van de uitkomsten van Wonen in Amsterdam 2007.
- 12 Bron: Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties. *Jaarboek 2009*. Amsterdam, 2009.
- 13 Bron: Dienst Wonen. *Amsterdamse koopwoningen voor gevarieerde markt*. Amsterdam, 2005.
- 14 Bron: Dienst Wonen. *Eerste resultaten: woningmarkt meer in balans*. Fact sheet Wonen in Amsterdam 2007, februari 2008.
- 15 Bron: CBS. Statline: Regionale Kerncijfers Nederland over 2007 en 2008.
- 16 Bron: Waarderingskamer. *Marktontwikkeling woningen 2007-2008*. Notitie 16 februari 2009.
- 17 Bron: Dienst Wonen. *Verhuiscansen. Ambities en realiteit*. Fact sheet Wonen in Amsterdam 2007, juli 2008.
- 18 D. Manting en C. de Groot. Verhuizen: kloof tussen (niet) willen en (wel) doen. *Tijdschrift voor de Volkhuysvesting*, nr. 3, 2007, pp. 42-48.
- 19 Bron: College van Amsterdam. *Mensen maken Amsterdam. Programakkoord 2006-2010*. Amsterdam, 2006.
- 20 Bron: Ontwikkelingsbedrijf Gemeente Amsterdam. *Nieuwbouwplannen Amsterdam 2007 t/m 2021*. Amsterdam, 2008.
- 21 Bron: K. Dignum (Dienst Wonen). *Stedelijke dynamiek bij stagnerende woningmarkt: Amsterdamse woonmilieus 2003*. Amsterdam, 2004.
- 22 Bron: K. Dignum (Dienst Wonen). *Transformatie door nieuwbouw: Amsterdamse woonmilieus 2008*. Amsterdam, 2009.

An aerial photograph of a wide, frozen river. The ice is a mix of white and light blue, with some darker patches. A line of dry, yellowish-brown reeds or grasses runs along the left bank. Two people are visible on the ice: one in the upper left, wearing a grey jacket and red pants, and another in the lower left, wearing a dark jacket and a pink hat. The overall scene is serene and suggests a winter setting.

3

Gezondheid

Welzijn wordt voor een groot deel bepaald door gezondheid. Hoe iemand zich voelt en wat zijn fysieke mogelijkheden zijn, kan van invloed zijn op zijn participatie in de stad. In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de gezondheid van de verschillende groepen Amsterdammers.

Kernpunten

- De levensverwachting van een pasgeborene in Amsterdam is ruim een jaar korter dan gemiddeld in Nederland. Dit verschil wordt wel kleiner doordat de levensverwachting in Amsterdam sneller stijgt.
- De sterfte aan hart- en vaatziekten neemt af. Drie van de tien sterftegevallen in Amsterdam betreffen hart- en vaatziekten, ruim een kwart betreft kanker.
- Driekwart van de Amsterdammers vindt de eigen gezondheid goed. Inwoners van grote steden vinden hun gezondheid minder vaak goed dan gemiddeld.
- Drie van de tien Amsterdammers geven aan last te hebben van één of meer langdurige ziekten, aan-
doeningen of handicaps, al dan niet als gevolg van ouderdom. Bijna een kwart van de Amsterdammers voelt zich hierdoor (licht tot sterk) belemmerd in zijn dagelijkse bezigheden of in zijn vrije tijd.
- Amsterdammers hebben vaker psychische klachten dan gemiddeld in Nederland.
- Drie van de tien Amsterdammers van 12 jaar en ouder (31%) roken. De afgelopen tien jaar is men minder gaan roken.
- Vier van de tien volwassen Amsterdammers (42%) kampen met overgewicht. Onder jongeren neemt ernstig overgewicht toe en overgewicht komt vooral veel voor onder Turkse en Marokkaanse meisjes.
- Het contact met de huisarts neemt af: 36% van de Amsterdammers heeft in 2008 in de voorafgaande twee maanden contact gehad met de huisarts, tegenover 44% in 2000.
- Bij Bureau Jeugdzorg in de gemeente Amsterdam kwamen in 2008 ruim 3.500 meldingen binnen. Eind 2008 had het bureau 5.598 cliënten in zorg, dat is 4% van alle jongeren in de stad. In Zuidoost was 6% van de jongeren cliënt bij Jeugdzorg.
- De ervaren gezondheid hangt sterk samen met de mate van maatschappelijke participatie.

Dit hoofdstuk gaat in op de gezondheidstoestand van Amsterdammers. Thema's die hierbij aan de orde komen zijn: levensverwachting en sterfteoorzaken, ervaren gezondheid en last van ziekten en beperkingen, de psychische gezondheid, leefstijlfactoren en zorggebruik. Tot slot komt de relatie tussen deze gezondheidsaspecten en de leefsituatie-index en maatschappelijke participatie aan de orde.

Levensverwachting en sterfte

Levensverwachting neemt toe

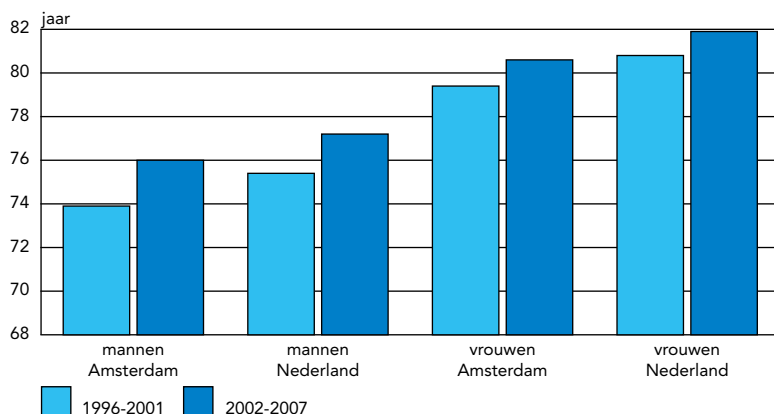
De levensverwachting van Amsterdammers blijft toenemen, vooral die van mannen. Zo werden mannen in de periode 2002-2007 gemiddeld 76,0 jaar. Dit is in vergelijking met de periode 1996-2001 gemiddeld twee jaar ouder. In de vorige monitor werd een stijging van bijna twee jaar geconstateerd (van

1995-1999 op 2000-2005). De levensverwachting van vrouwen nam in deze periodes met ruim één jaar toe en is nu 80,6 jaar. Vrouwen worden nu gemiddeld dus bijna vijf jaar ouder dan mannen. Het verschil in levensverwachting tussen mannen en vrouwen wordt wel kleiner (1996-2001: 5,5; 2002-2007: 4,6 jaar). De levensverwachting van een pasgeborene in Amsterdam is ruim een jaar korter dan gemiddeld in Nederland. Ook in de andere vier grote steden (de G4) ligt de levensverwachting lager dan landelijk.¹ Het verschil in levensverwachting tussen Amsterdam en Nederland wordt vooral voor mannen kleiner (1996-2001: 1,5 jaar; 2002-2007: 1,2 jaar), voor vrouwen blijft het verschil in levensverwachting vrijwel gelijk (1,4 jaar resp. 1,3 jaar).

Minder sterfte door hart- en vaatziekten²

Veel sterftegevallen zijn het gevolg van hart- en vaatziekten. Drie van de tien sterftegevallen in Amsterdam zijn het gevolg van een dergelijke ziekte (29% in 2006). Het percentage sterfte door hart- en vaatziekten ligt in Amsterdam iets lager dan in geheel Nederland (31%) en lager dan in Rotterdam (32%), Den Haag (31%) en Utrecht (30%). De sterfte aan hart- en vaatziekten ligt in Nederland laag in vergelijking met andere EU-landen (Eurostat 2006). De kans om aan hart- en vaatziekten te sterven is sinds de jaren zeventig in Nederland ongeveer gehalveerd. Dat komt onder andere door verbeterde zorg en doordat mensen gezonder zijn gaan eten en minder roken. Ook in Amsterdam zien we een afname; in 1985 ging het nog bij vier van de tien sterftegevallen om hart- en vaatziekten (41%), in 2006 bij nog geen drie van de tien (29%). In 2004 was dat percentage overigens ook al 29%, wat betekent dat aan de daling een (voorlopig) eind is gekomen. Landelijk daalde het nog wel: van afgerond 33% in 2004 naar 31% in 2006.

Afb. 3.1 Gemiddelde levensverwachting bij geboorte in Amsterdam en Nederland, 1996-2001 en 2002-2007

bron: GGD Amsterdam

Een andere veel voorkomende doodsoorzaak is kanker, in Amsterdam in ruim een kwart van de sterfgevallen (27% in 2006). Het aandeel Amsterdammers dat jaarlijks overlijdt aan kanker blijft ongeveer gelijk. De sterftcijfers voor kanker dalen veel langzamer dan voor hart- en vaatziekten. Het percentage sterfgevallen aan kanker ligt in Amsterdam lager dan landelijk (31% in 2006), iets lager dan in Utrecht (29%) en Den Haag (28%) en even hoog als in Rotterdam (27%). De nieuwste cijfers van het CBS laten zien dat in 2008 kanker voor het eerst de belangrijkste doodsoorzaak in Nederland is (33%; hart- en vaatziekten 31%). In Nederland ligt het sterftcijfer als gevolg van kanker hoger dan het gemiddelde in de Europese Unie (Eurostat 2006).

Ervaren gezondheid en fysieke beperkingen

Kwart vindt eigen gezondheid niet goed

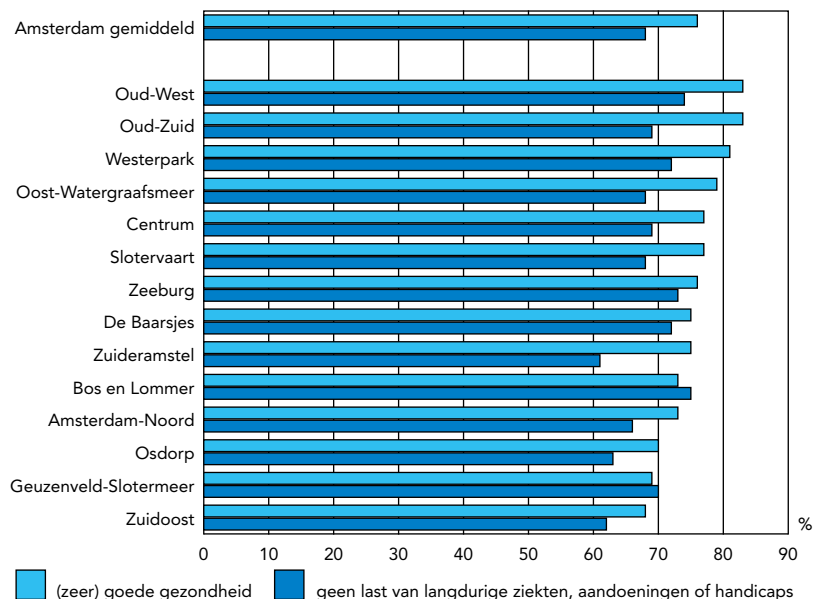
Driekwart van de ondervraagde Amsterdammers van 18 jaar en ouder noemt de eigen gezondheid goed tot zeer goed (75%). In de vorige rapportages lag dit aandeel iets hoger (80% in 2006 en 2004, 78% in 2002; in 2000 is dit niet gevraagd). In heel Nederland vindt 81% van de bewoners van 12 jaar en ouder de eigen gezondheid (zeer) goed.³

Bijna een kwart van de Amsterdammers beoordeelt de eigen de gezondheid als minder dan goed: 19% 'gaat wel/matig' en 5% spreekt van een (zeer) slechte gezondheid.⁴ In de vorige rapportage lag dit aandeel lager (14% matig, 3% slecht in 2006; 14% en 4% in 2004; 16% en 5% in 2002). Volgens het Woon Onderzoek Nederland 2006 geeft 27% van de Amsterdammers aan dat zij hun eigen gezondheid als minder dan goed ervaren. Dat is aanzienlijk meer dan in heel Nederland (19%). Ook de inwoners van de andere grote steden, Rotterdam, Utrecht en Den Haag, geven vaker dan gemiddeld aan dat zij hun gezondheid als minder dan goed ervaren (24%, 24% resp. 23%).

De ervaren gezondheid hangt uiteraard sterk samen met de leeftijd. Het aandeel mensen dat zich goed gezond voelt daalt vanaf 35 jaar: van 81% onder de 35 t/m 44-jarigen, naar 55% onder de 75-plussers. Tot 35 jaar voelt 86% zich goed gezond, onder de 35 t/m 55-jarigen is dat 77% en onder de Amsterdammers van 55 jaar en ouder 60%. Amsterdammers die alleen wonen en alleenstaande ouders ervaren minder vaak een goede gezondheid (beide 68%) dan anderen (partners zonder kinderen: 78%, partners met kinderen: 83%). Verder geven mannen gemiddeld vaker aan zich goed gezond te voelen dan vrouwen (78% om 73%).

Ook de herkomst is van belang: Amsterdammers van Turkse en Surinaamse afkomst zijn het minst positief over hun gezondheid (63% van beide groepen voelt zich 'goed'), daarna Amsterdammers van overige niet-westerse afkomst en van Marokkaanse afkomst (73% resp. 74% goed; autochtonen 79% goed,

Afb. 3.2 Goede gezondheid en geen gezondheidsklachten onder inwoners (18 jaar en ouder) per stadsdeel, 2008 (procenten)

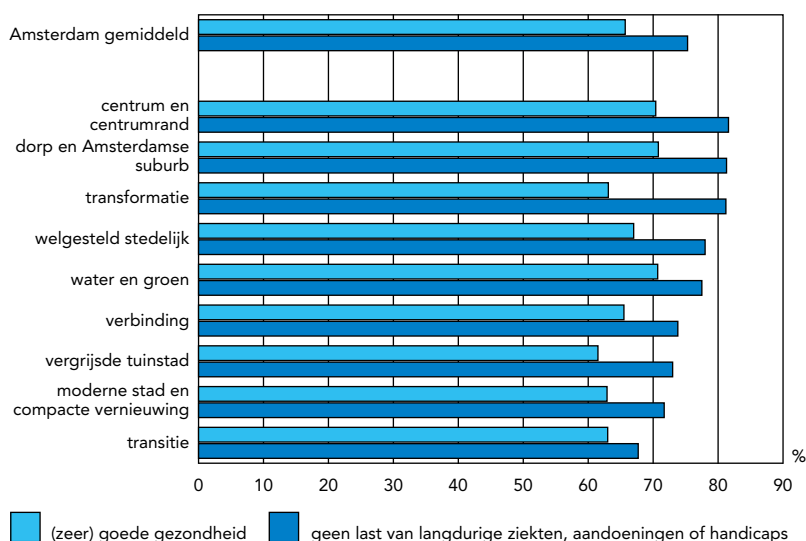

westerse allochtonen 78%). Dit heeft uiteraard te maken met de leeftijdsamenstelling van deze groepen in Amsterdam. Wanneer we alleen naar de ervaren gezondheid van 55-plussers kijken, dan zijn de verschillen ook groot. Zo geeft slechts 44% van de allochtone ouderen aan een goede gezondheid te hebben, tegenover 65% van de autochtone ouderen.

De gerapporteerde gezondheid hangt sterk samen met de sociaaleconomische status. Amsterdammers ervaren vaker een goede gezondheid naarmate zij hoger zijn opgeleid en een hoger inkomen hebben. Van de ongeschoolde Amsterdammerservaart maar de helft een goede gezondheid, terwijl dat onder de hoogopgeleiden 91% is. Het inkomen heeft ook een sterk effect: van de laagste inkomensgroepen (tot 1.000 euro netto per maand) voelt maar de helft zich goed gezond (53%), terwijl dat van de hoogste inkomensgroep (meer dan 3.200 euro netto) voor bijna iedereen geldt (94%). Daarnaast rapporteren Amsterdammers met een werkloosheid-, bijstands- of ziektegerelateerde uitkering vaker een matige of slechte gezondheid, nog vaker dan Amsterdammers met AOW of een VUT-uitkering. Dergelijke verschillen kwamen ook al in de vorige rapportages naar voren.

De verschillen in demografische opbouw en sociaaleconomische status die medebepalend zijn voor de gezondheid zien we weerspiegeld in de woongebieden. Inwoners van de stadsdelen Oud-West en Oud-Zuid rapporteren het vaakst een goede gezondheid (83%, zie afb. 3.2). Ook de ervaren gezondheid van bewoners van Westerpark en Oost-Watergraafsmeer ligt gunstiger dan gemiddeld (81% resp. 79%). De bewoners in de stadsdelen Zuidoost, Geuzenveld-Slotermeer en Osdorp zijn duidelijk minder vaak positief over hun gezondheid dan gemiddeld: 68%, 69% resp. 70% beoordeelt de gezondheid als (zeer) goed; en ook in Amsterdam-Noord en Bos en Lommer ligt

Afb. 3.3 Goede gezondheid en geen gezondheidsklachten onder inwoners (18 jaar en ouder) per woonmilieu, 2008 (procenten)

het aandeel bewoners dat positief is lager (beide 73%). Uit onderzoek van de GGD komen dergelijke verschillen tussen stadsdelen ook naar voren. Volgens de Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2008 gaven bewoners van 16 jaar en ouder in Geuzenveld-Slotermeer, Bos en Lommer en Amsterdam-Noord vaker dan gemiddeld aan dat hun gezondheid matig of slecht is. Bewoners van stadsdeel Centrum gaven daarentegen relatief weinig aan dat hun gezondheid matig of slecht is.

De ervaren gezondheid van bewoners varieert niet alleen naar het stadsdeel waarin men woont, maar ook naar woonmilieu (zie afb. 3.3; voor een uitleg van de woonmilieus zie hoofdstuk 2). De woonmilieus verschillen immers sterk naar demografische opbouw

en sociaaleconomische status van de bewoners. Bewoners van de woonmilieus *transitie* en *vergrijsde tuinstad* (veelal herstructureringsgebieden) ervaren minder vaak een goede gezondheid dan gemiddeld: 68% resp. 73%. De bewoners van de woonmilieus *centrum en centrumrand*, *dorp en Amsterdamse suburb* en *transformatie* (zoals De Aker, Nieuw Sloten en de Ecovijk) ervaren het vaakst een goede gezondheid (82%, 81% resp. 81%).

Drie van de tien hebben last van ziekten en aandoeningen

Drie van de tien Amsterdammers van 18 jaar en ouder (31%) geven aan last te hebben van één of meer langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps, al dan niet als gevolg van ouderdom. Dit is ongeveer gelijk aan het aandeel in de vorige rapportages (2006: 33%, 2004: 31%; in 2002 en 2000 is dit niet gevraagd). Bijna twee derde deel gaf aan geen last te hebben van dergelijke zaken (65%, 4% gaf geen antwoord of weet het niet). Volgens het Woon Onderzoek Nederland gaven Amsterdammers in 2006 iets vaker aan langdurige aandoeningen of handicaps te hebben dan gemiddeld in Nederland. Dat geldt eveneens voor inwoners van Utrecht, maar niet voor die van Den Haag en Rotterdam.⁵

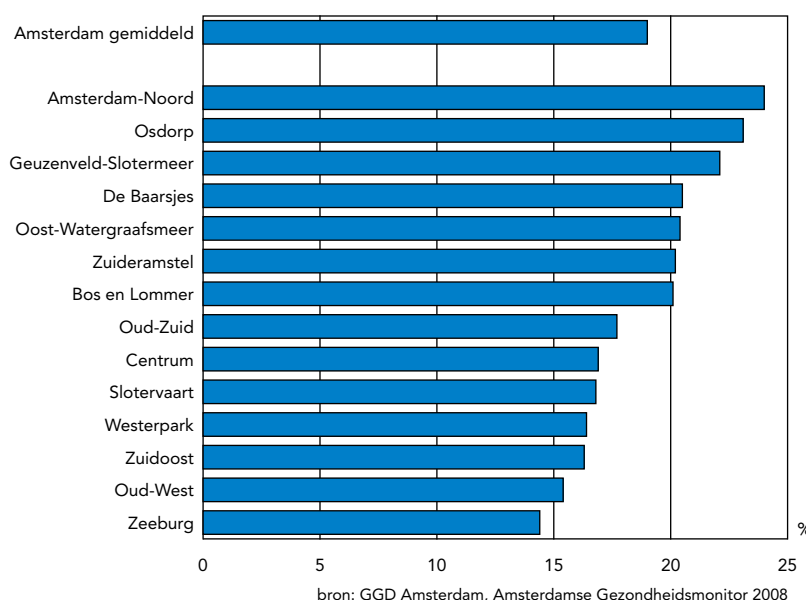
Het ervaren van gezondheidsklachten hangt uiteraard sterk samen met de leeftijd. Van de 18 t/m 34-jarigen heeft 14% last van ziekten en aandoeningen, tegenover 55% onder 55-plussers (35 t/m 54 jaar: 33%). Vrouwen geven vaker aan dergelijke klachten te hebben dan mannen (34% resp. 30%). De sociaaleconomische status speelt bij het ervaren van dergelijke klachten ook een rol. Rond de helft van de ongeschoolde en laaggeschoolde Amsterdammers rapporteert last te hebben van ziekten en aandoeningen (52% resp. 43%), tegenover één van de vijf hoogopgeleide Amsterdammers (20%; 28% onder middelbaar opgeleiden).

Dergelijke verschillen zien we ook tussen inkomensgroepen: 51% gezondheidsklachten onder de laagste inkomensgroep (tot 1.000 euro netto per maand), 18% onder de hoogste (boven 3201 euro).

De effecten van verschillen in demografische opbouw en sociaaleconomische status zien we terug in de woongebieden (zie afb. 3.2 en 3.3). In de stadsdelen Zuideramstel, Zuidoost en Osdorp worden het vaakst gezondheidsklachten gerapporteerd, in Oud-West en Bos en Lommer het minst vaak. Bewoners van de woonmilieus *moderne stad en compacte vernieuwing* en *vergrijsde tuinstad* rapporteren het vaakst last te hebben van ziekten en aandoeningen (inclusief ouderdomsklachten): beide 36%. In de woonmilieus *water en groen* (met een hoog aandeel woningen met een hoge WOZ-waarde), *centrum en centrumrand*, en *dorp en Amsterdamse suburb* worden dergelijke klachten het minst vaak genoemd (27%, 28% resp. 29%).

In de Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2008 van de GGD is specifiek gevraagd naar chronische aandoeningen van het bewegingsapparaat die door een arts zijn vastgesteld (gewrichtsslijtage, ernstige of

Afb. 3.4 Eén of meer chronische aandoeningen van het bewegingsapparaat ervaren (16 jaar en ouder) per stadsdeel, 2008 (procenten)

hardnekkige aandoeningen van de rug, aandoeningen aan nek of schouder, gewrichtsontstekingen, aandoeningen aan elleboog/pols/hand en botontkalking – dat laatste alleen bij 55-plussers). Bijna één op de vijf Amsterdammers van 16 jaar en ouder gaf in 2008 aan daar last van te hebben (19%). Onder ouderen ligt dit percentage een stuk hoger: 34% van de 55 t/m 74-jarigen en 50% van de 75-plussers (17% onder 35 t/m 54-jarigen, 7% onder 16 t/m 34-jarigen). In de stadsdelen Amsterdam-Noord en Osdorp, waar veel ouderen wonen, komen dergelijke aandoeningen het vaakst voor (24% resp. 23%), in Zeeburg het minst vaak (14%). Vrouwen hebben vaker last van chronische aandoeningen van het bewegingsapparaat dan mannen (22% resp. 16%) en lager opgeleiden vaker dan hoger opgeleiden (LO, 31%; MAVO/LBO 28%, HAVO/VWO/MBO 16%, HBO/WO 12%).

Ervaren lichamelijke beperkingen

Bijna een kwart van de Amsterdammers (23%) geeft aan (enigszins) belemmerd te zijn bij het uitvoeren van dagelijkse bezigheden (thuis, school/opleiding/werk) of in de vrije tijd als gevolg van een ziekte, aandoening of handicap. In de vorige rapportages lag dit aandeel wat hoger (2006: 27%, 2004: 26%, 2002: 27%; in 2000 is dit niet gevraagd). Vaak gaat het om een lichte beperking in de dagelijkse bezigheden thuis, in de vrije tijd, of op school/werk (zie afb. 3.5). Eén van de negen Amsterdammers (11%) geeft aan in sterke mate beperkt te zijn op één of meer van deze terreinen. Volgens het CBS kent Amsterdam het hoogste aandeel bewoners van 12 jaar en ouder met één of meer lichamelijke beperkingen. De GGD in de regio Amsterdam scoort ook als enige significant boven het landelijk gemiddelde.⁶

Het ervaren van beperkingen hangt uiteraard samen met de leeftijd: 11% van de 18 t/m 34-jarigen heeft beperkingen, 23% van de 35 t/m 54-jarigen en vier van de tien 55-plussers (39%). Ook varieert het ervaren van beperkingen met het opleidingsniveau en de hoogte van het inkomen. Ruim een derde van de ongeschoolden en laaggeschoolden (34%) ervaart beperkingen, tegenover nog geen twee van de tien hoger geschoolden (17%). Amsterdammers met lage inkomens rapporteren vaker lichamelijke belemmeringen dan Amsterdammers met hogere inkomens. Zo hebben vier van de tien mensen met een netto inkomen tot 1.000 euro beperkingen (38%), tegenover één van de tien mensen met een netto inkomen boven de 3.200 euro.

Verder rapporteren vrouwen vaker lichamelijke beperkingen dan mannen (20% tegenover 25%). Alleenstaanden geven vaker aan lichamelijke beperkingen te ervaren dan anderen (33% tegenover 19%). Dat komt voor een deel doordat alleenstaanden gemiddeld ouder zijn. Maar dergelijke verschillen zien we bijvoorbeeld ook onder jongeren: van de 18 t/m 34-jarigen heeft 17% van de alleenstaanden een beperking, tegenover 10% van degenen die niet alleen wonen.

De verschillen in ervaren gezondheidsklachten tussen woongebieden zien we ook terug met betrekking tot

Afb. 3.5 Mate van ervaren beperkingen per terrein, 2008 (procenten)

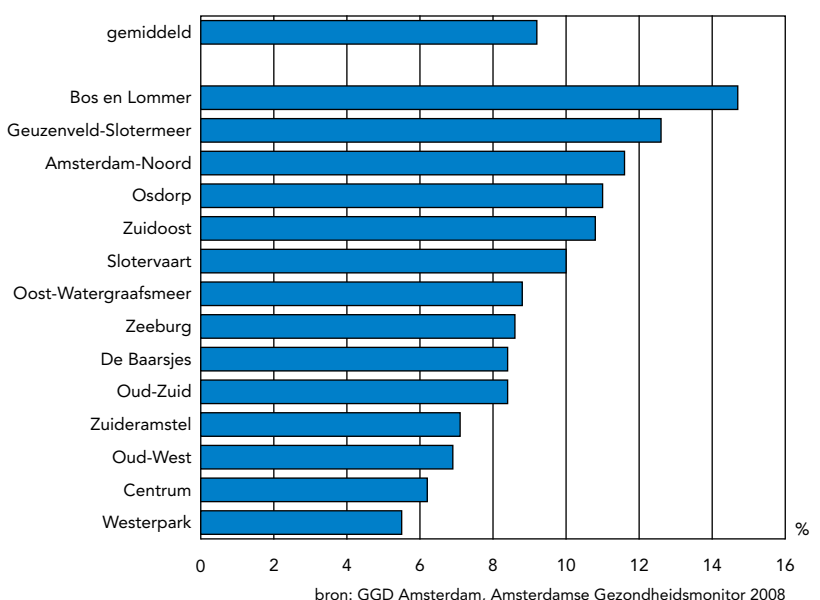
	dagelijkse bezigheden thuis	vrije tijd	school/werk
niet	75	73	72
licht	13	11	10
sterk	7	9	4
geen antwoord / niet van toepassing	5	6	14

de ervaren beperkingen. In de stadsdelen Osdorp, Zuidoost en Zuideramstel geven de bewoners het vaakst aan (in lichte of sterke mate) fysieke beperkingen te ervaren, in Oud-West, Oud-Zuid en Bos en Lommer het minst vaak. Bewoners van de woonmilieus *vergrijsde tuinstad*, *verbinding* en *transitie* geven vaker dan gemiddeld aan beperkingen te ervaren, bewoners van het woonmilieu *centrum* en *centrumrand* en de nieuwbouwmilieus (met uitzondering van nieuwbouwmilieu *transformatie*) juist minder vaak.

Volgens landelijk onderzoek ervaren Amsterdammers vaker lichamelijke beperkingen dan Nederlanders in het algemeen (21% in Amsterdam in 2006, tegenover 15% landelijk). Dat blijkt voor alle vier de grote steden te gelden, maar het sterkst voor Amsterdam.⁷

In de Gezondheidsmonitor 2008 van de GGD is eveneens gevraagd naar het ervaren van belemmeringen als gevolg van ziekten. Zoomen we in op de Amsterdammers die sterke beperkingen ervaren, dan blijkt dat 9% van de Amsterdammers van 16 jaar en ouder in sterke mate belemmerd wordt door één of meer aandoeningen bij het uitvoeren van dagelijkse bezigheden thuis, op school of in het werk dan wel bij vrijetijdsbesteding. Vrouwen ervaren vaker sterke belemmeringen dan mannen (11% resp. 8%). Van de Amsterdammers van 75 jaar en ouder ervaart een

Afb. 3.6 Inwoners (16 jaar en ouder) sterk belemmerd door één of meer chronische aandoeningen per stadsdeel, 2008 (procenten)

Afb. 3.7 Hoe vaak heeft u zich de afgelopen 4 weken gevoeld?, 2008 (procenten)

	voortdurend/ meestal	soms	zelden/nooit
neerslachtig en somber	9	32	56
kalm en rustig	67	22	9
energiek	57	28	11

kwart sterke fysieke belemmeringen. Onder 55 t/m 74-jarigen is dat 15%, onder de 35 t/m 54-jarigen 9% en onder 16 t/m 34-jarigen 4%.

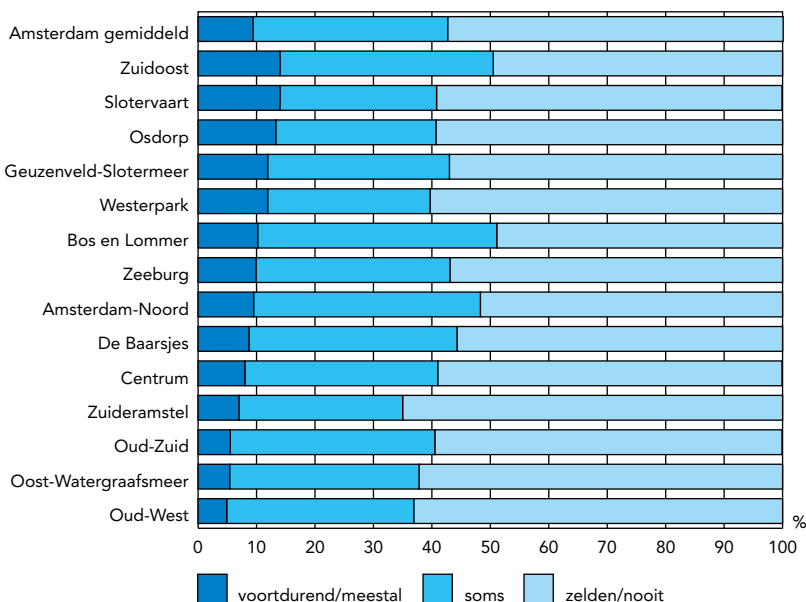
De verschillen naar opleidingsniveau zijn eveneens sterk: LO 23%, MAVO/LBO 16%, HAVO/VWO/MBO 8%, HBO/WO 4%. In de stadsdelen Bos en Lommer, Geuzenveld-Slotermeer en Amsterdam-Noord ervaren de bewoners het vaakst sterke belemmeringen (15%, 13% resp. 12%), in Westerpark het minst vaak (6%; zie afb. 3.6).

Psychische gezondheid

Psychisch welbevinden

Behalve naar ervaren gezondheid en beperkingen in het algemeen is in De Staat van de Stad IV en V (2006 en 2008) ook gevraagd naar het psychisch welbevinden. Het gaat om vragen over de mate waarin men zich de afgelopen vier weken neerslachtig en somber, kalm en rustig en energiek voelde.

Eén van de elf Amsterdammers (9%) geeft aan zich de afgelopen vier weken meestal of voortdurend neerslachtig en somber te hebben gevoeld (zie afb. 3.7). Ruim de helft van de Amsterdammers (56%) had zelden of nooit dergelijke gevoelens en een derde deel (32%) voelde zich soms neerslachtig en somber. Dit komt vrijwel overeen met de vorige rapportage (10%, 50% resp. 32%).

Afb. 3.8 Mate waarin men zich de afgelopen 4 weken neerslachtig en somber voelde per stadsdeel, 2008 (procenten)

Eveneens één van de elf Amsterdammers voelde zich de afgelopen vier weken zelden of nooit kalm en rustig. Daarnaast voelde tweederde van de bevolking (67%) zich de afgelopen vier weken wel meestal of voortdurend kalm en rustig. Twee van de tien (22%) voelden zich soms kalm en rustig. Ook dit lijkt erg op de resultaten in 2006 (7%, 64% resp. 22%).

Eén van de negen Amsterdammers (11%; 2006: 12%) gaf aan zich de afgelopen vier weken zelden of nooit energiek te voelen. Zes van de tien (57%, 2006: 50%) voelden zich wel meestal of voortdurend energiek en drie van de tien soms (28%, 2006: 29%).

In de Amsterdamse Gezondheidsmonitor van de GGD in 2004 werden soortgelijke vragen gebruikt en zij vonden dat de score op de mentale gezondheid van Amsterdammers iets lager ligt dan die in geheel Nederland.

In tegenstelling tot de fysieke gezondheid hangt de geestelijke gezondheid niet duidelijk samen met leeftijd. Het meeste onderscheid ligt in de genoten opleiding en in het te besteden inkomen, de sociaal-economische status. Het psychisch welbevinden is gunstiger naarmate de gevolgde opleiding hoger is en naarmate het netto inkomen hoger is. Daarnaast rapporteren mensen met een werkloosheidsuitkering, een bijstandsuitkering of een uitkering van vanwege ziekte of handicap een slechtere geestelijke gezondheid dan mensen met een inkomen uit werk. Studenten zitten daar qua geestelijke gezondheid tussenin.

Mannen rapporteren een betere geestelijke gezondheid dan vrouwen. Ook de gezinssituatie doet er toe: mensen uit eenoudergezinnen en alleenstaanden ervaren een minder goede geestelijke gezondheid dan mensen uit andere gezinsvormen.

Allochtone Amsterdammers rapporteren een slechtere geestelijke gezondheid dan autochtonen. Dat geldt vooral voor de eerste generatie allochtonen: zij geven veel vaker aan (soms) neerslachtig en somber te zijn dan tweede generatie allochtonen en dan autochtonen. Van de herkomstgroepen zijn Surinamers het vaakst neerslachtig en somber en niet kalm of rustig, Turken het minst vaak energiek. Dit komt voor een groot deel overeen met resultaten uit de Gezondheidsmonitor van de GGD uit 2004: autochtonen rapporteren de beste mentale gezondheid, Turkse Amsterdammers de minste en Marokkaanse Amsterdammers zitten daar met hun score tussenin.⁹

Verder bestaan er verschillen in geestelijke gezondheid tussen woongebieden die samenhangen met de bevolkingssamenstelling in die gebieden. Het positiefst over hun psychisch welbevinden zijn bewoners van Oud-West, maar ook de bewoners van Zuideramstel, Oost-Watergraafsmeer en Oud-Zuid zijn positiever dan gemiddeld. Bewoners van Zuidoost zijn het minst positief over hun psychische gesteldheid. Maar ook de bewoners van Osdorp, Geuzenveld-Slotermeer, Bos en Lommer gaven relatief vaak aan zich zelden of nooit energiek te voelen. Bewoners van Zuidoost, Slotervaart en Osdorp gaven relatief vaak aan zich voortdurend of meestal neerslachtig en somber te voelen (zie afb. 3.8).

Psychische klachten en stoornissen

Volgens het CBS had in de regio Amsterdam 12,7% van de bevolking van 12 jaar en ouder in de periode 2004-2007 psychische klachten, zoals gevoelens van angst en depressie. Dat is meer dan gemiddeld in Nederland (10,0%), ook wanneer gecorrigeerd wordt voor verschillen in leeftijd en geslacht. Den Haag (15,9%), de Gooi en Vechtstreek (14,7%) en de regio's Rotterdam-Rijnmond (12,7%) en Zuid-Limburg (12%) scoren ook hoger dan het landelijke gemiddelde.¹⁰

Uit eerder onderzoek van de GGD Amsterdam (Gezondheidsenquête 2004) blijkt dat stemmings- en angststoornissen vaker voorkomen onder Amsterdammers van Turkse en Marokkaanse afkomst (19% resp. 10% in de afgelopen maand, gemiddeld 7%). De grootste risicogroepen voor deze stoornissen lijken Turkse vrouwen en Marokkaanse mannen. Bij autochtonen en Surinaamse/Antilliaanse Amsterdammers komen angst en depressie het minst vaak voor. Dergelijke stoornissen komen het vaakst voor in de leeftijdsgroep van 45 t/m 64 jaar.

Epidemiologisch onderzoek laat zien dat de kans op het hebben van een psychische stoornis groter is bij stedelingen en bij bepaalde groepen die oververtegenwoordigd zijn in Amsterdam, namelijk jongvolwassenen, alleenstaanden en alleenstaande ouders, volwassenen met een laag of gemiddeld inkomen, werklozen en arbeidsongeschikten.¹¹ In de meest verstedelijkte gemeenten in Nederland lijdt 80% meer mensen aan één of meer psychische stoornissen dan in de minst verstedelijkte gemeenten. Ook het GGZ-gebruik ligt hoger in de steden; in de meest verstedelijkte gemeenten worden bijna 190% meer personen opgenomen. Verder blijkt dat in achterstandbuurten meer mensen in de GGZ worden opgenomen dan in welvarende buurten.¹²

Psychosociale problemen bij jongeren¹³

Bij psychosociale problematiek onder jongeren kan het gaan om teruggetrokken gedrag, depressie, angst, agressie, pesten, delinquentie en middelengebruik. Onderzoek van de GGD Amsterdam laat zien in hoeverre leerlingen in de tweede klas van het VO een verhoogde kans hebben op psychosociale problemen. Eén van de twaalf Amsterdamse kinderen (8,6%) heeft een verhoogde kans op psychosociale problemen; meisjes hebben een hogere kans dan jongens (9,8% tegenover 7,4%). Turkse meisjes hebben de meeste psychosociale problemen (12,3%), Marokkaanse jongens de minste (5,4%).

Leefstijlfactoren

Volgens het CBS zijn Nederlanders het afgelopen jaar nauwelijks gezonder gaan leven; de positieve ontwikkeling van de laatste jaren inzake roken en lichaamsbeweging vertraagt. Er is weinig tot geen vooruitgang geboekt in de vermindering van roken en het gebruik van alcohol, het tegengaan van overgewicht en het bevorderen van lichaamsbeweging van 2007 op 2008. Het is voor al deze factoren niet bekend of dat ook (in dezelfde mate) voor Amsterdammers

geldt. In november 2009 verschijnt de eindrapportage over de Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2008 van de GGD, waarin nieuwe cijfers over roken, drinken en het voorkomen van overgewicht worden gepresenteerd. Daarom zal in deze editie van De Staat van de Stad maar kort op deze onderwerpen worden ingegaan.

Daling aantal rokers stagneert landelijk

Volgens het RIVM rookte 31% van de Amsterdammers van 12 jaar en ouder in de periode 2004-2007; landelijk rookte van deze groep 29%. Dit verschil is niet significant wanneer gecorrigeerd wordt voor verschillen in leeftijd en geslacht. Van de Amsterdamse jongeren rookte ongeveer een derde. Dat is ongeveer evenveel als gemiddeld in Nederland.

In de afgelopen jaren is men steeds minder gaan roken. Zo rookte in 2001 nog 33% van de Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder en in 2008 nog maar 28%. Ook in Amsterdam zagen we een dergelijke trend van 2000 op 2004 (39% van de bevolking boven de 18 jaar in 2000, 33% in 2004).¹⁵ Het CBS benadrukt dat in 2008 evenveel Nederlanders rookten als in 2007, maar dat over een langere periode gezien de licht dalende tendens doorzet – zowel bij mannen als vrouwen (beide jaren 28% onder Nederlanders van 12 jaar of ouder; 24% onder vrouwen, 31% onder mannen). De meest recente gegevens voor Amsterdam worden eind 2009 in de Gezondheidsmonitor van de GGD gepubliceerd.

Eén op de vijf is overmatige drinker

Volgens het CBS is 19% van de Amsterdammers van 12 jaar en ouder in de periode 2004-2007 een overmatig of zware drinker.¹⁶ Wanneer gecorrigeerd wordt voor leeftijd en geslacht verschilt dit niet significant van de landelijke cijfers (18%). Het CBS constateerde dat het aandeel zware drinkers (d.w.z. minimaal één maal per week tenminste zes glazen alcoholhoudende drank) zakte van bijna 14% in 2001 naar 10% in 2008. Onder 65-plussers steeg het aandeel zware drinkers (4% in 2001, 5% in 2008).¹⁷ Eind 2009 wordt uit de Gezondheidsmonitor van de GGD duidelijk of deze tendensen ook voor Amsterdam gelden. In de periode van 2000 op 2004 werd wel al een toename in het aandeel drinkers onder Amsterdammers geconstateerd, vooral onder vrouwen.¹⁸

Amsterdamse jongeren gebruiken gemiddeld minder alcohol dan landelijk gezien. Dat heeft te maken met het feit dat moslimjongeren geen of nauwelijks alcohol gebruiken.¹⁹

Vier van de tien Amsterdammers hebben overgewicht

Overgewicht is ongezond; mensen met overgewicht lopen meer kans op hart- en vaatziekten, suikerziekte, kanker en gewrichtsklachten. Te weinig lichaamsbeweging in combinatie met ongezond eten is de voornaamste reden. In hoofdstuk 9 wordt nader ingegaan op de mate waarin Amsterdammers bewegen (o.a. volgens de Norm Gezond Bewegen) en sporten. In Amsterdam komt in de periode 2004-2007

overgewicht, wanneer gecorrigeerd wordt voor de leeftijdsamenstelling en geslacht, iets minder vaak voor onder mensen van 20 jaar en ouder dan landelijk (42% tegenover 46%). Dat geldt ook voor Utrecht (41%), maar niet voor Rotterdam en Den Haag. Die twee steden zitten op het landelijke gemiddelde (46% resp. 47% overgewicht).

Het aantal mensen met overgewicht is de afgelopen decennia in Nederland sterk gestegen, van 33% in 1981 naar 47% in 2008. Het aandeel met ernstig overgewicht verdubbelde zelfs (van 5% in 1981 naar 11% in 2008). Overgewicht komt vaker onder mannen voor dan onder vrouwen (52% resp. 41%), maar vrouwen hebben vaker ernstig overgewicht (12% resp. 10%). Dergelijke ontwikkelingen zagen we ook in de Gezondheidsmonitor van de GGD over de periode 2000-2004 (in 2000 had 33% van de volwassenen volgens zelfgerapporteerde gegevens overgewicht, in 2004 42%).

Toenemend ernstig overgewicht onder jongeren

Het aantal Amsterdamse jongeren dat te dik is stijgt en ze zijn op steeds jongere leeftijd te dik. Vooral het percentage kinderen met ernstig overgewicht (obesitas) neemt toe. Ongeveer 15% kampt met ernstig overgewicht, 60% van de jongeren beweegt te weinig. Overgewicht en obesitas komen vooral veel voor onder Turkse en Marokkaanse meisjes. Kinderen die op jonge leeftijd overgewicht hebben, hebben meer kans ook op latere leeftijd overgewicht te hebben. Overgewicht en obesitas nemen toe met de leeftijd van het kind en ondergewicht neemt af met de leeftijd.²²

Uit de Jeugdgezondheidsmonitor van de GGD Amsterdam²³ blijkt dat bijna een kwart van de Amsterdamse kinderen in de tweede klas van het voortgezet onderwijs overgewicht heeft (24%), van wie 6% ernstig overgewicht. Zeven van de tien leerlingen hebben een normaal gewicht (71%), 5% heeft ondergewicht.

Overgewicht komt onder jongeren van allochtone afkomst vaker voor dan onder jongeren van autochtone afkomst (25% tot 41% onder allochtone jongeren tegenover 15% onder autochtone jongeren).

Jongeren van Turkse afkomst hebben het vaakst (ernstig) overgewicht (41%), daarna Marokkanen (31%), Antillianen/Arubanen (26%) en Surinamers (25%). Jongeren op het VMBO hebben vaker overgewicht (31%) dan gemiddeld.

De gemiddelde percentages van leerlingen met (ernstig) overgewicht variëren sterk per stadsdeel, van 12% in Centrum en 13% in Oud-West tot 37% in Bos en Lommer. Ook in de stadsdelen Geuzenveld-Slotermeer, De Baarsjes, Osdorp en Slotervaart komt (ernstig) overgewicht onder deze leerlingen vaker voor dan gemiddeld.

Bij jonge kinderen komt overgewicht minder vaak voor. In de leeftijd van 2 t/m 4 jaar heeft 12% van de kinderen (ernstig) overgewicht; bijna 3% van hen heeft obesitas.²⁴ Ondergewicht komt vaker voor: rond de 15% van de kinderen in deze leeftijdsgroep heeft ondergewicht. Overgewicht komt het vaakst voor onder kinderen van Turkse, Marokkaanse en

Ghanese afkomst. Meisjes hebben vaker (ernstig) overgewicht dan jongens, maar ook vaker ondergewicht. Ondergewicht komt het vaakst voor onder Surinaamse en Antilliaanse/Arubaanse kinderen. In de stadsdelen Oud-West en in Zuidoost, waar veel van deze kinderen wonen, komt ondergewicht het vaakst voor. De stadsdelen waar veel (ernstig) overgewicht onder 2 t/m 4-jarigen voorkomt zijn Bos en Lommer, Geuzenveld-Slotermeer en Zuidoost. Weinig overgewicht zien we in Centrum, Oud-West en Zuideramstel. 2-jarige kinderen in Amsterdam hebben wat minder vaak (ernstig) overgewicht dan Rotterdamse 2-jarigen (2% obesitas en 9% overgewicht in Amsterdam in 2006 tegenover 4% obesitas en 10% overgewicht volgens de Jeugdmonitor Rotterdam 2004 in de Maasstad).

Zorggebruik

Verdere daling in contact met huisarts

Volgens de Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2008 van de GGD heeft ruim een derde van de Amsterdammers van 16 jaar en ouder (36%) in de voorafgaande twee maanden contact gehad met de huisarts. Dit aandeel is de afgelopen jaren afgenomen (van 44% in 1999/2000 naar 39% in 2004 en 36% in 2008). Een dergelijke daling vond ook landelijk plaats (van 35% in 1997 naar 32% in 2004). Vooral de laagste en hoogste inkomens, alleenstaanden, vrouwen en jongeren onder de 18 jaar hadden minder vaak contact met de huisarts.

Amsterdammers maken vaker gebruik van een huisarts en een medisch specialist en zijn vaker in het ziekenhuis opgenomen dan landelijk gezien.²⁵ Het geneesmiddelengebruik ligt in de regio Amsterdam echter lager dan landelijk. In de regio Utrecht is dat eveneens het geval, maar in Haaglanden en Rotterdam-Rijnmond ligt het gebruik van voorgeschreven medicijnen juist hoger dan landelijk.²⁶ Het gebruik van vergelijkbare medicijnen die zonder recept verkrijgbaar zijn ligt in de regio Amsterdam even hoog als landelijk. Dat is ook het geval in Rotterdam en Den Haag, maar in Utrecht gebruikt men meer medicijnen zonder recept dan landelijk.²⁷

Het zorggebruik varieert naar een aantal achtergrondkenmerken. Zo hebben Amsterdamse vrouwen vaker contact met de huisarts dan mannen (41% van de vrouwen tegenover 31% van de mannen in de afgelopen twee maanden). Het contact met de huisarts neemt toe naarmate de genoten opleiding lager is. Zo heeft ruim de helft van de mensen met alleen lagere school de afgelopen twee maanden contact gehad met de huisarts (51%), tegenover drie van de tien met HBO of WO (31%). Lager opgeleiden waren in 2004 ook vaker onder behandeling voor psychische problemen of van een specialist en werden ook vaker opgenomen in het ziekenhuis dan hoger opgeleiden.²⁸

Het zorggebruik neemt in het algemeen toe naarmate de leeftijd hoger is. Zo heeft ruim de helft van de Amsterdammers van 75 jaar en ouder in 2008 de afgelopen twee maanden contact gehad met de

huisarts (55%), terwijl dat voor drie op de tien onder de 16 t/m 34-jarigen geldt (29%). Een uitzondering hierop vormt de zorg bij psychische problemen.

Amsterdammers van middelbare leeftijd gingen veel vaker dan ouderen in behandeling voor psychische problemen (45-54 jaar 16%, 55-64 jaar 6%, 65-plus 1%, gemiddeld 8%; cijfers over 2004).

De mate waarin Amsterdammers contact hebben met hun huisarts varieert per stadsdeel, maar de verschillen tussen stadsdelen en de rest van Amsterdam zijn statistisch niet significant. Een uitzondering vormen bewoners van stadsdeel Amsterdam-Noord: zij hebben vaker contact met de huisarts (41% in de afgelopen twee maanden) dan de overige Amsterdammers. Daarnaast blijkt uit eerder onderzoek van de GGD dat Amsterdammers van Marokkaanse (51%), Turkse (47%) en Surinaamse afkomst (55%²⁹) relatief vaak de huisarts bezoeken. Het gebruik van zorg bij psychische klachten is onder de verschillende herkomstgroepen ongeveer gelijk.³⁰

Jeugdgezondheidszorg

Ruim 61.000 Amsterdamse kinderen kwamen in 2008 voor controle bij de Jeugdgezondheidszorg. Op basis van registraties van deze bureaus wordt een globaal beeld verkregen van het voorkomen van verschillende soorten problemen bij de Amsterdamse jeugd (zie afb. 3.10).³¹ Bij kinderen die speciaal onderwijs volgen worden veel vaker problemen gesignaleerd dan bij andere kinderen; bij vier van de tien ging het om psychosociale problematiek of een algemene ontwikkelingsachterstand, bij drie van de tien zijn problemen in de omgeving gesignaleerd en bij een vijfde deel spraak- en/of taalproblemen. Voor de leeftijdsgroepen geldt in het algemeen dat bij oudere kinderen vaker problemen in de omgeving van het kind worden gesignaleerd, vaak opvoedingsproblemen. Bij een kwart van de kinderen in het voortgezet onderwijs worden ontwikkelingsproblemen gesignaleerd. Dat is veel meer dan onder jongere kinderen. Ook (het vermoeden van) kindermishandeling wordt vaker onder oudere kinderen gesignaleerd (in hoofdstuk 11 wordt nader ingegaan op het voorkomen van kindermishandeling, onder meer aan de hand van politiecijfers). Spraak- en taalproblemen worden vaker bij 5-jarigen gesignaleerd dan bij de andere leeftijdsgroepen.

Bureau Jeugdzorg

Bureau Jeugdzorg biedt informatie, advies en hulp aan kinderen, jongeren, ouders, verzorgers en professionals met betrekking tot opgroeien en opvoeden. Voor kinderen en jongeren die in hun ontwikkeling worden bedreigd voert Bureau Jeugdzorg de kinderschermingsmaatregelen Ondertoezichtstelling en Voogdij uit. Jongeren die met justitie in aanraking zijn gekomen ontvangen begeleiding in het kader van een opdracht Jeugdreclassering. Bij (een vermoeden van) kindermishandeling voert de afdeling Advies en Meldpunt Kindermishandeling van Bureau Jeugdzorg een onderzoek uit. Jongeren kunnen zich met vragen of voor een gesprek zowel telefonisch als via 'chat' contact opnemen met de Kindertelefoon.

Afb. 3.9 Contact met huisarts in voorafgaande twee maanden onder Amsterdammers van 16 jaar en ouder naar geslacht, leeftijd en opleiding, 2008 (procenten)

	%
geslacht	
mannen	31
vrouwen	41
leeftijdsgroep	
16 t/m 34 jaar	29
35 t/m 54 jaar	35
55 t/m 74 jaar	44
75 jaar en ouder	55
opleidingsniveau	
LO	51
MAVO, LBO	40
HAVO, VWO, MBO	35
HBO, WO	31
totaal	36

bron: GGD Amsterdam, Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2008

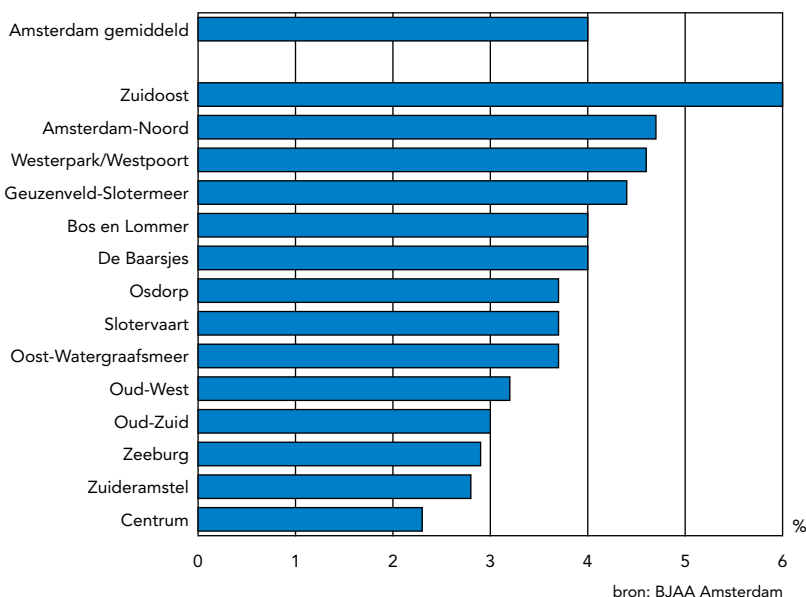
Afb. 3.10 Gesignaleerde problemen onder Amsterdamse jeugd bij de Jeugdgezondheidszorg, 2008 (procenten)

	0-4-jarigen	5-jarigen	10-jarigen	2e klas VO	speciaal onderwijs
omgeving kind (waaronder opvoedingsproblematiek)	2,8	6,1	9,2	16,8	28,1
spraak- en taal	0,8	7,6	2,5	2,7	19,6
ontwikkeling (psychosociale problematiek, algemene ontwikkelingsachterstand)	7,6	12,5	12,8	24,9	43,5
(vermoeden) van kindermishandeling	0,1	0,9	1,4	2,8	3,3

bron: GGD Amsterdam (JGZ)

Bij Bureau Jeugdzorg in de gemeente Amsterdam kwamen in 2008 3.533 aanmeldingen bij de Jeugdhulpverlening binnen. Eind 2008 had het bureau 5.598 cliënten in zorg. Vanwege wijzigingen in wetgeving (met name de inwerkingtreding van de Wet op jeugdzorg) en grote verschillen in gehanteerde definities is geen vergelijking met eerdere jaren mogelijk. De helft van de cliënten viel onder Jeugdhulpverlening (2.812), een derde onder Jeugdbescherming (1.871) en de overigen onder Jeugdreclassering (914 cliënten, 16%). Daarnaast stonden 410 cliënten op de wachtlijst. Dit betekent dat 4% van de Amsterdamse jongeren als cliënt stond ingeschreven bij Bureau Jeugdzorg. Het aandeel jongeren dat bij Jeugdzorg terecht komt verschilt sterk tussen de stadsdelen (zie afb. 3.11). Zuidoost kent het hoogste aandeel jongeren dat in behandeling is bij Bureau Jeugdzorg in 2008 (6% tegenover 4% gemiddeld). Maar ook in Amsterdam-Noord, Westerpark en Geuzenveld-Slotermeer zijn relatief veel jongeren cliënt bij Bureau Jeugdzorg. In de stadsdelen Centrum, Zuideramstel, Zeeburg, Oud-Zuid en Oud-West zijn relatief weinig jongeren cliënt bij Bureau Jeugdzorg.

Afb. 3.11 Aandeel jongeren (0 t/m 17 jaar) dat cliënt is bij Jeugdzorg per stadsdeel, 31 december 2008 (procenten)

Uit landelijk onderzoek komt naar voren dat kinderen op lagere onderwijsniveaus een grotere kans hebben om opgroei- en opvoedingsproblemen te ontwikkelen. Ook kinderen uit eenoudergezinnen, uit gezinnen van niet-westerse herkomst en uit gezinnen met een laag inkomen hebben meer kans op dergelijke problemen.³³ Uit onderzoek is verder bekend dat in stedelijke gebieden eenoudergezinnen met een sociaaleconomische achterstand (qua wonen en werk/inkomen) meer behoefte hebben aan hulp/ondersteuning dan andere eenoudergezinnen. Surinamers en Antillianen – met name in (groot)stedelijke gebieden – doen (ten opzichte van hun bevolkingsaandeel) relatief gezien een groter beroep op jeugdzorg dan Marokkanen en Turken. Bij Surinamers en Antillianen is bovendien vaker sprake van risicocumulatie, zoals in steden toch al sneller sprake is van een cumulatief-effect: de kans op het ontwikkelen van problematiek neemt exponentieel toe als er meer dan één risicofactor optreedt.³⁴

Relatie gezondheid met leefsituatie en maatschappelijke participatie

Tot slot wordt in dit hoofdstuk nagegaan wat de samenhang is van gezondheid met de in andere hoofdstukken van deze rapportage beschreven

participatievormen. In hoeverre is de (ervaren) gezondheid van invloed op het algemene welzijn en op het actief participeren in de stad?

Leefsituatie-index hangt samen met psychisch welzijn

Om het algemene welzijn in één maat uit te drukken wordt in deze monitor gebruik gemaakt van de leefsituatie-index (zie ook hoofdstuk 1). Gezondheid vormt een belangrijke indicator van de leefsituatie-score. Bij de berekening van de leefsituatie-index zijn items meegenomen over de ervaren gezondheid en ervaren belemmeringen, maar niet over het psychisch welbevinden.

De leefsituatie blijkt ook samen te hangen met de psychische gezondheid. In het algemeen geldt: hoe beter het psychisch welzijn, des te gunstiger de leefsituatie (zie afb. 3.12). De relatie tussen psychisch welbevinden en het algehele welzijn kan twee kanten op werken, beide kunnen elkaar over en weer beïnvloeden. Bijvoorbeeld, je kunt je depressief voelen omdat je leefsituatie ongunstig is, of je algemene welzijn is ongunstig omdat je depressief bent.

Gezondheid sterk van invloed op participatie

De mate waarin iemand actief is in de maatschappij hangt sterk samen met de gezondheid. Ook deze relatie kan twee kanten op werken, beide kunnen elkaar beïnvloeden. Bijvoorbeeld, een slechte gezondheid kan je weerhouden om mee te doen aan maatschappelijke activiteiten, en meedoen aan activiteiten, een actieve levensstijl, kan de gezondheid bevorderen.

Het meest van invloed op participatie zijn de ervaren gezondheid (zich goed gezond voelen) en de ervaren psychische gezondheid (zich energiek, zich neerslachtig en somber etc. voelen). Het hebben van een chronische ziekte of beperking is ook van invloed op de mate van participeren, maar vaak minder sterk dan bovenstaande factoren. Amsterdammers die zich gezond voelen, geen ziekten en beperkingen hebben en zich psychisch goed voelen, hebben meer hobby's, een intensiever verenigingsleven, sporten meer, gaan meer uit en gaan vaker op vakantie. De sterkste verschillen komen naar voren bij activiteiten als sporten, op vakantie gaan en uitgaan. Neerslachtige en sombere mensen en mensen met weinig energie doen dit minder vaak dan anderen.

De gezondheid blijkt ook van invloed op het hebben van contacten. Mensen die hun gezondheid als niet goed ervaren, mensen met ziekten en beperkingen en mensen die zich psychisch niet gezond voelen, hebben minder vaak contacten dan anderen. De verschillen zijn vooral groot bij contacten met vrienden en kennissen en minder groot bij contact met familie.

Afb. 3.12 Gemiddelde leefsituatiescore naar psychisch welzijn, 2008 (gemiddelde Amsterdam = 102)

hoe vaak heeft u zich de afgelopen vier weken gevoeld?	kalm en rustig	neerslachtig en somber	energiek
voortdurend/meestal	105	91	107
soms	98	100	99
zelden	97	106	91
nooit	89	106	89

Ook het participeren in vrijwilligerswerk hangt samen met de gezondheid. Amsterdammers die hun eigen gezondheid niet goed vinden en Amsterdammers die laag scoren qua geestelijk welzijn, verrichten minder vaak vrijwilligerswerk dan anderen. Het hebben van lichamelijke beperkingen is alleen van invloed als men sterke beperkingen ervaart: mensen met lichte

beperkingen doen even vaak vrijwilligerswerk als mensen zonder beperkingen. Mensen met sterke beperkingen zijn wel minder vaak actief als vrijwilliger. Hetzelfde geldt voor het verlenen van informele hulp, zoals het doen van boodschappen voor de burens. Alleen is hier geen duidelijke samenhang met het psychische welzijn.

Het zich actief inzetten voor een kwestie in de buurt of stad hangt niet samen met iemands gezondheid. Dat komt waarschijnlijk doordat je op vele manieren maatschappelijk kunt participeren, vaak gaat het om het zetten van een handtekening voor een kwestie. Wel is het zo dat mensen die zich zelden of nooit energiek voelen hierin minder actief zijn dan anderen.

Noten

- 1 Bron: CBS.
- 2 Idem.
- 3 Bron: SCP. *De Sociale Staat van Nederland 2007*. Den Haag, 2007.
- 4 1% van de geënkquêteerden heeft geen antwoord op deze vraag gegeven of gaf aan het niet te weten. Deze respondenten zijn bij de verdere analyses naar verschillen tussen groepen (bijvoorbeeld stadsdelen, herkomst-groepen) verder buiten beschouwing gelaten.
- 5 Bron: VROM. *WoOn 2006*. De cijfers zijn gecorrigeerd voor leeftijd en geslacht.: Amsterdam 26% heeft langdurige aandoening of handicap, Nederland 24%. Utrecht ligt ook boven gemiddeld (28%), Den Haag en Rotterdam niet (respectievelijk 25% en 24%).
- 6 Bron: CBS (POLS), het betreft lichamelijke beperkingen in de periode 2004-2007 gecorrigeerd voor leeftijd en geslacht., gerapporteerd in: www.zorgatlas.nl van het RIVM. De vraagstelling van het CBS is anders dan in onze enquête. Het CBS heeft aan mensen gevraagd om van zeven activiteiten, aan te geven of ze deze zonder moeite, met enige moeite, met grote moeite, of niet kunnen verrichten (zogenaamde OESO-indicator). Personen die tenminste één activiteit niet of alleen met grote moeite kunnen verrichten, worden als lichamelijk beperkt beschouwd. Volgens deze methode is 17,5% van de Amsterdammers van 12 jaar en ouder beperkt, tegenover 12,6% landelijk.
- 7 Bron: Gegevens van VROM (Woononderzoek Nederland) via *RIVM Zorgatlas*. De gegevens zijn gecorrigeerd voor verschillen in leeftijd en geslacht.
- 8 In de Amsterdamse Gezondheidsmonitor is naar dergelijke ervaren beperkingen gevraagd in een vraag, terwijl in De Staat van de Stad enquête dit in drie afzonderlijke vragen is gesteld. Ook verschillen de leeftijdsgrenzen in beide vragenlijsten: Staat van de Stad is vanaf 18 jaar, de Gezondheidsmonitor vanaf 16 jaar.
- 9 In de Amsterdamse Gezondheidsmonitor van de GGD van 2004 kwam echter niet naar voren dat Surinamers vaak neerslachtig zijn. De geestelijke gezondheid van Surinaamse respondenten in dat onderzoek bleek vergelijkbaar of beter dan dat van autochtonen. Het aantal Suinaamse respondenten was in de Gezondheidsmonitor echter beperkt, waardoor de resultaten wellicht niet representatief zijn.
- 10 Bron: RIVM. *Nationale Atlas Volksgezondheid* (www.zorgatlas.nl). Gegevens gaan over de periode 2004-2007 en komen uit de POLS enquête van het CBS. Psychische klachten zijn bepaald aan de hand van de Mental Health Inventory (MHI-5).
- 11 Bron: data NEMESIS-onderzoek, Vollebergh 2003, in: *Onderzoek geestelijke gezondheidszorg Amsterdam*. H. Heijnen, projectgroep Onderzoek GGZ Amsterdam, maart 2006.
- 12 Bron: J. Peen. *Psychische gezondheid en urbanisatie*. Proefschrift Vrije Universiteit, Faculteit der Psychologie en Pedagogiek. Amsterdam, juni 2009.
- 13 Bron: GGD Amsterdam. *Jeugdgezondheidsmonitor 2008*. Vanwege veranderingen in de methode kunnen deze cijfers niet met eerdere jaren worden vergeleken.
- 14 Bron: CBS. *Verbetering gezonde leefstijl stagneert*. Gegevens uit het Permanent Onderzoek Leefsituatie over 2001 en 2005 t/m 2008. Persbericht CBS, 17 maart 2009.
- 15 Uit de Amsterdamse Gezondheidsmonitor van de GGD zijn cijfers tot en met 2004 bekend: In Amsterdam rookte in 2004 eenderde van de bevolking boven de 18 jaar en een kwart geeft aan niet meer te roken, maar in het verleden wel gerookt te hebben. Het aandeel rokers is in vergelijking met de gezondheids-enquête van 1999-2000 (39%) met ongeveer 6% gedaald. In de gezondheidsenquête van 1992-1993 bedroeg het aandeel rokers in Amsterdam nog 42%.
- 16 Onder overmatige en zware drinkers wordt verstaan: personen die gemiddeld per dag 3 of meer (mannen) of 2 of meer (vrouwen) glazen alcohol drinken (overmatig drinken) of personen die minstens 1 keer per week 6 of meer glazen alcohol op één dag drinken (zwaar drinken). Bron: CBS, zie www.zorgatlas.nl van het RIVM.
- 17 Bron: CBS. *Verbetering gezonde leefstijl stagneert*. Gegevens uit het Permanent Onderzoek Leefsituatie over 2001 en 2005 t/m 2008. Persbericht CBS, 17 maart 2009.

- 18 Bron: *De Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2004*. GGD Amsterdam, 2006.
- 19 Bron: *Trimbos scholierenonderzoek 2007. Jeugd en Riskant Gedrag 2007*. Kerngegevens uit het peilstationonderzoek scholieren. Trimbos-instituut. Utrecht, 2008.
- 20 Bron: CBS, in *Nationale Atlas Volksgezondheid* (www.zorgatlas.nl) van het RIVM. De cijfers gaan over overgewicht (BMI groter of gelijk aan 25) in de periode 2004-2007 onder de bevolking van 20 jaar en ouder in de betreffende GGD-regio, gecorrigeerd voor leeftijd en geslacht.
- 21 Bron: CBS. *Verbetering gezonde leefstijl stagneert*. Gegevens uit het Permanent Onderzoek Leefsituatie over 2001 en 2005 t/m 2008. Persbericht CBS, 17 maart 2009.
- 22 Bron: GGD Amsterdam, cluster JGZ en EDG. *Factsheet Gewicht van 2- tot 4-jarigen*. Amsterdam, 2008.
- 23 Bron: GGD Amsterdam. *Jeugdgezondheidsmonitor Amsterdam. Factsheet gezondheid, welzijn en leefstijl van leerlingen in de tweede klas van het voortgezet onderwijs in Amsterdam; schooljaar 2005-2006 en 2006-2007*. September 2008.
- 24 Bron: GGD Amsterdam, cluster JGZ en EDG. *Factsheet Gewicht van 2- tot 4-jarigen*. Amsterdam, 2008. de gegevens zijn afkomstig van kinderen die in de periode van 1 augustus 2006 tot 1 augustus 2007 een preventief gezondheidsonderzoek hebben gehad bij de jeugdgezondheidszorg (JGZ) op de leeftijd van 2 jaar, 3 jaar of 3 jaar en 9 maanden. Het gewicht is bepaald aan de hand van de Body Mass Index.
- 25 Bron landelijke gegevens: SCP. *De sociale staat van Nederland 2007*. Den Haag, september 2007. De trend van dalend huisartsbezoek is vanaf 1997 waarneembaar. Zie ook www.zorgatlas.nl van het RIVM.
- 26 Bron: www.zorgatlas.nl van het RIVM (gegevens SFK). Het betreft het gebruik van voorgeschreven geneesmiddelen verstrekt door openbare apotheken, per 1.000 inwoners per dag (aantal standaarddagdoseringen (ddd's)) over 2006 per AWBZ regio.
- 27 Bron: www.zorgatlas.nl van het RIVM. Het betreft het gebruik van niet-voorgeschreven medicijnen over de periode 2004-2007 in de afgelopen 14 dagen, per GGD-regio, gecorrigeerd voor leeftijd en geslacht. In Nederland heeft 39,1% van de inwoners in de afgelopen twee weken een medicijn gebruikt dat zonder recept verkrijgbaar is bij drogist of openbare apotheek, in Amsterdam is dat 38,5%.
- 28 Bron: GGD Amsterdam. D.G. Uitenbroek e.a. *Gezond zijn en gezond leven in Amsterdam. Amsterdamse Gezondheidsmonitor Gezondheidsonderzoek 2004*. Amsterdam, januari 2006.
- 29 Bron: *De gezondheid van Surinamers in Amsterdam*. GGD Amsterdam. Januari 2006. In dit onderzoek gaat het om Amsterdammers van Surinaamse afkomst van 18-60 jaar.
- 30 Zie: *Stemmings- en angststoornissen in Amsterdam: verschillen in voorkomen en zorggebruik naar etniciteit*. Amsterdamse Gezondheidsmonitor. GGD Amsterdam. Oktober 2006.
- 31 Het gaat om een globaal beeld van het voorkomen van deze problematiek. Het betreft geen epidemiologisch onderzoek, de problemen worden niet standaard bij elk bureau systematisch geregistreerd. Dit levert een mogelijke onderschatting van het voorkomen van de problematiek op. Door veranderingen in de registratiemethode is er geen vergelijking met eerdere jaren te maken.
- 32 Jeugdreclassering is het uitvoeren van door de rechter, de Raad voor de Kinderbescherming of de Officier van Justitie opgelegde begeleiding aan jongeren. In de agglomeratie Amsterdam wordt de jeugdreclassering uitgevoerd door Bureau Jeugdzorg. De jeugdreclassering schrijft een plan waarin staat wat de jongere, samen met zijn ouders, gaat doen om te voorkomen dat de jongere opnieuw in de fout gaat. Daarnaast verzorgt BJAA vrijwillige jeugdhulpverlening (na zelfmelding cliënt of verwijzing via bijvoorbeeld de huisarts of school) en treedt op als (gezins)voogd (Jeugdbescherming).
- 33 Bron: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). *De jeugd een zorg*. Den Haag, januari 2009.
- 34 Bron: Cebeon. *Advies over SCP-model jeugdzorg*. Februari 2009.

4

Participatie in onderwijs

Participatie in onderwijs vormt een belangrijke basis voor participatie in de samenleving. Een goede opleiding verhoogt daarnaast ook de kansen op de arbeidsmarkt, waarmee verdere participatie mogelijk wordt. Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen in het onderwijs? Wat is het onderwijsniveau van de Amsterdammers, welke resultaten behalen de scholen?

Kernpunten

- Van de peuters in Amsterdam gaat een derde deel naar de voorschool; van de doelgroep wordt ongeveer de helft bereikt.
- 18% van de leerlingen in groep 8 van de basisschool telt niet mee in de Cito-eindscore. Dat is iets minder dan in de twee voorafgaande jaren (20 en 21%). Van de leerlingen die wel meetellen is de gemiddelde score 537,1.
- En derde deel van de leerlingen in Amsterdam krijgt een vervolgadvisie voor HAVO/VWO of VWO; bij leerlingen van niet-westerse herkomst is dit aandeel lager (15%).
- Een derde deel van de autochtone leerlingen volgt in het derde leerjaar VMBO, de helft volgt VWO. Bij de leerlingen van Turkse en Marokkaanse herkomst is de verhouding andersom: driekwart volgt VMBO en 15% VWO.
- 21% van de geslaagden voor VMBO-g/t gaat door naar het HAVO.
- Gemiddeld verzuimt elke REC 4-leerling één keer per schooljaar, in het gehele Amsterdamse onderwijs verzuimen acht op de honderd leerlingen één keer.
- Het aantal studenten in Amsterdam groeit nog steeds (HBO met 25% in de laatste vijf jaar, WO met 16%).
- In 2007/'08 studeerden ruim twee keer zoveel Marokkaanse en overige niet-westerse vrouwen als in 2000/'01 en 1,5 keer zoveel mannen uit dezelfde herkomstgroepen.
- Er is op een aantal terreinen van het onderwijs in de afgelopen tien jaren voortgang geboekt: de achterstand ten opzichte van de rest van het land is deels ingelopen en het opleidingsniveau van vooral de tweede generatie allochtone jongeren stijgt.

In het onderwijs is niet alleen veel aandacht voor de eindresultaten maar ook voor de juiste startcondities en de optimale omstandigheden waarin het onderwijs plaatsvindt. Belangrijke ontwikkelingen op dit terrein zijn onder meer de oprichting van voorscholen, schakel- en kopklassen en dagarrangementen. Ook is de kwaliteit van het onderwijs een belangrijk thema. Naast deze ontwikkelingen wordt in dit hoofdstuk aandacht besteed aan de Citoscores, basisschooladviezen, werkelijk gevolgde schooltypes, slaagpercentages van de leerlingen en de doorstroom tussen schoolniveaus. Daarnaast is er aandacht voor verzuim en voortijdig schoolverlaten.

Speciale aandacht gaat in dit hoofdstuk naar de ontwikkelingen onder de allochtone Amsterdammers, klopt het dat een steeds grotere groep hun onderwijs carrière succesvol afsluit? Is de 'onderwijsroute' die allochtone jongeren volgen anders dan die van autochtone jongeren? Gegevens om deze vragen te beantwoorden zijn niet op elk gebied aanwezig, maar waar mogelijk zal aandacht worden besteed aan onderwijscarrières.

Jeugd in Amsterdam

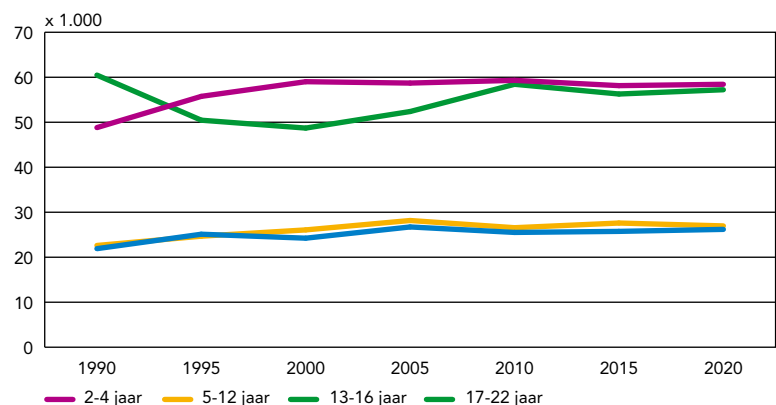
Jongeren zijn leerplichtig vanaf 5 jaar tot en met het schooljaar waarin zij 16 jaar worden. Na het laatste schooljaar begint de kwalificatieplicht, waarmee de leerplicht wordt verlengd tot de dag dat de leerling een startkwalificatie heeft behaald (HAVO-, VWO- of MBO niveau 2, 3 of 4-diploma) of tot de dag dat de leerling 18 jaar wordt. Jongeren krijgen echter ook onderwijs in de periode voor en na de leerplichtige leeftijd.

Het aantal jongeren in Amsterdam in de leeftijd van voorschool tot aan hoger onderwijs (2 t/m 22 jaar) is de afgelopen tien jaar met bijna 15.000 gegroeid naar 169.000, vooral de groep studenten (jongeren tussen de 17 en 22 jaar) nam toe; deze groep is sinds 2002 met 20% gegroeid. Dit kan verklaard worden door een sterke geboortedaling tussen 1965 en 1975 (dus jongeren die in de jaren negentig 17 t/m 22 waren), na 1975 was er weer een geboortestijging in deze leeftijdscategorie (dus een groei van het aantal jongeren van 17 t/m 22 jaar na 2000). Verder is sinds 2002 ook het aantal studenten dat geboren is buiten Amsterdam toegenomen.

De prognoses laten zien dat er de komende jaren geen grote veranderingen te verwachten zijn in de aantallen jongeren woonachtig in Amsterdam.

De etnische samenstelling van de jeugd is in de jaren negentig sterk veranderd. In 1990 had 32% van de jeugd van 2 t/m 22 jaar een niet-westerse achtergrond (zie afb. 4.2).¹ Tot 2004 groeide dit aandeel tot 61% en in 2008 was het weer gedaald tot 52%. Dat dit percentage daalt komt aan de ene kant door de eerder genoemde stijging van het aantal autochtone studenten en aan de andere kant doordat de groep jongeren die tot de derde generatie behoort en dus in de statistieken een autochtone Nederlander is, groeit. Deze derde generatie bestaat momenteel voornamelijk uit kinderen met ouders van Surinaamse herkomst. Het aandeel jonge kinderen uit de Surinaamse herkomstgroep is daarom ook relatief

Afb. 4.1 Jongeren per leeftijdsgroep, 1990-2009 en prognose tot 2020

bron: O+S

klein. De meeste jongeren met een niet-westerse achtergrond behoren tot de tweede generatie en zijn dus in Amsterdam geboren.

Het aandeel autochtone jongeren is tussen 1990 en 2004 bijna gehalveerd: van 61% naar 35%. Op 1 januari 2008 is 37,5% van de jongeren van autochtone herkomst. Naast de toename van het aantal jonge autochtone kinderen na 2003 om eerder genoemde redenen, neemt ook het aandeel autochtone jongeren tussen de 17 en 22 jaar toe. Het blijkt dat Amsterdam een aantrekkelijk stad is om te studeren, het aantal studenten op zowel hogeschool als universiteit groeit de laatste jaren. De toename van het aantal jongeren in de leeftijdsgroep 17 t/m 22 jaar wordt daarmee verklaard, evenals de groei in het aandeel 17 t/m 22-jarigen van autochtone afkomst.

Schoolpopulatie Amsterdam

In het schooljaar 2007/'08 volgen bijna 210.000 jongeren onderwijs in Amsterdam, ongeveer 4.000 leerlingen/studenten meer dan in het schooljaar 2006/'07 (de cijfers over het schooljaar 2008/'09 zijn incompleet, omdat die voor het MBO ontbreken). Vooral het aantal studenten op het Amsterdamse hoger onderwijs groeit de laatste jaren sterk. Amsterdam heeft kennelijk hoger onderwijs dat mensen uit het hele land aantrekt. Maar de stad vervult niet alleen met hoger onderwijs een regiofunctie, ook met speciaal onderwijs en MBO. Dit maakt dat de schoolpopulatie niet synoniem is aan de Amsterdamse populatie. Een deel van de leerlingen in het Amsterdamse onderwijs woont buiten Amsterdam.

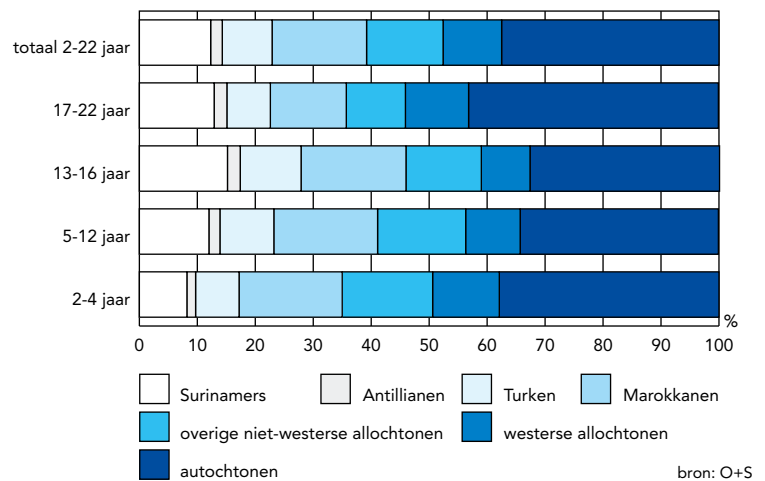
Voor- en vroegschoolse educatie

In 1998 zijn de eerste voorscholen van start gegaan. Begonnen werd op negen locaties, merendeels in het westen van de stad. In Zuidoost en Noord is men later begonnen, maar vanaf 2004 is hier het aanbod aan voorschoolse educatie sterk uitgebreid. In 2008 telt Amsterdam 134 locaties waar voorschoolse educatie wordt gegeven.

De voorschool is ingesteld om te voorkomen dat kinderen al voor aanvang van de basisschool op achterstand staan. Kinderen bij wie thuis geen Nederlands wordt gesproken, van wie de ouders een laag opleidingsniveau hebben of bij wie de thuissituatie geen stimulerende omgeving is (afwezigheid van speelgoed, voorleesboeken, weinig interactie tussen ouder en kind) wordt geadviseerd naar de voorschool te gaan. De voorschool is er voor kinderen van 2,5 t/m 3 jaar oud en loopt verder in de voerschool voor 4- en 5-jarigen. De voerschool is een peuterspeelzaal of kinderopvang en werkt samen met een basisschool. Deze basisscholen bieden het voerschoolse programma aan.

In het schooljaar 2007/'08 volgen 4.249 peuters de voerschool, een derde van alle peuters in Amsterdam.

Afb. 4.2 Amsterdamse jongeren naar leeftijdscategorie en herkomstgroep, 1 januari 2008 (procenten)

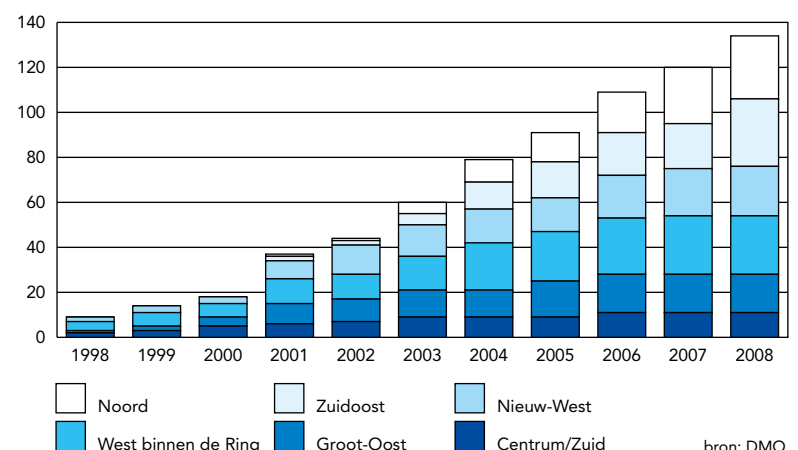
Afb. 4.3 Leerlingen en studenten naar type onderwijs en schatting percentage woonachtig in Amsterdam, 2008/'09

	Amsterdam (abs.)	schatting (%)
primair onderwijs		
basisonderwijs	57.696	97
speciaal basisonderwijs	1.542	95
(voortgezet) speciaal onderwijs	3.562	79
voortgezet onderwijs		
regulier voortgezet onderwijs (AVO, VMBO, HAVO, VWO)	32.875	86
praktijkonderwijs	1.426	95
middelbaar beroepsonderwijs	28.490*	
hoger beroepsonderwijs (HBO)	43.407	34
wetenschappelijk onderwijs (WO)	49.315	48
totaal	189.823	

* Leerlingen van het ROC Amsterdam en het Mediacollege.

bron: CFI/CBS/Univ./LAS

Afb. 4.4 Voorscholen naar deel van de stad, 1998-2008

Afb. 4.5 Deelname aan de Voorschool, 2007/'08

stadsdeel school	doelgroep	geen doelgroep	totaal	% van totaal aant. peuters
Centrum	32	11	43	4
Westerpark	77	8	85	16
Oud-West	41	42	83	18
Zeeburg	168	0	168	14
Bos en Lommer	210	46	256	38
De Baarsjes	237	60	297	47
Amsterdam-Noord	690	262	952	57
Geuzenveld-Slotermeer	398	59	457	48
Osdorp	245	15	260	29
Slotervaart	234	5	239	29
Zuidoost	805	131	936	59
Oost-Watergraafsmeer	287	0	287	29
Oud-Zuid	100	55	155	11
Zuideramstel	27	4	31	5
Amsterdam	3.551	698	4.249	32

bron: DMO/O+S

De voorschool is toegankelijk voor iedereen, ook voor kinderen die niet onder de doelgroep vallen. In totaal volgen 3.551 peuters die tot de doelgroep behoren voorschoolse educatie, 26% van alle peuters in Amsterdam. Naar schatting valt ongeveer 45% van alle peuters onder de doelgroep. Dit betekent dat in het schooljaar 2007/'08 iets meer dan de helft van de peuters uit de doelgroep is bereikt.

Hoe groot de totale doelgroep per stadsdeel is, is niet bekend – en dus is niet aan te geven welk deel van de doelgroep in de verschillende stadsdelen met de voorschool wordt bereikt. Wel is bekend hoeveel peuters er in totaal bereikt worden. De verschillen tussen stadsdelen zijn groot: variërend van 5% of

Afb. 4.6 Leerlingen naar leerlinggewicht in het basisonderwijs naar stadsdelen (school), 2007/'08 (procenten)

stadsdeel school	leerlinggewicht nieuwe regeling (leerlingen van 4-7 jaar)		
	1,20	0,30	0,00
Centrum	4	5	91
Westerpark	24	10	66
Oud-West	10	9	81
Zeeburg	19	8	73
Bos en Lommer	48	14	37
De Baarsjes	32	12	56
Amsterdam-Noord	19	20	61
Geuzenveld-Slotermeer	36	15	49
Osdorp	23	12	65
Slotervaart	26	8	66
Zuidoost	25	23	53
Oost-Watergraafsmeer	17	10	73
Oud-Zuid	7	6	88
Zuideramstel	5	6	88
Amsterdam	20	13	67

bron: CFI

minder in Centrum en Zuideramstel tot de helft of meer in Amsterdam-Noord, Zuidoost, De Baarsjes en Geuzenveld-Slotermeer.

In totaal volgen 10.332 kleuters vroegschoolse educatie, ongeveer tweederde van alle kleuters in Amsterdam. Veel basisscholen bieden in hun kleuter- klassen vroegschoolse educatie aan. De meeste kinderen gaan vanaf hun 4e jaar naar de basisschool (de leerplicht begint bij 5 jaar) en volgen zo ook het vroegschoolse programma. Van de kleuters die vroegschoolse educatie volgen, vallen 5.450 kinderen onder de doelgroep. Dit is ruim een derde van het totale aantal kleuters; ervan uitgaande dat 45% van de kleuters onder de doelgroep valt, wordt driekwart van de kleuters uit de doelgroep bereikt.

In 2007 heeft de Onderwijsinspectie de voorscholen in Amsterdam bezocht. Zij concludeert dat in het algemeen de kwaliteit op de voorscholen voldoende is. Wel werd van twee op de vijf voorscholen het aanbod aan taalontwikkeling onvoldoende geoordeeld. Over de opbrengsten van de voorschool konden door het ontbreken van gegevens geen uitspraken worden gedaan.³

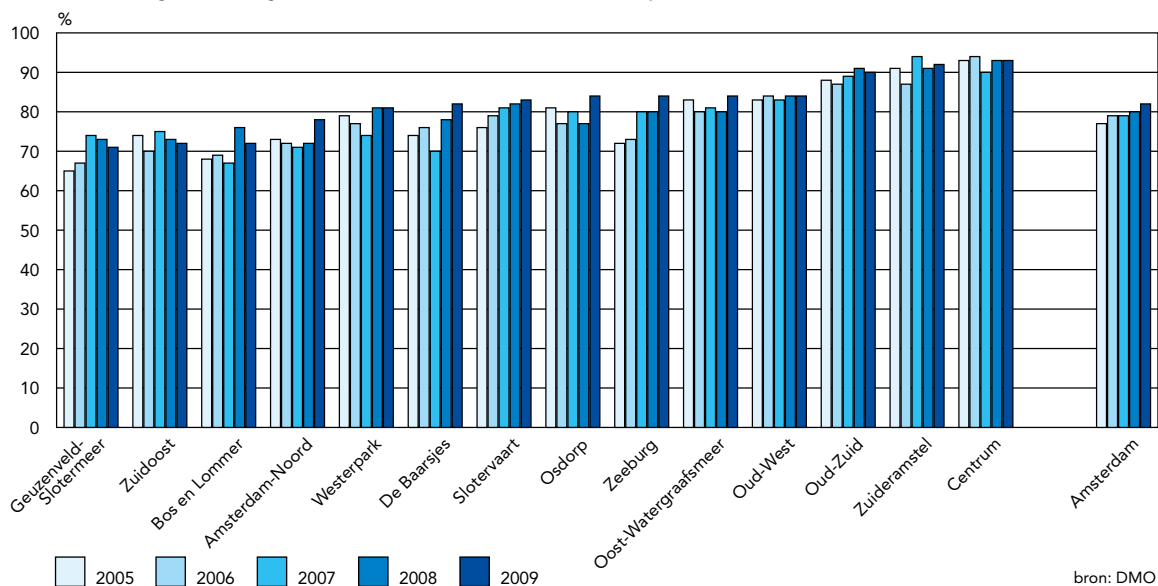
Basisonderwijs

In het schooljaar 2007/'08 volgden in totaal 56.928 leerlingen in Amsterdam een van de 206 basisscholen. Een deel van de leerlingen in het basisonderwijs heeft meer begeleiding nodig dan anderen. Voor die extra begeleiding krijgen scholen extra geld. De verdeling van dat geld gaat via de zogenoemde leerlinggewichten. Vanaf het schooljaar 2006/'07 is een nieuwe leerlinggewichtenregeling ingegaan. In het schooljaar 2006/'07 was deze van toepassing op de eerste twee leerjaren, in 2007/'08 voor de leerlingen t/m 7 jaar (groep 4). Vanaf 2009/'10 geldt de nieuwe regeling voor alle leerlingen.

De nieuwe gewichtenregeling gaat uit van het opleidingsniveau van de ouders.⁴ Hoe minder opleiding de ouders hebben, hoe groter het leerlinggewicht. Voor 20% van de leerlingen t/m 7 jaar geldt dat hun ouders nauwelijks opleiding hebben. Voor nog eens 13% geldt dat hun ouders wel iets aan opleiding hebben, maar niet veel. Tweederde van de leerlingen heeft minimaal één ouder die VMBO-t of hoger heeft afgerond, waarmee – zo wordt verondersteld – er geen sprake is van een achterstandssituatie. Voor die kinderen geldt dus geen leerlinggewicht.

Het aandeel achterstandsléerlingen (1,20 en 0,30) verschilt sterk per stadsdeel. In de stadsdelen Centrum, Oud-Zuid en Zuideramstel is deze groep klein, rond de 10%. Bos en Lommer kent de grootste groep: 62%.

In de oude gewichtenregeling is de groep met gewicht groter: de helft van de leerlingen van 8 jaar en ouder heeft een leerlinggewicht. In de oude regeling wordt het gewicht bepaald aan de hand van het opleidings- en beroepsniveau en de herkomst van de ouders.

Afb. 4.7 Leerlingen die meegeteld worden in de Citoscore, 2005-2009 (procenten)

Leerlingen met autochtone, laagopgeleide (maximaal VBO) ouders en leerlingen met allochtone, laagopgeleide ouders of allochtone ouders die een laag beroepsniveau of geen werk hebben, krijgen gewicht.

De Amsterdamse Citoscores

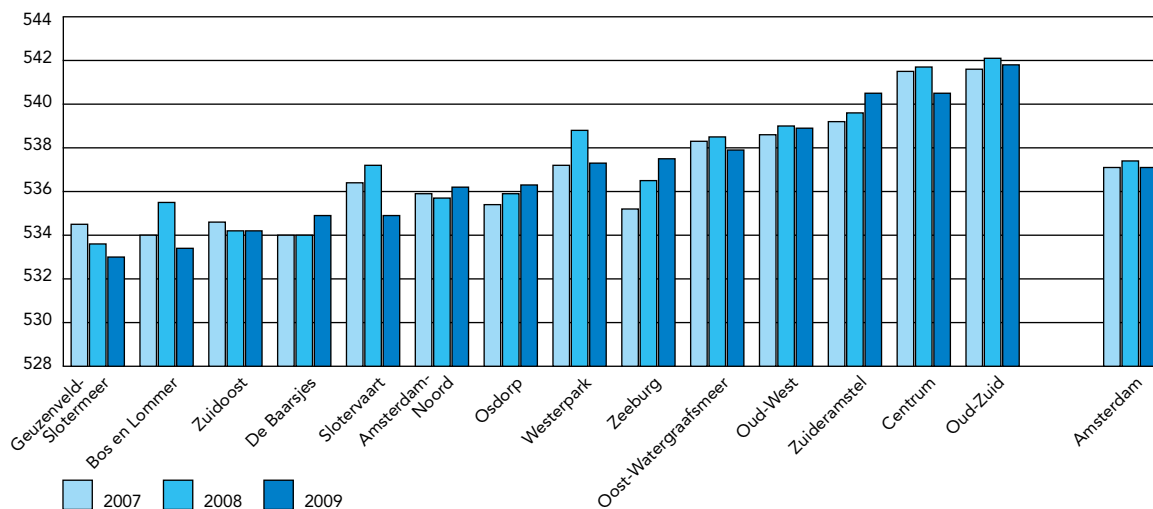
In het laatste jaar van de basisschool wordt bij de meeste leerlingen in Amsterdam de Citotoets afgenomen. Deze toets geeft inzicht in het leerniveau van het kind en biedt een richtlijn in het vaststellen van het juiste vervolgonderwijs. Voor leerlingen die extra aandacht nodig hebben zijn in het voortgezet onderwijs aparte leertrajecten uitgezet: het leerwegondersteunend onderwijs (LWOO) en het praktijkonderwijs (PRO). De Citotoets levert voor deze leerlingen te weinig inzicht voor een optimale schoolkeuze en is dus voor hen niet langer verplicht. Vrijwillige deelname blijft wel mogelijk. Voor leerlingen met een grote leerachterstand zijn andere toetsen beschikbaar, die

beter aansluiten op hun leerniveau.

In Amsterdam wordt voor de berekening van de gemiddelde score op de Citotoets steeds alleen de zogenaamde Citoleerlingen meegenomen. Dit zijn de leerlingen met een advies voor VMBO (zonder LWOO), HAVO of VWO.

In 2009 kreeg 18% van de leerlingen in groep 8 een advies voor praktijkonderwijs of VMBO met leerwegondersteuning. Dit aandeel is de laatste jaren iets afgenomen: in 2005 ging het nog om 23%, in 2007 om 20% (zie afb. 4.7).

Leerlingen van niet-westerse herkomst krijgen vaker een advies voor praktijkonderwijs of VMBO met leerwegondersteuning dan autochtone leerlingen. Ruim een kwart van de leerlingen van Surinaamse, Antilliaanse, Turkse en Marokkaanse herkomst krijgt een dergelijk advies, bij leerlingen van autochtone afkomst is dit 8%.

Afb. 4.8 Gemiddelde Citoscore per stadsdeel, 2007-2009 ¹⁾

Afb. 4.9 Basisschooladviezen, 2008 en 2009

	2008		2009	
	%	abs.	%	abs.
praktijkonderwijs	2	137	2	122
VMBO met leerwondersteuning	18	1060	16	1033
VMBO-b/k	10	626	10	635
VMBO-g/t	15	904	15	939
VMBO-t/Havo	9	548	9	586
HAVO	14	819	14	849
HAVO/VWO	12	737	13	808
VWO	19	1134	19	1215
kopklas	1	52	1	82
totaal	100	6017	100	6269

bron: DMO

In de stadsdelen Centrum, Oud-Zuid en Zuideramstel ligt het aandeel PRO/LWOO-advies relatief laag, onder de 10%. In de stadsdelen Bos en Lommer, Geuzenveld-Slotermeer en Zuidoost ligt het aandeel met een dergelijk advies het hoogst, iets minder dan 30%.

In de stadsdelen Geuzenveld-Slotermeer, Zeeburg en Slotervaart en De Baarsjes is het aandeel leerlingen met PRO/LWOO-advies iets gedaald in de periode 2005-2009.

De gemiddelde Citoscore in Amsterdam in 2009 was 537,1. In heel Nederland lag de score op 536,2.⁵ Vanaf 2008 wordt een andere berekeningsmethode gebruikt dan in voorgaande jaren. Ook de manier van selecteren op Citoleerlingen verschilt.⁶ In 2007 was de gemiddelde score 536,6, maar volgens de huidige manier van berekenen 537,1. De score is daarmee in 2009 gelijk aan 2007. In 2008 lag de score iets hoger: 537,4.

De stadsdelen Geuzenveld-Slotermeer en Bos en Lommer hebben met 533 de laagste Citoscore, de stadsdelen Centrum en Oud-Zuid en Zuideramstel hebben de hoogste: boven de 540 (zie afb. 4.8). In de stadsdelen Zuideramstel, Zeeburg en Osdorp is de Citoscore in de afgelopen drie jaar iets gestegen. Alleen in Geuzenveld-Slotermeer, waar de gemiddelde score al laag was, is het gemiddelde iets gedaald.

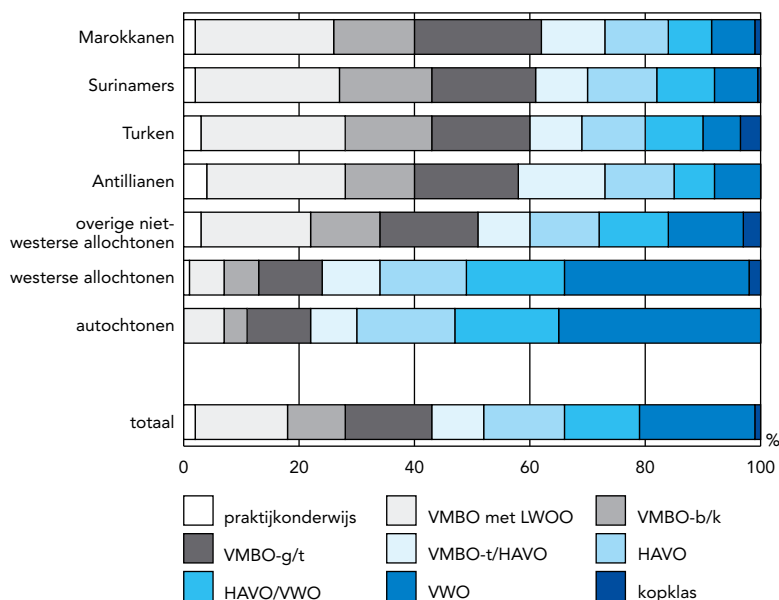
Basisschooladviezen

De adviezen voor vervolgonderwijs die leerlingen in groep 8 meekrijgen variëren van praktijkonderwijs tot VWO. Ook is het mogelijk dubbeladviezen te krijgen. Leerlingen die de potentie hebben een hoger schoolniveau aan te kunnen maar dit niveau nog niet hebben, wordt een dergelijk advies gegeven. Bijna de helft (46%) van de leerlingen krijgt het advies om naar HAVO of VWO te gaan (zie afb. 4.9). Een groep van gelijke grootte (44%) krijgt het advies praktijkonderwijs of VMBO te volgen. Bij 9% van de leerlingen is het advies VMBO-t/HAVO, 1% krijgt het advies om een jaar de kopklas te volgen. De kopklas is er voor leerlingen met de capaciteiten voor HAVO of VWO, maar die door een taalachterstand dat niveau nog niet aankunnen.

Het vervolgadvis van de basisschool verschilt sterk tussen leerlingen van verschillende herkomst. Leerlingen van niet-westerse herkomst (Turks, Marokkaans, Surinaams en Antilliaans) krijgen minder vaak hogere adviezen dan leerlingen van autochtone of westerse herkomst (zie afb. 4.10). Van de laatste groepen krijgt de helft een advies voor HAVO/VWO of VWO, bij de niet-westerse groepen ligt dit aandeel rond de 15% (zie afb. 4.11).

Het aandeel adviezen voor het VWO loopt de laatste jaren iets op. Dit zien we terug bij de leerlingen van autochtone herkomst, maar ook bij de leerlingen van Turkse en Marokkaanse herkomst.

Afb. 4.10 Basisschooladviezen per herkomstgroep, 2008 (procenten)

bron: DMO

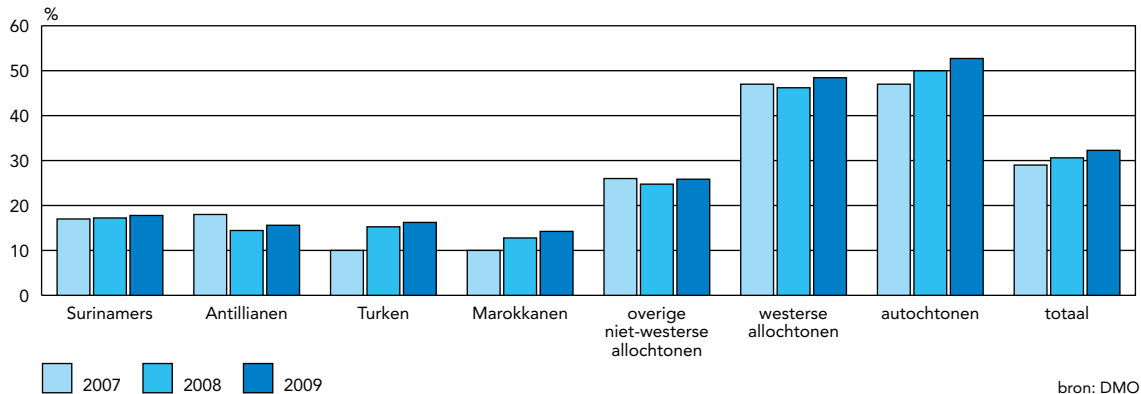
Onder- en overadvisering

In het schooljaar 2006/'07 werd 5% van de leerlingen die hebben meegedaan aan de Citotoets onder- en 19% overgeadviseerd.⁷ Dit betekent dat zij een schooladvies kregen dat twee of meer punten afwijkt van de (bandbreedte van de) Citoscore. Dit betreft 237 respectievelijk 895 leerlingen.

De Citoscore zelf, de prestatie van de leerling, blijkt veruit de belangrijkste factor te zijn bij het beantwoorden van de vraag wie welk advies krijgt. Een eventuele achterstandspositie speelt weliswaar een rol, maar wel een zeer beperkte.⁸ De over- en onderadvisering die plaatsvindt op basis van achterstand heeft dus slechts een geringe invloed op het daadwerkelijke advies.

De sociaaleconomische status van een leerling blijkt een grotere rol te spelen in de mate van onder- en overadvisering dan herkomst. Leerlingen in een achterstandspositie worden vaker ondergeadviseerd (krijgen bij een gelijke Citoscore een lager advies) dan leerlingen die zich niet in een achterstandspositie bevinden. Achterstand blijkt voor allochtone en autochtone scholieren niet in dezelfde mate van

Afb. 4.11 Advies voor HAVO/VWO en VWO, 2007-2009 (procenten)

belang te zijn. Autochtone leerlingen met een achterstandspositie worden namelijk vaker ondergeadviseerd dan allochtone leerlingen met een achterstand.

Onderwijskwaliteit

De Onderwijsinspectie stelt een lijst met zeer zwakke scholen op, scholen die onvoldoende onderwijsresultaten (eindopbrengsten) realiseren en die daarnaast op cruciale onderdelen van het onderwijsleerproces onvoldoende kwaliteit laten zien. In Amsterdam zijn er op 1 mei 2009 zes zeer zwakke scholen, met in totaal 960 leerlingen oftewel 2% van alle leerlingen op basisscholen in Amsterdam.⁹ Daarnaast zijn er nog 43 basisscholen die onder verscherpt toezicht staan (categorisering 'zwak'). Op deze scholen zit 15% van de leerlingen in Amsterdam.

Om de kwaliteit van het onderwijs in Amsterdam te verbeteren is begonnen met de Kwaliteitsimpuls Basisonderwijs. Scholen werken hierin samen met de gemeente om de kwaliteit van het onderwijs te verhogen. In totaal nemen 44 scholen deel, met in totaal 20% van de leerlingen in Amsterdam.¹⁰ Voor een groot deel zijn dit dezelfde scholen die als (zeer) zwak zijn beoordeeld.

Schakel- en kopklassen¹¹

In het schooljaar 2005/'06 zijn de eerste schakel- en kopklassen in Amsterdam van start gegaan. Leerlingen met een taalachterstand kunnen in deze schakelklassen extra onderwijs krijgen om het taalniveau te verbeteren. Op welke manier scholen deze schakelklassen inrichten en voor welke leeftijdsgroepen zij ze aanbieden, is aan de scholen zelf om te bepalen. Er zijn voltijd- en deeltijdvarianten mogelijk en er is de mogelijkheid van de verlengde schooldag. De kopklas is een variant van de schakelklas, een extra jaar tussen basisschool en voortgezet onderwijs. In het schooljaar 2006/'07 telde Amsterdam 21 schakel- en vier kopklassen. Drie van de schakelklassen waren voor zogenoemde neveninstromers bestemd: leerlingen die net in Nederland zijn komen wonen en nog geen Nederlands spreken. De meeste schakelklassen (tien) zijn gericht op de onderbouw van de basisschool, voor de groepen 3 t/m 5. Zij vormen op scholen dan vaak een vervolg op de voor- en vroegschool. Uit landelijke onderzoek naar de opbrengsten van de

schakelklassen blijkt in het algemeen dat leerlingen die de schakelklas volgen sterker vooruit zijn gegaan in taal en rekenen dan de controlegroep. Maar bij de leerlingen uit de onderbouw (afkomstig uit groep 3 en 4), op wie de meeste schakelklassen zich op richten, blijken de leerprestaties gelijk aan de controlegroep.

In het schooljaar 2007/'08 volgden in Amsterdam 54 leerlingen een kopklas. De kopklassen zijn gevestigd op middelbare scholen, maar vallen (administratief) onder de basisschool. In dat ene jaar wordt bijna uitsluitend aan taalvaardigheid gewerkt.

Leerlingen komen in aanmerking voor de kopklas wanneer zij een achterstand hebben in taal, maar als op basis van hun capaciteiten en intelligentie verwacht kan worden dat zij VMBO-t of hoger aan kunnen. Daarnaast mogen zij geen achterstand hebben in rekenen of sociaal-emotionele problemen hebben. Zowel de leerling als de ouders moeten gemotiveerd zijn voor de kopklas.¹² De meeste leerlingen stromen na de kopklas inderdaad door naar VMBO-t of hoger (zie afb. 4.12). Over de vier jaren samen (2004/'05 tot 2007/'08) kreeg 80% advies voor HAVO en/of VWO. Voor heel Nederland was dit 57% (schooljaar 2005/'06).¹³

Segregatie in het basisonderwijs

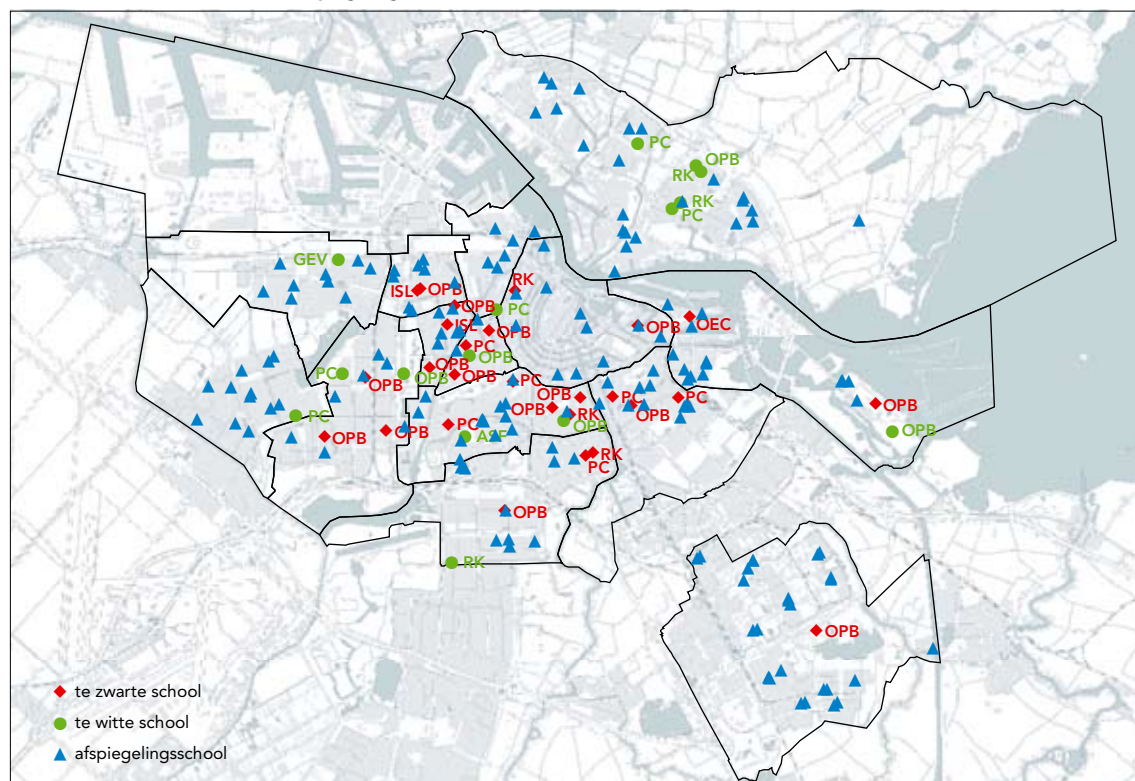
Hoewel nabijheid van de school een belangrijk motief is in de schoolkeuze, is de samenstelling van leerlingen op een basisschool niet altijd een afspiegeling van de buurt. Gemiddeld gaat 20% van de leerlingen buiten het eigen stadsdeel naar een basisschool.¹⁴

Afb. 4.12 Basisschooladvies na het volgen van de kopklas, 2004/'05-2007/'08 (procenten)

stadsdeel	2004/'05	2005/'06	2006/'07	2007/'08
VMBO-b/k	0	6	0	0
VMBO-t	0	11	6	6
VMBO-t/HAVO	0	22	18	6
HAVO, HAVO/VWO, VWO	100	61	76	89
totaal	100 (n=13)	100 (n=18)	100 (n=33)	100 (n=54)

bron: DMO

Afb. 4.13 Te zwarte, te witte en afspiegelingsscholen, 2008/'09

bron: O+S/LAS

Er zijn scholen die veel meer en scholen die veel minder allochtone leerlingen hebben dan verwacht mag worden op basis van de buurtsamenstelling. In het schooljaar 2008/'09 hebben 27 scholen meer allochtone leerlingen dan verwacht mag worden (20% meer allochtone leerlingen dan er in de buurt wonen), op vijftien scholen zijn de autochtone leerlingen sterk oververtegenwoordigd. De overige 160 scholen vormen wél een afspiegeling van de buurt.¹⁵ Naast de etnische herkomst is ook de sociaaleconomische positie van ouders relevant: 26 basisscholen in Amsterdam hebben veel meer achterstandsleerlingen dan de buurt, zeven veel minder. Het betreft vaak ook andere scholen. Zo telt Zuidoost maar één school die qua etniciteit geen afspiegeling vormt en vijf scholen die qua achterstandsleerlingen geen afspiegeling vormen.¹⁶

Dagarrangementen en naschoolse activiteiten

In 2006 is in Amsterdam het project Dagarrangementen en Combinatiefuncties van start gegaan. Doel van dit project was basisscholen te stimuleren opvang te bieden buiten schooltijden om, waarbij leerlingen van half acht 's ochtends tot half zeven 's avonds en op vakantiedagen op school terecht kunnen en deel kunnen nemen aan naschoolse activiteiten. Vanaf het schooljaar 2007/'08 zijn 175 scholen bij het project betrokken. Zij bieden hun leerlingen in enige vorm opvang. Scholen die niet deelnemen aan het project hadden daaraan geen behoefte¹⁷ of hadden zelf al aanbod geregeld. Van 139 scholen is bekend welke opvang zij aanbieden (zie afb. 4.14). 57 bieden een volledig dagarrange-

ment met zowel voor-, tussen- als naschoolse opvang. Nog eens 47 scholen bieden geen volledig dagarrangement, maar wel minimaal tussen- en naschoolse opvang. 29 scholen bieden een andere combinatie van opvang aan, waarvan vijf alle opvang bieden behalve tussenschoolse opvang. Dit zijn waarschijnlijk scholen zonder middagpauze.

Scholen met een volledig dagarrangement zijn veel te vinden in West en Zuidoost.

In het schooljaar 2008/'09 gingen 521 leerlingen naar de voorschoolse opvang; dit is nog niet 1% van het totaal aantal leerlingen in het basisonderwijs. De tussenschoolse opvang wordt wel veel gebruikt: bijna 20.000 leerlingen, een derde deel van het totaal, gaan naar de tussenschoolse opvang. De naschoolse opvang wordt door ruim 6.500 leerlingen bezocht. Dit is 11% van het totaal aantal basisschoolleerlingen in Amsterdam. In sommige gevallen worden bij de naschoolse opvang ook naschoolse activiteiten aangeboden die ook toegankelijk zijn kinderen van buiten de opvang. Op welke schaal dit al gebeurt en hoeveel kinderen er in totaal van naschoolse activiteiten gebruik maken is niet bekend.¹⁸

Overgang primair naar voortgezet onderwijs

In Noord en Centrum/Zuid gaat driekwart van de scholieren naar het voortgezet onderwijs in dezelfde regio als waar het primair onderwijs werd bezocht (zie afb. 4.15). In Oost is dit nog niet de helft, 39% van de leerlingen die in Oost op het primair onderwijs zaten gaat in Centrum/Zuid naar het voortgezet onderwijs. In West blijft tweederde van de scholieren

Afb. 4.14 Scholen met dagarrangementen naar deel van de stad, schooljaar 2008/'09

regio	volledig dag- arrangement	tussen- en naschoolse opvang	anders	geen aanbod	totaal
West	24	12	8	1	45
Oost	6	10	7	3	26
Zuid/Centrum	8	13	2	2	25
Zuidoost	11	3	2	0	16
Noord	8	9	10	0	27
totaal	57	47	29	6	139

bron: DMO

in de eigen buurt. Hier is schoolsoort zeer bepalend: van de leerlingen met een HAVO/VWO-advies gaat de helft naar een school buiten de buurt.¹⁹

Voortgezet onderwijs

In het schooljaar 2008/'09 zaten in totaal 34.301 leerlingen op één van de 65 middelbare scholen. Er is een lichte daling te zien in het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs in de afgelopen jaren. In het schooljaar 2007/'08 stonden in totaal 34.664 leerlingen ingeschreven, 800 minder dan twee jaar eerder. Amsterdam blijft leerlingen trekken uit de omliggende regio's, in het schooljaar 2007/'08 waren dat ruim 4.000 middelbare scholieren.²⁰ Ongeveer 1.000 Amsterdamse leerlingen volgen onderwijs buiten de stad of privéonderwijs.

Het schooltype is in de loop der jaren verschoven, het aantal leerlingen in gemengde brugklassen (AVO) en het VMBO is afgenomen en het aantal leerlingen op het VWO is toegenomen.

Leerlingen kunnen in de eerste twee leerjaren van de middelbare school nog in gemengde klassen zitten. Als een overzicht gegeven wordt van leerlingen in het derde leerjaar door de jaren heen kunnen verschuivingen in niveaus goed waargenomen worden. Ten eerste valt op dat in totaal in zes jaar bijna 500 leerlingen minder in de derde klas in het voortgezet onderwijs zitten. In afbeelding 4.16 is te zien dat de afgelopen zes jaar ongeveer 800 leerlingen minder in de derde klas van het VMBO zaten. Sinds 2002 was er een stijging van het aantal leerlingen dat op het VMBO+LWOO terecht waren gekomen, dit kwam grotendeels door een groei van het aantal meisjes dat onderwijs met LWOO volgt. De groei van het aantal VMBO+LWOO leerlingen lijkt echter te zijn gestopt en het aantal VMBO+LWOO leerlingen in de derde klas is ongeveer gelijk aan het aantal in 2002/'03. Momenteel is de verhouding jongens/meisjes op het LWOO-onderwijs ongeveer gelijk. Hiernaast gaat in 2007/'08 een groter aandeel VMBO-leerlingen naar een school buiten de stad dan in 2006/'07.²¹

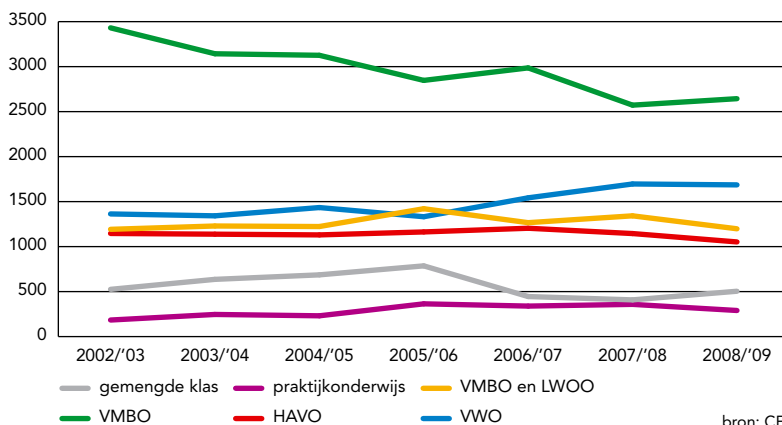
Het aantal leerlingen dat VWO volgt is de afgelopen vijf jaar duidelijk gegroeid, ook in dit geval betreft het voornamelijk meisjes. Op het VWO zijn ze duidelijk in de meerderheid. De grootste groei is te zien

Afb. 4.15 Doorstroom leerlingen PO (2006/'07) naar VO (2007/'08) naar regio (procenten)

PO-regio	VO-regio (bestemming)				
	Centrum/ Zuid	West	Noord	Oost	Zuidoost
Centrum/Zuid	77	12	2	8	1
West	29	67	1	3	1
Noord	11	5	78	6	1
Oost	39	6	5	46	4
Zuidoost	18	3	1	16	62
totaal	37	29	12	13	9

bron: ELKK

Afb. 4.16 Onderwijsniveau Amsterdamse leerlingen derde leerjaar, 2002/'03-2008/'09

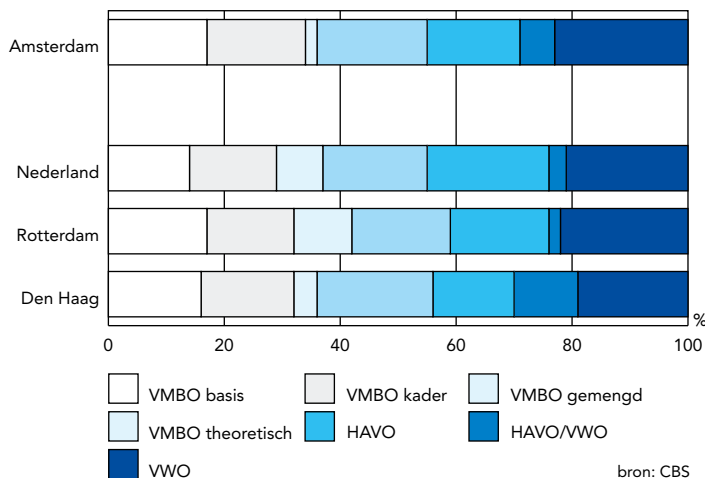
bron: CFI

onder de groep autochtone en overig niet-westerse leerlingen.

In Amsterdam veel leerlingen VMBO-basis/LWOO

De Amsterdamse verdeling over de verschillende schooltypen verschilt met de landelijke (zie afb. 4.17). Zo zijn er relatief veel leerlingen in het laagste segment van het onderwijs (praktijkonderwijs²² en VMBO-basis en VMBO-kader) te vinden en tegelijkertijd relatief veel leerlingen die het VWO volgen. In Amsterdam volgen hiernaast heel weinig leerlingen de gemengde VMBO-leerweg (2% tegenover 8% landelijk).

Afb. 4.17 Onderwijsniveau leerlingen 3e leerjaar G4 en Nederland, 2007/'08

Als we Amsterdam vergelijken met de andere grote steden, dan zien we dat de Amsterdamse verdeling van leerlingen het meest lijkt op de Rotterdamse. In Rotterdam volgen meer leerlingen VMBO-gemengd en in Amsterdam meer leerlingen het VWO. Van de leerlingen in het Amsterdamse voortgezet onderwijs is 42% van Nederlandse of westerse komaf. In vergelijking met 2003/'04 is dit percentage met 2% gestegen. Amsterdamse leerlingen van Marokkaanse herkomst vormen met 16% de grootste niet-westerse groep in de leerlingenpopulatie, gevolgd door de Surinaamse (12%) en de Turkse (9%) leerlingen.

Binnen de verschillende herkomstgroepen in Amsterdam is het verschil groot. Zo volgt 30% van de Amsterdamse leerlingen in de derde klas van Marokkaanse herkomst onderwijs op het niveau VMBO-basis tegen 7% van de autochtone Amsterdamse leerlingen. Aan de andere kant volgt 37% van de autochtone Amsterdammers in het derde

leerjaar VWO-onderwijs tegenover 10% van de Marokkaanse Amsterdammers.

Deze ongelijke verdeling hangt samen met een oververtegenwoordiging van leerlingen met een niet-westerse allochtone herkomst in het leerwondersteunend onderwijs (LWOO). In Amsterdam heeft 70% van de leerlingen die VMBO-basis onderwijs volgen een LWOO-indicatie, 35% van de leerlingen die VMBO-kader volgen en ongeveer 5% van de leerlingen die VMBO-theoretisch volgen. Leerlingen van niet-westerse allochtone herkomst hebben naast een lager schooladvies, ook veel vaker een indicatie voor LWOO onderwijs (20% van de niet-westerse allochtone leerlingen en 8% van de autochtone leerlingen volgt LWOO onderwijs). Deze leerlingen hebben vaker een taalachterstand en kunnen op deze manier toch een diploma halen. In het schooljaar 2007/'08 volgt 16% van de leerlingen deze vorm van VMBO. In vergelijking met de rest van Nederland, waar 11% van het totale aantal VO-leerlingen LWOO onderwijs volgt, volgen in Amsterdam relatief veel leerlingen deze vorm van onderwijs.

Het praktijkonderwijs is bedoeld voor leerlingen voor wie het VMBO ook met extra begeleiding te zwaar is. Zij leren een vak en gaan na hun opleiding aan het werk. In het schooljaar 2007/'08 volgden 1.526 leerlingen deze vorm van onderwijs. De gemiddelde uitstroomleeftijd van jongeren was 16 jaar. In Amsterdam stroomt gemiddeld 9% van de jongeren uit in de Wajong²³, beduidend minder dan gemiddeld in Nederland: 24%. Hiernaast volgt in Amsterdam 51% een verdere opleiding en vindt 31% een baan. Voor 68% van zij die een baan vinden is dit een arbeidsplaats met subsidieregeling (in heel Nederland is dat 35%).²⁴ Van de resterende 9% uitstromers is onbekend wat ze doen.

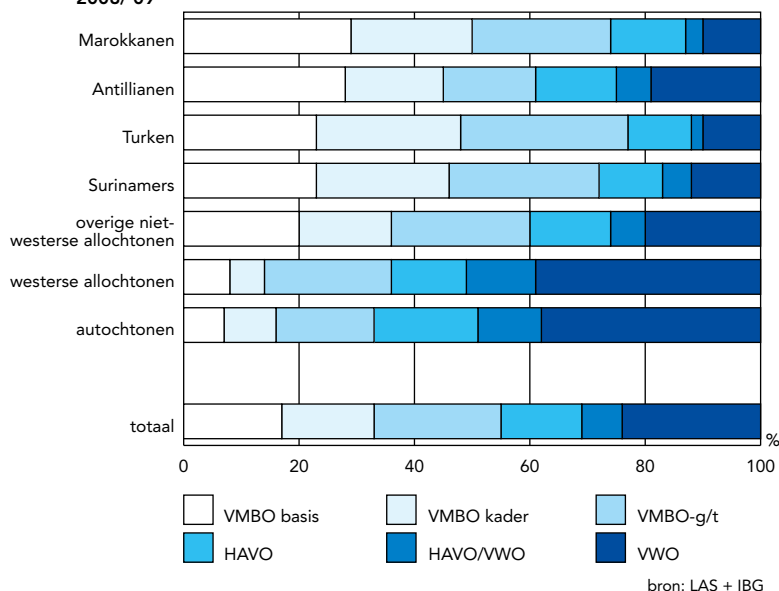
Voortgezet speciaal onderwijs

Voor kinderen die in het reguliere onderwijs niet goed tot hun recht komen en dus meer of andere zorg nodig hebben, is er het speciaal onderwijs. Het speciaal onderwijs is te verdelen in verschillende clusters. De clusters 1 t/m 3 bestaan uit scholen voor kinderen met visuele (REC 1), communicatieve (REC 2) of verstandelijke en/of lichamelijke handicaps (REC 3). Cluster 4 bestaat uit scholen voor kinderen met ernstige ontwikkelingsstoornissen (psychiatrische of gedragsstoornissen en langdurig psychiatrisch zieken).

Het speciaal onderwijs biedt onderwijs aan leerlingen van 4 t/m 22 jaar. Vaak zijn de scholen voor primair en voortgezet onderwijs samengevoegd. In het schooljaar 2008/'09 gaan in Amsterdam 3.562 leerlingen naar het speciaal onderwijs, 72% van hen zijn jongens. Op scholen uit cluster 4 bestaat 83% van de leerlingen uit jongens.

In afbeelding 4.19 is te zien dat deelname aan het speciaal onderwijs de afgelopen acht jaar over alle clusters licht is gestegen, van 3.077 leerlingen in schooljaar 2000/'01 tot 3.562 in 2008/'09. Deze stijging is voornamelijk het gevolg van een toename van het aantal jongens op REC 2-, REC 3- en REC 4-

Afb. 4.18 Onderwijsniveau leerlingen 3e leerjaar Amsterdam naar herkomstgroepen, 2008/'09

scholen tot en met het schooljaar 2003/'04. Sinds dat schooljaar is de deelname aan het speciaal onderwijs redelijk stabiel.

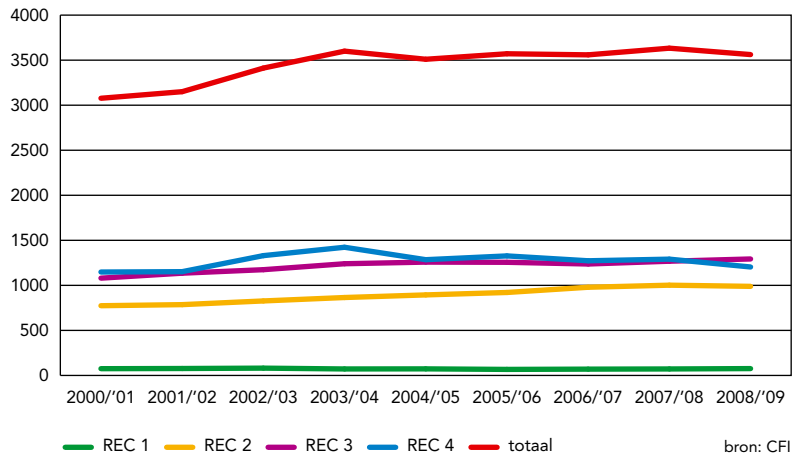
Amsterdammers van niet-westerse herkomst zijn oververtegenwoordigd in alle vier de clusters van het speciaal onderwijs, vooral in de clusters 3 en 4.

Segregatie voortgezet onderwijs

De helft van de Amsterdamse scholen in het voortgezet onderwijs blijkt in schooljaar 2008/'09 redelijk gemengd te zijn (tussen de 20 en 80% allochtonen), een derde is zwart (meer dan 80% allochtoon) en 15% wit (minder dan 20% allochtoon). De witte scholen zijn voornamelijk gymnasia en smalle scholengemeenschappen, de zwarte scholen voornamelijk VMBO- en praktijkscholen. Op ruim de helft van de zwarte scholen is meer dan 40% van de leerlingen afkomstig van één herkomstgroep (Marokkaans, Surinaams of Turks). Vergelijking met onderzoeksresultaten uit een studie uit 2002 laat zien dat de segregatie in het Amsterdamse voortgezet onderwijs is toegenomen: zwarte scholen zijn zwarter geworden en veel van de witte scholen juist witter. Alle gymnasia en de helft van de smalle scholengemeenschappen zijn witter geworden en bijna alle VMBO-scholen zijn zwarter geworden.

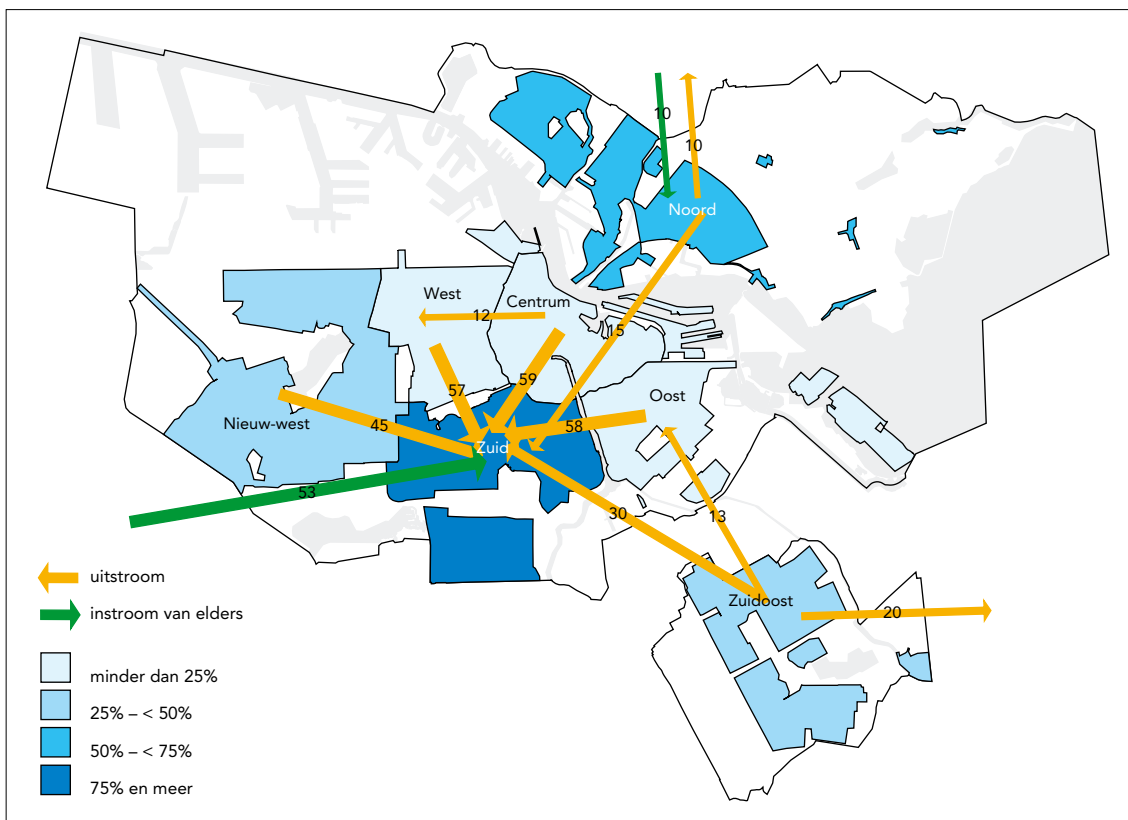
Veelal wordt gesteld dat de segregatie in het voortgezet onderwijs vrijwel geheel veroorzaakt wordt door het verschil in schoolniveau tussen autochtone en allochtone leerlingen. Autochtone jongeren volgen over het algemeen hogere onderwijsniveaus dan

Afb. 4.19 Deelname aan speciaal (voortgezet) onderwijs in Amsterdam, 2000-2009

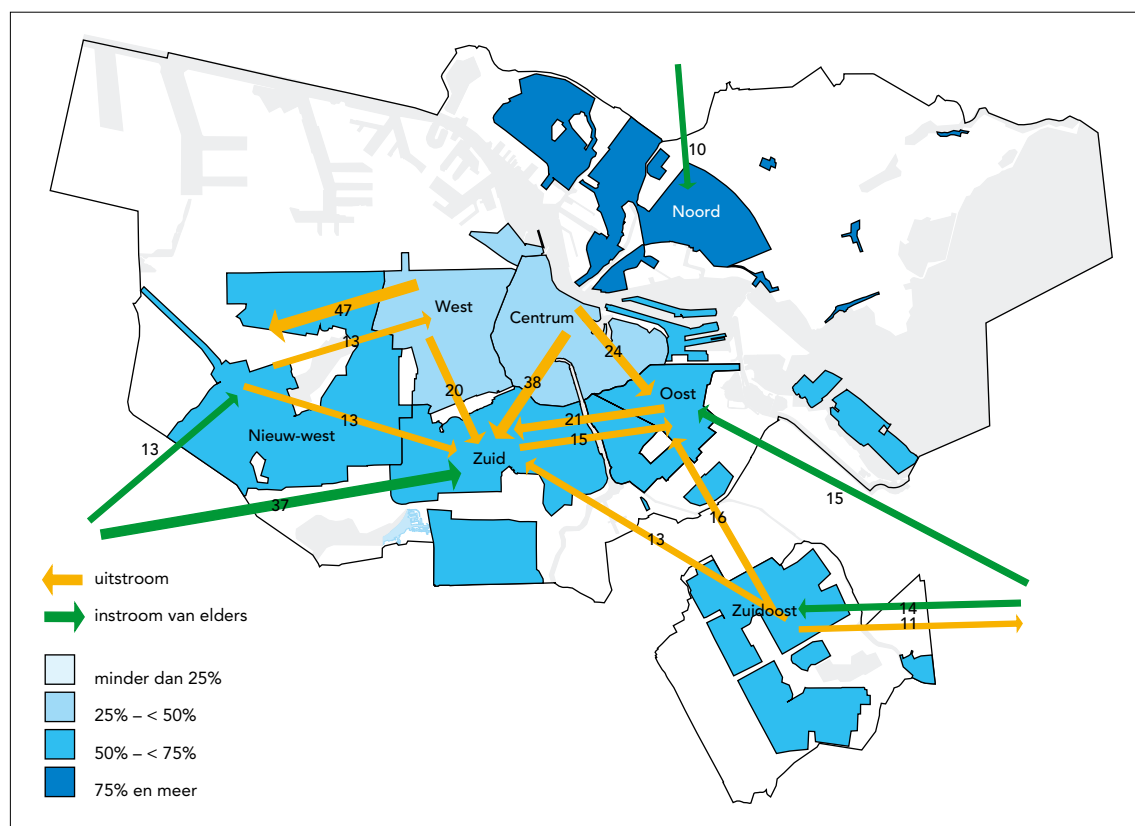

allochtone jongeren, zij volgen bijvoorbeeld vaker VWO en minder vaak VMBO. Wanneer de segregatie in het voortgezet onderwijs volledig wordt veroorzaakt door dit verschil in opleidingsniveau dan zouden verschillende schoolsoorten²⁵ een evenredig aandeel allochtone leerlingen moeten hebben (bijvoorbeeld het ene gymnasium 13% en het andere ook). Als scholen worden vergeleken met scholen in de eigen schoolsoort dan blijkt dit echter vaak niet het geval te zijn. Van alle 65 scholen in het voortgezet onderwijs zijn twaalf te zwart in vergelijking tot andere gelijksoortige scholen en veertien te wit

Afb. 4.20 Autochtone en westerse allochtone leerlingen die in andere stadsdelen naar school gaan, 31 oktober 2008

Afb. 4.21 Niet-westerse allochtone leerlingen die in andere stadsdelen naar school gaan, 31 oktober 2008

bron: LAS/IBG

(bepaald op 20% of meer verschil). De meeste te witte scholen blijken VMBO-scholen te zijn (een derde van de VMBO-scholen is te wit). Deze te witte scholen zijn voornamelijk specifieke vakscholen, groenscholen en scholen met speciale didactiek. Er is niet één type te zwarte school dat eruit springt. Zowel verschillende type VMBO-scholen als verschillende brede scholengemeenschappen zijn te zwart.

De keuze van leerlingen voor een bepaalde school staat aan de basis van de segregatie in het voortgezet onderwijs. De keuze van leerlingen kan inzichtelijk worden gebracht door te kijken naar leerlingenstromen: waar gaan de autochtone en allochtone leerlingen naar school? In afbeelding 4.20 en 4.21 worden deze stromen in kaart gebracht. Autochtone en westerse allochtone leerlingen blijken vooral in Zuid op school te gaan (Oud-Zuid en Zuideramstel). Ruim de helft van de autochtone leerlingen binnen de ring

(Oost, West en Centrum) en 45% van de autochtone leerlingen uit Nieuw-West reist naar een middelbare school in Zuid (zie afb. 4.20). Allochtone leerlingen trekken vergelijkbaar met de autochtone leerlingen ook naar Zuid, maar ook scholen in Slotervaart en Oost-Watergraafsmeer trekken veel allochtone leerlingen. Slotervaart en Oost-Watergraafsmeer hebben ook relatief veel scholen met een hoog aandeel jongeren uit één specifieke herkomstgroep (vooral een hoog aandeel Marokkaanse leerlingen). Een opmerkelijke bevinding is dat juist uit deze twee stadsdelen veel autochtone leerlingen naar andere stadsdelen trekken (zie afb. 4.20).

De allochtone en autochtone leerlingenstromen gezamenlijk leveren grote verplaatsingen van leerlingen door de stad op. Zo gaan in Oud-Zuid 5.658 meer leerlingen naar school dan er wonen en ook Zuideramstel trekt per saldo veel leerlingen aan (+2744).

Afb. 4.22 Zwakke en zeer zwakke VO-scholen, 1 januari 2008 (procenten)

	Nederland	Amsterdam	Rotterdam	Den Haag	Utrecht
zeer zwak	1,9	2,6	2,4	7,4	6,3
zwak	12,0	33,3	26,8	37,0	56,3
voldoende	86,1	64,1	70,7	55,6	37,5
totaal	100	100	100	100	100

bron: Inspectie van Onderwijs

Kwaliteit voortgezet onderwijs

In de vier grote steden zijn er verhoudingsgewijs meer risicovolle en zeer zwakke scholen dan in de rest van het land. Minder dan tweederde (64,1%) van de VO-scholen in Amsterdam presteert voldoende, tegen landelijk 86,1%. In Utrecht en Den Haag is het percentage (zeer) zwakke scholen hoger (zie afb. 4.20).²⁶

De Onderwijsinspectie beoordeelt VO-scholen niet alleen als geheel, maar ook de opbrengsten van

de afdelingen in het VO. Amsterdam telt ongeveer 120 afdelingen, inclusief praktijkonderwijs en onderbouwafdelingen die niet op opbrengst beoordeeld worden. In totaal beoordeelt de Inspectie achttien afdelingen als onvoldoende. Hieronder vallen zeven VWO-, vier HAVO-, twee VMBO-g/t-, drie VMBO- en twee VMBO-b-afdelingen.

Op basis van een analyse van de opbrengsten, verantwoordingsinformatie van de school en van andere signalen stelt de Inspectie jaarlijks een toezichtarrangement vast. In totaal gaf de Inspectie aan zestien afdelingen een aangepast kwaliteitsarrangement en aan vijf afdelingen een aangepast arrangement zeer zwak.

In totaal hebben 27 VO-afdelingen een aangepast arrangement, onvoldoende opbrengsten of beide. Vijftien van deze afdelingen bevinden zich in Amsterdam-West. In totaal hebben van de 65 Amsterdamse scholen er 17 (26%) één of meer afdelingen met onvoldoende opbrengst en/of het kwaliteitsoordeel zwak.

Taalbeleid in het voortgezet onderwijs

Een veel gehoorde klacht is dat de taalvaardigheid van de leerlingen achteruit gaat. Scholen voor voortgezet onderwijs worden daarom al enige jaren door de gemeente gestimuleerd om een actief taalbeleid te voeren. Een onderzoek uit 2008 naar het taalbeleid van Amsterdamse scholen laat zien dat er mogelijk onvoldoende structuur, kennis en mankracht op de scholen aanwezig zijn om verschillende projecten en initiatieven tot een succes te maken.²⁷ Ruim de helft van de scholen heeft volgens dit onderzoek taal en taalbeleid tot een hoofdspeerpunt gemaakt. Deze scholen hebben een taalbeleidsplan, maar in slechts een klein deel van deze plannen zijn meetbare doelen gesteld. De meeste scholen hebben een taalcoördinator, maar vrijwel geen van de scholen heeft zijn taak duidelijk omschreven. Ruim de helft van de scholen heeft aangegeven te weinig kennis in huis te hebben voor het structureel implementeren van taalbeleid. De resultaten van de instaptoetsen die op veel scholen door de leerlingen worden gemaakt worden weinig met docenten gedeeld, en in de meeste gevallen is er geen sprake van voortgangstoetsing. Scholen zien de meerwaarde van taalbeleid in de meeste gevallen in de uitbreiding van het aantal faciliteiten in plaats van de verhoging van de taalvaardigheid van de leerling. Geen enkele school heeft aangegeven dat het taalbeleid heeft geleid tot betere prestaties van de leerlingen. Volgens dit onderzoek lijkt er sprake van een hoge focus op het middel in plaats van het doel.²⁸

Slaagpercentages onder landelijk gemiddelde

De slagingspercentages in het onderwijs zijn over het algemeen redelijk stabiel. Over alle onderwijssoorten genomen liggen de slagingspercentages in Amsterdam 4% lager dan in heel Nederland. Uitzondering hierop was in 2007 het HAVO: Amsterdam 87%, landelijk 89%. In vergelijking met de andere onderwijstypen is dit het laagste slagingspercentage.

In de lage categorieën van het VMBO (basis, kader

en gemengd) is het slagingspercentage in 2007 in Amsterdam 89% (landelijk 95%). Op het VMBO-theoretisch is het slagingspercentage 90% (landelijk 94%) en op het VWO 88% (landelijk 92%). In Rotterdam, Den Haag en Utrecht liggen de slagingspercentages ook lager dan het landelijke gemiddelde.

De Onderwijsinspectie beoordeelt scholen ook op het verschil tussen de cijfers van het centraal schriftelijk examen en het schoolexamen. In Amsterdam scoren de VWO-afdelingen hier onvoldoende. Volgens het driejaarsoordeel van de Inspectie (2005-2007) scoort slechts 27% van de Amsterdamse VWO-afdelingen voldoende (en is er dus weinig verschil tussen cijfers voor het centraal schriftelijk examen en het schoolexamen). In Den Haag is dit 44%, in Rotterdam 52%, in Utrecht 71% en in de rest van Nederland 67%.²⁹

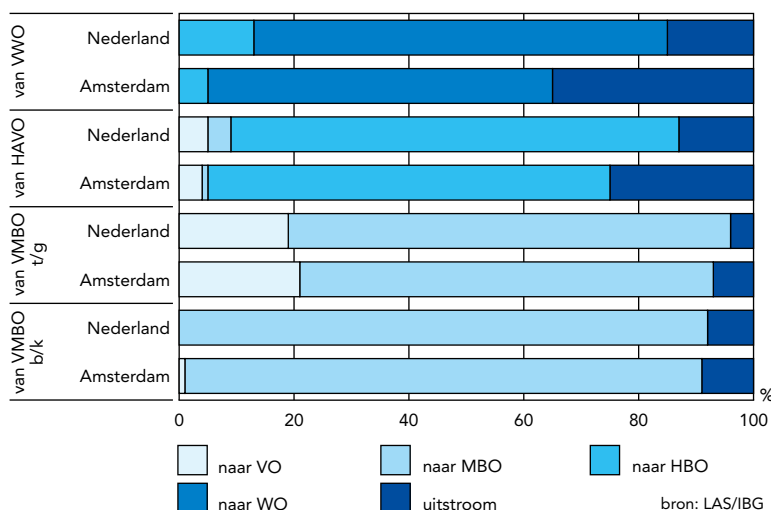
Vervolgopleiding na het eindexamen middelbare school vaak uitgesteld

Na het eindexamen van de middelbare school volgen de meeste leerlingen het volgende jaar een vervolgopleiding. Van de leerlingen die in 2007 succesvol eindexamen deden in het VMBO-basis of -kader ging 91% het volgende jaar door met een opleiding in het MBO. Van de geslaagden voor het VMBO-g/t ging slechts 72% naar het MBO, 21% van hen ging door naar het HAVO (zie afb. 4.23). Dit zijn leerlingen die in hun onderwijs carrière opleidingen stapelen. In de overgang van schooljaar 2003/'04 naar 2004/'05 was deze manier van stapelen nog populairder, ongeveer een derde van de Amsterdamse leerlingen koos voor deze route. Toen was dit voornamelijk gebruikelijk onder autochtone leerlingen. Momenteel kiest eenzelfde aandeel van autochtone als van niet-westerse allochtone leerlingen ervoor om na het VMBO-t/HAVO te doen. Uit onderzoek is gebleken dat via deze stapelroutes een groot aandeel niet-westerse allochtone leerlingen op het hoger onderwijs terechtkomt.³⁰ De afgelopen jaren is het aantal leerlingen dat slaagt voor een HAVO-diploma gestegen, terwijl het aantal leerlingen in de derde klas gelijk is gebleven. Dit betekent dat er een groeiend aantal leerlingen via het VMBO-t een HAVO-diploma behaalt.³¹

Onderzoek van het Cinop over schooljaar 2006/'07 laat zien dat zeven van de tien VMBO-t-leerlingen die na het behalen van hun eindexamen naar het HAVO gaan deze vervolgopleiding binnen twee jaar (60%) of drie jaar (10%) afronden. De kans dat een VMBO-t-leerling het HAVO niet afmaakt is ongeveer twee keer zo groot als dat een havist die opleiding niet afmaakt.³²

Van leerlingen met een HAVO-diploma bleef een klein deel (4%) in het VO, het grootste deel volgde een opleiding in het HBO (69%). Een nog kleiner deel koos voor een opleiding in het MBO (1%). Een kwart van hen ging in het jaar na hun eindexamen HAVO niet (direct) door met een vervolgopleiding. Dit aandeel is twee keer zo hoog als gemiddeld in Nederland. Na het VWO-examen is deze (tijdelijke) uitstroom nog iets hoger, 35% van leerlingen met

Afb. 4.23 Vervolgopleiding in schooljaar 2007/'08 van geslaagden eindexamen VMBO-b/k, VMBO-g/t, HAVO en VWO in schooljaar 2006/'07, Amsterdam en Nederland (procenten)

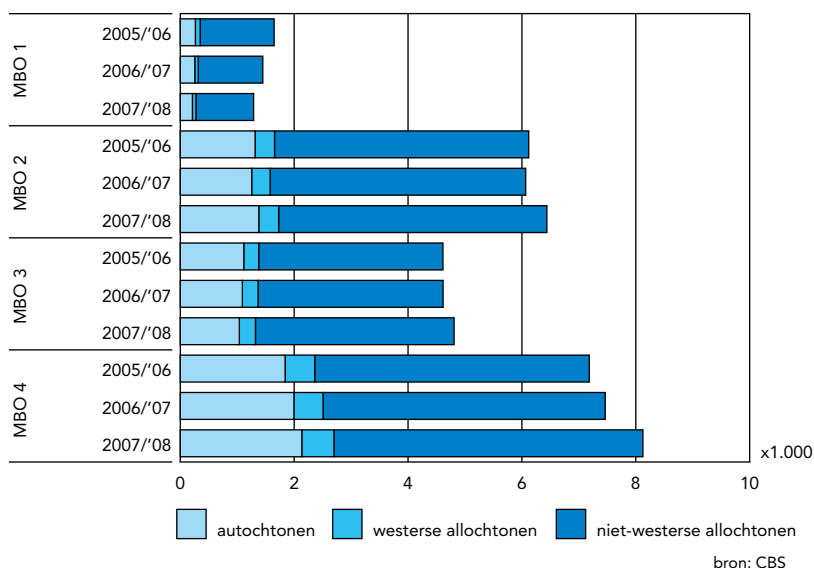

een VWO-diploma ging in 2006 niet (direct) door met een vervolgoeding. In Nederland was dit gemiddeld 15%. Ruim de helft (60%) ging na het VWO-eindexamen verder met een wetenschappelijke opleiding, 5% koos voor een HBO-opleiding.

Middelbaar beroepsonderwijs

In het schooljaar 2007/'08 zaten in totaal 30.927 leerlingen op het Middelbaar Beroeps Onderwijs. Het MBO kent vier niveaus. Niveau 1, de assistent-opleiding, is niet voldoende voor een zogenoemde startkwalificatie voor de arbeidsmarkt. Niet-westerse allochtonen zijn oververtegenwoordigd op de assistentopleiding en de basisberoepsopleiding (niveau 2). Op de vakopleiding (niveau 3) en de middenkaderopleiding (niveau 4) zijn procentueel gezien iets meer

Afb. 4.24 Ingeschrevenen per niveau MBO-opleiding naar herkomst, Amsterdam 2005/'06-2007/'08

autochtone en westerse allochtone leerlingen. Het absolute aantal studenten voor de MBO 4-opleidingen steeg de afgelopen drie jaar voor alle herkomstgroepen (zie afb. 4.24). Ook steeg het absolute aantal niet-westerse allochtone MBO 3-studenten. Het aantal studenten op een MBO 1-opleiding (wat geen startkwalificatie is) daalde de afgelopen drie jaar.

Het aantal geslaagden op het MBO is de afgelopen twee jaar ongeveer hetzelfde gebleven.

Op het MBO zijn er ook verschillende studiekeuzes mogelijk. Mannelijke en vrouwelijke niet-westerse allochtone MBO'ers kiezen vaker voor economie en minder vaak voor techniek en landbouw (zie afb. 4.25). Zorg en welzijn zijn bij alle vrouwen favoriet (48 resp. 50%), bij autochtone mannen is dat techniek (46%) en bij de niet-westerse allochtone mannen economie (60%).

Op het MBO is het mogelijk studie en stagelopen bij bedrijven te combineren (de beroepsopleidende leerweg, BOL). Een andere mogelijkheid is om studie en werk te combineren; een student werkt dan vier dagen in de week en gaat één dag naar school (de beroepsbegeleidende leerweg, BBL). In het schooljaar 2007/'08 is de BBL (net als in de rest van Nederland) populairder geworden. Dit neemt niet weg dat de BOL in Amsterdam het populairst blijft; 76% van de studenten kiest voor de BOL en 24% kiest voor de BBL. In het gebied rond Amsterdam is de BBL populairder.³⁴ Een verklaring hiervoor kan zijn dat de BBL niet populair is bij allochtone studenten. 80% van de niet-westerse allochtonen kiest in Amsterdam voor de BOL, tegenover 63% van de autochtone leerlingen. Ook is de BOL populairder bij vrouwen (81%) dan bij mannen (74%).

Uit een onderzoek naar succesvolle jongeren van allochtone herkomst en risicojongeren die geen startkwalificatie hebben behaald, blijkt dat de lijn tussen succes en falen heel dun is.³⁵ Driekwart van de tweede generatie jongeren van allochtone herkomst stroomt het MBO in. Voor sommigen is dit een opstap naar het HBO (en die komen dus in de succesvolle groep), voor anderen is uitval op het MBO de reden dat zij zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten. Jongeren met hetzelfde niveau op de middelbare school (VMBO-k, VMBO-t) eindigen op een andere plek op de onderwijsladder. De succesvolle jongeren overtreffen de risicojongeren in aantal. Deze sterke polarisatie binnen de tweede generatie is kenmerkend voor Nederland, in andere landen is deze polarisatie veel minder sterk. De helft van de hoogopgeleide jongeren van de tweede generatie heeft dit bereikt via het stapelen van opleidingen. De onderzoekers concluderen dat deze jongeren op de basisschool zijn onderschat of laatbloeijs dan wel doorzetters zijn.³⁶

In Amsterdam is de doorstroom van het MBO naar het HBO iets hoger dan landelijk. Zo stroomt 45% van de Amsterdamse leerlingen met een MBO 4-diploma door naar het HBO, tegenover 42% landelijk

(zie afb. 4.26). Via deze 'stapelroute' komt een deel van de Amsterdamse niet-westerse allochtone leerlingen op het hoger onderwijs terecht. Ook voor studenten met een MBO 1- of MBO 3-opleiding geldt dat ze in Amsterdam gemiddeld vaker doorstromen naar een andere MBO-opleiding dan dat landelijk het geval is. Dat 40% van de leerlingen met een MBO 1-diploma niet doorstroomt naar verder onderwijs is zorgelijk, aangezien een MBO 1-diploma geen startkwalificatie is.

De mogelijkheden om stage te lopen in Amsterdam zijn in 2008 over het algemeen goed.³⁷ De mogelijkheden wisselen echter per branche en per MBO-niveau.

Verzuim en voortijdig schoolverlaten

Schoolverzuim wordt bijgehouden van leerlingen in de leerplichtige leeftijd van 5 t/m 17 jaar en van bovenleerplichtigen zonder startkwalificatie in de leeftijd van 18 t/m 22 jaar. In totaal waren er in het schooljaar 2007/'08 5.983 verzuimers en werden 8.684 verzuimmeldingen opgenomen, 10% meer dan in 2006/'07. Of de stijging een gevolg is van beter meldgedrag van de scholen of hoger verzuim, kon niet worden vastgesteld.³⁸

Het verzuimpercentage drukt het aantal verzuimmeldingen ten opzichte van het totale aantal leerlingen uit. Het gemiddelde verzuimpercentage in 2007/'08 in Amsterdam is 7,7%. Het verzuimpercentage is het hoogst op het speciaal onderwijs (26,2%) en het voortgezet onderwijs (13,1%). Om te weten hoeveel recidive er optreedt bij schoolverzuim is de verzuimfrequentie berekend, door het aantal verzuimmeldingen te delen door het totale aantal verzuimers. De gemiddelde verzuimfrequentie is in Amsterdam 1,5; de verzuimfrequentie is het hoogst op het speciaal onderwijs: 3,2.

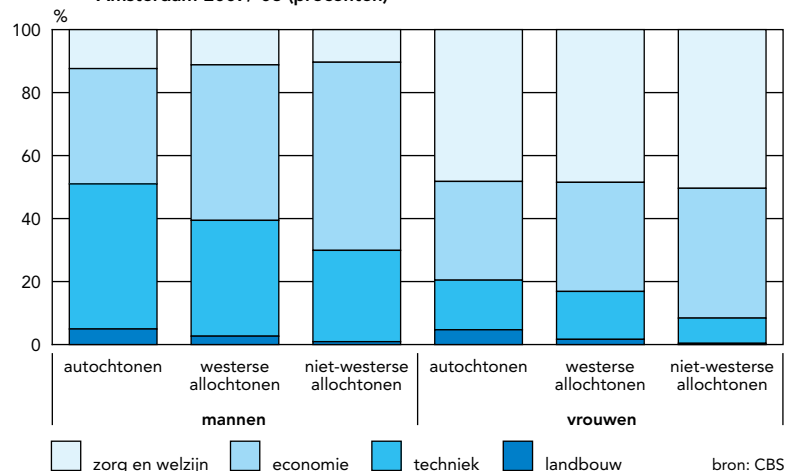
De verschillende soorten verzuim die worden onderscheiden zijn luxe verzuim (verzuim vlak voor en na vakanties), verzuim van 15% van de lestijd of meer (spijbelen van losse lesuren of dagdelen), verzuim van drie dagen aaneengesloten of meerveelvuldig te laat komen en ongeoorloofde uitschrijving. In het geval van bovenleerplichtigen hoeft pas melding te worden gedaan als ze twintig aaneengesloten dagen verzuimen (dit wordt RMC-verzuim genoemd).⁴⁰

Luxe verzuim is met 56% de vaakst voorkomende soort verzuim in het primair onderwijs (zie afb. 4.27). Ook verzuim van drie dagen aaneengesloten (23%) en veelvuldig te laat komen (18%) komen vaak voor. Deze vormen van verzuim hebben, gezien de leeftijdsfase, in vrijwel alle gevallen te maken met de ouders.

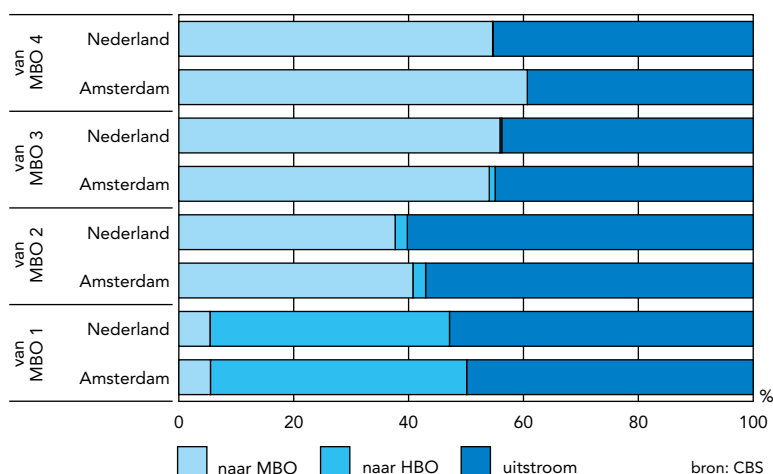
Verzuim groter op VMBO-scholen en in het speciaal onderwijs

Spijbelen (verzuim van 15% van de lestijd of meer) is in het speciaal onderwijs (48%) en het voortgezet onderwijs (41%) de meest voorkomende vorm van ver-

Afb. 4.25 Ingeschrevenen per sector MBO-opleiding naar herkomst en geslacht, Amsterdam 2007/'08 (procenten)

Afb. 4.26 Vervolgopleiding in schooljaar 2006/'07 van geslaagden MBO-studenten in schooljaar 2005/'06, Amsterdam en Nederland (procenten)

Afb. 4.27 Soort schoolverzuim naar totaal aantal verzuimmeldingen per onderwijssector in Amsterdam, schooljaar 2007/'08 (procenten)

	primair onderwijs	speciaal onderwijs	voortgezet onderwijs	middelbaar beroeps-onderwijs
luxe verzuim	56	3	3	–
1/8e deellestijd of meer (spijbelen)	3	48	41	23
3 dagen aaneengesloten of meer	23	38	23	18
veelvuldig te laat	18	3	28	3
ongeoorloofde uitschrijving	1	6	1	2
RMC-verzuim	–	2	5	54
totaal	1603	1021	1638	1422

bron: LAS/Bureau Leerplicht Plus

zuim. Het blijkt dat dit verzuim bijna volledig wordt verklaard door het hoge percentage verzuim van REC 4-leerlingen van 12 t/m 18 jaar. Het verzuimpercentage van deze leerlingen was in het schooljaar 2007/'08 94,7%. Dit betekent dat gemiddeld elke leerling

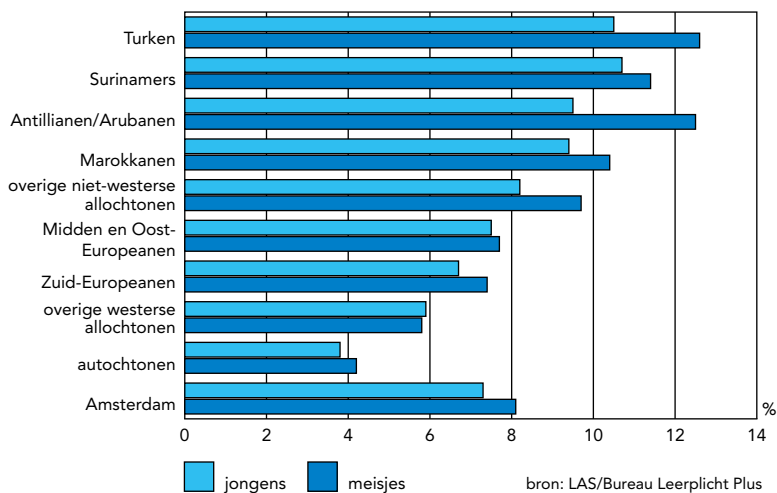
één keer per schooljaar verzuimt. In het schooljaar 2006/'07 was dit percentage overigens nog 103,4%. Het extreme verzuim op de REC 4-scholen is volgens Bureau Leerplicht Plus deels verklaarbaar door de aard van de scholen: bedoeld voor kinderen met (zeer) ernstige gedragsproblemen en psychisch zieke kinderen. De sociale achtergrond van de leerlingen is

Afb. 4.28 Verzuimpercentage en -frequentie per schoolsoort in het voortgezet onderwijs in Amsterdam, schooljaar 2007/'08

schoolsoort	verzuimpercentage	verzuimfrequentie
HAVO/VWO/gymnasium	3,7	1,4
HAVO/VWO/VMBO-t	9,4	1,3
VMBO (incl. PRO & LWO)	25,2	1,6

bron: LAS/Bureau Leerplicht Plus

Afb. 4.29 Verzuim naar herkomstgroep en geslacht in Amsterdam, schooljaar 2007/'08 (procenten)

Afb. 4.30 Voortijdig schoolverlaters 18 t/m 22 jaar per stadsdeel in Amsterdam, schooljaar 2007/'08

stadsdeel	abs.	%
Amsterdam-Noord	1185	20
Geuzenveld-Slotermeer	575	19
Zuidoost	1144	19
Osdorp	531	17
Bos en Lommer	360	16
De Baarsjes	315	14
Slotervaart	472	14
Zeeburg	375	14
Oud-West	244	13
Westerpark	249	11
Oost-Watergraafsmeer	461	10
Oud-Zuid	426	9
Centrum	403	8
Zuideramstel	175	7
totaal	6915	14

bron: LAS/Bureau Leerplicht Plus

over het algemeen ongunstiger dan op welke school ook.⁴¹

Het verzuim op het voortgezet onderwijs verschilt sterk per schoolsoort (zie afb. 4.28). Op VMBO-scholen is het verzuimpercentage ongeveer zeven keer hoger (25,2%) dan op het Havo en het VWO (3,7%). Ook de verzuimfrequentie is op VMBO-scholen hoger dan op schoolgemeenschappen en op HAVO/VWO-scholen.

5% van de leerlingen op het MBO verzuimt twintig dagen achtereenvolgend

Het RMC-verzuim is de meest voorkomende vorm van verzuim op MBO-scholen. Omdat bij RMC-verzuim sprake is van twintig dagen aaneengesloten verzuim door bovenleerplichtigen is dit een indicatie voor dreigende schooluitval. Ruim 5% van de totale MBO-populatie heeft in 2007/'08 twintig dagen aaneengesloten verzuimd, in 2006/'07 was dit nog ruim 4%. Bureau Leerplicht Plus weet niet of deze stijging een oorzaak is van beter registreren of van het daadwerkelijke verzuim.

Onder de totale Amsterdamse leerlingenpopulatie zijn verschillen op het gebied van verzuim naar herkomst en geslacht (zie afb. 4.29). Zo verzuimen jongens (8,1%) meer dan meisjes (7,3%). Als we leerlingen van alle herkomstgroepen met elkaar vergelijken valt op dat het leerlingen van Turkse herkomst het meest verzuimen (11,6%), gevolgd door leerlingen van Surinaamse en Antilliaanse/Arubaanse herkomst (beide 11%). Het verschil tussen jongens en meisjes is bij leerlingen van Turkse en Antilliaanse/Arubaanse herkomst het sterkst.⁴²

Schooluitval

Met schooluitval wordt bedoeld dat een jongere niet meer naar school gaat, niet meer op een school ingeschreven staat en geen startkwalificatie heeft behaald.⁴³ In het schooljaar 2007/'08 zijn in totaal 2.272 leerlingen uitgevallen (in 2006/'07 2.647). 90% van de schooluitval vindt plaats bij jongeren van 18 t/m 22 jaar, nadat de leerplicht is afgelopen. Doordat het vooral in deze leeftijdsgroep plaatsvindt, is schooluitval met name een probleem op het MBO (11,1% van de leerlingen valt uit).

In totaal hebben in 2007/'08 in Amsterdam 6.915 jongeren van 18 t/m 22 jaar voortijdig de school verlaten⁴⁴ (in 2006/'07 nog 7.630).⁴⁵ Het aantal en aandeel schoolverlaters verschilt per stadsdeel (zie afb. 4.30). Zo is in Amsterdam-Noord en Zuidoost het aandeel schoolverlaters met 19% en 20% het hoogst en is het aandeel in Zuideramstel en Centrum met 7% en 8% het laagst.

Er zijn verschillen wat betreft uitval tussen jongens en meisjes. Onder jongeren in de leeftijd van 18 t/m 22 jaar valt 15% van de jongens uit en 11% van de meisjes. Bij jongere leeftijdsgroepen is er geen verschil tussen jongens en meisjes.

Ook zijn er verschillen in uitval tussen herkomstgroepen. Zo valt 17% van de Antilliaanse en 15% van de Surinaamse leerlingen van 18 t/m 22 jaar uit. In de overige herkomstgroepen ligt de uitval rond de 12%.

Volgens onderzoek naar schooluitval door de WRR doet een groot deel van de jongeren die zonder startkwalificatie het onderwijs vaarwel zegt dit – min of meer – welbewust. Vaak weten ze, eventueel na enkele omzwervingen, een plaats op de arbeidsmarkt en in de samenleving te verwerven. Dit zijn de zogenoemde opstappers.⁴⁶ Van de 6.915 leerlingen die voortijdig school verlaten is per juli 2008 58% aan het werk en volgt 17% een traject naar werk. Dit zijn de Amsterdamse opstappers.

Een andere groep verlaat volgens de WRR de school echter allerminst uit vrije wil. Deze leerlingen willen graag een startkwalificatie behalen, maar “door een stapeling van beperkte vaardigheden en/of chronische sociale en emotionele problemen verwordt de gang naar het diploma tot een uitputtingsslag waarin zij vroeg of laat het onderspit delven”.⁴⁷ In Amsterdam is een kwart van de voortijdig schoolverlaters niet aan het werk en volgt ook geen traject naar werk. Dit percentage ligt iets hoger onder Antilliaanse en Marokkaanse Amsterdammers.

Als we kijken naar de jongeren die in 2007 geregistreerd stonden als voortijdig schoolverlater dan zien we per januari 2009 dat 6% van deze jongeren een (mogelijke) startkwalificatie heeft behaald (zie afb. 4.31). Nog eens 10% is nog schoolgaand. Dit betekent dat de overige 84% van de voortijdig schoolverlaters na twee jaar nog geen startkwalificatie heeft. De grootste groep hiervan is in 2009 nog steeds voortijdig schoolverlater (49%), een ander gedeelte heeft de leeftijd van 23 jaar bereikt zonder startkwalificatie (21%) en van 14% is de status onbekend. Van de jongeren die in 2008 als voortijdig schoolverlater bekend stonden heeft in 2009 4% een diploma behaald en is 9% schoolgaand. Het overgrote deel van deze jongeren (83%) is in 2009 nog geregistreerd als voortijdig schoolverlater.⁴⁸

Na het bereiken van de 23-jarige leeftijd vallen jongeren niet meer onder de RMC-wetgeving die jongeren motiveert om naar school of aan het werk te gaan. De kans om op 23-jarige leeftijd alsnog een startkwalificatie te behalen, is klein. In totaal is 17% van de Amsterdamse 23-jarigen die in Amsterdam zijn opgegroeid, voortijdig schoolverlater (zie afb. 4.32). Van de totale groep 23-jarigen die in Amsterdam woont is 9% voortijdig schoolverlater.

Volgens de WRR vormt een specifiek probleem de concentratie van ‘overbelaste’ (en andere kansarme) leerlingen op bepaalde scholen.⁴⁹ Ook waarschuwen ze voor uitval tussen VMBO en MBO. De Amsterdamse Adviesraad diversiteit en integratie⁵⁰ pleit voor meer scholen waarop leerlingen de overgang van het VMBO naar het MBO kunnen maken. Het ministerie start in 2009 een pilot, waarin in heel Nederland ruim 3.200 leerlingen een gecombineerde leergang VMBO-MBO 2 zullen volgen. Deze leerlingen volgen maximaal vier jaar onderwijs vanaf de bovenbouw van de basisberoepsgerichte leerweg van het VMBO. Scholen mogen zelf vorm en inhoud geven aan de leergang. In totaal doen ongeveer tien Amsterdamse combinaties van VMBO- en

Afb. 4.31 Status op 30 januari 2009 van op 31 juli 2007 en 2008 geregistreeerde voortijdig schoolverlaters

status op 30 januari 2009	31 juli 2007		31 juli 2008	
	abs.	%	abs.	%
startkwalificatie behaald	408	5	118	2
mogelijke startkwalificatie	62	1	106	2
schoolgaand	735	10	650	9
uitgestroomd zonder startkwalificatie	1634	21	182	3
23 jaar	1087	14	15	0
overleden /vertrokken uit Amsterdam	547	7	167	2
voortijdig schoolverlater	3755	49	5765	83
aan het werk	2107	28	3162	46
niet op traject	1135	15	1737	25
op weg naar werk	513	7	866	13
status onbekend	1036	14	100	1
totaal	7630	100	6921	100

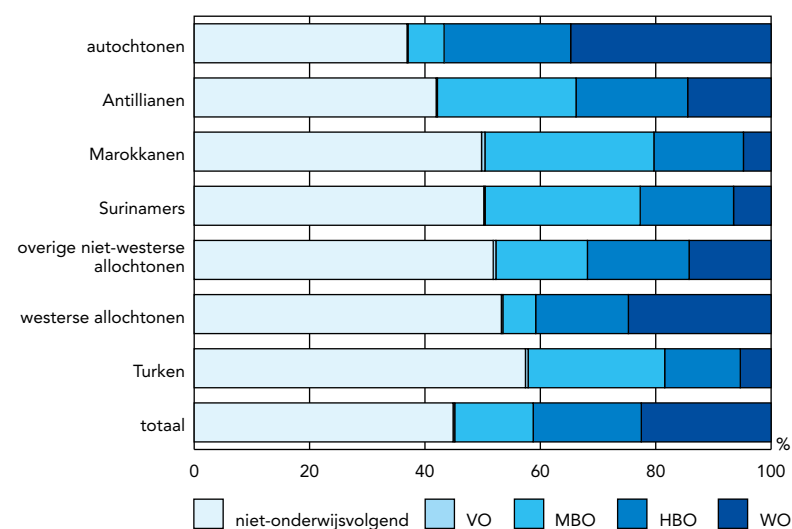
bron: LAS

Afb. 4.32 Onderwijssituatie bij bereiken van 23-jarige leeftijd in Amsterdam, 2007/'08

stadsdeel	abs.	%
voortijdig schoolverlater	1062	17
startkwalificatie	4126	65
schoolgaand (zonder startkwalificatie)	735	12
in onderzoek (mogelijk startkwalificatie)	425	7
totaal	6348	100

bron: LAS/Bureau Leerplicht Plus

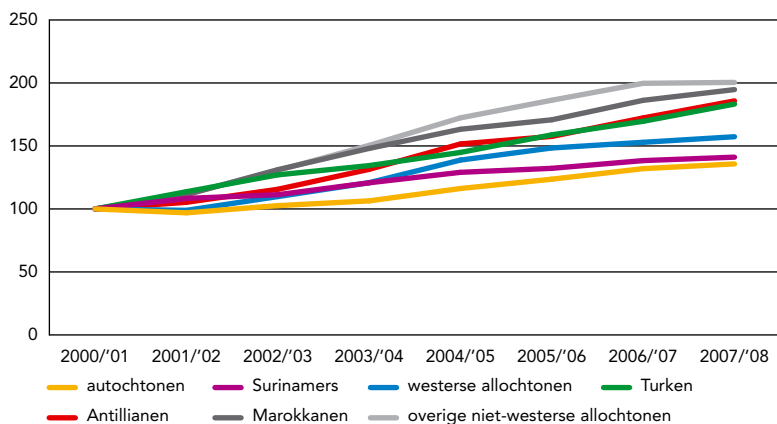
Afb. 4.33 Onderwijsdeelname 19-24 jarigen in Amsterdam naar herkomstgroepen, 2007/'08

bron: CBS/O+S

MBO-scholen mee aan deze pilot, waardoor 500 Amsterdamse leerlingen in de komende jaren een gecombineerde leerlijn kunnen volgen.⁵¹

Afb. 4.34 Relatieve groei niet-westerse allochtone en autochtone studenten hoger onderwijs Amsterdam, 2000/'01-2007/'08 (2000/'01 = 100%)

bron: CBS

Jong volwassenen

Jongeren van 19 t/m 24 jaar kunnen middelbaar of hoger beroepsonderwijs dan wel een universitaire opleiding volgen. Als zij geen onderwijs meer volgen, dan hebben ze mogelijk al een baan, zitten ze in een 'tussenjaar' of hebben ze een uitkering.

Van alle jongeren van 19 t/m 24 jaar volgt ruim de helft (56%) onderwijs (zie afb. 4.33). Turkse Amsterdammers uit deze leeftijdscategorie volgen het minst vaak onderwijs (43%) en autochtone Amsterdammers het vaakst (63%).

Er blijken verschillen te bestaan tussen de onderwijsdeelname van 19 t/m 24-jarigen als men kijkt naar herkomstgroep. Zo zit ruim een derde (35%) van de autochtone bevolking van 19 t/m 24 jaar op de universiteit, tegenover 5% van de Turkse en Marokkaanse Amsterdammers in die leeftijdsgroep. Dat verschil is minder groot als we kijken naar het HBO.

Hoger onderwijs

In totaal studeerden in het studiejaar 2007/'08 41.661 studenten aan een van de instellingen voor hoger onderwijs in Amsterdam. In de afgelopen vijf jaar zijn er 10.000 HBO-studenten bijgekomen (een groei van ongeveer 24%), in dezelfde periode was de landelijke groei van het aantal HBO-studenten 10%.

Ook het aantal studenten aan de twee Amsterdamse universiteiten neemt toe, in 2007/'08 studeerden 46.360 studenten in Amsterdam. Ook hier is de Amsterdamse groei in de afgelopen vijf jaar (een groei van 7.000 studenten oftewel 16%) groter dan de landelijke groei (11%).

Ook het aantal geslaagden neemt toe, in het studiejaar 2006/'07 slaagden 8.733 studenten (ongeveer 800 meer dan het jaar ervoor).

Het aantal promoties is de laatste jaren ook gestegen. In 2007 waren er in totaal 640 promoties, 100 meer dan vijf jaar daarvoor. Momenteel promoveren er 985 studenten aan de UvA⁵², van wie 45% vrouw is. Bijna de helft van deze promovendi (44%) komt uit het buitenland, dit percentage ligt hoger bij

natuurwetenschappelijke en economische studies (54% en 51%).

Hoewel het aantal niet-westerse allochtonen in het Amsterdamse hoger onderwijs achterblijft bij de autochtone bevolking, neemt het aandeel niet-westerse allochtonen toe. In het studiejaar 2000/'01 was landelijk het aandeel 9%, in 2007/'08 is dat gestegen tot 13%. In Amsterdam steeg het percentage in die jaren van 21% naar 25%.⁵³ Het verschil tussen het aandeel allochtone studenten op het HBO en het WO is aanzienlijk. Op de Amsterdamse HBO-instellingen is 35% van niet-westerse allochtone herkomst en op het WO 16%. Deze groei is voornamelijk te danken aan de groei van de vrouwelijke studenten. In 2007/'08 studeren ruim twee keer zoveel Marokkaanse en overige niet-westerse studenten als in 2000/'01 (zie afb. 4.34). Deze stijging is voornamelijk te danken aan een toename van vrouwen uit deze groepen in het hoger onderwijs. Onder mannen is de stijging lager: 1,5 maal zoveel. In het studiejaar 2007/'08 studeren in alle herkomstgroepen meer vrouwen dan mannen, bij Surinaamse Amsterdammers is dit verschil met 60% in het voordeel van studentes het grootst.

Uitval en studieresultaat in het hoger onderwijs

De uitval op het HBO in Amsterdam is in het eerste jaar het hoogst: 19%.⁵⁴ Volgens cijfers van het CBS vallen mannen vaker uit dan vrouwen. Ex-MBO'ers vallen vaker uit dan studenten met een andere vooropleiding. Allochtone studenten vallen ook vaker uit: na drie jaar is het aandeel allochtone studenten dat is uitgevallen (26%) hoger dan het aandeel autochtone studenten (20%). Mannelijke studenten van niet-westerse herkomst afkomstig uit het MBO, vallen het vaakst uit. Uitval in het WO is lager: 8% valt binnen een jaar uit. Ook hier vallen studenten die van het HBO komen vaker uit dan VWO'ers.

Onderzoek van het ECHO onder diverse cohorten studenten in Nederland laat eenzelfde patroon zien.⁵⁵ Leeftijd en vooropleiding blijken de belangrijkste samenhang te vertonen met de mate van uitval op het HBO. Studenten die op een latere leeftijd (19 jaar of ouder) aan een HBO-opleiding beginnen, hebben een tenminste tweemaal grotere uitvalkans dan jongere starters (18 jaar of jonger). Verder vallen MBO'ers 1,5 tot 2 maal vaker uit dan havisten. Volgens het CBS-onderzoek vallen niet-westerse allochtone studenten vaker binnen twee jaar uit (19%) dan autochtone studenten (15%). In het WO zijn de uitvalpercentages lager⁵⁶ en verschillen ze minder tussen de verschillende herkomstgroepen.

Het behaalde studieresultaat na acht jaar laat een aantal opvallende verschillen zien. Amsterdamse HBO-studenten die van het VWO komen hebben de grootste kans van slagen op het HBO (78%), zij behalen ook het snelst een diploma. Voormalige MBO-studenten hebben de minste kans van slagen (63%). Binnen alle herkomstgroepen halen vrouwen vaker en sneller hun HBO-diploma dan mannen (zie afb. 4.35). Minder dan de helft (43%) van de

mannelijke studenten van niet-westerse allochtone herkomst haalt zijn HBO-diploma binnen acht jaar. Bij vrouwen geldt dit voor zes van de tien (59%) in deze groep.

In het Nederlandse hoger onderwijs zijn qua studierendementen grotere verschillen te zien tussen autochtone en niet-westerse allochtone studenten.⁵⁷ Op het HBO heeft na zes jaar bijna 70% van de autochtone studenten een diploma behaald, van de niet-westerse allochtone studenten 50%. In het algemeen doet de tweede generatie allochtone studenten het beter dan de eerste generatie. Voor zowel allochtone als autochtone studenten geldt dat vrouwen en jongere studenten (bij aanvang jonger dan 18 jaar) beter presteren dan mannen en oudere studenten. Ook in het WO is er een verschil tussen het rendement van autochtone en niet-westerse allochtone studenten. Van de studenten die in 1999 waren begonnen met studeren had 55% van de autochtonen in 2005 zijn diploma behaald en 43% van de niet-westerse allochtone studenten. Ook hier zien we dat het rendement hoger is onder vrouwen en jongere studenten. De onderzoekers concluderen dat vooral

Afb. 4.35 Aandeel HBO-studenten dat na acht jaar een HBO-diploma heeft behaald naar herkomstgroepen en geslacht, instroomcohort 1998 Amsterdam (procenten)

	mannen	vrouwen	totaal
autochtonen	64	78	71
niet-westerse allochtonen	43	59	52
westerse allochtonen	54	70	62
totaal	60	74	67

bron: CBS

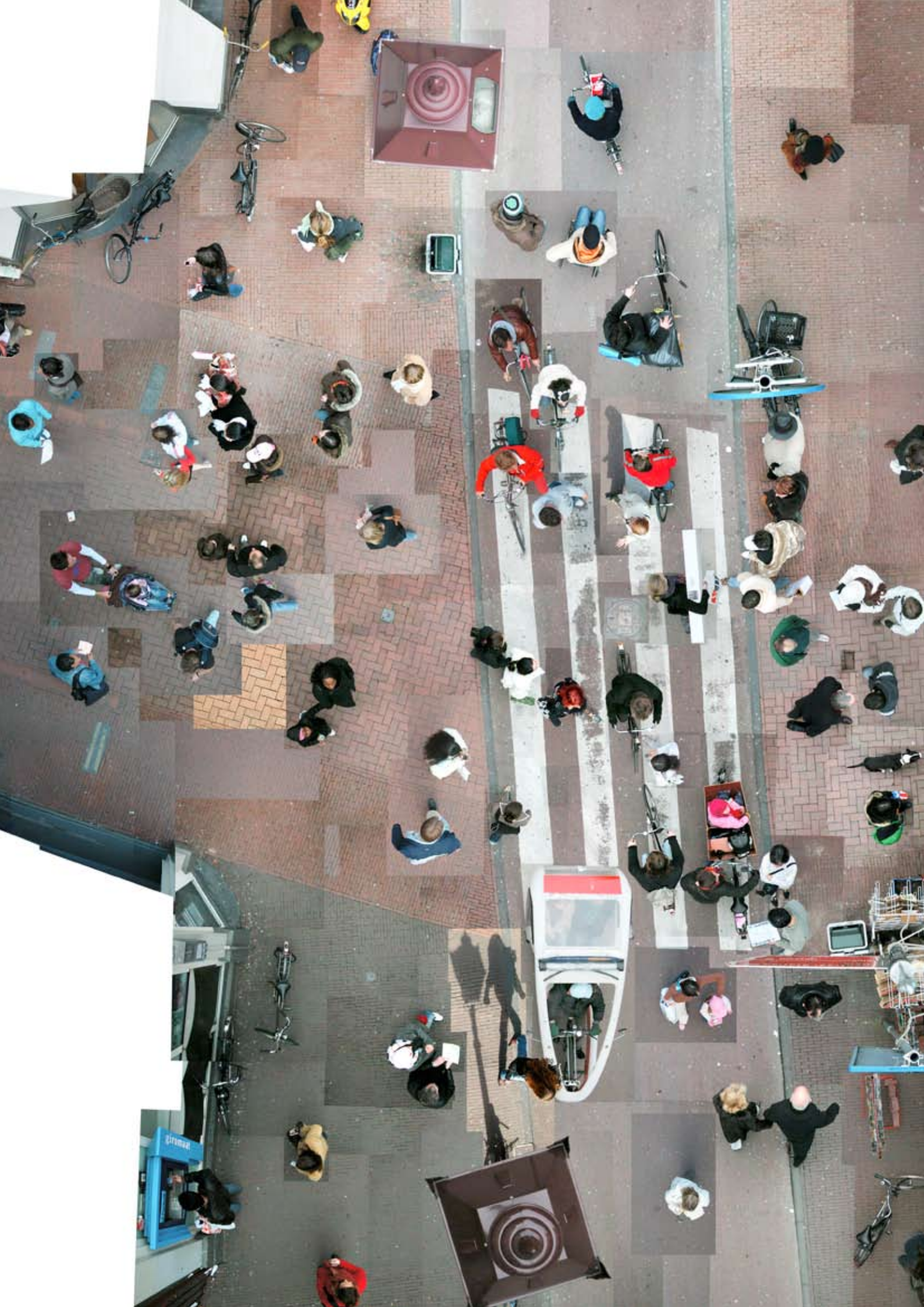
de grote verschillen tussen rendement van studenten van autochtone en niet-westerse allochtone herkomst verontrustend zijn.

Volgens de Onderwijsraad verschillen groepen autochtone en niet-westerse allochtone instromers in het HBO op drie belangrijke punten: de autochtone instromers zijn jonger, zij hebben de middelbare school anders doorlopen (meer HAVO of VWO dan MBO), en niet-westerse groepen kiezen andere studies (veel vaker economie).⁵⁸

Noten

- 1 Dat wil zeggen dat de leerling zelf en/of één van de ouders (of beiden) in een niet-westers land is/zijn geboren. De zogenaamde derde generatie allochtonen (leerling en ouders in Nederland geboren, maar de grootouder(s) niet) zijn dus niet meegerekend.
- 2 Tot 2006 gaf de gewichtenregeling in het basisonderwijs een goede indicatie van de grootte van de doelgroep. 45% van de leerlingen in de laagste groepen van de basisschool hadden toen ouders van niet-Nederlandse herkomst en/ of ouders met een laag opleidings- of beroepsniveau. Voor Amsterdam als geheel was dit aandeel redelijk constant en zal het dan ook weinig verschillen met de situatie in 2007/2008. Maar tussen stadsdelen kunnen wel veranderingen bestaan.
- 3 Bron: Inspectie van het onderwijs, *Kwaliteit van Voor- en Voegschoolse educatie in de gemeente Amsterdam*. 2008.
- 4 Nieuwe gewichtenregeling
 - 1,20: Leerlingen van wie één van de ouders een opleiding heeft gehad uit categorie 1 en de ander een opleiding uit categorie 1 of 2.
 - 0,30: Leerlingen van wie beide ouders of de ouder die belast is met de dagelijkse verzorging een opleiding uit categorie 2 heeft gehad.
 - 0,00: Leerlingen van wie één van de ouders of beide ouders een opleiding heeft gehad uit categorie 3.
 - Categorie 1: Maximaal basisonderwijs of (V)SO-ZMLK.
 - Categorie 2: Maximaal LBO/VBO, praktijkonderwijs of VMBO basis- of kaderberoeps-gerichte leerweg.
 - Categorie 3: Overig voortgezet onderwijs en hoger.
- 5 Beide scores zijn berekend op basis van de Citoleerlingen, dus zonder de leerlingen met een advies voor praktijkonderwijs of VMBO met leerwegondersteuning. Bron: Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling. *Amsterdamse resultaten voor primair onderwijs 2009*. 2009.
- 6 In eerdere jaren werd geselecteerd op basis van de aangekruiste codes op de Citotoets-formulieren, vanaf 2008 wordt geselecteerd op basis van de werkelijk afgegeven basis-schooladviezen. De codes zijn:
 - code I : (allochtone) leerlingen die aan het begin van groep 8 vier jaar of korter in Nederland zijn en die het Nederlands onvoldoende beheersen om de opgaven in de Eindtoets Basisonderwijs goed te kunnen lezen
 - code J: Leerlingen die naar verwachting naar het (voortgezet) speciaal onderwijs of naar het praktijkonderwijs (PRO) gaan
 - code K: Leerlingen die naar verwachting in aanmerking komen voor het leerwegondersteunend onderwijs (LWOO).
- 7 Bron: *Basischooladvies en Cito-score. Discrepancies in het Amsterdamse basisonderwijs*. Dienst Onderzoek en Statistiek. 2009. Data schooljaar 2006/'07.
- 8 Voor 69,4% is het behaalde advies afhankelijk van Citoscore, de prestaties van de leerling. Het advies is slechts voor 0,4% afhankelijk van etniciteit en achterstandpositie. Schoolkenmerken verklaren 1,8% van de variantie, in totaal is 28,4% van de variantie onverklaard.
- 9 In de regel krijgt een school maximaal twee jaar de tijd de kwaliteit weer op een aanvaardbaar niveau te brengen. Hiervoor zijn verschillende middelen (o.a. geld en een steunpunt) beschikbaar. Indien de kwaliteit verbeterd is wordt de school van de lijst verwijderd. Eind maart 2009 heeft staatssecretaris Van Bijsterveldt van Onderwijs een voorstel ingediend bij de Tweede Kamer om scholen die ondanks de steun niet verbeteren een ultieme sanctie op te leggen: het beëindigen van het bekostigen van een school (bron: <http://www.minocw.nl/documenten/104126%20zwakke%20scholen.pdf>). Dit zal in de praktijk waarschijnlijk tot sluiting van de school leiden.
- 10 Voor zowel de (zeer) zwakke scholen als de kwaliteitsaanpak geldt dat de samenstelling van de scholen steeds verandert: scholen verbeteren hun kwaliteit waarmee het verscherpt toezicht vervalt en scholen stappen in en uit het programma Kwaliteitsimpuls Basisonderwijs.
- 11 Bron: L. Mulder et al. *Inrichting en effecten van schakelklassen, resultaten van het evaluatieonderzoek schakelklassen in het schooljaar 2006/'07*. SCO Kohnstamm Instituut. 2008. I. Veen. *Amsterdamse schakelklassen in het schooljaar 2006/'07*. SCO Kohnstamm Instituut. 2007.
- 12 Bron: M. Kaatee & A. Klos. *Jaarverslag Kopklas Amsterdam, schooljaar 2007/'08*. 2008.
- 13 Bron: L. Mulder et al. *Inrichting en effecten van schakelklassen, resultaten van het evaluatieonderzoek schakelklassen in het schooljaar 2006/'07*. SCO Kohnstamm Instituut. 2008.
- 14 Bron: *Basismeetset 2009*. O+S. 2009.
- 15 Bron: O+S. *Stand van zaken segregatie basisonderwijs 2008*. Amsterdam, 2009.
- 16 Bron: idem.
- 17 De administratieve last die bij het project meekwam was voor een aantal scholen een reden niet mee te doen.
- 18 Bron: D&C. *Kwantitatieve eindevaluatie project D&C Amsterdam*. 2008.
- 19 Bron: *Spiegel VO Amsterdams voortgezet onderwijs in beeld*. Samenwerking van schoolbesturen, gemeente en de Inspectie van onderwijs.
- 20 Bron: O+S. *Metropoolregio in cijfers 2008*. 2009.

- 21 Voor eerdere schooljaren zijn daarover geen gegevens bekend.
- 22 Omdat het CBS geen gegevens van het praktijkonderwijs verzamelt is dit niet opgenomen in de afbeelding. In Amsterdam echter volgen met 4,4 % relatief meer leerlingen praktijkonderwijs dan gemiddeld in Nederland: 2,9%.
- 23 Wajong is een uitkering voor jonggehandicapten. Jongeren die door ziekte of handicap op jonge leeftijd niet of minder kunnen werken hebben recht op een Wajonguitkering, dit geeft een inkomen op minimumniveau.
- 24 Bron: L. Sontag en H. Mariën. *De uitstroom van leerlingen uit het praktijkonderwijs in het schooljaar 2007-2008*, Universiteit van Tilburg. 2008.
- 25 In dit onderzoek worden de volgende schoolsoorten onderscheiden: praktijkscholen, VMBO-scholen, scholen met VMBO-t/HAVO, brede schoolgemeenschappen, smalle scholengemeenschappen en gymnasia.
- 26 Bron: *Spiegel VO Amsterdams voortgezet onderwijs in beeld*. Samenwerking van schoolbesturen, gemeente en inspectie van onderwijs. 2009.
- 27 Bron: B. van Eerd, J. Bijl & B. Huitema. *Taalbeleid op Amsterdamse scholen voor het voortgezet onderwijs, stand van zaken en plannen voor de toekomst*. 2008.
- 28 Bron: idem.
- 29 Bron: *Spiegel VO Amsterdams voortgezet onderwijs in beeld*. Samenwerking van schoolbesturen, gemeente en inspectie van onderwijs. 2009.
- 30 Bron: M. Crul, M. A. Pasztor en F. Lelie. *De tweede generatie. Last of kansen voor de stad?* Rapport Kennisatelier. Den Haag, 2008.
- 31 Bron: CBS. *Statline*. In 2003/'04 slaagden 1.067 leerlingen voor het Havo, in 2006/'07 1.230.
- 32 Bron: Cinop expertisecentrum. *Stroomlijnen; Onderzoek naar de doorstroom van VMBO naar Havo*. 2007.
- 33 Bron: CFI. Voor het MBO zijn nog geen gegevens over het schooljaar 2008/'09 bekend.
- 34 Bron: O+S. *Metropoolregio Amsterdam in cijfers 2008*. 2009.
- 35 Bron: M. Crul, M. A. Pasztor en F. Lelie. *De tweede generatie. Last of kansen voor de stad?* Rapport Kennisatelier. Den Haag, 2008.
- 36 Idem.
- 37 Bron: COLO. *Barometer van de stageplaatsen en de leerbarometer van Amsterdam*. 2008.
- 38 Bron: Bureau Leerplicht Plus. *Bestuurlijke rapportage, schooljaar 2007-'08*. 2008.
- 39 Bij negen keer of vaker te laat komen wordt een melding gedaan van wettelijk verzuim.
- 40 Bovenleerplichtigen vallen niet onder de leerplichtwet, maar onder de RMC-wet.
- 41 Bureau Leerplicht Plus zal komend jaar dit hoge percentage verzuim onder REC4-leerlingen nader onderzoeken.
- 42 Ook tussen de stadsdelen zijn er verschillen, deze verschillen lijken volgens Bureau Leerplicht Plus samen te hangen met verschillen tussen registratie van scholen en leerplichtambtenaren in deze stadsdelen.
- 43 Bij leerplichtige jongeren wordt dit absoluut verzuim genoemd en bij bovenleerplichtige jongeren wordt dit voortijdig schoolverlaten genoemd.
- 44 Dit zijn de 2.272 leerlingen die in 2007/'08 zijn uitgevallen plus 5.358 leerlingen die in voorgaande jaren waren uitgevallen.
- 45 Omdat de manier van registreren van VSV-ers in het schooljaar 2006/'07 veranderd is, is het niet mogelijk deze gegevens te vergelijken met eerdere jaren.
- 46 Bron: WRR. *Vertrouwen in de school*. 2009.
- 47 Bron: idem.
- 48 Bureau Leerplicht Plus houdt van Amsterdamse leerlingen bij of ze een startkwalificatie halen. Jongeren die van buiten Amsterdam komen en een startkwalificatie hebben worden niet opgenomen in de database van Bureau Leerplicht Plus.
- 49 Bron: idem.
- 50 Bron: De Amsterdamse adviesraad diversiteit en integratie. *Advies doodlopende of doorlopende leerwegen*. 2008.
- 51 Bron: Ministerie Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Nieuwsbericht 'Ruim 3200 leerlingen combineren VMBO-MBO 2'. Maart 2009.
- 52 Van de VU waren deze gegevens niet beschikbaar.
- 53 Deze gegevens hebben betrekking op de studenten die in Amsterdam wonen. Omdat bekend is dat vooral in het HBO veel studenten uit de regio nog thuis wonen zou de werkelijke verhouding op de Amsterdamse HBO's anders kunnen liggen. Er zijn echter geen gegevens over de schoolgemeente van het hoger onderwijs.
- 54 Bron: CBS. *Statline*.
- 55 Bron: Echo/ R. Wolff. *Met vallen en opstaan. Een analyse van instroom, uitval en redemeten van niet-westers allochtone studenten in het Nederlandse hoger onderwijs 1997-2005*. 2007.
- 56 Onder andere omdat afstroom naar het HBO geen uitval uit het hoger onderwijs betekent.
- 57 Bron: Echo/R. Wolff. *Met vallen en opstaan. Een analyse van instroom, uitval en redemeten van niet-westers allochtone studenten in het Nederlandse hoger onderwijs 1997-2005*. 2007.
- 58 Bron: De onderwijsraad. *Een succesvolle start in het Hoger Onderwijs*. 2008.

5

Economie

De economische situatie van Amsterdam is bepalend voor de mogelijkheden van bedrijven en consumenten. Medio 2009 waren de economische vooruitzichten nog vrij ongewis. Na een aantal jaren van hoogconjunctuur werd in de tweede helft van 2008 duidelijk dat de top van deze cyclus bereikt was en dat in de eerste helft van 2009 de overgang gemaakt is naar een nieuwe periode van laagconjunctuur. De ontwikkelingen sinds 1996 en de consequenties van de huidige omslag voor de Amsterdamse economie en de regio Amsterdam worden verkend in dit hoofdstuk.

Kernpunten

- Tussen 1996 en 2008 werd een periode van hoogconjunctuur gevolgd door een periode van laagconjunctuur. Daarna volgde weer een periode van hoogconjunctuur.
- Eind 2008 markeert de overgang naar een laagconjunctuur, die vermoedelijk langer zal duren en dieper zal zijn dan de gemiddelde periode van laagconjunctuur.
- In de Metropoolregio Amsterdam is de werkgelegenheid tussen 1996 en 2008 sneller gegroeid dan in Amsterdam (35% resp. 32%). Dit is onder andere toe te schrijven aan de voorspoedige ontwikkeling van Almere en Haarlemmermeer.
- De dienstensector is de afgelopen jaren nog verder ontwikkeld en domineert de economie van de Metropoolregio Amsterdam. Deze sector omvat zowel commerciële diensten (zakelijke en financiële) als niet-commerciële diensten (zoals overheid, onderwijs en zorg).
- Het toenemende belang van de dienstensector maakt het moeilijker om productiviteitsgroei te realiseren.
- In Amsterdam nam de werkgelegenheid de laatste jaren het sterkst toe in de zakelijke dienstverlening. Deze sector is begin 2009 goed voor 24% van alle Amsterdamse banen.
- Een ander opvallend verschijnsel is de toename van het aantal een-persoonsvestigingen in Amsterdam. In 61% van alle Amsterdamse vestigingen werkt slechts één persoon.
- De krapte op de arbeidsmarkt in 2008 is een van de factoren die een verdere groei van de Amsterdamse economie hebben belemmerd. Daling van de groei is ook het gevolg van afnemende agglomeratievoordelen.
- In het eerste kwartaal van 2009 domineert onzekerheid over de economische situatie.
- Over de relatieve conjunctuurgevoeligheid van Amsterdam en de regio Amsterdam bestaan verschillende opvattingen.

In dit hoofdstuk wordt eerst aandacht gegeven aan de ontwikkelingen die zich de afgelopen dertien jaar hebben voorgedaan, veelal op nationaal niveau. Dergelijke informatie is vaak niet beschikbaar voor Amsterdam. De periode sinds 1996 omvat een fase van hoogconjunctuur, laagconjunctuur en daarna weer een fase van hoogconjunctuur. Het tweede deel gaat in op de verwachte gevolgen van de huidige economische crisis en de betekenis hiervan voor Amsterdam.

Periode 1996-2008¹

In de afgelopen dertien jaar hebben zich in de economie aardig wat schommelingen voorgedaan: twee periodes van hoogconjunctuur en daartussen een (korte) periode van laagconjunctuur.

Hoogconjunctuur 1996-2000

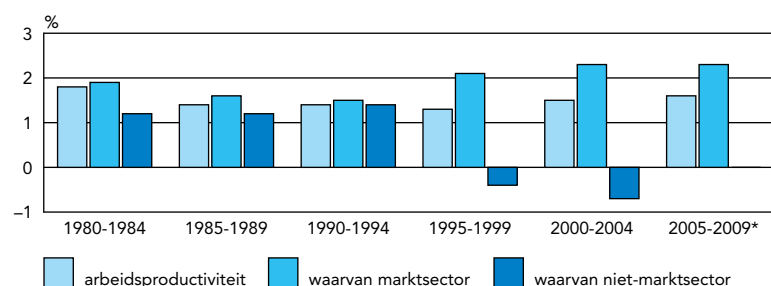
De tweede helft van de jaren negentig was een periode van voorspoed: de economische groei was hoog, de huizenprijzen en de aandelenkoersen bleven maar stijgen, terwijl de inflatie laag was en de werkloosheid terugliep. Er was internationale waardering voor het poldermodel, dat deze groei mogelijk leek te maken.

In feite gebeurde er in deze periode weinig nieuws, er werd vooral geoogst wat eerder gezaaid was, namelijk loonmatiging, lagere uitkeringen en een hogere arbeidsparticipatie van vrouwen, die voor het overgrote deel in deeltijd gingen werken.

Ten onrechte werd de groei in de tweede helft van de jaren negentig voor structureel aangezien, terwijl het vooral om conjuncturele groei ging. Conjuncturele groei is tijdelijk en ontstaat als consumenten, bedrijven en overheden meer geld uitgeven. Dit heeft een positief maar tijdelijk effect op de economische groei. Structurele groei komt slechts tot stand als de fundamenteën van de economie verbeteren, zoals het opleidingsniveau van de bevolking en de toepassing van technologische ontwikkelingen, en uit zich in een toename van de arbeidsproductiviteit.

In Nederland vertoont de groei van de arbeidsproductiviteit al jarenlang een dalende trend. Pas vanaf 2000 neemt de arbeidsproductiviteit weer toe. Dit is geheel toe te schrijven aan de marktsector. Groei wordt vooral behaald in bedrijfstakken waarin veel gebruik wordt gemaakt van computers of andere machines en is veel moeilijker te realiseren in dienstverlenende sectoren.

Afb. 5.1 Structurele arbeidsproductiviteit Nederland, mutaties per periode (procenten)

* Prognose.

bron: CPB, 2008

Binnen de marktsector nam de productiviteit het meeste toe in de sectoren handel (groothandel) en communicatie.² Het groeitempo lag het hoogst in de sector communicatie. Hier steeg de productiviteit erg snel, mede als gevolg van de technologische ontwikkelingen, zoals de opkomst van de mobiele telefonie. In de niet-marktsector (goed voor bijna een op de drie banen in heel Nederland en ook in Amsterdam) nam de groei van de arbeidsproductiviteit juist af en tussen 1995 en 2005 was deze zelfs negatief. Voor de periode 2005-2009 zal er naar verwachting sprake zijn van groei noch krimp.

Dat de arbeidsproductiviteit in de tweede helft van de jaren negentig in Nederland maar weinig toenam is eigenlijk wel opvallend. Dit was namelijk de periode van de opkomst van de ICT en in andere landen, vooral in de VS, had dit al eerder een positief effect op de arbeidsproductiviteit. Dit uitte zich in een groeiversnelling sinds 1992. Bovendien ligt de groei van de arbeidsproductiviteit in de VS op een hoger niveau dan die in Nederland.³

Een duidelijke verklaring hiervoor ontbreekt. De snelle opkomst van ICT-bedrijven leidde tot massale beursgang en dreef de prijzen verder op. Dit leidde tot speculatie en uiteindelijk het doorprikken van de zeepbel in maart 2000. De regio Amsterdam reageert sneller op de omslag dan heel Nederland, mogelijk als gevolg van de concentratie van ICT-bedrijven in deze regio. Dit blijkt uit de snelle daling in afbeelding 5.2. Ook het herstel van de economie doet zich in de regio Amsterdam eerder en sterker voor dan in heel Nederland.

De economie groeit wanneer er meer wordt geproduceerd door een hogere inzet van productiemiddelen als arbeid en kapitaal, maar ook als er efficiënter gewerkt wordt. Tussen 1995 en 2007 zorgde de vergroting van de efficiëntie voor bijna de helft van de economische groei in Nederland.⁴ Dit was onder andere een gevolg van de tucht van de markt, maar ook van technologische doorbraken als het verbeteren van logistieke systemen en de ontwikkeling van internet en mobiele telefonie.

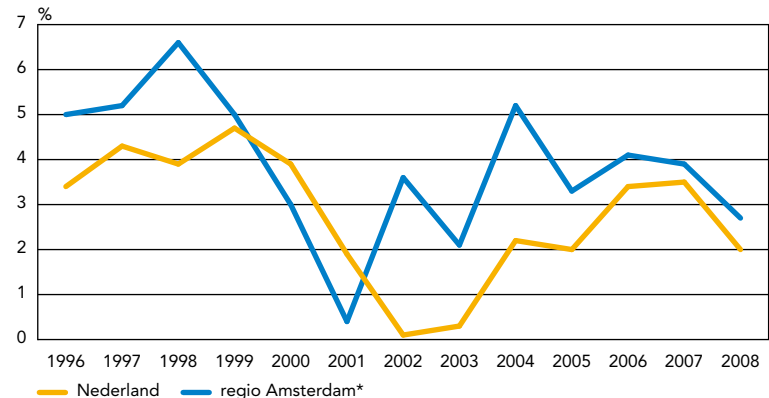
Laagconjunctuur 2001-2004

In de periode die volgde, stortten de aandelenkoersen in en verdween de grote groei uit de huizenprijzen. De huizenmarkt zelf bleef overeind. Maar de overwaarde van huizen werd niet langer te gelde gemaakt. Het consumentenvertrouwen nam af tot in 2003, toen de AEX gelijktijdig haar laagste punt bereikte. Het gevolg was dat de consumptie terugliep, ook omdat de werkloosheid opliep. Tegelijkertijd stegen de lonen als gevolg van eerder gemaakte afspraken. Ook hierdoor werd er minder geïnvesteerd en bovendien liepen de grondstofprijzen snel op. Ook was de wereldhandel sterk teruggelopen, tot 2% in 2001 en 2002. Het gevolg was een zeer lage economische groei gedurende enkele jaren. Ook in deze periode trad het herstel sneller op in de regio Amsterdam dan in heel Nederland. Vermoedelijk is dit te danken aan de variëteit aan bedrijvigheid in de Amsterdamse regio. Dit kan namelijk leiden tot kruisbestuiving tussen sectoren en dat heeft een positief effect op de werkgelegenheidsgroei.⁵

Hoogconjunctuur 2005-2008

De nieuwe periode van hoogconjunctuur leek aanvankelijk in 2004 in te zetten, met een economische groei van 1,7%, maar in de eerste helft van 2005 deed zich een terugslag voor. Pas in de tweede helft van 2005 begon de economie weer te groeien. De investeringen trokken weer aan en het consumenten- en producentenvertrouwen namen toe. In 2006 en 2007 bleef de economie groeien en het aantal banen steeg tot een recordhoogte, maar in de tweede helft

Afb. 5.2 Economische groei 1996-2008, mutatie per jaar (procenten)

* Regio Amsterdam is corop Groot-Amsterdam.

bron: CBS/CPB/ING

van 2008 kondigde de omslag zich aan, zowel voor de regio Amsterdam als voor heel Nederland (zie afb. 5.2).

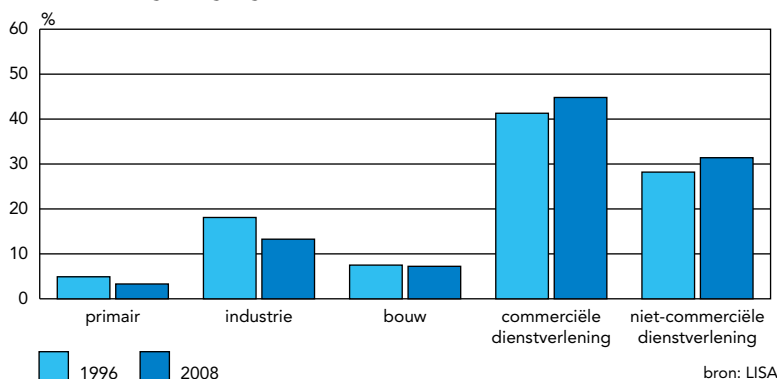
Deze periode doet erg denken aan de vorige periode van hoogconjunctuur: opnieuw stegen de aandelenkoersen en de huizenprijzen (maar ook de premies die in het bedrijfsleven werden uitgedeeld) en was het vertrouwen in de economie hoog. Tegelijkertijd werden de eerste barstjes zichtbaar: de dalende huizenprijzen in Amerika, de onrust op de financiële markten en de aanhoudend hoge olieprijs zorgden voor een vertraging van de internationale economische groei. In eerste instantie leek het Nederland en Amsterdam nog niet echt te deren, afgezien van de vele overnames de laatste jaren, waardoor het aantal Nederlandse bedrijven in de AEX sterk terugliep. Toch daalt het consumentenvertrouwen al sinds januari 2008, evenals de AEX-index.

Overgang industriële economie naar diensteneconomie

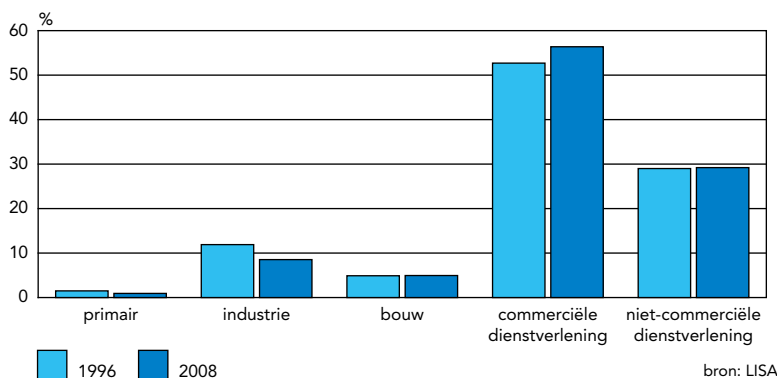
De samenstelling van de economie is voortdurend aan verandering onderhevig. Er komen nieuwe bedrijfstakken op, terwijl andere minder belangrijk worden. Voor een belangrijk deel worden deze veranderingen veroorzaakt door internationale ontwikkelingen, waar Nederland als open economie zeer gevoelig voor is en de Amsterdamse economie niet minder.

Sinds het begin van de jaren negentig neemt het belang van de industrie uitgedrukt in het aantal banen af. De concurrentie met lagelonenlanden maakt het onmogelijk om de werkgelegenheid in de Nederlandse industrie te behouden. Het belang van de dienstensector neemt juist toe. Dit is al tientallen jaren aan de gang, maar zet in de jaren negentig door, vooral als gevolg van de opkomst van de zakelijke dienstverlening. De helft van het bruto binnenlands product wordt verdiend met dienstverlening, een kwart met goederen en de rest is toe te schrijven aan de overheid (maakt onderdeel uit van niet-commerciële dienstverlening). De primaire sector (landbouw, visserij, winning van delfstoffen) neemt in belang af en is in (de regio) Amsterdam al verwaarloosbaar (zie afb. 5.4 en 5.5).

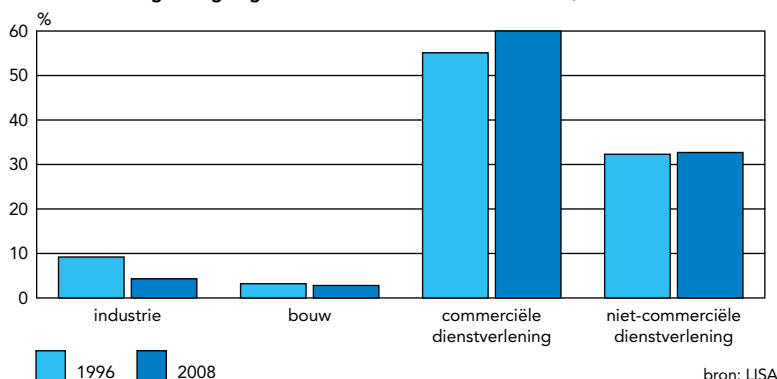
Afb. 5.3 Verdeling werkgelegenheid naar sectoren in Nederland, 1996 en 2008

Afb. 5.4 Verdeling werkgelegenheid naar sectoren in Metropoolregio Amsterdam, 1996 en 2008

Afb. 5.5 Verdeling werkgelegenheid naar sectoren in Amsterdam, 1996 en 2008

Wet van Baumol

De snelle opmars van de commerciële dienstverlening is op zich een positieve ontwikkeling, zeker gezien het afkalvende belang van de industrie. Toch zit er ook een nadeel aan. Terwijl industrie kan buigen op een relatieve hoge productiviteitsgroei, als gevolg van het doorvoeren van technologische ontwikkelingen, is dit niet het geval voor de dienstverlening, die het vooral moet hebben van de inzet van personeel (horeca, zorg, detailhandel en persoonlijke verzorging als kappers en schoonheidsspecialisten). Tussen 1990 en 2000 nam de arbeidsproductiviteit in deze sector nauwelijks toe.

Dit effect werd in de jaren zestig voorspeld en wordt ook wel de Wet van Baumol genoemd. Baumol voorzag toen al dat door technologisch vooruitgang minder mensen nodig zouden zijn in de industrie en

dat hierdoor meer mensen aan het werk zouden gaan in de dienstensector. Omdat in de dienstensector (waartoe ook de zorg en de overheid behoren) door het arbeidsintensieve karakter weinig productiviteitsverbetering te behalen is, zet dit een rem op de algehele productiviteitsgroei van de economie.

Meer kleine bedrijven in Amsterdam

In de zakelijke dienstverlening – een zeer brede bedrijfstak variërend van makelaars, schoonmaakbedrijven tot uitzend- en reclamebureaus – leveren bedrijven diensten aan consumenten en andere bedrijven. Het zijn vaak kleine bedrijven, heel vaak eenpersoonsof wel zzp'ers (zelfstandige zonder personeel). Gechargeerd kan gesteld worden dat de oprichters ofwel jong zijn en kiezen voor jonge bedrijfstakken als creatieve industrie en ICT ofwel al meer ervaren zijn en van middelbare leeftijd. De laatste groep start vaak een eigen bedrijf, bijvoorbeeld als interim-manager of coach in de branche waar ze eerst al in loondienst werkten.⁶

Zzp'ers verkopen een dienst of product en werken vaak voor verschillende opdrachtgevers. Door uitbesteding van activiteiten aan kleine zelfstandigen verhogen deze opdrachtgevers hun eigen flexibiliteit. Dit maakt zzp'ers een belangrijke groep op de arbeidsmarkt. Het is echter ook een kwetsbare groep, omdat zij niet altijd voldoende verzekerd zijn en aan pensioenopbouw doen.

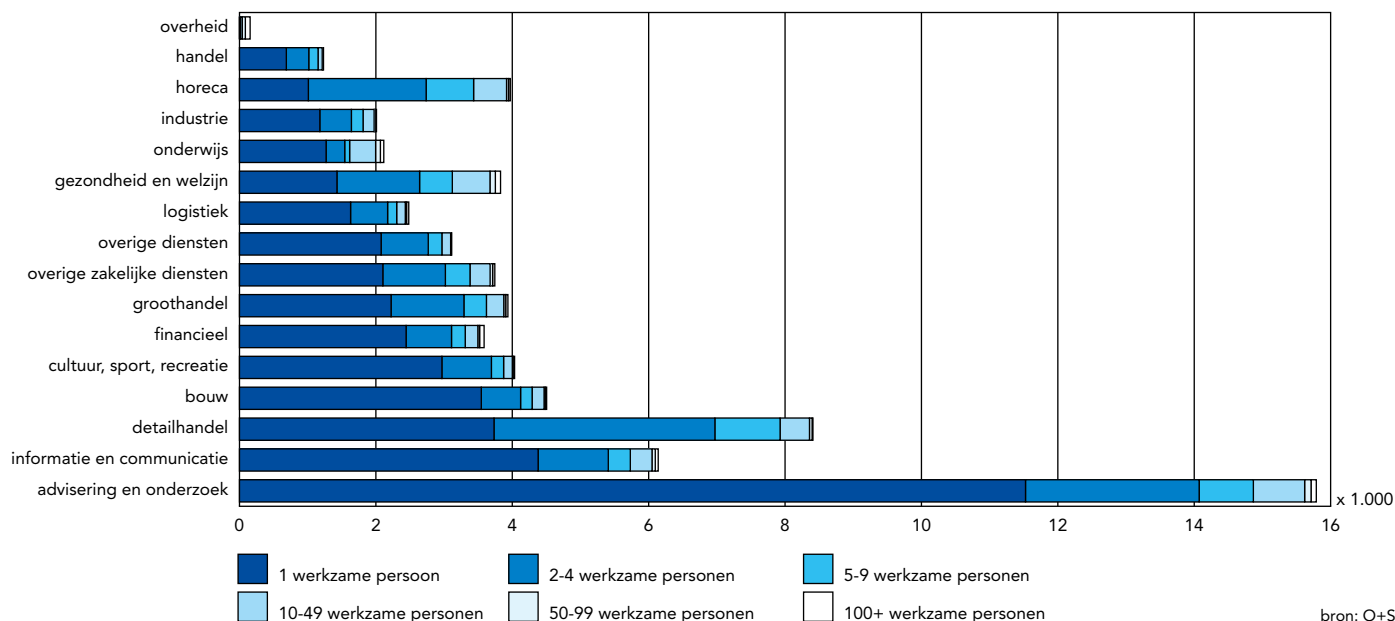
De afgelopen jaren is het aantal zelfstandigen (zonder personeel) in heel Nederland sterk gegroeid. Dit lijkt verband te houden met de periode van hoogconjunctuur. Toch is er geen eenduidige relatie tussen de groei van de economie en het aantal zelfstandigen. In tijden van hoogconjunctuur zijn de afzetmogelijkheden beter, maar ook de perspectieven in loondienst. Tijdens een periode van laagconjunctuur is de zekerheid van een baan in loondienst aantrekkelijk, zeker bij hoge werkloosheid, en is de overstap naar zelfstandigheid eerder een alternatief voor een uitkering.⁷

Voor Amsterdam is het aantal zzp'ers niet bekend, maar wel het aantal eenpersoonsofvestigingen. Deze maken een steeds groter deel uit van de totale Amsterdamse economie: het aandeel nam toe van 51% in 2000 tot 61% in 2009. Eenpersoonsofvestigingen komen in Amsterdam vooral voor in de volgende sectoren: advisering en onderzoek, informatie en communicatie, detailhandel, bouw en cultuur, sport en recreatie (zie afb. 5.6).

Overige ontwikkelingen in de werkgelegenheid

Er is een duidelijke relatie tussen de conjunctuurbeveging en de ontwikkeling van de werkgelegenheid, steeds met enige vertraging. Tijdens de twee periodes van hoogconjunctuur neemt de vraag naar arbeid toe en groeit de werkgelegenheid, onder andere doordat meer mensen zich aanbieden op de arbeidsmarkt. Tijdens de periode van laagconjunctuur, tussen 2002 en 2004, neemt de werkgelegenheid wat af en stagneert vervolgens. Dit effect doet zich het duidelijkst voor in heel Nederland. In de Metropoolregio

Afb. 5.6 Vestigingen naar grootteklassen, 1 januari 2009

en in Amsterdam blijft de daling van de werkgelegenheid beperkt. Voor Amsterdam bleef het aantal banen ook in deze periode toenemen in de zakelijke dienstverlening, de zorg en in de culturele sector.

Afnemende agglomeratievoordelen

De Metropoolregio vormt het *daily urban system* van Amsterdam. Het overgrote deel van de werknemers (85%) woont en werkt in de Metropoolregio. De helft werkt in de eigen gemeente en 35% erbuiten, maar wel in de Metropoolregio.

Bedrijven zijn gebaat bij vestiging in een agglomeratie, waar andere bedrijven gevestigd zijn en een grote afzetmarkt aanwezig is. De transportkosten blijven hierdoor beperkt en er zijn mogelijkheden voor toenemende schaalopbrengsten. De aanwezigheid van voldoende goed gekwalificeerd personeel maakt vestiging in een agglomeratie nog aantrekkelijker. Amsterdam beschikt over het grootste aandeel hoger opgeleiden (50%).

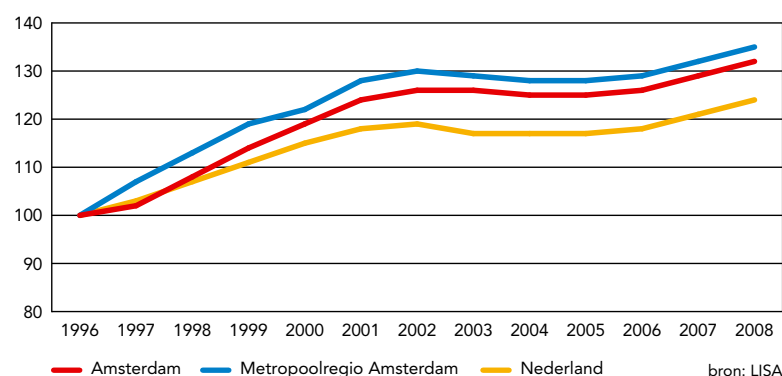
Uit een vergelijking van de Randstad met negentien andere stedelijke regio's in Europa blijkt dat de agglomeratievoordelen van de Noordvleugel, en met name die van Amsterdam, kwetsbaar zijn.⁸ De voordelen hebben betrekking op een goede infrastructuur, de aanwezigheid van een ruim aanbod aan kunst en cultuur en een grote en gevarieerde arbeidsmarkt, die economische groei stimuleren. De restauratie van grote musea in Amsterdam, waardoor de stad minder aantrekkelijk is voor toeristen, in combinatie met de slechte bereikbaarheid van de binnenstad onder andere door de aanleg van de Noord/Zuidlijn, de knellende woningmarkt en een tanende groei van Schiphol, laten de kwetsbaarheid van de regio zien. Tevens vormen deze ontwikkelingen een verklaring voor de daling van de economische groei in de Randstad in 2007 tot iets onder het niveau van heel Nederland.

Groei van de werkgelegenheid

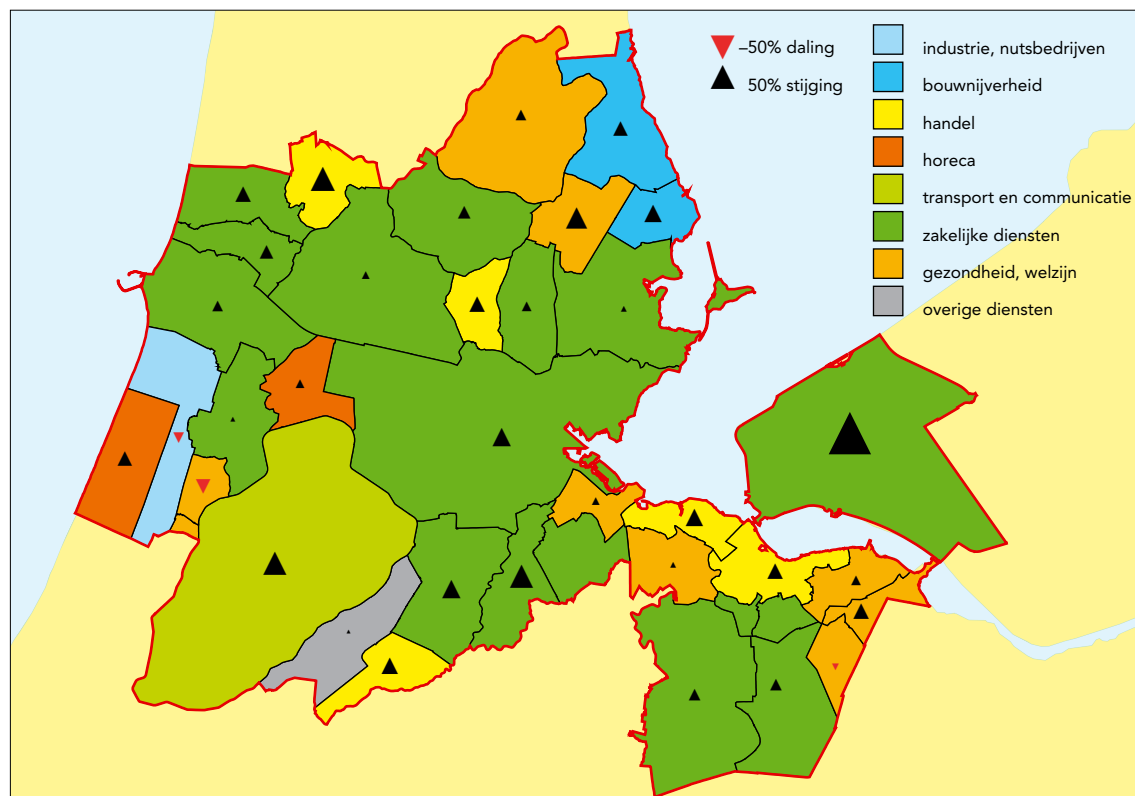
De afgelopen dertien jaar is de werkgelegenheid het meest gegroeid in de Metropoolregio, tussen 1996 en 2008 met 35% (zie afb. 5.7). Dit is vooral toe te schrijven aan Almere en Haarlemmermeer. In Almere nam het aantal banen met 145% toe van 26.000 in 1996 tot 65.000 in 2008. De verhoudingen bleven nagenoeg gelijk: 50% commerciële dienstverlening, 30% overheid, 5% bouw en de rest industrie. Alleen dat laatste aandeel nam iets af, van 13% in 1996 naar 10% in 2008.

In Haarlemmermeer nam het aantal banen toe met 50% tot 119.000. De economie van Haarlemmermeer onderscheidt zich van de rest van de regio door de concentratie van commerciële dienstverlening. Drie op de vier banen vallen onder deze sector. Deze banen zijn vooral op en rond Schiphol te vinden. Velsen is de enige gemeente in de regio waar de industrie in 2008 nog voor de meeste banen zorgde, door de aanwezigheid van Corus Staal. In Zaanstad is het aandeel van de industrie in de werkgelegenheid in 2008 nog maar 17%. In 1996 was dat nog 23%.

Afb. 5.7 Groei van de werkgelegenheid, 1996-2008 (indexcijfers; 1996=100)

Afb 5.8 Ontwikkeling werkgelegenheid, 1996-2008

bron: LISA/O+S

In Amsterdam nam tussen 1996 en 2008 het aantal banen toe met 32% en tussen 2000 en 2008 met 11%. De werkgelegenheid nam vooral toe tussen 1996 en 2000. Over de totale periode kwamen er vooral in de zakelijke dienstverlening banen bij: het aandeel ging van 16 naar 24% van alle banen in Amsterdam. Het aandeel van de (semi)overheid bleef constant op één op de drie banen.

Belangrijkste sectoren in Amsterdamse regio

Zakelijke dienstverlening

De zakelijke dienstverlening is de grootste bedrijfstak in de Amsterdamse regio en tevens een van de snelst groeiende. Het zorgt voor een vijfde deel van het aantal banen in de Metropoolregio Amsterdam. Het gaat vaak om kleine bedrijven, met gemiddeld 4,3 werkzame personen per vestiging. (Internationale) zakelijke dienstverleners vestigen zich graag in de Randstad en dan vooral in de Metropoolregio Amsterdam. Binnen de regio is deze bedrijfstak vooral geconcentreerd in Amsterdam, maar er zijn ook duidelijke concentraties in Almere, Amstelveen, Bussum, Haarlem en Hilversum. Het is niet toevallig dat de regio zo in trek is bij zakelijke dienstverleners. Hier bevindt zich een belangrijk deel van de potentiële klanten, een relatief groot arbeidsreservoir, dat bovendien hoogopgeleid is. Amsterdam heeft verder internationale aantrekkingskracht: Schiphol zit vlakbij en er zitten al veel (internationale) zakelijke dienstverleners. Hierdoor wordt de functie van de Amsterdamse regio als hoogwaardig zakelijk dienst-

verleningscentrum nog verder versterkt.⁹

In Amsterdam is het aandeel van de zakelijke dienstverlening met 25% een stuk groter dan in de Metropoolregio (21%) en heel Nederland 16%. Aan de ene kant lijkt dit gunstig, maar eerder al is gewezen op het ongewenste neveneffect van een groot aandeel zakelijke dienstverlening: hoe groter het aandeel, hoe kleiner de mogelijkheden voor economische groei.

Financiële sector

De financiële sector is al eeuwenlang belangrijk voor de Amsterdamse economie. Van 1600 tot 1800 was Amsterdam zelfs het financiële centrum van de wereld. Als gevolg van gering innovatievermogen verloor Amsterdam haar positie aan het einde van de achttiende eeuw aan Londen. De financiële sector is nog steeds erg belangrijk voor de Amsterdam. De sector is goed voor 10% van het totale aantal banen en levert een bijdrage van 6% aan het bruto nationaal product en 23% aan het bruto regionaal product. In 2008 is het aantal banen in de financiële sector nog niet gedaald. In het eerste kwartaal van 2009 neemt het aantal banen in de financiële sector echter flink af, door de kredietcrisis en de gevolgen daarvan in de vorm van overnames en fusies. Medio 2009 is het stil rondom de Zuidas, waar een deel van de financiële bedrijvigheid geconcentreerd is.

Logistiek

De logistieke functie van de Amsterdamse regio is vooral het gevolg van de aanwezigheid van twee

mainports: Schiphol en de haven. Vooral Schiphol is belangrijk voor de Amsterdamse regio. De aanwezigheid van Schiphol in combinatie met het wegennet om Amsterdam heeft bijgedragen tot vestiging van transportbedrijven. Schiphol draagt behalve door werkgelegenheid (62.000 banen) ook faciliterend bij aan de economische positie van Amsterdam: internationale bedrijven en toeristen kunnen Amsterdam gemakkelijk bereiken.¹⁰ Een op de tien banen op Schiphol is een baan in de beveiliging. Deze sector is de afgelopen jaren steeds belangrijker geworden, als gevolg van de gepleegde aanslagen en aanhoudende terreurdreiging. Vanwege de daling van het aantal vliegbewegingen in 2008, van zowel vracht als passagiers, wordt voor 2009 een daling van het aantal banen op Schiphol verwacht.¹¹

De havens hebben nog weinig last van de wereldwijde economische terugval. 2008 was een goed jaar en ook in het eerste kwartaal van 2009 nam de overslag toe. In 2008 was de groei in de Amsterdamse haven vooral te danken aan de overslag van olie, containers en agribulk. Ook voor de Zeehavens Amsterdam (de havens van Amsterdam, Zaanstad, Beverwijk en IJmuiden) was 2008 een goed jaar. Sinds 2004 neemt de goederenoverslag toe.

Creatieve industrie en ICT

Bedrijven willen het liefst daar zitten waar veel potentiële afnemers zitten, waar eventuele samenwerkingspartners zitten, waar voldoende talent is en waar het leefklimaat aangenaam is. Amsterdam is het culturele centrum van de regio. Met een relatief groot aandeel hoogopgeleiden en een navenante draagkracht is er voldoende draagkracht voor kwalitatief hoogwaardige voorzieningen.

Als gevolg van de aanwezigheid van voldoende opdrachtgevers, internationale hoofdkantoren en het gunstige leefklimaat is de Nederlandse creatieve industrie geconcentreerd in de regio Amsterdam en daarbinnen weer in de stad Amsterdam.¹² In 2008 nam de werkgelegenheid in de creatieve industrie toe met 9% tot bijna 38.000 banen, verdeeld over ruim 12.000 vestigingen.¹³ Creatieve bedrijven zijn

vaak klein en hebben elkaar nodig bij het uitvoeren van grotere opdrachten. Hierdoor zijn creatieve bedrijven ook vaak bij elkaar in de buurt gevestigd. Juist in deze sector kun je daarom spillovers van kennis verwachten. Dit betekent dat het ene bedrijf profiteert van de kennis van een ander bedrijf. Overigens is de creatieve industrie een conjunctuurgevoelige bedrijfstak. Dit verklaart de relatief grote groei van het aantal banen in 2007 en 2008. Voor 2009 zijn de verwachtingen minder gunstig. Architectenbureaus en de reclamebranche hebben in het eerste kwartaal van 2009 te kampen met omzetsdaling, en de verwachtingen voor het tweede kwartaal zijn negatief. Een derde van de bedrijven gaat ervan uit dat dit banen gaat kosten. Creatieve industrie overlapt gedeeltelijk met de ICT-sector.¹⁴

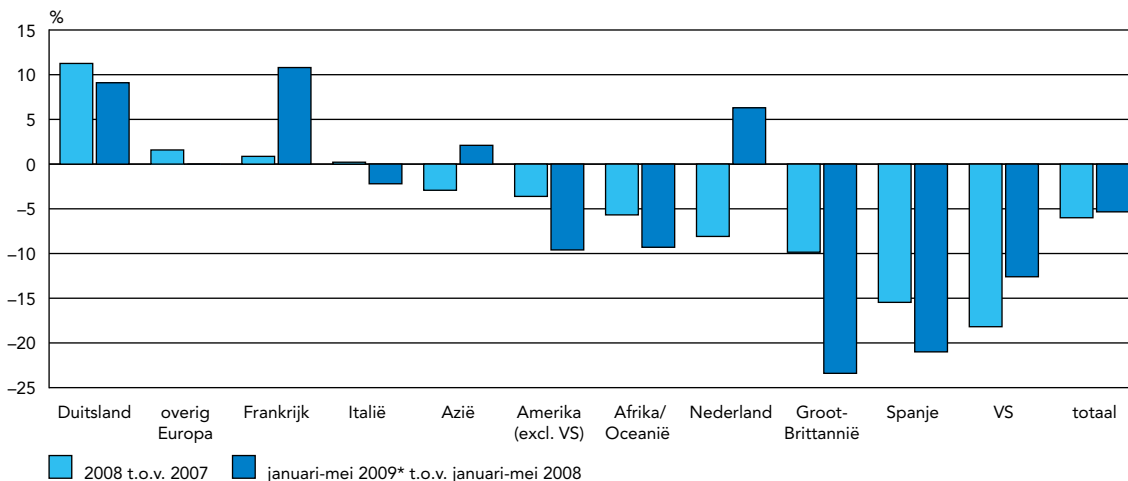
ICT

Voor de aanwezigheid van ICT-bedrijven gelden ongeveer dezelfde verklaringen als voor creatieve bedrijven: ze zijn in Amsterdam gevestigd omdat hier de grote klanten zitten. Een aanvullende trekker voor ICT-bedrijven is de aanwezigheid van AMS-IX in Watergraafsmeer, het belangrijkste internetknooppunt van Nederland en het grootste ter wereld.¹⁵ De ICT-sector maakte in 2008 een zeer goed jaar door. Het aantal banen steeg met 9% tot bijna 46.000 banen. Vooral contentbedrijven (o.a. audiovisuele bedrijvigheid) kregen er veel banen bij. Deze sector leek in 2008 nog weinig last te hebben van de crisis. Voor creatieve en ICT-bedrijven lijken zachte locatiefactoren als een levendige culturele setting en aantrekkelijke ontmoetingsplaatsen belangrijker dan harde locatiefactoren als de hoogte van huur of de bereikbaarheid per auto en de aanwezigheid van voldoende parkeerplekken.

Toerisme

De Amsterdamse regio ontvangt jaarlijks grote stromen buitenlandse en binnenlandse toeristen. Deze gaan vooral naar Amsterdam. De toeristische sector is geconcentreerd in de binnenstad. Na een aantal jaren van sterke groei is het aantal toeristen

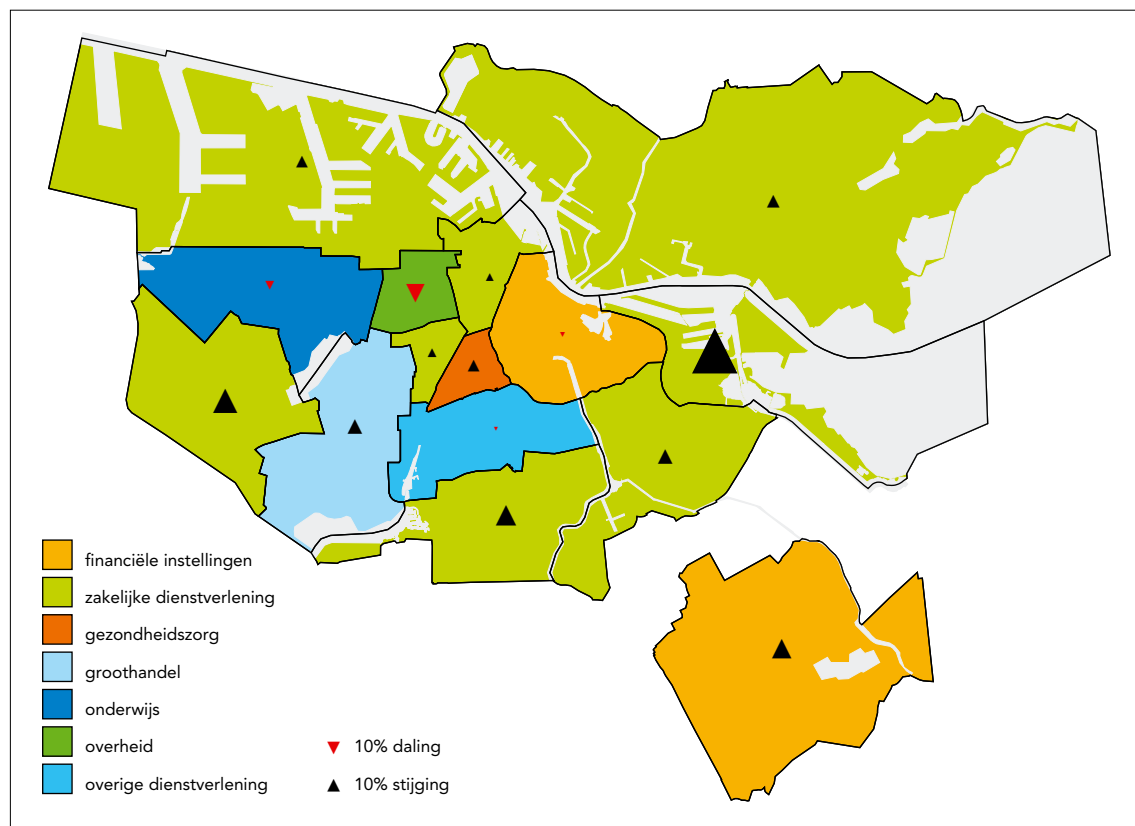
Afb. 5.9 Groei hotelovernachtingen naar land van herkomst, Amsterdam (procenten)

*Voorlopige cijfers.

bron: CBS

Afb. 5.10 Ontwikkeling werkgelegenheid, 2001-2009

bron: O+S

dat Amsterdam bezoekt sinds de tweede helft van 2008 sterk afgenomen en deze trend zet in de eerste maanden van 2009 door. Vooral het aantal buitenlandse gasten nam af en dan met name toeristen uit de VS, Groot-Brittannië en Spanje (zie afb. 5.9). Deze daling doet zich in heel Nederland voor, maar minder dan in Amsterdam en heeft alles te maken met de wereldwijde economische recessie.

De toeristische sector levert, net als de creatieve industrie, geen grote bijdrage aan de toegevoegde waarde. In beide sectoren is dit het gevolg van de hoge arbeidsintensiteit. De toeristische sector is wel belangrijk voor de werkgelegenheid, vooral omdat deze sector relatief veel werk biedt aan lager geschoolden. In het eerste kwartaal van 2009 is het aantal banen in de horeca gedaald met meer dan 1%, terwijl de totale werkgelegenheid met 0,4% afnam.

Veranderingen in de werkgelegenheid sinds de eerste Staat van de Stad

Toen in 2001 De Staat van de Stad I verscheen, ging het heel goed met de Amsterdamse economie. De werkgelegenheid groeide en de werkloosheid lag een stuk lager dan in de jaren tachtig en de eerste helft van de jaren negentig. Tussen 2001 en 2008 nam het aantal banen in Amsterdam toe met bijna 23.000, dit is 6%. In verreweg de meeste stadsdelen groeide de werkgelegenheid. Zakelijke dienstverlening was de afgelopen acht jaar de belangrijkste groeisector (zie afb. 5.10). In Zeeburg groeide het

aantal banen naar verhouding het sterkst. Deze zijn vooral te vinden in het Oostelijk Havengebied en in mindere mate in IJburg. De stadsdelen Centrum en Oud-Zuid verloren banen in de financiële sector aan Zuidoost en op de Zuidas.

Toekomstige ontwikkelingen

Langdurige nasleep van een gemiddelde crisis

De kredietcrisis begon in 2007, eerst nog op veilige afstand van Europa. Sinds de gevolgen van de financiële crisis ook in Europa zichtbaar werden, zijn er talloze studies verschenen over de consequenties ervan. Eén van die studies is *The Aftermath of Financial Crisis*,¹⁶ een studie naar de gevolgen van financiële crises in het verleden die qua zwaarte vergelijkbaar zijn met de huidige crisis. Reinhart en Rogoff komen tot de conclusie dat de nasleep van alle financiële crises doorgaans de volgende gemeenschappelijke kenmerken heeft: een dramatische en langdurige instorting van huizenprijzen en aandelenkoersen, een sterke daling van de productie en werkgelegenheid, een krimp van het BBP en bijna een verdubbeling van de reële waarde van de overheidsschuld.

Het is onwaarschijnlijk dat de gemiddelde effecten van financiële crises in het verleden zich nu ook precies zo in Nederland zullen voordoen. Wat wel waarschijnlijk is, is dat ook de effecten van deze crisis langdurig zullen zijn. Ook andere studies tonen

aan dat een financiële crisis over het algemeen lang duurt, langer dan een 'gewone' economische recessie. Het feit dat het een mondiale aangelegenheid is, zal de herstel mogelijkheden niet ten goede komen. Bovendien belemmeren de problemen in de financiële sector een spoedig herstel van de reële sector.

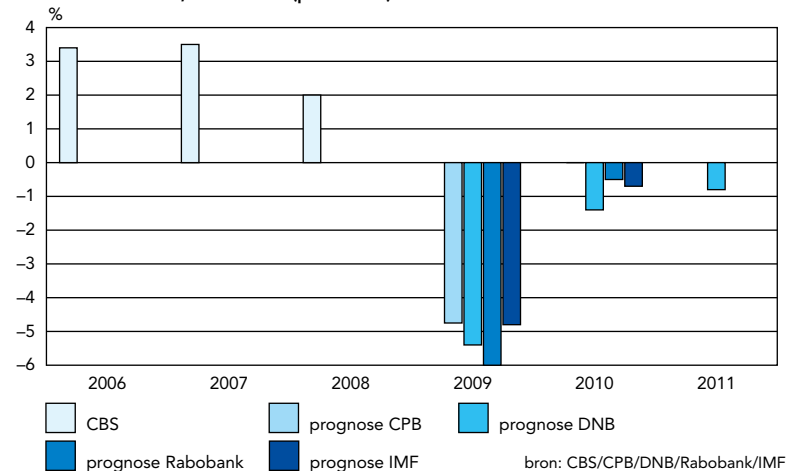
Wat in het najaar van 2008 begon als een financiële crisis in Nederland is inmiddels een economische crisis geworden. De doorwerking naar de reële economie verloopt hoofdzakelijk via de wereldhandel. Deze is in de laatste maanden van 2008 omgeslagen en de gevolgen werden vooral zichtbaar in exportgevoelige sectoren als industrie, handel en transport.

Wat voor soort crisis?

Over de omvang en duur van de crisis tast iedereen nog in het duister. Zal het een korte en hevige crisis worden of zal de crisis meer geleidelijk en langduriger zijn? Twee minder gunstige mogelijkheden zijn een snel maar tijdelijk herstel gevolgd door een nieuwe daling en een duurzame terugval.

Het CPB gaat in haar laatste voorspellingen niet verder dan 2010 en gaat uit van snel herstel (zie afb. 5.11).¹⁷ Voor 2009 wordt een daling van de economische groei verwacht van 4,75% en in 2010 groei noch krimp. Op de arbeidsmarkt komt de klap in 2010 harder aan dan in 2009. Het CPB verwacht dat de werkloosheid in 2010 zal zijn toegenomen tot 615.000, 8% van de Nederlandse beroepsbevolking zou dan zonder werk zitten. Verder wordt voor 2009 een forse daling van de wereldhandel verwacht (-15%) en voor 2010 alweer een voorzichtig herstel (bijna 2%). De Rabobank verwachtte in juni 2009 een krimp van 6% voor heel 2009 en eenzelfde daling van de economische groei in 2010 als het CPB. De Rabobank is van mening dat het herstel in Nederland vooral van het aantrekken van de wereldhandel moet komen. In april

Afb. 5.11 (Verwachte) economische groei van Nederland volgens verschillende instanties, 2006-2011 (procenten)

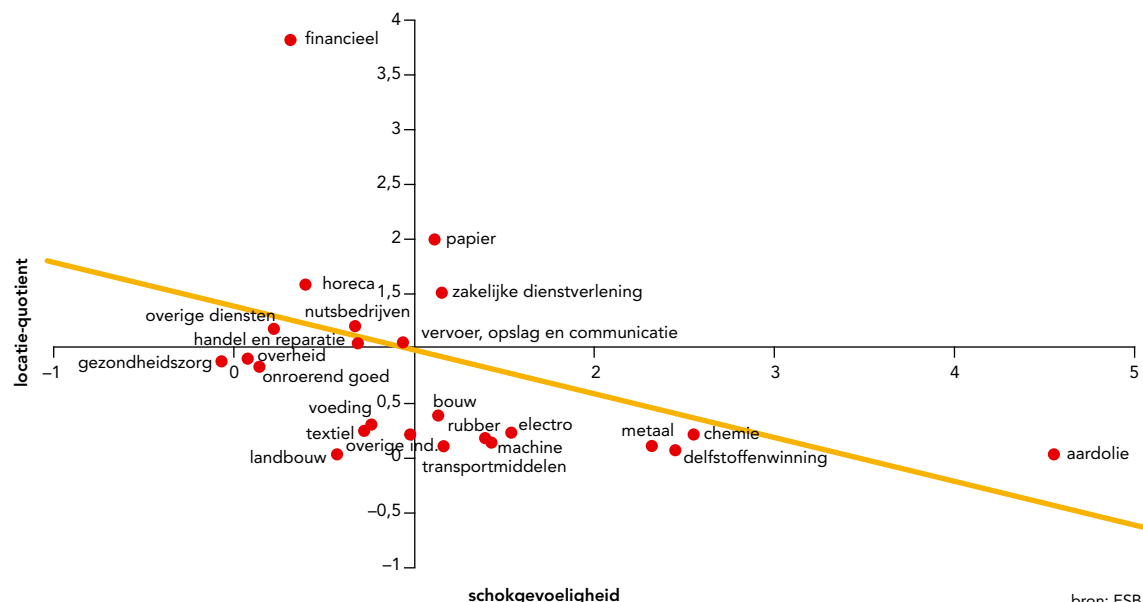

trad het IMF met haar prognose voor 2009 en 2010 naar buiten en die is ongeveer gelijk aan de prognose van het CPB van juni. Ook in de rest van het Euro-gebied wordt geen spoedig herstel verwacht. Hiervoor is een breed gedragen herstel van het vertrouwen nodig, waaraan het voorlopig nog schort, ondanks de oplevende beurskoersen vanaf maart 2009.¹⁸ De Nederlandsche Bank is de enige die al een doorkijkje biedt naar 2011, in de vorm van twee scenario's. Eén scenario gaat uit van traag en één van snel herstel van de wereldhandel en de binnenlandse bestedingen. In figuur 5.11 is het trage scenario weergegeven.¹⁹

Betekenis voor Amsterdam

Zoals er op internationaal en nationaal niveau verschillende visies zijn over de omvang en duur van de economische crisis, zo zijn deze er ook op regionaal niveau.

Afb. 5.12 Historische schokgevoeligheid en locatiecoëfficiënten uit 2005 voor Amsterdam

Amsterdam relatief schokbestendig

De VU heeft de schokbestendigheid van regio's onderzocht en komt tot de conclusie dat de regio Amsterdam minder last zal ondervinden van de economische teruggang dan regio's met een specialisatie in recessiegevoelige sectoren.²⁰ Dit is vooral het gevolg van de sectorstructuur. Amsterdam beschikt nauwelijks over sectoren die traditioneel sterk reageren op een recessie zoals aardolie-industrie, chemische industrie en bouwnijverheid. Sectoren die in Amsterdam relatief oververtegenwoordigd zijn ten opzichte van het Nederland gemiddelde hebben een hoge locatiecoëfficiënt (groter dan 1). Voor Amsterdam geldt dat vooral voor de financiële sector en in iets mindere mate voor de zakelijke dienstverlening en horeca (zie het kwadrant linksboven in afb. 5.12). In de periode 1969-2007 bleken juist deze sectoren weinig schokgevoelig te zijn. Dit blijkt uit het geringe effect op de productie tijdens een recessie. De regressielijn geeft dan ook een negatief verband weer. Dit betekent dat Amsterdam minder gevoelig is voor de reguliere conjunctuurbewegingen dan heel Nederland.

Dat is geen garantie dat dit in de komende jaren ook zo blijft, maar de kans dat de Amsterdamse economie te kampen krijgt met relatief zware klappen is naar verwachting kleiner dan die voor een regio als Rotterdam. Ook het effect op de werkgelegenheid zal in Amsterdam vermoedelijk relatief beperkt zijn, tenzij de financiële sector heel sterk krimpt. Daar komt bij dat Amsterdam relatief veel hoger opgeleiden telt, zeker vergeleken met een stad als Rotterdam. Naar verwachting zullen de hoger opgeleiden redelijk gemakkelijk elders aan de slag kunnen, al dan niet in hun eigen branche. Dit geldt in mindere mate voor mensen met een middelbare opleiding en het minst voor lager opgeleiden.

Atlas voor gemeenten minder positief

In De Atlas voor gemeenten 2009 is ook aandacht voor de conjunctuurgevoeligheid van steden. Volgens deze analyse zal de gemeente Amsterdam meer dan gemiddeld getroffen worden door de crisis. Ook hier is dit het gevolg van de samenstelling van de economie, maar er is ook aandacht voor andere factoren zoals het opleidingsniveau van de beroepsbevolking, verdringingseffecten op de arbeidsmarkt en de samenstelling van de bevolking. De onderzoekers gaan ervan uit dat in heel Nederland de financiële

dienstverlening, de bouw, de maakindustrie en de transportsector het meest geraakt zullen worden door de crisis en dat Amsterdam vooral geraakt zal worden door de relatief grote omvang van de financiële sector. Bovendien heeft Amsterdam een relatief groot aandeel inwoners die kansarm zijn op de arbeidsmarkt.

Vertaling CPB aannames naar Amsterdam

De Stichting voor Economisch Onderzoek (SEO) heeft de aannames van het CPB over economisch groei en de gevolgen voor de werkgelegenheid en werkloosheid doorgerekend voor Amsterdam.²¹ Hierbij zijn verschillende scenario's onderscheiden: naast de uitkomsten van het CPB worden ook de scenario's snel herstel en langdurige recessie verkend. Verwacht wordt dat de arbeidsmarkt met de gebruikelijke vertraging zal reageren op de uitval van de productie. Toch zal de werkgelegenheid in Amsterdam in 2009 al met 12.500 banen afnemen. In 2010 zullen nog eens ruim 20.000 banen verloren gaan. Afhankelijk van het scenario zal de werkloosheid toenemen van 5,5% begin 2009 tot tussen de 8,3 en 11,7% in 2009 en tussen de 9,8 en 14,3% in 2010.

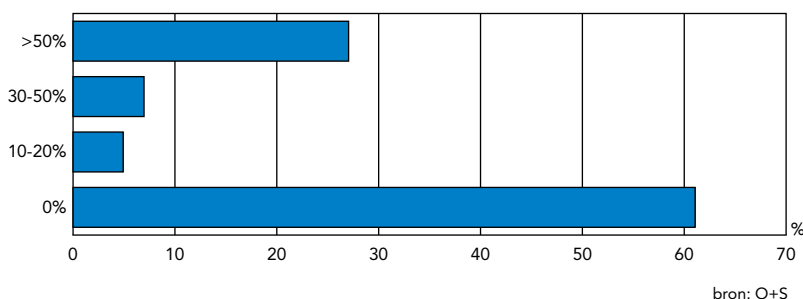
Amsterdammers nog vrij positief gestemd

In het eerste kwartaal van 2009 is aan 375 Amsterdammers gevraagd wat zij merken van de economische crisis.²² Uit het onderzoek blijkt dat 40% negatief gestemd is over de huidige economische situatie, 42% staat er neutraal tegenover en 15% is positief. De verwachting is positiever: ruim een kwart denkt dat het beter zal worden en 27% denkt dat het gelijk blijft. Toch heeft 38% het gevoel dat het slechter zal worden. Mensen die negatief gestemd zijn over de huidige situatie zien de toekomstige economische situatie ook minder zonnig in. Mensen maken zich vooral zorgen over een teruggang in inkomen (34%), te weinig financiële reserve (28%) en baanverlies (18%). Andere zorgen betreffen de hoogte van de hypotheek, (oplopende) schulden, algemene stijging van kosten en onzekerheid rond pensioenen. Ruim 60% van de Amsterdammers schat de kans op nul procent dat zij dit jaar werkloos worden (zie afb. 5.13). Een kwart denkt dat voor hen de kans tussen de 10 en 20% ligt en 5% schat de kans in op de helft of meer. Vooral lagere inkomensgroepen, niet-westerse allochtonen en lager opgeleiden schatten de kans op werkloosheid hoger in. Respondenten die werkzaam zijn in de private sector schatten de kans op werkloosheid veel hoger in (28%) dan respondenten uit de publieke sector (16%).

Ondernemers maken zich zorgen

60% van de Amsterdamse bedrijven merkte in maart 2009 al dat de economische crisis effect heeft op het eigen bedrijf (zie afb. 5.14). Vooral ondernemers in de horeca en de sector vervoer merken dat er meer bezuinigd wordt, ze minder klanten hebben en meer moeite hebben met het verwerven van krediet. Zakelijke dienstverleners merken nog het minst van de economische crisis. Dit blijkt uit een telefonische enquête onder 261 Amsterdamse organisaties,

Afb. 5.13 Ingeschatte kans op werkloosheid in 2009, maart 2009 (n=244, procenten)

199 bedrijven en 62 publieke instellingen.²³ Er zijn alleen ondernemers uit de volgende vier sectoren benaderd: horeca, vervoer, financiële sector en zakelijke dienstverlening.

Verwachte effect op eigen bedrijf

Gemiddeld genomen is in het eerste kwartaal van 2009 12% van de ondervraagde bedrijven al overgegaan tot het ontslaan van personeel, de horeca komt zelfs op 15%. Van de bedrijven die al mensen ontslagen hebben, verwacht 80% dat er in de toekomst nog meer ontslagen zullen volgen.

Toch is het grootste deel van de organisaties positief over hun voortbestaan: 86% denkt dat ze de crisis zullen overleven en 90% verwacht in Amsterdam gevestigd te blijven.

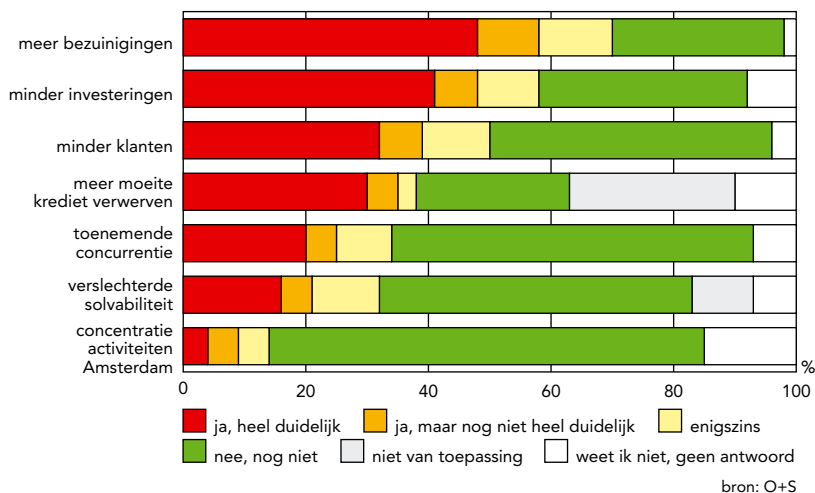
Verskil tussen grote en kleine bedrijven

Dit onderzoek verschaft nog geen scherp beeld over de relatie tussen bedrijfsomvang en crisisgevoeligheid. Kleine bedrijven zijn het meest pessimistisch in hun toekomstvisie. Ze geven vaker aan moeite te hebben met het krijgen van krediet en ze zien het aantal klanten en de omzet teruglopen. Grote bedrijven voeren bezuinigingen door en investeren minder. Middelgrote bedrijven lijken het minst geraakt door de economische crisis, maar geven tegelijkertijd vaker aan al tot ontslagen te zijn overgegaan.

Bijhouden van economische indicatoren

De gevolgen van de economische crisis zijn nog ongewis. Het vermoeden bestaat dat de crisis hard zal aankomen, maar waar precies en in welke mate is

Afb. 5.14 Effecten van de crisis, maart 2009 (n=261, procenten)

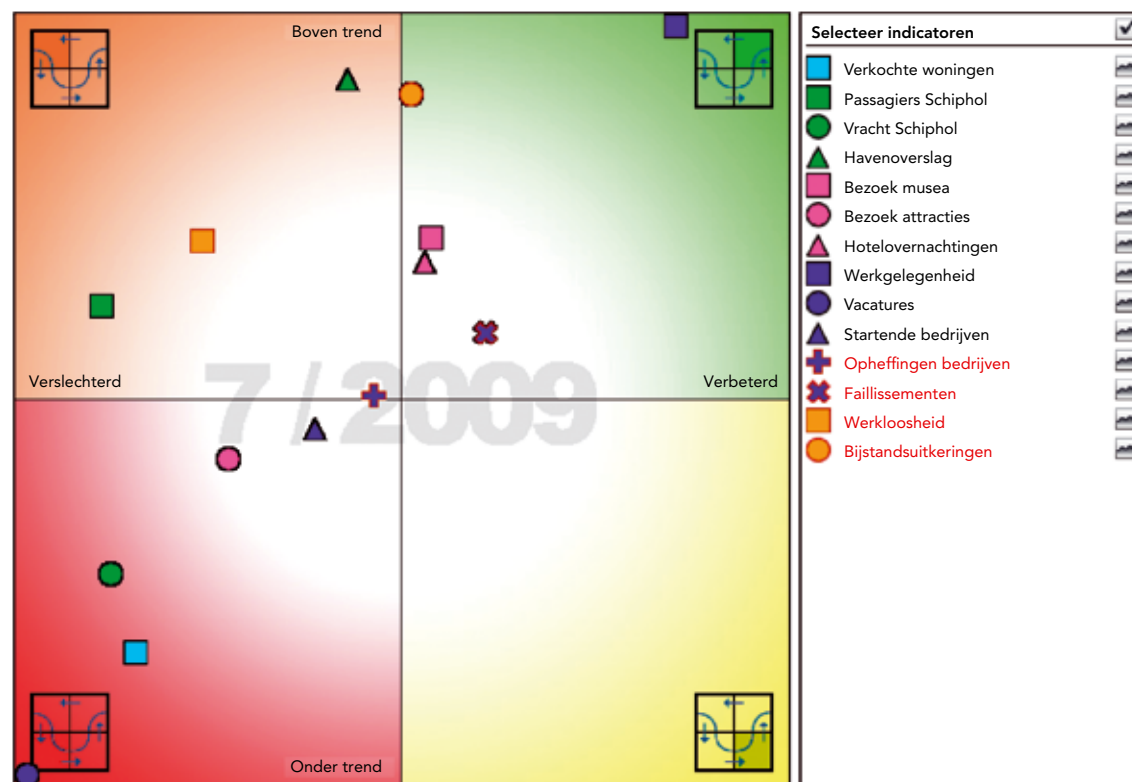

nog niet te zeggen. Juist daarom is er veel behoefte aan recente statistieken, om de vinger aan de pols te kunnen houden. Op verzoek van Economische Zaken heeft O+S een dashboard opgezet, een databank waarin de laatste cijfers van een aantal relevante indicatoren zoveel mogelijk op maandbasis worden bijgehouden (zie www.os.amsterdam.nl).

Toelichting bij conjunctuurbeeld

Afbeelding 5.15, die is geïnspireerd door de conjunctuurklok van het CBS, bevat de meest recente cijfers van enkele indicatoren die weergeven hoe de Amsterdamse economie er voor staat, gebaseerd op

Afb. 5.15 Conjunctuurbeeld Amsterdam, juli 2009

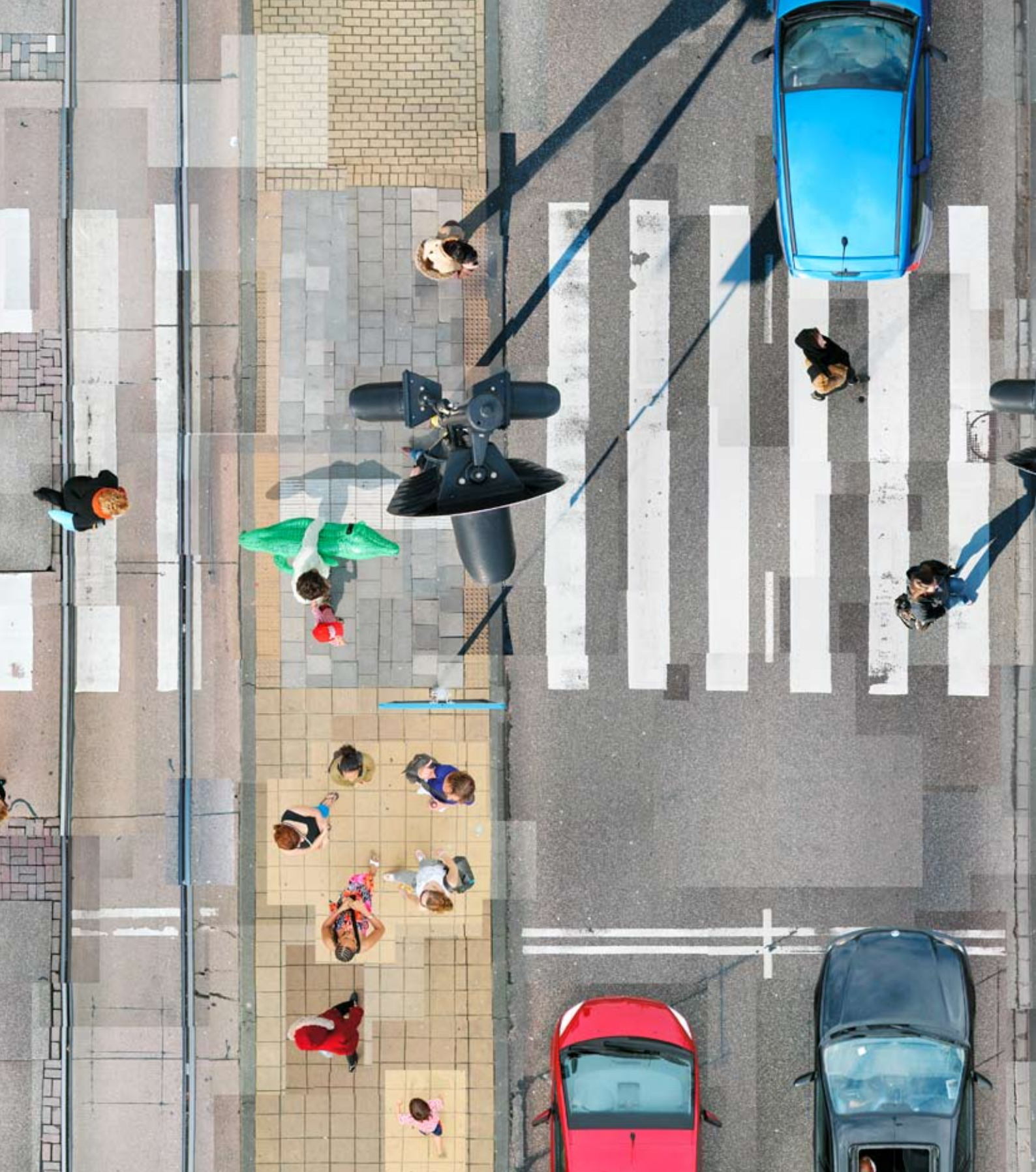
het dashboard. In de figuur zijn de conjunctuurecycli te zien: hoogconjunctuur (groen), afname (oranje), laagconjunctuur (rood) en herstel (geel). In een periode van hoogconjunctuur zal de meerderheid van de indicatoren zich in het groene kwadrant (boven de trend) bevinden, in een periode van laagconjunctuur in het rode kwadrant (onder de trend). Voor iedere indicator is bepaald wat de positie is ten opzichte van de trend op de lange termijn (verticale as, de ontwikkeling tussen 2001-2007) en ten opzichte van de ontwikkeling op de korte termijn (horizontale as). Bij een aantal variabelen (weergegeven in rood) wordt een positieve ontwikkeling als een verslechtering gepresenteerd en een negatieve ontwikkeling als een toename. De omgekeerde ontwikkeling maakt de interpretatie van deze variabelen wat ingewikkelder. Een voorbeeld is werkloosheid: een toename van de werkloosheid wordt gepresenteerd als een verslechtering en een afname als een verbetering. Hoe dichterbij het nulpunt, hoe kleiner de verandering.

Beeld medio 2009

Uit het conjunctuurbeeld van juli 2009 blijkt dat de eerste effecten op de arbeidsmarkt zichtbaar worden: het aantal banen in Amsterdam groeit nog maar het tempo is wel vertraagd. In het tweede kwartaal verdwenen er 4.500 banen in de financiële sector. Vooral door nieuwe inschrijvingen nam de werkgelegenheid in andere sectoren nog toe. Met uitzondering van de vacatures, die sterk zijn afgenomen, verslechtert de arbeidsmarkt langzaam: de werkloosheid neemt geleidelijk toe en beperkt zich niet meer alleen tot de laagopgeleide jongeren. Op andere terreinen waren er al eerder ontwikkelingen zichtbaar: de daling van vrachtvervoer en het vervoer van passagiers op Schiphol, minder hotelgasten en een daling van het aantal verkochte woningen. Na de zomer van 2009 wordt een verdere verslechtering op de arbeidsmarkt verwacht, als gevolg van de effectuering van de aangekondigde ontslagen van grote bedrijven en de schoolverlaters die op de markt komen.

Noten

- 1 Bron: M. Bouwman. *Hollandse overmoed, Hoe de beste economie van de wereld ontspoorde*. 2006.
- 2 Bron: CPB. *Centraal Economisch Plan 2008*. 2008.
- 3 Idem.
- 4 Bron: Langenberg, H. en D. van den Bergen. *Helpt economische groei in 1995-20007 door toename productiviteit*. In: CBS. *Sociaal-economische trends, tweede kwartaal 2009*. 2009.
- 5 Bron: K. Frenken, F.G. van Oort en Th. Verburg. 'Het gelijk van variëteit'. In: *ESB*. 3 juni 2005.
- 6 Bron: J.A. van den Born. *The drivers of career success of the job-hopping professional in the new networked economy*. 2009.
- 7 Bron: CPB. *Centraal Economisch Plan 2008*. 2008.
- 8 Bron: W. Manshanden en anderen. *De Top 20 van Europese stedelijke regio's 1995-2007. Randstad Holland in internationaal perspectief*. TNO. 2009.
- 9 Bron: B. Lambregts. 'Eén Randstad bestaat wel en niet'. In: *City Journal* no. 7. 2007.
- 10 Bron: O+S. *Amsterdam in cijfers 2008*. 2008.
- 11 Bron: *Banenmotor Schiphol hapert, in Arbeidsmarkt Journaal Randstad*. UWV. Mei 2009.
- 12 Bron: *Concurrentiepositie creatieve industrie Noordvleugel*. O+S. 2008.
- 13 Bron: O+S. *Monitor creatieve industrie 2008*. 2008.
- 14 De overlap zit vooral in de media en entertainment.
- 15 Bron: O+S. *Amsterdam in cijfers 2008*. 2008.
- 16 Bron: C. Reinhart en K. Rogoff. *NBER Working Paper 14656*.
- 17 Bron: 'Historische krimp Nederlandse economie'. In: *CPB Nieuwsbrief*. Juni 2009.
- 18 Bron: K. van der Veer en J. de Winter. 'Economisch herstel Eurogebied laat op zich wachten'. In: *ESB*. 12 juni 2009.
- 19 Bron: DNB. *Kwartaalbericht*. Juni 2009.
- 20 Bron: S. Groot, J. Möhlmann en H. de Groot. 'Hoe schokbestendig is de regionale economie?' In: *ESB*. 15 mei 2009.
- 21 Bron: P. Risseeuw en J. Theeuwes. *De Amsterdamse Arbeidsmarkt en de recessie*. SEO. 2009.
- 22 Bron: O+S. *Vestigingsklimaat in Amsterdam ten tijde van economische malaise*. 2009.
- 23 Eveneens in opdracht van Het Parool uitgevoerd.

6

Participatie in arbeid

Werken is één van de primaire vormen van participatie. Naast een inkomen, geeft een baan ook toegang tot sociale netwerken en opleidingsmogelijkheden. Nu de economie in zwaar weer is terechtgekomen, wordt het voor veel Amsterdammers moeilijker om een (nieuwe) baan te vinden en dreigt werkloosheid voor veel Amsterdammers. In dit hoofdstuk wordt gekeken hoe de werkloosheid zich de laatste jaren heeft ontwikkeld en wat de verwachtingen zijn voor de komende jaren.

Kernpunten

- De werkloosheid is in 2008 laag (5%), maar begint onder invloed van de kredietcrisis weer te stijgen. De prognoses voor de werkloosheid in 2010 lopen uiteen van 9,8 tot 14,3%. Bij de vorige terugval in de economie bereikte de werkloosheid in 2005 met 10% het hoogste punt.
- De Amsterdamse bevolking telt de laatste jaren steeds meer 45-plussers en minder 25 t/m 34-jarigen. Doordat ouderen steeds vaker beschikbaar blijven voor de arbeidsmarkt, leidt de veranderende bevolkingssamenstelling niet tot een kleinere beroepsbevolking.
- Het aandeel niet-werkende werkzoekenden (NWW'ers) is in Amsterdam sinds 2008 het sterkst toegenomen onder vrouwen, 25 t/m 34-jarigen, ongeschoolden, overige niet-westerse allochtonen en direct bemiddelbare werklozen die korter dan een jaar werkloos zijn.
- Het aandeel NWW'ers nam tussen 1 januari 2008 en 1 april 2009 gemiddeld met 0,8% toe, maar sterker onder herkomstgroepen met een toch al hoge werkloosheid: overige niet-westerse allochtonen (5%), Marokkanen (2,9%) en Turken (2,2%).
- Van alle Amsterdamse jongeren die minimaal 12 uur per week (willen) werken, heeft 18% geen baan (in 2007 en 2008). Dit komt neer op ruim 9.000 jongeren. Van de jongeren van 20 t/m 24 jaar staat 3,6% ingeschreven bij het UWV WERKbedrijf als NWW'er (april 2009).
- Het aantal personen dat korter dan een jaar staat ingeschreven als NWW'er nam in 2008 met 53% toe tot ruim 18.500. In het eerste kwartaal van 2009 nam dit aantal met 13% toe tot ruim 21.000. Het aantal langdurig werklozen daalde in 2008 verder (met 18%) tot 20.200 personen en veranderde in het eerste kwartaal van 2009 nauwelijks.
- De drie stadsdelen met het hoogste aandeel NWW'ers zijn Geuzenveld-Slotermeer (april 2009: 11,7%), Bos en Lommer en Zuidoost (beide 10,4%). In Zuideramstel is de werkloosheid het laagst (4,5%).
- Het gemiddelde welzijnsniveau (in de vorm van de leefsituatie-index) van personen met een betaalde baan was al fors hoger dan dat van werklozen en is in de periode 2006-2008 verder toegenomen.

Dit hoofdstuk beschrijft de samenstelling van de Amsterdamse beroepsbevolking en de ontwikkeling van de werkloosheid. Zie voor de ontwikkeling van de Amsterdamse economie en de vraag naar arbeid hoofdstuk 5.

Voor het beschrijven van de hoogte van de werkloosheid worden twee verschillende bronnen gehanteerd:

- De Regionale Enquête Beroepsbevolking (REB) stelt eens in de twee jaar vast hoeveel Amsterdammers tussen 15 en 65 jaar beschikbaar zijn om minimaal 12 uur per week te werken (de beroepsbevolking) en hoeveel procent van deze groep werkloos is. Begin 2009 gaat het om 5% van de beroepsbevolking.
- Uit registraties van het UWV WERKbedrijf is bekend hoeveel Amsterdammers staan ingeschreven als niet-werkende werkzoekende (NWW'er).

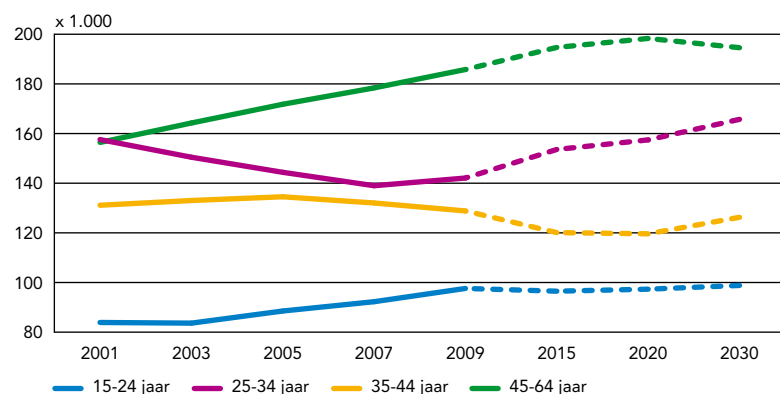
Deze groep wordt gepercenteerd op de bevolking tussen 15 en 65 jaar (de potentiële beroepsbevolking). In januari 2009 gaat het om 7% van alle Amsterdammers tussen 15 en 65 jaar, in april 2009 om 7,5%.

Meer 45-plussers in Amsterdamse beroepsbevolking

De potentiële beroepsbevolking, oftewel alle Amsterdammers tussen 15 en 65 jaar, is sinds 2001 met 4,6% toegenomen tot 553.675. Volgens de prognoses blijft het Amsterdamse arbeidspotentieel de komende jaren geleidelijk toenemen tot ruim 585.000 in 2030. Deze toename is met 6% veel minder groot dan de toename van het totale aantal Amsterdammers tussen 2008 en 2030 (11%). Dit komt doordat de babyboomers inmiddels 65 jaar of ouder zijn en dan niet langer tot de potentiële beroepsbevolking worden gerekend. De komende jaren zal de leeftijdsamenstelling van de potentiële beroepsbevolking veranderen: het aantal 45 t/m 64-jarigen Amsterdammers neemt toe, terwijl het aantal 35 t/m 44-jarigen terugloopt (zie afb. 6.1). Pas na 2020 zal deze trend bij beide groepen omslaan. Het aantal 25 t/m 34-jarigen nam de afgelopen jaren af in Amsterdam, maar zal tot 2030 weer toenemen.

Niet iedereen tussen de 15 en 65 jaar is beschikbaar voor de arbeidsmarkt: bijna 150.000 Amsterdammers in deze leeftijdscategorie zijn bijvoorbeeld arbeidsongeschikt, studeren nog of zijn al met pensioen; blijft over een beroepsbevolking van ruim 400.000 personen die minimaal 12 uur per week (willen) werken. Van deze groep is in 2008 5% werkloos.

Afb. 6.1 Potentiële beroepsbevolking Amsterdam naar leeftijdsgroepen, 2001-2009 en prognose tot 2030

bron: O+S

Afb. 6.2 Beroepsbevolking Amsterdam, 2001-2009

	2001	2003	2005	2007	2008*	prognose 2007	
						2015	2030
potentiële beroepsbevolking (bevolking 15 t/m 64 jaar)	529.000	531.100	539.200	541.700	553.675	564.884	585.398
niet-beroepsbevolking (pensioen, studenten etc.)	142.500	142.400	152.600	151.400	149.400	148.248	129.099
beroepsbevolking	386.500	388.700	386.700	390.300	404.241	416.636	456.299
bruto arbeidsparticipatie (% beroepsbevolking in potentiële beroepsbevolking)	73	73	72	72	73	74	78
werkzaam	368.400	357.600	346.500	359.500	382.300		
netto participatiegraad (% werkzamen in potentiële beroepsbevolking)	70	67	64	66	69		
werkloos	18.100	31.300	40.200	30.800	22.000		
werkloosheidspercentage Amsterdam (aandeel werklozen in beroepsbevolking)	5	8	10	8	5		

* Voorlopige cijfers obv bevolkingscijfers 2009.

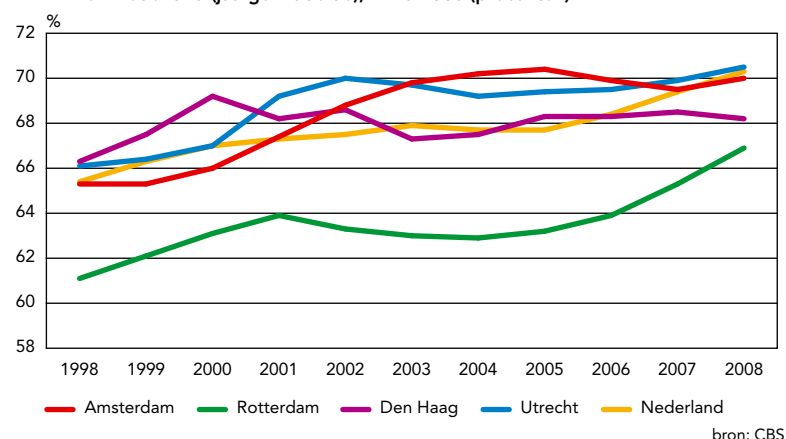
bron: O+S/Regionale Enquête Beroepsbevolking (REB)

De statistieken over 2008 zijn typerend voor een periode van hoogconjunctuur: lage werkloosheid in combinatie met een toenemende beroepsbevolking. De toename van de beroepsbevolking is het gevolg van de grote vraag naar arbeidskrachten, die mensen stimuleert om zich aan te bieden op de arbeidsmarkt.

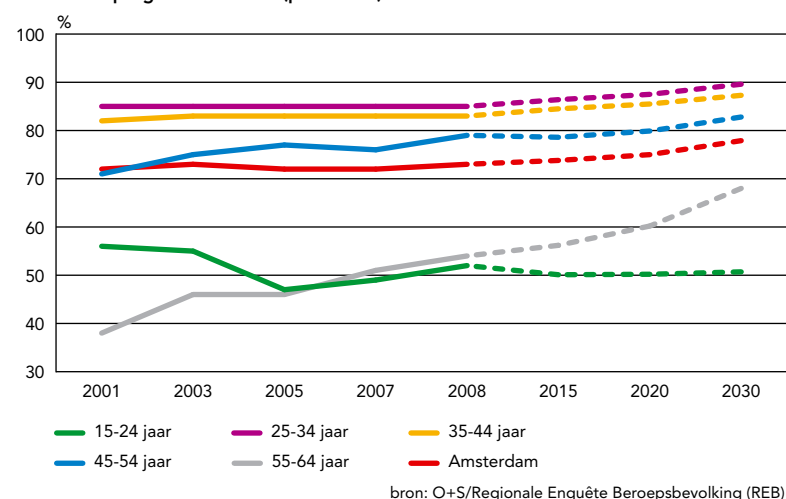
De bruto arbeidsparticipatie geeft weer welk aandeel van de mensen tussen de 15 en 65 jaar tot de beroepsbevolking wordt gerekend. Dit percentage schommelt volgens O+S in Amsterdam al jaren rond de 73. Het CBS komt iets lager uit (2005/2008: 70%, zie afb. 6.3). In Nederland en in Rotterdam stijgt de bruto arbeidsparticipatie de laatste jaren sterker dan in de overige grote steden.

Ouderen maken steeds vaker deel uit van de beroepsbevolking. Terwijl in 2001 38% van de 55 t/m 64-jarige Amsterdammers werkzaam was of wilde werken, gaat het in 2008 al om meer dan de helft van deze leeftijdscategorie (54%, zie afb. 6.4). Belangrijke oorzaak is het feit dat de babyboomgeneratie hoger opgeleid is dan de vorige generatie. Daarnaast is het minder aantrekkelijk gemaakt om eerder te stoppen met werk. Volgens de prognoses zal de bruto arbeidsparticipatie onder 55-plussers de komende jaren oplopen tot 68% in 2030. Ook 45 t/m 54-jarigen zijn de afgelopen jaren steeds vaker deel gaan uitmaken van de beroepsbevolking. In 2008 ligt hun bruto arbeidsparticipatie met 79% ruim boven het stedelijk gemiddelde en dit zal de komende jaren ook zo blijven. Ondanks de stijging van de bruto arbeidsparticipatie onder Amsterdammers van 45 jaar en ouder verandert de gemiddelde arbeidsparticipatie in de stad niet. Dit komt door de toename van het aantal ouderen in de bevolking: de relatief lage arbeidsparticipatie van 55-plussers (54%) is op steeds meer Amsterdammers van toepassing. Zodra de toename van het aantal ouderen stopt, zal de toegenomen bruto arbeidsparticipatie van ouderen ook zichtbaar worden in het gemiddelde. Na 2020 wordt

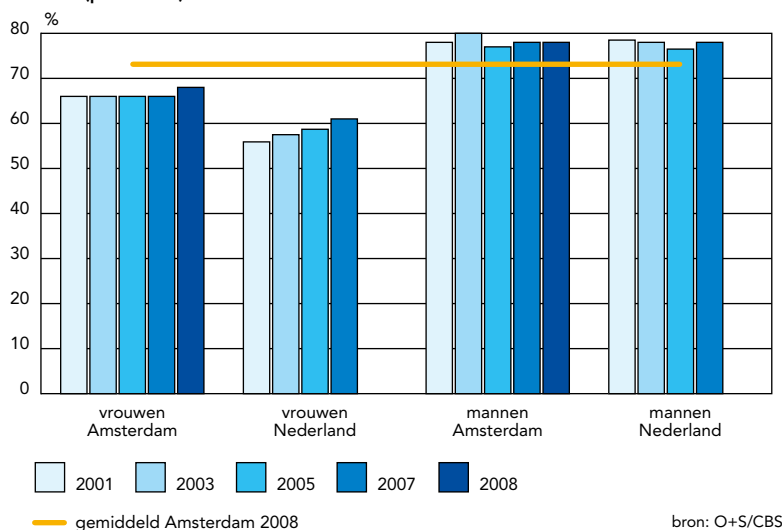
Afb. 6.3 Bruto arbeidsparticipatie in de G4 (voortschrijdend driejaarsgemiddelde) en Nederland (jaargemiddelde), 1998-2008 (procenten)

Afb. 6.4 Bruto arbeidsparticipatie in Amsterdam naar leeftijdsgroepen, 2001-2009 en prognose tot 2030 (procenten)

Afb. 6.5 Bruto arbeidsparticipatie in Amsterdam en Nederland naar geslacht, 2001-2008 (procenten)

dan ook een toename voorspeld in de gemiddelde bruto arbeidsparticipatie met 4% tot 78% in 2030. Zowel landelijk als in Amsterdam maakt 78% van de mannen tussen 15 en 65 jaar deel uit van de beroepsbevolking. Bij vrouwen ligt de bruto arbeidsparticipatie lager: in Amsterdam gaat het om 68% (2008) en landelijk om 61% (2007, zie afb. 6.5). Het verschil tussen de Amsterdamse vrouwen en die uit de rest van het land wordt steeds kleiner. Landelijk stijgt het aandeel vrouwen dat deel uitmaakt van de beroepsbevolking al jaren, terwijl in Amsterdam de situatie redelijk stabiel is. In 2008 is de bruto arbeidsparticipatie van Amsterdamse vrouwen voor het eerst in jaren weer iets gestegen.

In tijden van economische voorspoed neemt de bruto arbeidsparticipatie over het algemeen toe. Door de grote vraag naar arbeidskrachten is het makkelijker om een kans te wagen op de arbeidsmarkt en bijvoorbeeld eerder te stoppen met studeren. Met uitzondering van de autochtonen, is in 2008 bij alle

herkomstgroepen de bruto arbeidsparticipatie licht gestegen. Westerse allochtonen maken het vaakst deel uit van de beroepsbevolking (80%) en Turkse en Marokkaanse Amsterdammers het minst (54% en 53%). De belangrijkste verklaring voor de lage participatie van deze laatste twee groepen is het (zeer) lage opleidingsniveau.

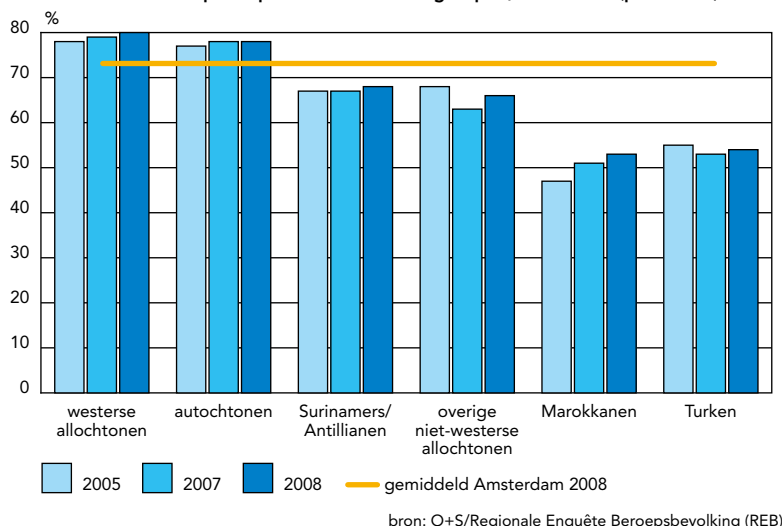
Werkloosheid in 2010 ruimschoots verdubbeld?

In 2008 was de werkloosheid in Nederland uitzonderlijk laag en in september van dat jaar werd volgens het CBS het laagste punt bereikt (3,6%). Daarna steeg de werkloosheid weer langzaam, om begin 2009 uit te komen op 3,9%. Hiermee kwam een einde aan een drie jaar durende periode van dalende werkloosheid in Nederland.

De werkloosheid zal de komende tijd waarschijnlijk verder toenemen. Volgens ramingen van het CPB heeft in 2009 5,25% en in 2010 8,0% van de Nederlandse beroepsbevolking geen werk. Zie hoofdstuk 5 voor verschillende scenario's voor de ontwikkeling van de Amsterdamse economie. De Stichting Economisch Onderzoek (SEO) heeft de prognose van het CPB doorberekend voor Amsterdam. Afhankelijk van het gekozen scenario zal de werkloosheid in Amsterdam toenemen van 5% in 2008 tot een percentage tussen 9,8% en 14,3% in 2010. De werkloosheid wordt hiermee hoger dan in 2005, toen 10% van de Amsterdamse beroepsbevolking geen werk had.

De verwachte sterke stijging van de werkloosheid in 2010 is het gevolg van het feit dat de wereldhandel in 2008 en 2009 sterk inzakte. Omdat bedrijven pas mensen ontslaan of aannemen als het echt niet anders kan, reageert de arbeidsmarkt altijd met vertraging op de ontwikkeling van de economie. Uit analyses van het CBS blijkt dat perioden van sterk oplopende werkloosheid zich in de afgelopen tachtig jaar altijd pas hebben voorgedaan op het moment dat de economie alweer begon aan te trekken.

Afb. 6.6 Bruto arbeidsparticipatie naar herkomstgroepen, 2005-2008 (procenten)

Aantal niet-werkende werkzoekenden nog laag

Eén van de manieren om de hoogte van de werkloosheid vast te stellen is te kijken naar het aantal mensen dat zich bij het UWV WERKbedrijf heeft ingeschreven als niet-werkende werkzoekende (NWW). Het aandeel NWW'ers onder Amsterdammers tussen 15 en 65 jaar ligt in 2009 fors lager dan bij het verschijnen van de eerste De Staat van de Stad, in 2001 (11,3%, zie afb. 6.7). Begin 2008 bereikte het aandeel NWW'ers het laagste niveau sinds jaren (6,7%). Daarna heeft de werkloosheid een lichte stijging laten zien (begin 2009: 7%), om vervolgens in het eerste kwartaal van 2009 versneld door te stijgen tot 7,5%. Ook landelijk stijgt het aandeel NWW'ers in de

potentiële beroepsbevolking sinds de tweede helft van 2008. Deze stijging verloopt echter minder snel dan in Amsterdam.

De door het CBS geconstateerde ontwikkeling dat in Nederland in 2008 vooral mannen onder de 45 jaar werden getroffen door oplopende werkloosheid, is niet terug te zien in Amsterdamse NWW-cijfers. Gedurende 2008 nam hier het aantal vrouwen dat zich inschreef bij het UWV WERKbedrijf ruim acht keer sneller toe dan het aantal mannen. Deze ontwikkeling is waarschijnlijk beïnvloed door het feit dat veel vrouwen zich hebben ingeschreven om in aanmerking te komen voor een vergoeding voor een re-integratietraject of een belastingtoeslag voor kinderopvang bij een vrijwillig inburgeringstraject.

Sterkste stijging onder groepen met hoge werkloosheid

Van 1 januari 2008 tot 1 april 2009 nam het aandeel NWW'ers in de potentiële beroepsbevolking gemiddeld 0,8% toe tot 7,5%. De werkloosheid nam sterker toe in herkomstgroepen die toch al de grootste werkloosheid kenden (zie afb. 6.8).

Zo nam het aandeel NWW'ers het sterkst toe in de groep die al sinds 2007 de hoogste werkloosheid kent: overig niet-westerse allochtonen, met 5% tot 17,8%. Omdat de werkloosheid onder Marokkanen en Turken – onder wie de werkloosheid vervolgens het hoogst was – ook toenam maar minder sterk, is de afstand tussen de groep overig niet-westerse allochtonen en de Marokkanen en Turken nog groter geworden. Onder Marokkanen steeg de werkloosheid met 2,9% tot 15,5% en onder Turken met 2,2% tot 14,6%.

Bij westerse allochtonen was sprake van een gemiddelde stijging (0,8%) tot 5,4%. Drie herkomstgroepen hebben op 1 april 2009 nog steeds een lagere werkloosheid dan begin 2008: Antillianen/Arubanen (april 2009: 9,6%), Surinamers (8,8%) en autochtonen (3,7%). De werkloosheid onder Antillianen en Surinamers daalt al enkele jaren en beide groepen bereikten begin 2009 een positie in de buurt van het stedelijk gemiddelde. In het eerste kwartaal van 2009 nam de werkloosheid bij beide groepen echter zo sterk toe, dat deze mijlpaal weer uit het zicht lijkt te raken.

Werkloosheid onder ouderen blijft dalen

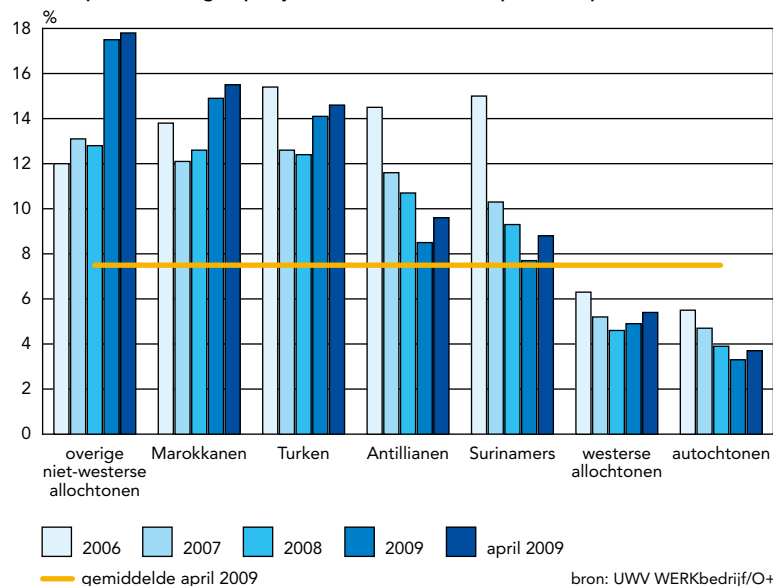
Van de verschillende leeftijdsgroepen staan Amsterdammers van middelbare leeftijd het vaakst bij het UWV WERKbedrijf ingeschreven als niet-werkende werkzoekende. April 2009 gaat het om 9,7% van de 45 t/m 64-jarigen. De werkloosheid onder deze leeftijdscategorie volgt al jaren een dalende tendens, maar in het eerste kwartaal van 2009 ging het aandeel niet-werkende werkzoekende 45-plussers voor het eerst weer omhoog (zie afb. 6.9). Dit is later dan bij de meeste andere leeftijdsgroepen die,

Afb. 6.7 Niet-werkende werkzoekenden (abs.) en als aandeel van de bevolking van 15-64 jaar, 1 januari 2000-2009 en 1 april 2009

	Amsterdam		Nederland	
	abs.	%	abs.	%
2000	59.233	11,3	674.000	6,3
2001	52.895	10,0	583.000	5,4
2002	49.085	9,3	585.000	5,4
2003	44.088	8,3	694.000	6,4
2004	51.648	9,7	771.000	7,1
2005	51.500	9,6	692.210	6,3
2006	46.832	8,7	671.476	6,1
2007	39.923	7,4	554.000	5,0
2008	36.746	6,7	458.055	4,2
2009	38.752	7,0	444.298	4,1
april 2009	41.605	7,5	464.184	4,2

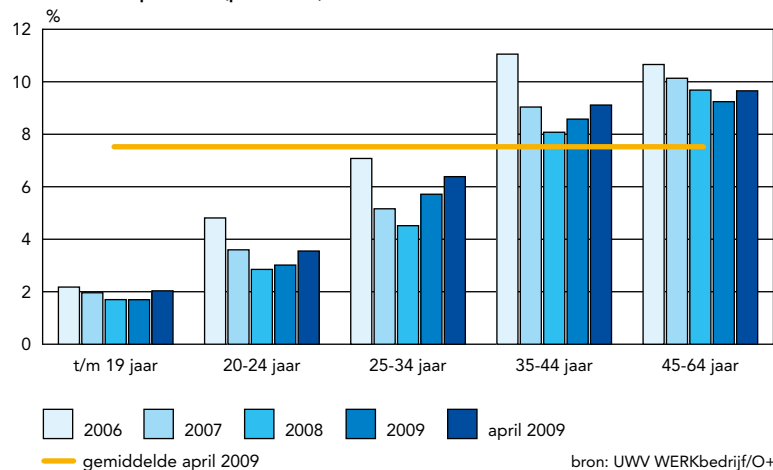
bron: O+S/UWV WERKbedrijf/CBS

Afb. 6.8 Niet-werkende werkzoekenden als percentage van het aantal 15-64-jarigen per herkomstgroep, 1 januari 2006-2009 en 1 april 2009 (procenten)

bron: UWV WERKbedrijf/O+S

Afb. 6.9 Niet-werkende werkzoekenden naar leeftijdsgroepen, 1 januari 2006-2009 en 1 april 2009 (procenten)

bron: UWV WERKbedrijf/O+S

Afb. 6.10 Positie op de arbeidsmarkt van Amsterdamse jongeren van 15-24 jaar, 2005, 2007 en 2008

	absoluut			procenten		
	2005	2007	2008	2005	2007	2008
werkt < 12 uur per week	1.000	1.800	2.300	1,1	2,0	2,4
werkt > 12 uur per week	18.500	24.100	21.900	20,9	26,1	22,5
werkt < 12 uur per week en volgt opleiding	16.500	17.000	20.600	18,6	18,4	21,2
werkt > 12 uur per week en volgt opleiding	14.000	13.400	19.600	15,8	14,5	20,1
volgt opleiding en werkt niet	29.500	29.600	26.100	33,3	32,1	26,8
overig	9.000	6.400	6.800	10,2	6,9	7,0
totaal aantal 15-24 jarigen	88.500	92.300	97.300	100	100	100
beroepsbevolking 15-24 jaar	41.600	46.100	50.600	47	50	52
werkloosheid	9.100	8.600	9.100	23	18	18

bron: O+S/REB

met uitzondering van de jongeren tot 20 jaar, in 2008 al de werkloosheid zagen oplopen. Bij de 25 t/m 34-jarigen is de werkloosheid sinds begin 2008 met 1,2% het sterkst toegenomen tot 6,4% (april 2009). Het aandeel jongeren tot 20 jaar dat zich inschrijft als werkzoekende bij het UWV WERKbedrijf is erg laag (2,0%). Omdat schoolverlaters over het algemeen geen recht hebben op een uitkering schrijven zij zich meestal niet in bij het UWV WERKbedrijf. Van de jongeren van 20 t/m 24 jaar staat 3,6% ingeschreven bij het UWV WERKbedrijf (april 2009).

De hoogte van de jeugdwerkloosheid wordt eens in de twee jaar vastgesteld via de Regionale Enquête Beroepsbevolking. In 2008 geeft 52% van de jongeren tussen 15 en 25 jaar aan minimaal 12 uur per week te (willen) werken en dus tot de beroepsbevolking te behoren (zie afb. 6.10). Van deze groep is, net als in 2007, 18% werkloos.

In 2008 telt Amsterdam 97.300 jongeren tussen 15 en 25 jaar. De meesten van hen (68%) volgen nog een opleiding. In 2005 en 2007 combineerde ongeveer de helft van de jongeren hun opleiding met een

baan(tje). Eind 2008 is dit percentage opgelopen tot 60%. Mogelijk blijft een deel van de jongeren ingeschreven staan bij een opleiding tot er weer betere tijden zijn aangebroken op de arbeidsmarkt. Het aandeel jongeren dat geen opleiding volgt en meer dan 12 uur per week werkt, daalde van 26% in 2007 naar 23% eind 2008.

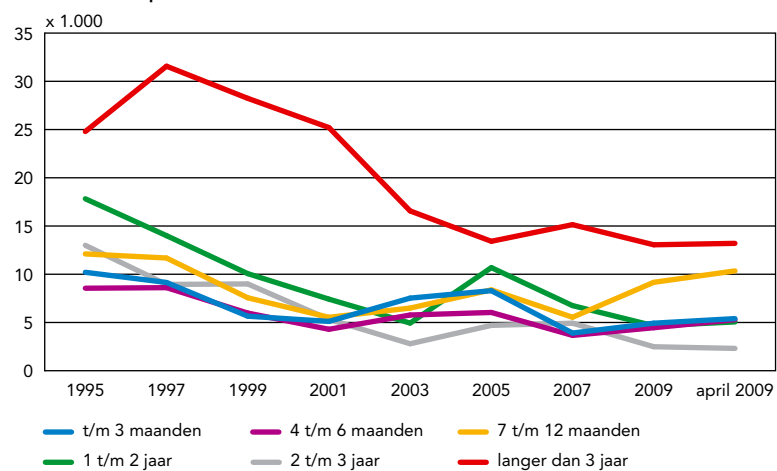
Sterke toename kortdurige werklozen

Het aantal mensen dat korter dan een jaar werkloos is, steeg in 2008 sterk (53%). In het eerste kwartaal van 2009 nam hun aantal met nog eens 13% toe, tot ruim 21.000. Deze toename geeft aan dat de drempel om toe te treden tot de arbeidsmarkt groter is geworden. Begin 2009 waren 9.162 Amsterdammers tussen een half jaar en een jaar werkloos. Dit is een ruime verdubbeling ten opzichte van het jaar daarvoor. Ook het aantal personen dat vier tot zes maanden werkloos was nam sterk toe (27%). Ondanks de verslechterde situatie op de arbeidsmarkt nam het aantal langdurige werklozen in 2008 verder af (18%). Het aantal Amsterdammers dat tussen de twee en drie jaar werkloos is daalde zelfs met 44% tot 2.486. Het aantal personen dat langer dan drie jaar als NWW'er staat ingeschreven nam gedurende 2008 met 15% af tot 13.054. In het eerste kwartaal van 2009 veranderde het aantal personen dat langer dan een jaar werkloos is nauwelijks. Wel nam het aantal personen dat tussen één en twee jaar werkloos is met 8% toe, maar dit wordt gecompenseerd door de verdere afname van het aantal personen dat tussen de twee en drie jaar werkloos is.

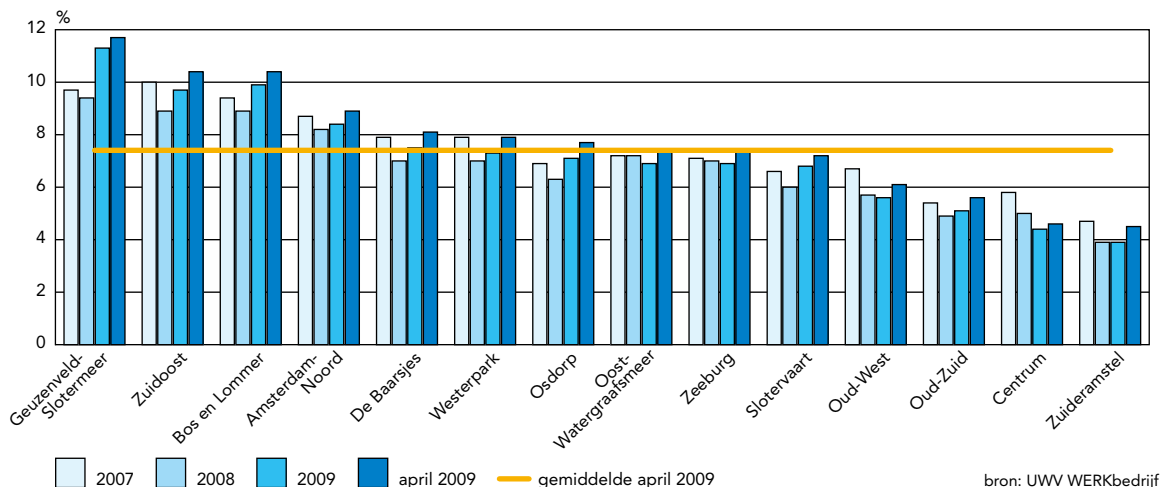
Werkloosheid het hoogst in Geuzenveld-Slotermeer

Voor ieder stadsdeel geldt dat de werkloosheid begin 2008 lager was dan het jaar daarvoor (zie afb. 6.12). Gedurende 2008 loopt in negen stadsdelen het aandeel NWW'ers op. Alleen in Oost-Watergraafmeer, Zeeburg, Oud-West, Centrum en Zuideramstel heeft de omslag dan nog niet plaats-

Afb. 6.11 Niet-werkende werkzoekenden naar werkloosheidsduur, 1 januari 1995-2009 en 1 april 2009

bron: UWV WERKbedrijf

Afb. 6.12 Niet-werkende werkzoekenden per stadsdeel, 1 januari 2007-2009 en 1 april 2009 (procenten)

gevonden. In het eerste kwartaal van 2009 loopt ook in deze stadsdelen de werkloosheid op.

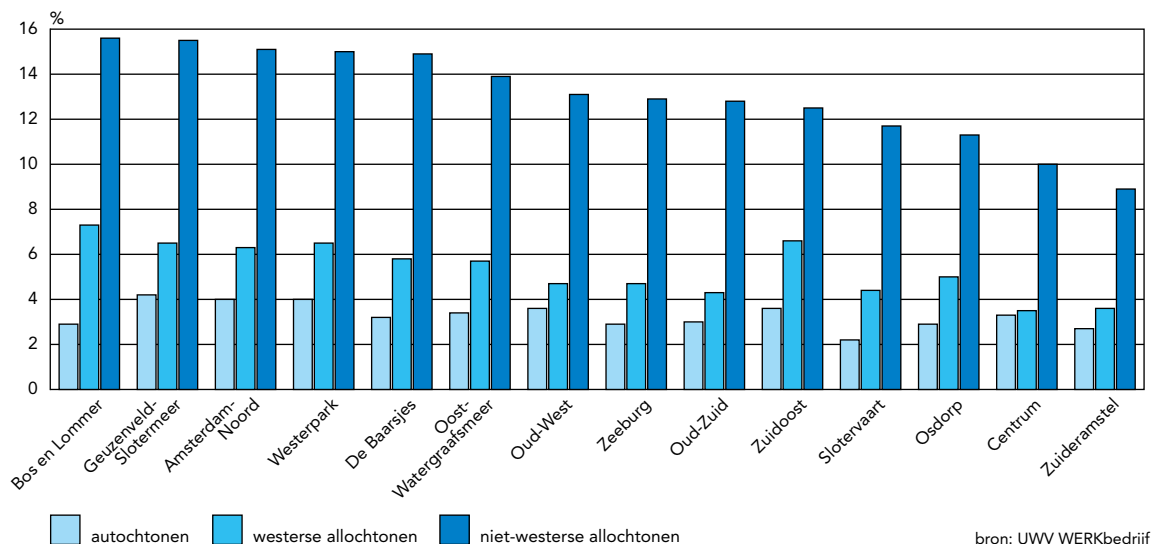
Het aandeel NWW'ers is in april 2009 met 11,7% het hoogst in Geuzenveld-Slotermeer, gevolgd door Zuidoost en Bos en Lommer (beide 10,4%). In vier stadsdelen ligt de werkloosheid ruim onder het stedelijk gemiddelde van 7,5%: Oud-West (6,1%), Oud-Zuid (5,6%), Centrum (4,6%) en Zuideramstel (4,5%).

De verschillen tussen de stadsdelen hebben voor een belangrijk deel te maken met de bevolkingssamenstelling. Voor alle stadsdelen geldt dat de werkloosheid onder niet-westerse allochtonen fors hoger is dan onder autochtonen en westerse allochtonen (zie afb. 6.13). De werkloosheid onder autochtonen varieert tussen de stadsdelen van 2,2% (Slotervaart) tot 4,2% (Geuzenveld-Slotermeer). Onder niet-westerse allochtonen loopt het aandeel NWW'ers sterk uiteen: van 8,9% (Zuideramstel) tot 15,6% (Bos en Lommer).

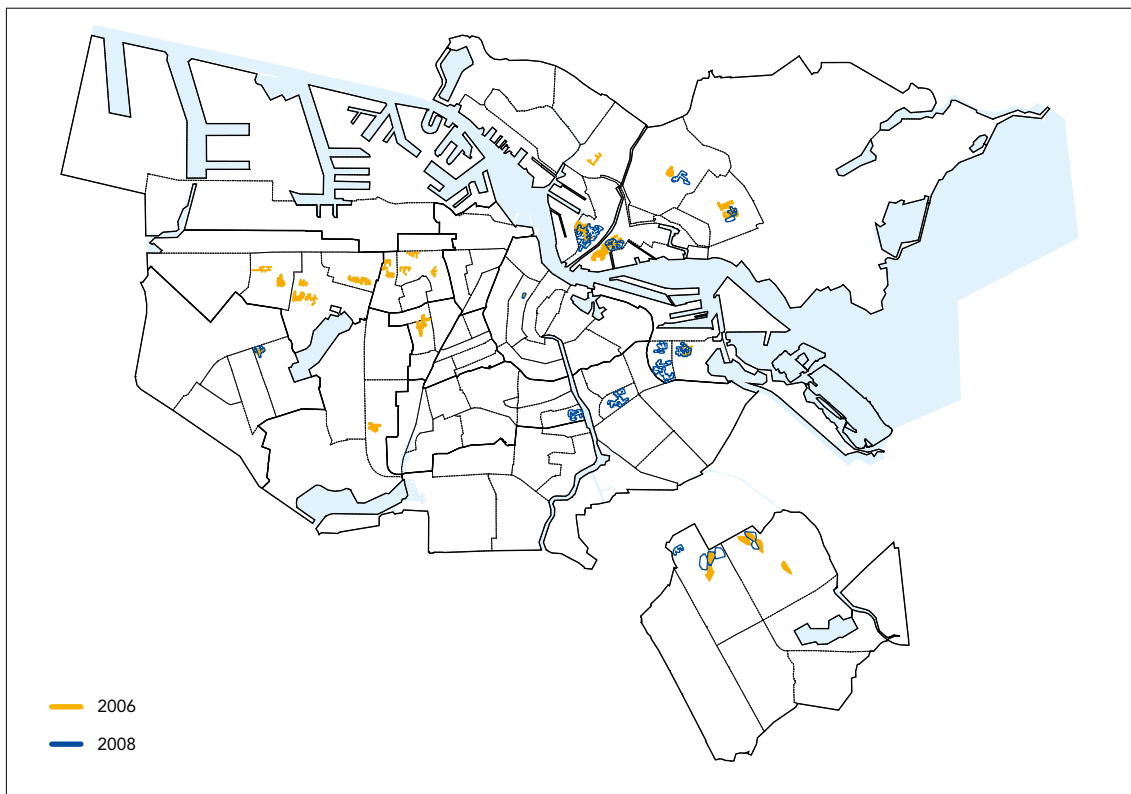
In de stadsdelen Geuzenveld-Slotermeer en Bos en Lommer is de werkloosheid het hoogst van de stad. In 2008 worden hier – in tegenstelling tot in 2006 – geen concentratiegebieden meer aangetroffen met extreem hoge werkloosheid (zie afb. 6.14). In twee andere stadsdelen met een relatief hoge werkloosheid, Zuidoost en Amsterdam-Noord, zijn deze concentratiegebieden blijven bestaan. In Oost-Watergraafsmeer en Zeeburg nam de tweedeling in het stadsdeel toe: terwijl de gemiddelde werkloosheid in deze stadsdelen daalde, ontstonden er nieuwe concentratiegebieden in de Indische Buurt West en de Transvaalbuurt. In Oud-Zuid komt werkloosheid geconcentreerd voor in de Diamantbuurt.

Amsterdamse werkloosheid gevolg van mismatch

De kans om werk te vinden is in Amsterdam groter dan in de rest van het land (zie afb. 6.15). Rekening houdend met inkomende forensen en beschikbare

Afb. 6.13 Niet-werkende werkzoekenden naar herkomstsgroepen per stadsdeel, 1 januari 2009 (procenten)

Afb. 6.14 Concentratiegebieden van werkloosheid in 2006 (minimaal 19%) en 2008 (minimaal 16%) van minimaal 75 personen

bron: Stadsmonitor Amsterdam, O+S/UvA

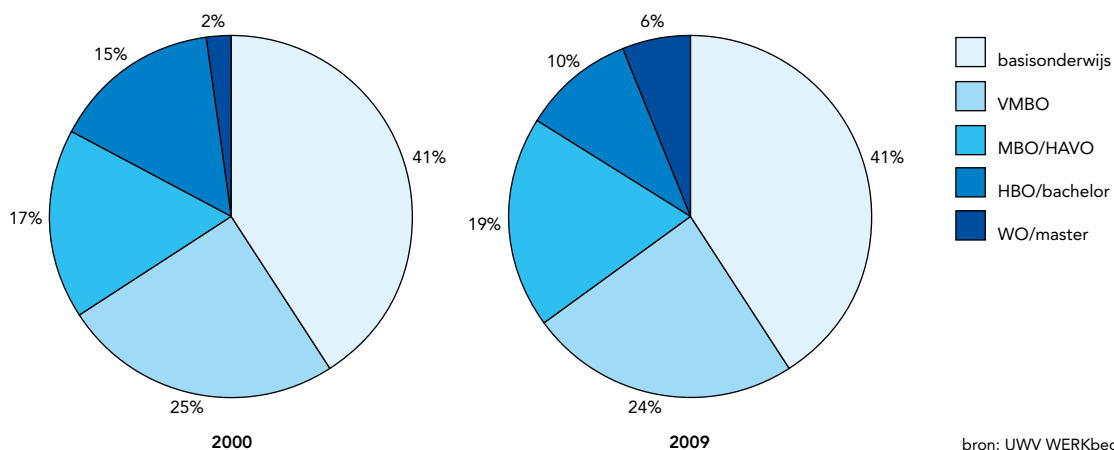
Afb. 6.15 Kansen op de arbeidsmarkt per inwoner, 2008

	Amsterdam	G50	rest Nederland
jongeren	1,039	0,940	0,914
hoogopgeleiden	0,982	0,896	0,884
laagopgeleiden	1,094	1,091	1,049
alle inwoners	1,028	0,972	0,946

bron: Atlas voor gemeenten, o.b.v. data CBS/ESRI/AVV

banen in de regio zijn er in 2008 voor iedere Amsterdammer gemiddeld 1,028 banen beschikbaar, tegenover 0,946 in de plaatsen buiten de G50 (vijftig grootste steden). Ondanks dat er voldoende banen beschikbaar zijn voor alle Amsterdammers, is er vanwege een mismatch tussen vraag en aanbod toch sprake van werkloosheid. Deze mismatch is het grootst onder laagopgeleiden, die ondanks de grootste gemiddelde kans op een baan toch de hoogste werkloosheid kennen. Een mismatch op de arbeidsmarkt kan het gevolg zijn een verkeerde opleiding

Afb. 6.16 Amsterdamse NWW'ers naar hoogst voltooide opleiding, 2009 (procenten)

bron: UWV WERKbedrijf

en een onvoldoende kennis en (taal)vaardigheid om überhaupt aan de arbeidsmarkt deel te nemen. Ook is er sprake van een mismatch wanneer men niet wil deelnemen aan de arbeidsmarkt of werkgevers bepaalde groepen niet willen aannemen. In Amsterdam is bijna tweederde van de niet-werkende werkzoekenden (65%) laagopgeleid. Dit is vergelijkbaar met de situatie ten tijde van het verschijnen van de eerste De Staat van de Stad (2000: 66%). De samenstelling van de hoger opgeleide werklozen is de afgelopen jaren gewijzigd. Er zijn tegenwoordig minder werklozen met een HBO-opleiding dan in 2000, terwijl het aantal universitair geschoolden zonder werk is toegenomen (zie afb. 6.16).

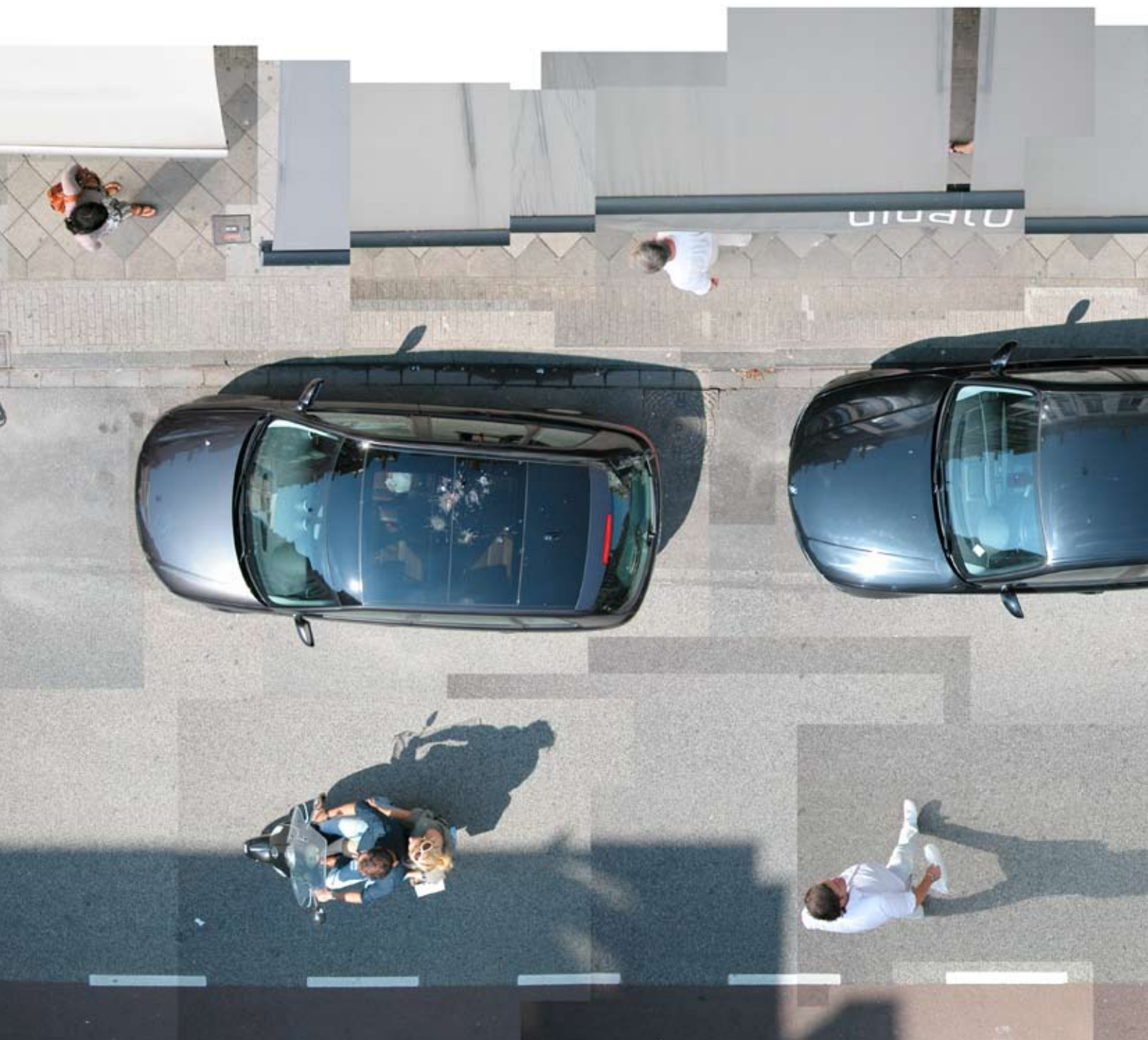
Tweedeling tussen werkzamen en werklozen toegenomen

Het gemiddelde welzijnsniveau van een bevolkingsgroep kan worden uitgedrukt in een score op de Standaard Leefsituatie Index (zie hoofdstuk 1). Wanneer gekeken wordt naar verschillen tussen Amsterdammers op basis van hun voornaamste dagbesteding blijkt de tweedeling tussen mensen met en zonder werk de afgelopen twee jaar te zijn toegenomen. Terwijl Amsterdammers met betaalde arbeid hun gemiddelde leefsituatiescore sinds 2004 zagen stijgen van 105 naar 108, daalde deze voor werklozen van 93 naar 90.

Afb. 6.17 Gemiddelde leefsituatiescore naar voornaamste bezigheid, 2004, 2006 en 2008

voornaamste bezigheid	2004	2006	2008
betaalde arbeid	105	106	08
waaronder:			
zelfstandig ondernemer	108	107	110
loondienst	104	106	107
geen betaalde arbeid	94	94	95
waaronder:			
studeren	110	108	107
gepensioneerd	89	92	93
huisvrouw/-man	91	91	92
werkloos	93	92	90
arbeidsongeschikt	87	83	87
gemiddeld (2004=100)	100	100	102

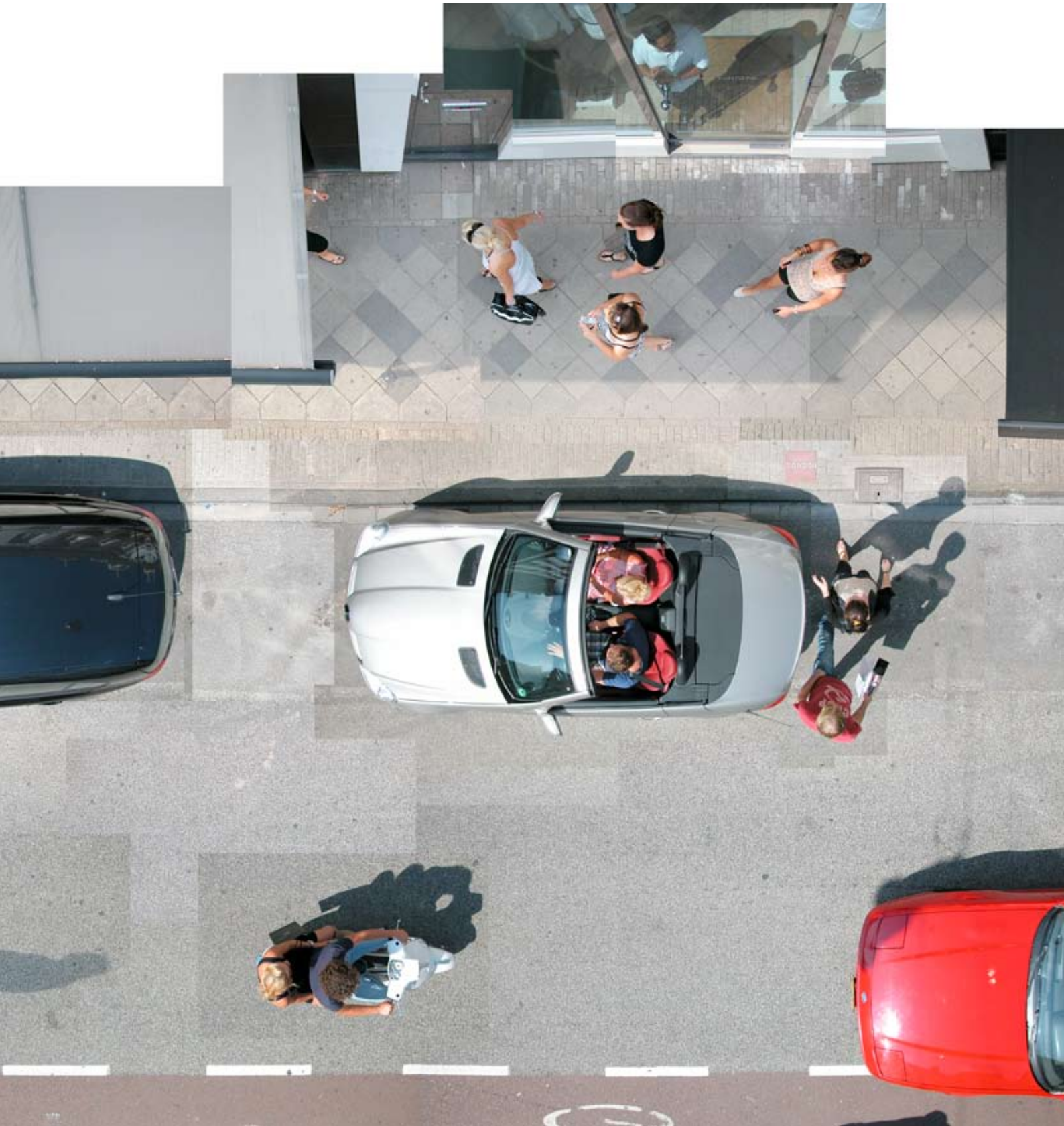
Zelfstandige ondernemers hebben in 2008 met 110 punten gemiddeld het hoogste welzijnsniveau van de stad. Zij hebben hiermee de studenten van de eerste plaats verstoten. Die zagen hun (nog steeds hoge) welzijnsscore de laatste jaren afnemen van 110 naar 107 punten. Arbeidsongeschikten hebben, net als in voorgaande jaren, de laagste score op de leefsituatie-index. Met 87 punten is hun leefsituatie sinds 2004 niet verbeterd. Voor de gepensioneerden, een andere groep die in 2004 laag scoorde, steeg de leefsituatiescore sindsdien met 4 tot 93.

7

Participatie in welvaart

Inkomen is een belangrijke hulpbron voor veel vormen van participatie. Amsterdam kent grote inkomensverschillen. In dit hoofdstuk komen zowel de armoede als de welvaart in de stad aan de orde.

Kernpunten

- Het gemiddelde besteedbaar inkomen van Amsterdamse huishoudens is de afgelopen jaren gestegen, het minst (vrijwel niet) bij niet-westerse allochtonen.
- In Amsterdam wonen zowel relatief veel huishoudens met heel lage als heel hoge inkomens. De inkomensongelijkheid is er groter dan gemiddeld in Nederland.
- Het aantal uitkeringen (bijstand, arbeidsongeschiktheid en werkloosheid) is de afgelopen jaren sterk gedaald. Desondanks houdt Amsterdam het op één na hoogste aandeel uitkeringsafhankelijken.
- De daling van het aandeel minima-huishoudens sinds 2005 zet in 2007 niet door (18%). Het aandeel langdurig minima stijgt.
- Bijna 40.000 jongeren tot 18 jaar groeien op in minimahuishoudens (28%). Onder Marokkaanse jongeren is het aandeel minimajongeren met 45% het hoogst.
- Drie van de tien Amsterdammers hebben een schuld. Dit neemt sinds 2004 iets af, evenals het aantal mensen dat moeite heeft met rondkomen.
- In 2008 nam het aantal cliënten schuldhulpverlening met 6% toe tot ruim 17.000.
- Het inkomen is van invloed op het geluk van de Amsterdammer: hoe hoger het inkomen, des te vaker is men gelukkig.
- De leefsituatiescore wordt in belangrijke mate bepaald door het inkomen en neemt toe naarmate het inkomen toeneemt. Makkelijk kunnen rondkomen, zorgt ook voor een hogere leefsituatiescore.

In dit hoofdstuk komen de volgende, aan welvaart gerelateerde thema's aan de orde: inkomensverdeling en spreiding, inkomensontwikkeling, armoede, moeite met rondkomen, inkomensongelijkheid, bezittingen, welvaart en geluk.

Inkomen

Inkomen kan bekeken worden aan de hand van het inkomen van personen maar ook aan de hand van het huishoudinkomen. Het inkomen van personen wordt gebruikt om het inkomensniveau tussen personen te vergelijken, terwijl het inkomen van een huishouden informatie verschaft over de koopkracht.

Inkomen van personen stijgt

Het inkomen van personen¹ ligt in Amsterdam hoger dan gemiddeld in Nederland. Dit komt doordat Amsterdammers in loondienst, door met name

kennisintensieve arbeid, relatief vaak een hoger loon hebben dan het Nederlandse gemiddelde (zie afb. 7.1). Daarentegen ligt het loon van zelfstandigen onder het Nederlandse gemiddelde. Het inkomen van de niet-werkende bevolking (niet-actieven) verschilt vrijwel niet tussen Amsterdam en de rest van Nederland. In Amsterdam zijn, net als in de andere grote steden, wel relatief veel niet-werkenden.

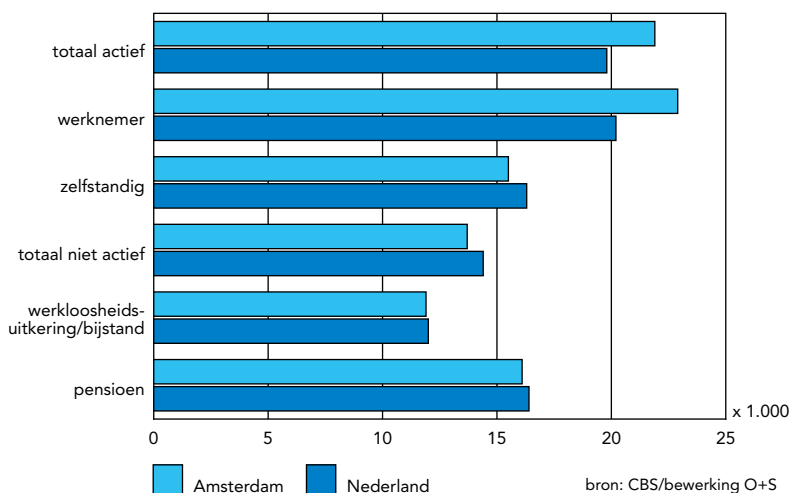
Amsterdammers van niet-westerse herkomst hebben gemiddeld een lager inkomen dan Amsterdammers van westerse of autochtone herkomst (zie afb. 7.2). Het gemiddeld inkomen van vooral westerse allochtonen is in Amsterdam relatief hoog, mogelijk omdat veel westerse allochtonen er als expat werken en die 'functie' een relatief hoog loon kent. Sinds 2002 is het gemiddelde inkomen van alle Amsterdammers toegenomen, hoewel het inkomen van Amsterdammers van niet-westerse herkomst vrijwel niet is gestegen.

Koopkracht stijgt richting Nederlandse gemiddelde

In Amsterdam ligt de gemiddelde koopkracht van huishoudens in 2006 met 21.200 euro iets lager dan het Nederlandse gemiddelde (€ 21.600). Tussen 1998 en 2006 is de koopkracht van Amsterdamse huishoudens gestegen. Ook de gemiddelde koopkracht in Nederland steeg, maar doordat die stijging minder sterk was is de koopkracht van Amsterdamse huishoudens dichterbij het Nederlandse gemiddelde komen te liggen. Tussen 2002 en 2004 is het koopkrachtinkomen zowel in Nederland als in Amsterdam gedaald. Sinds 2004 is weer sprake van een stijging.

Ook in de andere grote steden steeg de gemiddelde koopkracht tussen 1998 en 2006 (zie afb. 7.3). Alleen in Utrecht ligt het gemiddelde koopkrachtinkomen sinds 1999 boven het Nederlandse gemiddelde. De gemiddelde koopkracht ligt in Den Haag in 2006 op hetzelfde niveau als in Amsterdam; in Rotterdam is de gemiddelde koopkracht een stuk lager en

Afb. 7.1 Gemiddeld inkomen per persoon met 52 weken inkomen naar economische activiteit, 2006

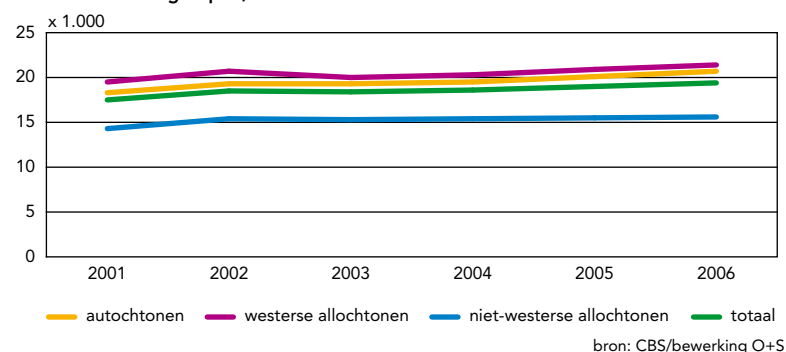
de afstand tot het Nederlandse gemiddelde is de afgelopen jaren gelijk gebleven.

Ruimtelijke spreiding van inkomens

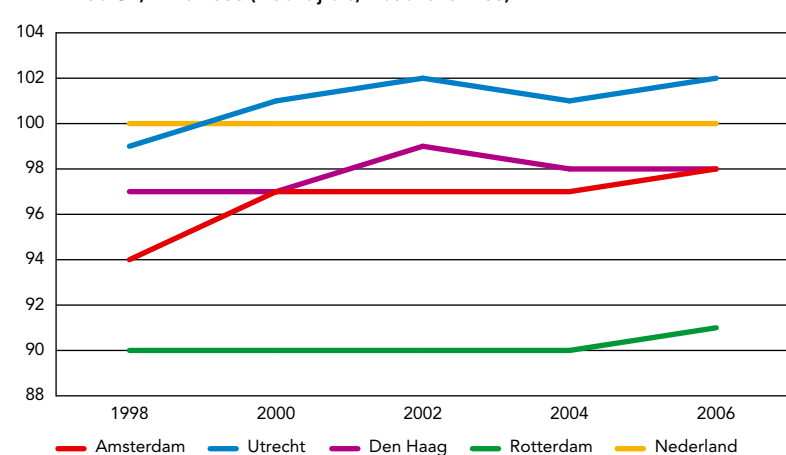
Op basis van het geïndexeerde koopkrachtinkomen van huishoudens (Amsterdam=100) is een beeld te geven van de ruimtelijke spreiding van inkomens in de stad. Afbeelding 7.4 toont het gemiddelde koopkrachtinkomen van huishoudens per buurtcombinatie ten opzichte van het Amsterdamse gemiddelde. Het koopkrachtinkomen is het laagst in Bos en Lommer (€ 16.400), Geuzenveld-Slotermeer (€ 16.900) en Zuidoost (€ 17.400). Ook in Amsterdam-Noord, Westerpark, De Baarsjes, Osdorp en Oost-Watergraafmeer ligt het gemiddelde koopkrachtinkomen onder het Amsterdamse gemiddelde. In Oud-Zuid is het koopkrachtinkomen van huishoudens het hoogst, maar ook in Zuideramstel en delen van Centrum ligt het koopkrachtinkomen boven het gemiddelde. Oud-West, Zeeburg en Slotervaart hebben een koopkrachtinkomen rond het Amsterdamse gemiddelde.

De zuidelijke centrale delen van de stad hebben veelal een koopkrachtinkomen boven het Amsterdamse gemiddelde. Ook in IJburg, Sloter- en Riekerpolder en Middelveldsche Akerpolder/Sloten ligt het koopkrachtinkomen ruim boven het Amsterdamse gemiddelde. De top 5 van buurten met de hoogste koopkrachtinkomens wordt gevormd door: de Appollobuurt, De Omval, Station Zuid/WTC e.o., Grachtengordel-Zuid en Willemspark. De buurten met de laagste koopkracht per huishouden zijn: het Westelijk Havengebied, de Kolenkit, Volewijk, IJplein/Vogelbuurt en Bijlmer-Centrum.

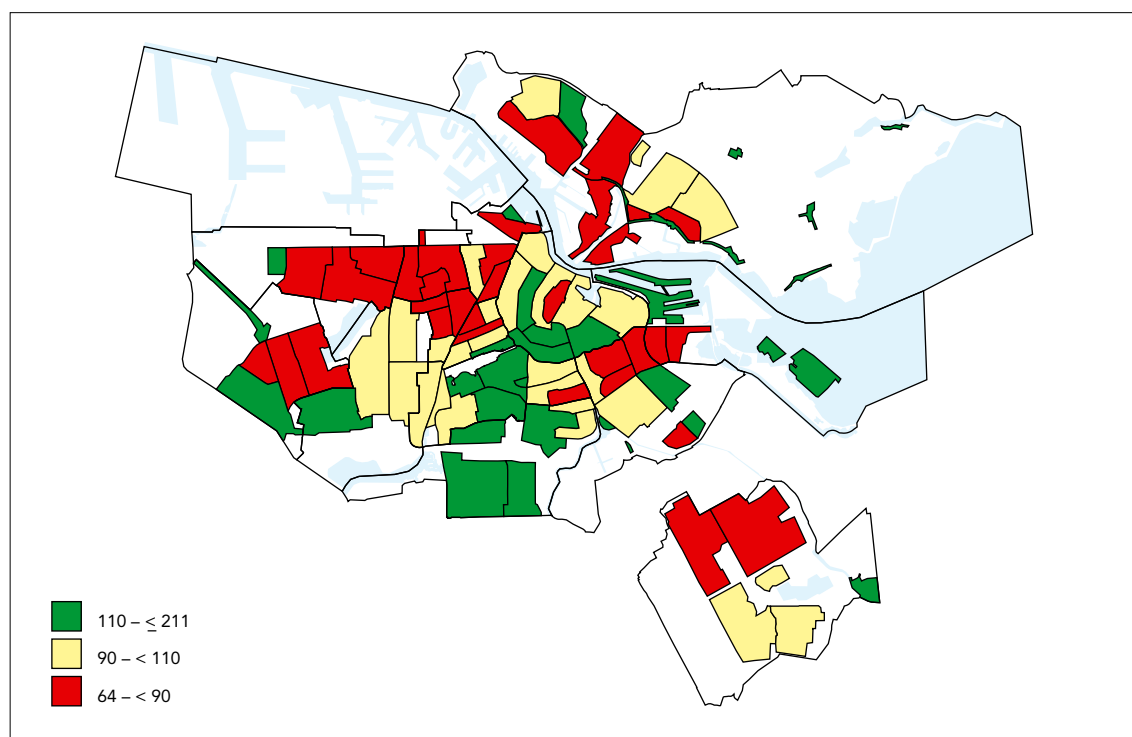
Afb. 7.2 Gemiddeld inkomen per persoon met 52 weken inkomen naar herkomstgroepen, 2001-2006

Afb. 7.3 Ontwikkeling van het gemiddeld koopkrachtinkomen van huishoudens in de G4, 1998-2006 (indexcijfers; Nederland=100)

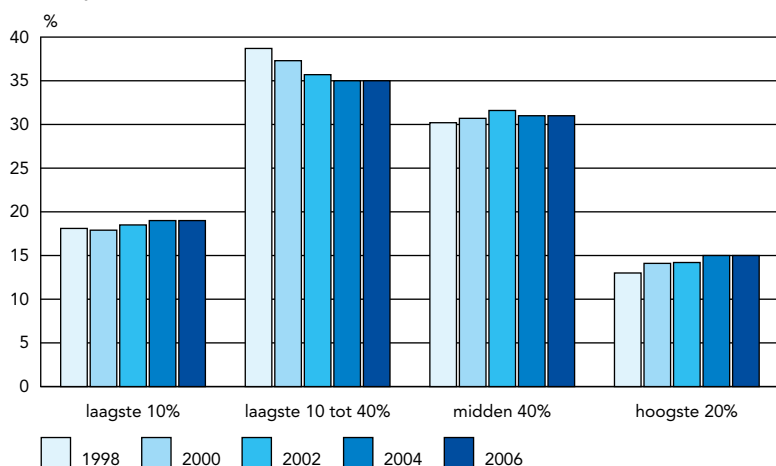

Afb. 7.4 Gestandaardiseerd koopkrachtinkomen huishoudens per buurt, Amsterdam 2006 (indexcijfers; Amsterdam=100)

bron: CBS/bewerking O+S

Afb. 7.5 Koopkrachtinkomen per huishoudtype, Nederland en Amsterdam, 1998-2006 (procenten)

bron: CBS/bewerking O+S

Afb. 7.6 Ontwikkeling laag inkomen in de G4 en Nederland, 1998-2006 (procenten)

	Amsterdam	Rotterdam	Utrecht	Den Haag	Nederland
1998	18	17	13	15	10
2000	19	17	13	15	10
2002	19	15	13	15	10
2004	19	16	13	15	10
2006	19	16	12	15	10

bron: CBS

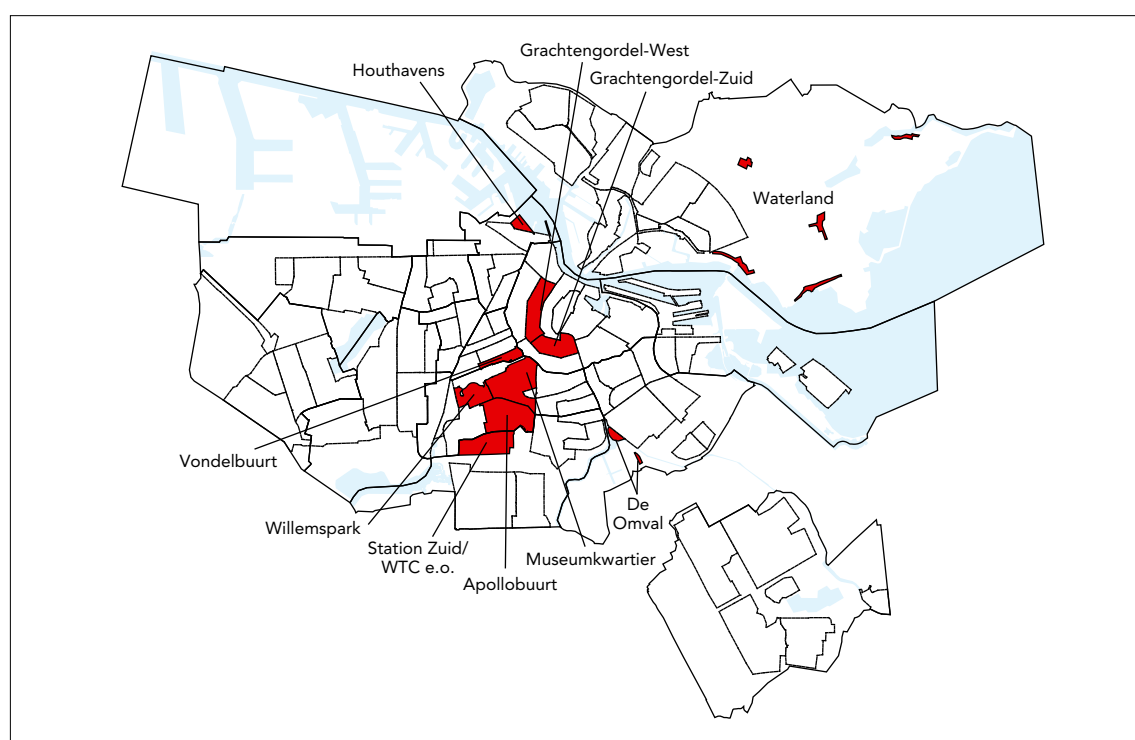
Inkomensverdeling

Het aandeel huishoudens met een midden of hoog inkomen is tussen 1998 en 2002 toegenomen. Deze toename ging gepaard met een toename van het aandeel hoogopgeleide jonge autochtonen en westerse allochtonen.² Na 2002 is het aandeel middeninkomens iets afgenomen, het aandeel hoge inkomens nam tot en met 2004 toe en is sindsdien gelijk gebleven. Ten opzichte van 2004 is de inkomensverdeling in 2006 in Amsterdam niet veranderd (zie afb. 7.5).

Het inkomen van de laagste 10% komt ongeveer overeen met bijstandsniveau. Een kwart van de mensen in Nederland met een dergelijk laag inkomen woont in de vier grote steden. Van de vier grote steden is het aandeel heel lage inkomens in Amsterdam het hoogst (19%). Rotterdam (16%) en Den Haag (15%) hebben een iets minder groot aandeel heel lage inkomens en in Utrecht is dat aandeel het laagst (12%; zie afb. 7.6).

De inkomensverdeling van gebieden kan verschillende patronen volgen. In Amsterdam zijn bijvoorbeeld ten opzichte van Nederland relatief veel huishoudens met een heel laag inkomen, maar ook relatief veel huishoudens met een heel hoog inkomen. De middengroep is hierdoor relatief klein. Gemeenten met veel woningen voor de middenklasse zoals Purmerend, Almere en Zaanstad hebben juist veel huishoudens met een gemiddeld inkomen en relatief weinig met een heel laag of heel hoog inkomen. 'Rijke' gemeenten zoals Amstelveen hebben relatief veel huishoudens met een heel hoog inkomen en juist weinig huishoudens met een laag inkomen.

Afb. 7.7 Wijken met de meeste hele hoge inkomens op basis van de 1% verdeling van de Metropoolregio Amsterdam (1%), 2005

bron: CBS/bewerking O+S

Binnen Amsterdam zien we dergelijke verdelingen ook terug in stadsdelen en buurten. Oud-West, Zeeburg, Oost-Watergraafmeer en Oud-Zuid hebben bijvoorbeeld, net als Amsterdam ten opzichte van het Nederlandse gemiddelde, relatief veel huishoudens met een heel laag inkomen, maar ook relatief veel huishoudens met een heel hoog inkomen. In Westerpark, Bos en Lommer, Amsterdam-Noord, Geuzenveld-Slotermeer, Osdorp en Zuidoost wonen relatief veel huishoudens met een heel laag inkomen en weinig huishoudens met een heel hoog inkomen.

Gouden randjes van Amsterdam

Op basis van de inkomensgrens van de 1% rijkste inwoners van de Metropoolregio Amsterdam is nagegaan waar relatief veel rijken wonen in de stad. Dit gaat om huishoudens met een koopkrachtinkomen boven de 71.356 euro.

In de Appollobuurt heeft 32% van de huishoudens een koopkrachtinkomen boven het niveau van de 1% hoogste inkomens in de Metropoolregio Amsterdam (€ 71.356). In afbeelding 7.7 staat weergegeven welke tien buurten de meeste inwoners in deze categorie hebben. Deze buurten bevinden zich bijna allemaal in het zuidelijke deel van Amsterdam en in de grachtengordel. In de rode gebieden in Amsterdam Noord staan de relatief dure huizen in Waterland.

In Amsterdam meer inkomensongelijkheid dan gemiddeld in Nederland

Tussen steden en binnen steden bestaan nog grote inkomensverschillen. In Amsterdam wijken de inkomens sterker af van de landelijk gemiddelde dan

Afb. 7.8 Gini- en Theil-coëfficiënt, Nederland en Metropoolregio, 2000 en 2005 (hoe hoger de coëfficiënt des te meer inkomensongelijkheid)

	Nederland		Amsterdam	
	2000	2005	2000	2005
Gini-coëfficiënt	0,23	0,25	0,28	0,30
Theil-coëfficiënt	0,09	0,12	0,15	0,18

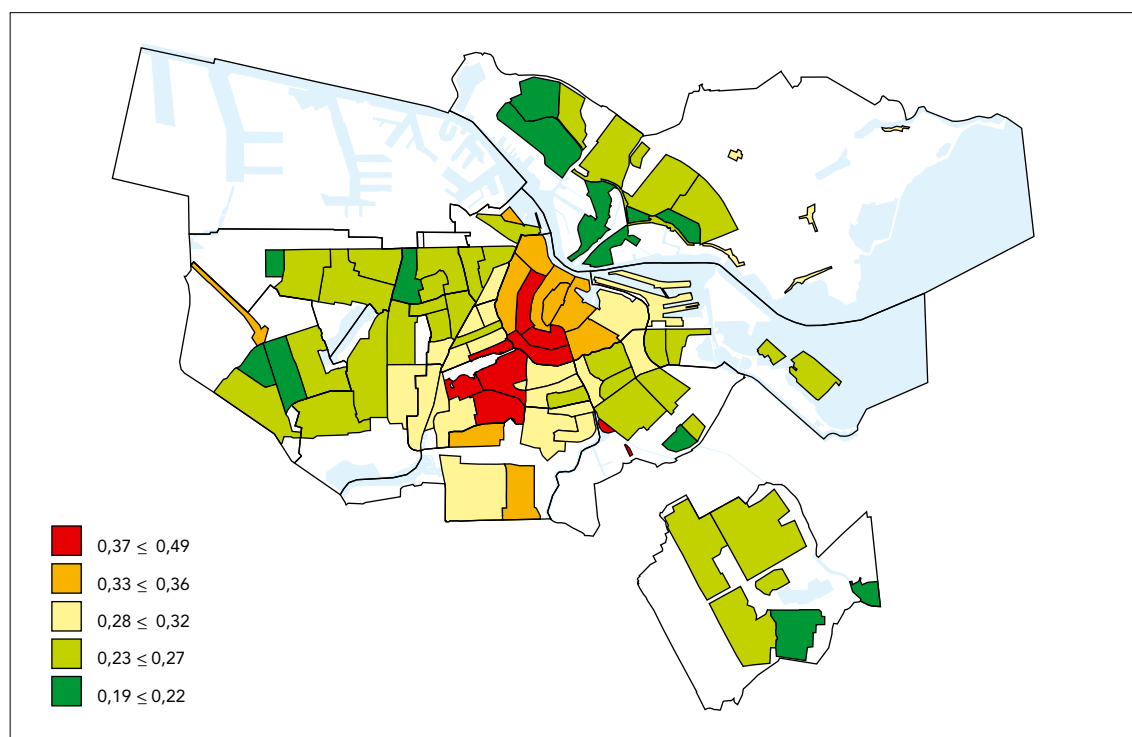
bron: CBS/bewerking O+S

in de rest van het land, vooral omdat de stad geen grote middenklasse heeft. Aan de hand van de Gini-coëfficiënt en de Theil-coëfficiënt kan worden gekeken naar de mate van inkomensongelijkheid.³ Hoe hoger de coëfficiënt, des te meer inkomensongelijkheid.

In afbeelding 7.8 is te zien dat de inkomensongelijkheid in Amsterdam groter is dan in heel Nederland. Conform de landelijke trend, is de inkomensongelijkheid in Amsterdam van 2000 op 2005 toegenomen. Meer recente ontwikkelingen zijn nog niet bekend.

Binnen de stad varieert de mate van inkomensongelijkheid. De stadsdelen met de meeste inkomensongelijkheid zijn Centrum en Oud-Zuid (zie afb. 7.9). In Geuzenveld-Slotermeer, Amsterdam-Noord, Bos en Lommer, Zuidoost en Osdorp is de inkomensongelijkheid laag ten opzichte van het gemiddelde in Amsterdam. In deze stadsdelen ligt de inkomensongelijkheid rond het Nederlandse gemiddelde.

Afb. 7.9 Inkomensongelijkheid in Amsterdam per buurt, 2005 (Gini-coëfficiënt)

bron: CBS/bewerking O+S

De buurtcombinaties met de meeste inkomensongelijkheid liggen in de stadsdelen met de meeste inkomensongelijkheid: Grachtengordel-Zuid, Grachtengordel-West, Vondelbuurt, Willemspark, Apollobuurt, De Omval, Museumkwartier en De Weteringschans (zie afb. 7.9). Deze buurten hebben een Gini-coëfficiënt van boven de 0,37. De buurten met de minste inkomensongelijkheid zijn te vinden in Amsterdam-Noord, in West en in Zuidoost.

Uitkeringsafhankelijkheid gedaald

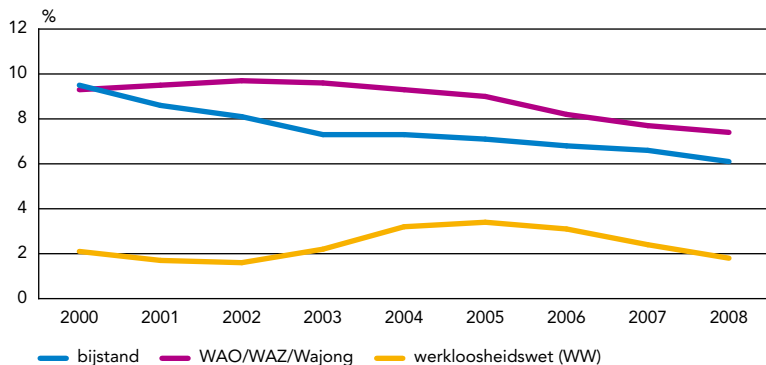
Sterke daling uitkeringen

Sinds 2004 is het aantal uitkeringen in Amsterdam gedaald van 111.832 in 2004 naar 91.434 in 2008,

een daling van 7% per jaar. Zowel het aantal uitkeringen verstrekt door DWI (bijstandsuitkeringen, IOAW, IOAZ, WIK, Wwik en overige DWI-regelingen) als het aantal uitkeringen verstrekt door het UWV (WIA, WAO, WAZ, Wajong en WW) is gedaald.⁴

Van de UWV-uitkeringen daalde het aantal WW-uitkeringen het sterkst (van ruim 17.000 in 2004 tot net 10.000 in 2008). Ook het aantal WAO- en WAZ-uitkeringen daalde. Het aantal WIA-uitkeringen (de regeling bestaat pas sinds december 2005) is tussen 2007 en 2008 verdubbeld. Ook het aantal Wajong-uitkeringen nam toe (tussen 2007 en 2008 met 6%) door een toename van de instroom. Volgens het CBS komt dit door een drietal factoren: de Wajong is bekender geworden, sinds 2004 is het voor gemeenten aantrekkelijker om Wajong uit te keren en mensen met een autistisch ziektebeeld doen vaker een beroep op Wajong.⁵

Afb. 7.10 Ontwikkeling uitkeringsafhankelijkheid, 2000-2008 (uitkeringen als % van de bevolking van 15-64 jaar)

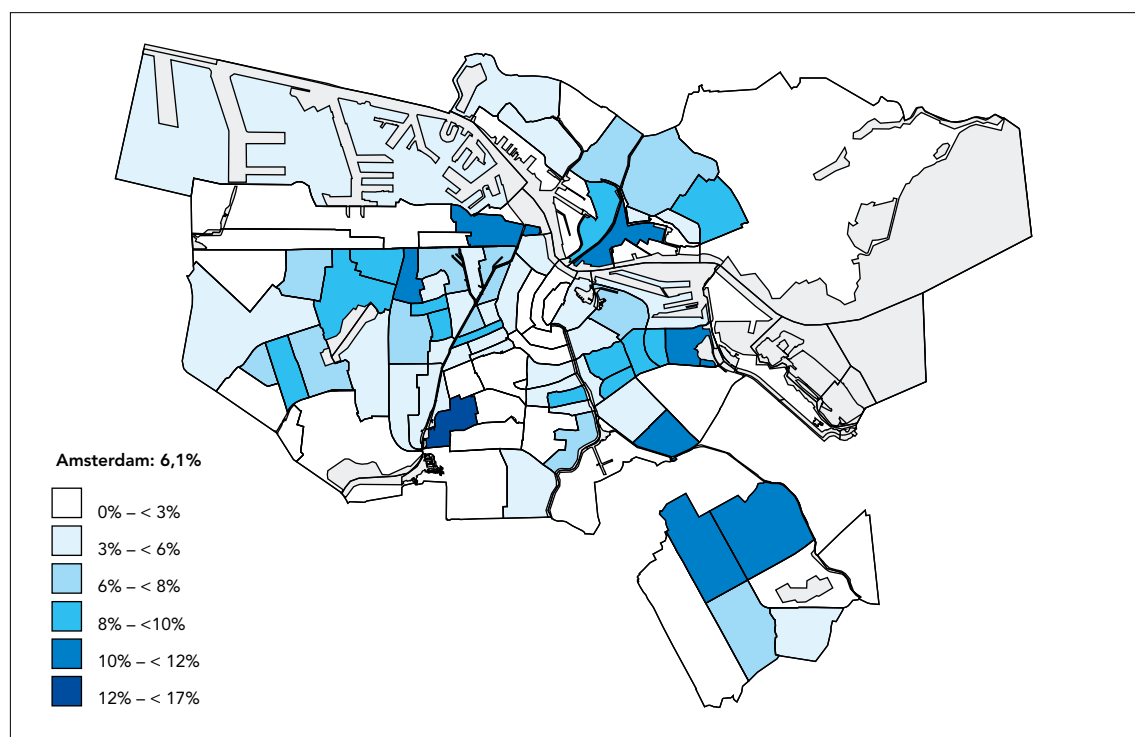
bron: DWI/UWV WERKbedrijf

Uitkeringsafhankelijkheid afgenomen

Het aandeel Amsterdammers met een bijstands- of arbeidsongeschiktheidsuitkering daalde de afgelopen jaren sterk (zie afb. 7.10). Ondanks deze daling houdt Amsterdam het op één na hoogste percentage inwoners met een bijstandsuitkering. Alleen Rotterdam heeft meer bijstandsafhankelijke inwoners. Ook in Den Haag, Heerlen, Groningen, Arnhem en Leeuwarden is het aandeel bijstandsonvangers relatief hoog.⁶

Sinds begin 2009 is er in Amsterdam echter sprake van een stijging van het aantal bijstandsuitkeringen. Tussen december 2008 en maar 2009 zijn er ruim 500 bijstandsccliënten bijgekomen. Ook landelijk was

Afb. 7.11 Bijstandsuitkering (thuiswonend jonger dan 65 jaar) per 100 inwoners van 15-64 jaar per buurt, 1 januari 2008 (procenten)

bron: DWI/O+S

begin 2009 sprake van een stijging. In Utrecht en Rotterdam was sprake van een kleine stijging; in Den Haag steeg het aantal bijstandsuitkeringen (nog) niet.⁷

Op 1 januari 2008 was 6,1% van de Amsterdammers afhankelijk van een bijstandsuitkering en ontving 7,4% een WAO/WAZ- of Wajong-uitkering (zie afb. 7.10). De uitkeringsafhankelijkheid van de WW-uitkering laat een ander patroon zien. Op 1 januari 2008 was 1,8% van de Amsterdammers afhankelijk van een WW-uitkering, maar dit aandeel is wel sterk gedaald sinds 2005 (3,4%). Tussen 2002 en 2005 steeg het aantal WW-uitkeringsafhankelijken; sinds 2005 is weer sprake van een daling.

Hoge aandelen van bijstandsccliënten zijn vooral te vinden in Amsterdam-Noord, Zeeburg, Zuidoost en De Kolenkit (zie afb. 7.11). De concentratiegebieden zijn door de jaren heen vrijwel gelijk gebleven.

Armoede

Aandeel minimahuishoudens

Op basis van de Armoedemonitor zijn gegevens bekend over het aantal minimahuishoudens.⁸ In deze monitor worden ontwikkelingen in de armoede in de stad gevolgd. Dit gebeurt op basis van het Dynamisch Inkomensbestand, met behulp waarvan het aantal minimahuishoudens bepaald kan worden. Onder minimahuishoudens worden huishoudens verstaan die rond moeten komen van een inkomen tot 110% van het wettelijk sociaal minimum (voorheen was dit 105%).⁹

In 2007 kunnen 73.765 huishoudens in Amsterdam tot de minimahuishoudens gerekend worden, 17,9% van de Amsterdamse huishoudens; het percentage is gelijk aan dat van 2006 (zie afb. 7.12).¹⁰ De daling van het aandeel minimahuishoudens, die in 2005 na enkele jaren van toename was begonnen, zet dus in 2007 niet door. Hierbij moet wel aangemerkt worden dat de definitiewijziging in 2006 (van 105% naar 110% van het wettelijk sociaal minimum) het potentiële aantal minimahuishoudens heeft verruimd.

Het aandeel minimahuishoudens is het grootst onder eenoudergezinnen: 40% van de eenoudergezinnen behoort tot de minima. Meerpersoonshuishoudens zonder kinderen hebben het minst vaak een inkomen op of onder het sociaal minimum. Dit beeld is gelijk aan voorgaande jaren.

Eén van de acht autochtone huishoudens (12,6%) heeft een inkomen op of onder het sociaal minimum. Het aandeel minima onder de niet-westerse allochtonen ligt veel hoger. Van de Marokkaanse huishoudens behoort 37,4% tot de minima, ruim twee keer zo hoog als het Amsterdams gemiddelde (17,9%). Bij de Surinamers, Antillianen en Turken ligt het percentage rond de 30%. Ten opzichte van 2006 is het aandeel minimahuishoudens per herkomstgroep vrijwel gelijk gebleven (zie afb. 7.13).

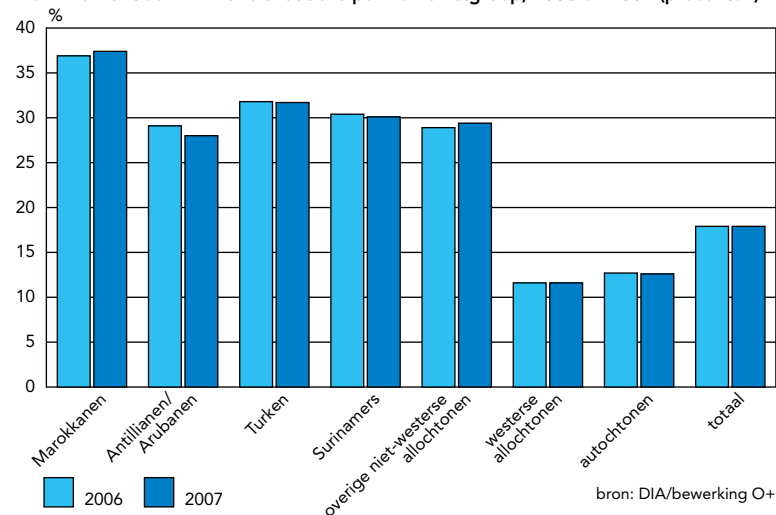
Afb. 7.12 Amsterdamse huishoudens naar inkomen onder of boven 110%* van het wettelijk sociaal minimum (WSM), 2003-2007

	minima		bovenminima		totaal huishoudens	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
2003	71.565	17,7	333.899	82,3	405.464	100
2004	75.348	18,5	332.637	81,5	407.985	100
2005	74.554	18,1	336.386	81,9	410.940	100
2006	73.470	17,9	338.078	82,1	411.548	100
2007	73.765	17,9	339.460	82,1	413.225	100

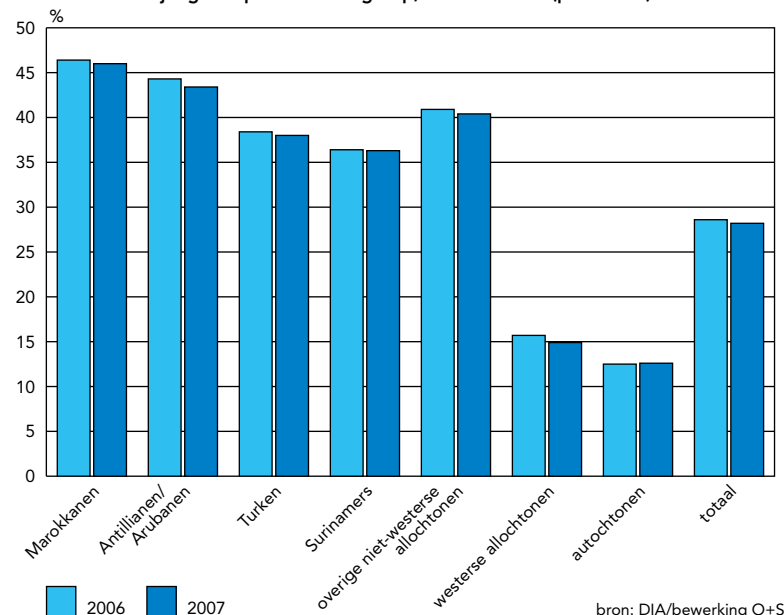
* Tot 2006 ging het om 105% van het WSM.

bron: DIA¹¹/bewerking O+S

Afb. 7.13 Aandeel minimahuishoudens per herkomstgroep, 2006 en 2007 (procenten)

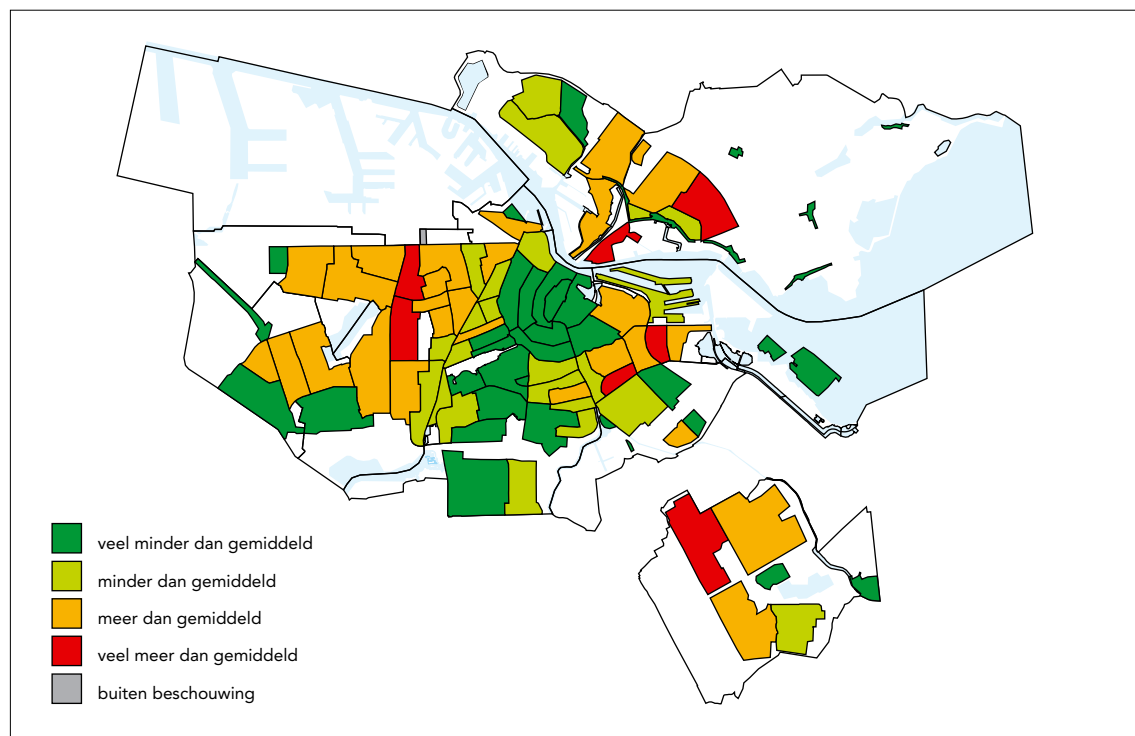

Afb. 7.14 Minimajongeren per herkomstgroep, 2006 en 2007 (procenten)

In Zuidoost en Amsterdam-Noord wonen veel minimahuishoudens. Gezamenlijk huisvesten deze stadsdelen een kwart van alle minimahuishoudens

Afb. 7.15 Minimajongeren per buurt t.o.v. het stedelijk gemiddelde (28,2%), 2007*

* Buurten met minder dan 25 minimajongeren zijn buiten beschouwing gelaten.

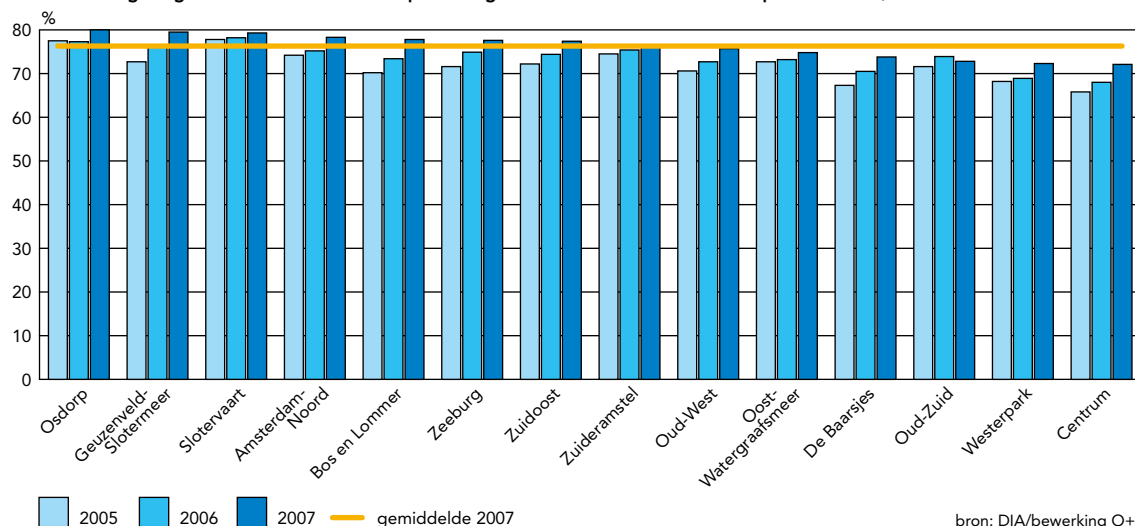
bron: DIA/bewerking O+S

in Amsterdam. In 2005 gold dit nog voor de stadsdelen Bos en Lommer, Geuzenveld-Slotermeer en Zuidoost. Evenals in 2005 is in Zuideramstel het aandeel minima onder de bevolking het kleinst. Vergeleken met 2005 daalt in negen stadsdelen het aandeel minimumhuishoudens. Deze daling is het sterkst in Geuzenveld-Slotermeer en Bos en Lommer. De laatste twee stadsdelen zijn de stadsdelen waar in 2005 het aandeel minimumhuishoudens het hoogst was. De sterkste stijging van het aandeel minimumhuishoudens ten opzichte van 2005 is te zien in Oost-Watergraafsmeer en Zeeburg.

Percentage minimajongeren onder Marokkanen het hoogst

Bijna 40.000 jongeren tot 18 jaar groeien op in een minimumhuishouden, ruim 28% van alle jongeren. Het aantal jongeren in een minimumhuishouden schommelt al jaren rond dit percentage. Voor alle niet-westerse groepen geldt dat het aandeel minimajongeren boven het stedelijk gemiddelde ligt (zie afb. 7.14). Onder Marokkaanse jongeren is het aandeel minimajongeren met 45% het hoogst. Dit percentage is meer dan drie keer zo hoog als onder autochtone jongeren (13%). Marokkaanse en Turkse minimajongeren maken meestal deel uit van

Afb. 7.16 Langdurige minimumhuishoudens als percentage van alle minimumhuishoudens per stadsdeel, 2005-2007

bron: DIA/bewerking O+S

een gezin met twee ouders. Surinaamse, Antilliaanse en autochtone minimajongeren komen juist vaker uit een eenoudergezin.

Afbeelding 7.15 laat zien waar in Amsterdam relatief veel of weinig minimajongeren wonen. De wijken met de hoogste aandelen liggen verspreid over de stad. Het gaat om de Kolenkitbuurt, Overtoomse Veld, Transvaalbuurt, IJplein/Vogelbuurt, Bijlmer-Centrum en Indische Buurt West. In deze wijken leeft tussen de 42% en 49% van de jongeren in een minimahuishouden.

Langdurige armoede neemt toe in alle stadsdelen

Sinds 2002 is het percentage minimahuishoudens dat drie jaar of langer van een minimuminkomen rond moet komen, gestegen. In 2002 ging het om 65% van de minimahuishoudens, in 2005 om 72% en in 2007 om 76%. Ook het aandeel langdurige minimajongeren is de afgelopen jaren gestegen (2005: 71%, 2006: 74% en 2007: 77%). Met name onder minimahuishoudens met een AOW- (97%) en een bijstandsuitkering (84%) is het aandeel langdurige minima groot.

In alle stadsdelen is het aandeel minimahuishoudens dat langdurig van een minimuminkomen moet rondkomen de afgelopen jaren toegenomen (zie afb. 7.16). Osdorp en Geuzenveld-Slotermeer kennen het hoogste aandeel langdurige minima (80%), gevolgd door Slotervaart (79%). Het aandeel langdurige minima is het laagst in Centrum en Westerpark (72%).

Moeite met rondkomen en schulden

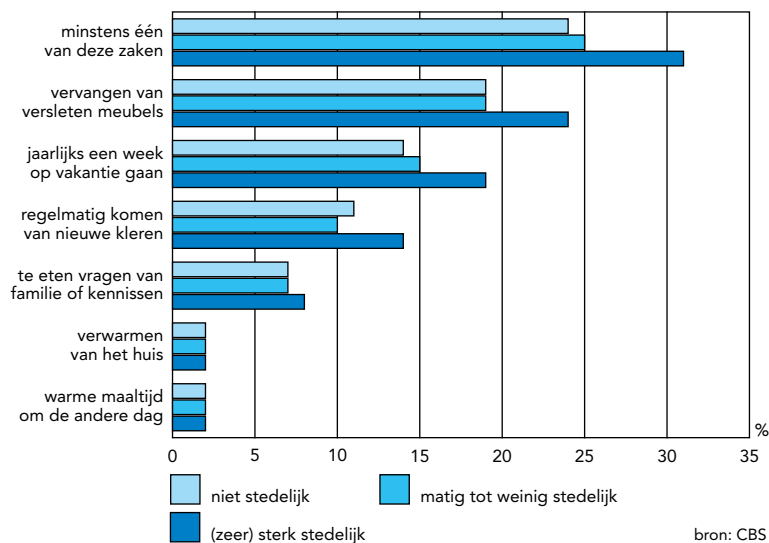
Aantal mensen dat moeite heeft met rondkomen neemt sinds 2004 af

In De Staat van de Stad is gevraagd naar de moeite die men heeft met rondkomen van het huishoudinkomen. Het aantal Amsterdammers dat aangeeft dat het 'eerder moeilijk' tot 'zeer moeilijk' is om rond te komen daalt van 2006 op 2008 van 41% naar 34%. Tussen 2000 en 2004 steeg dit percentage nog, van 35% naar 45%. De mate waarin men moeite heeft met rondkomen verschilt: 13% heeft moeite, 15% heeft enigszins moeite en 5% heeft zeer veel moeite om rond te komen. Deze verdeling is ongeveer gelijk aan die van 2004.

Uit cijfers van het CBS blijkt dat in 2006 in heel Nederland 15% van de huishoudens moeilijk tot zeer moeilijk kon rondkomen.¹² In Amsterdam lag dit percentage hoger (24%). In 2007 is het landelijke cijfer gedaald naar 11%,¹³ voor Amsterdam is voor dat jaar geen cijfer beschikbaar. In 2008 gaf 18% van de Amsterdammers aan moeite te hebben met rondkomen.

Volgens cijfers van het CBS is het percentage dat moeite heeft met rondkomen in stedelijke gebieden hoger dan in niet-stedelijke gebieden. Afbeelding 7.17 laat voor 2007 zien waarvoor bewoners onvoldoende geld hadden. Bewoners in stedelijke

Afb. 7.17 Onvoldoende geld voor ..., Nederland 2007 (procenten)

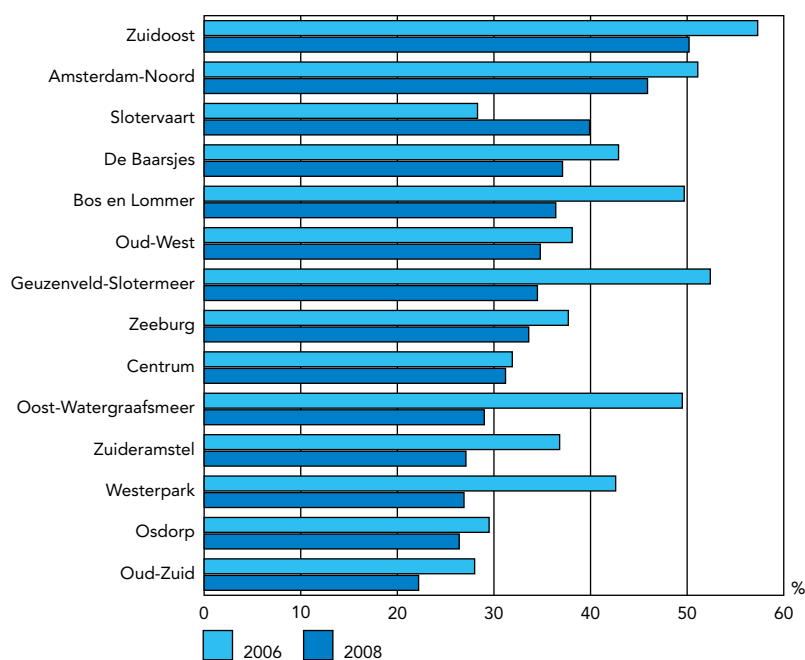

gebieden geven vaker aan onvoldoende geld te hebben voor één van de genoemde bestedingsdoelen dan bewoners uit niet-stedelijke gebieden. De verschillen tussen 2005 en 2007 zijn gering. Voor alle groepen geldt echter wel een kleine daling van het aandeel mensen dat onvoldoende geld heeft. Opvallend is dat vaak de daling sterker is in stedelijke gebieden dan in niet-stedelijke gebieden (bijvoorbeeld het regelmatig kopen van nieuwe kleren en het vervangen van versleten meubels).

Laagopgeleiden en allochtonen meer moeite met rondkomen

Het aantal mensen dat moeite heeft met rondkomen neemt (logischerwijs) af naarmate het inkomen stijgt: van de Amsterdammers met een inkomen onder de

Afb. 7.18 Percentage dat moeite heeft met rondkomen per stadsdeel, 2006 en 2008

700 euro netto per maand geeft 74% aan (eerder tot zeer) moeilijk rond te kunnen komen, van de mensen met een inkomen boven de 3.200 euro netto is dat 7%. De bron van inkomsten blijkt ook uit te maken: van de mensen met een bijstandsuitkering geeft 82% aan moeite te hebben met rondkomen, van de mensen met een werkloosheidsuitkering 75%. Mensen die moeite hebben met rondkomen zijn over het algemeen lager opgeleid. Ook hebben eenoudergezinnen vaker moeite met rondkomen: 56% geeft aan moeite met rondkomen te hebben. Het percentage dat moeite heeft met rondkomen is hoger onder allochtonen. Met name Amsterdammers van Surinaamse herkomst en overige niet-westerse allochtonen hebben vaker moeite met rondkomen (52% resp. 50%). Ten opzichte van 2006 is het aandeel personen dat moeite heeft met rondkomen het sterkst afgenomen onder Turken (van 72% naar 49%) en Marokkanen (van 66% naar 41%). Deze twee herkomstgroepen vormden in 2006 nog de groepen met het hoogste aandeel personen die moeilijk rond konden komen. Evenals in 2006 is het aandeel dat moeite heeft met rondkomen vooral groot onder de eerste generatie allochtonen (48%); het aandeel onder de tweede generatie allochtonen komt meer overeen met het percentage bij autochtonen (34% resp. 28%). Dit geldt ook voor de periode 2000-2004. Ook leeftijd maakt verschil: mensen boven de 75 jaar hebben minder vaak moeite met rondkomen (27%) dan de andere leeftijdsgroepen.

Verschillen naar woonmilieus en stadsdelen

Evenals in voorgaande jaren zijn er grote verschillen in het aandeel Amsterdammers dat moeite heeft met rondkomen naar woonmilieu en stadsdeel. Zie hoofdstuk 2 voor een beschrijving van de woonmilieus. Dat heeft uiteraard te maken met de verschillen tussen de woongebieden in de sociaaleconomische status van de bewoners. Het percentage van de bevolking dat moeite heeft met rondkomen ligt het hoogst onder bewoners in woonmilieus *transitie* en *verbinding* (47% resp. 42%). Bewoners van woonmilieu *water en groen*, het nieuwbouwmilieu met het hoogste aandeel woningen met een hoge WOZ-waarde, hebben veruit het minst vaak moeite met rondkomen (16%). Ook tussen stadsdelen bestaan grote verschillen. In Zuidoost (50%), Amsterdam-Noord (46%) en Slotervaart (40%) wonen relatief veel mensen die

moeite hebben met rondkomen (zie afb. 7.18). Bewoners in de stadsdelen Oud-Zuid (22%), Osdorp (26%), Westerpark (27%) en Zuideramstel (27%) hebben het minst vaak moeite met rondkomen. In vrijwel alle stadsdelen is ten opzichte van 2006 een daling te zien van het percentage Amsterdammers dat moeite heeft met rondkomen. Alleen in Slotervaart is het aandeel dat moeite heeft met rondkomen gestegen met 12%. Dit ligt voornamelijk aan de groep die zegt eerder moeilijk rond te kunnen komen (in 2006 was dit 11% in Slotervaart, in 2008 23%).

Mensen die moeite hebben met rondkomen gaan minder uit en sporten minder

Mensen die moeite hebben met rondkomen participeren minder op verschillende terreinen, zoals sporten en uitgaansgedrag. Op beide terreinen zijn mensen die moeite hebben met rondkomen minder actief. Van hen sport 42%, van de mensen die geen moeite hebben met rondkomen sport 65%. Ook gaan mensen die moeite hebben met rondkomen minder vaak naar concerten, musea, de bioscoop of andere uitgaansgelegenheden en culturele activiteiten. Dit verschil is het kleinst bij dansavonden en houseparty's (31% van de mensen die moeite hebben met rondkomen is hier het afgelopen jaar geweest, van de mensen die geen moeite hebben met rondkomen 36%).

Moeite met rondkomen gaat samen met een slechtere gezondheid en psychische klachten

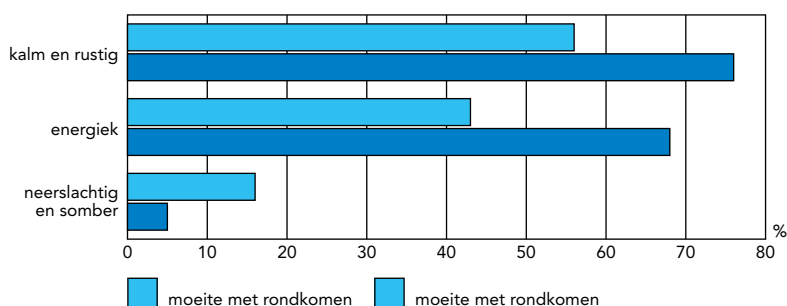
Evenals in 2004 en 2006 blijkt er een verband te zijn tussen moeite hebben met rondkomen en de beoordeling van de eigen gezondheid en psychische klachten. Zo beoordelen mensen die moeite hebben met rondkomen hun eigen gezondheid slechter. Van hen noemt 40% de eigen gezondheid matig tot zeer slecht, van de mensen die geen moeite hebben met rondkomen 15%. Ook rapporteren mensen die moeite hebben met rondkomen meer gevoelens van onrust, ze zijn vaker somber en voelen zich minder energiek (zie afb. 7.19).

Dergelijke risicofactoren werden ook gevonden in een landelijk onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau naar sociale uitsluiting en materiële deprivatie.¹⁴ Uit het onderzoek bleek dat eenoudergezinnen, niet-westerse allochtonen, allochtonen met een slechte taalbeheersing en mensen met een slechte (psychische) gezondheid meer moeite hebben met rondkomen. Uit ander recent onderzoek blijkt dat het effect van inkomen op de gezondheid gering is, terwijl gezondheid wel het inkomen beïnvloedt. Dit laatste komt doordat de gezondheid invloed heeft op het vinden van een baan en het hebben van een baan is van invloed op de hoogte van het inkomen.¹⁵

Drie van de tien Amsterdammers hebben een schuld

Het aantal Amsterdammers met een schuld daalt sinds 2004. Dat jaar had 35% van de ondervraagden een schuld, in 2006 30% en in 2008 26%. Onder schulden worden ook leningen bij instellingen, vrienden en familie gerekend.¹⁶

Afb. 7.19 Soorten gevoelens van mensen die wel en geen moeite hebben met rondkomen (percentage dat de afgelopen vier weken het soort gevoel voortdurend/meestal had), 2008

Evenals voorgaande jaren hebben met name mensen met een uitkering vaak een schuld: 50% van de Amsterdammers met een werkloosheidsuitkering en 35% van hen met een bijstandsuitkering heeft een schuld. Ook studenten hebben relatief vaak schulden (52%), maar hun perspectief is anders: de kans is groot dat zij in de toekomst tot de hogere inkomensgroepen zullen behoren. Mensen onder de 35 jaar hebben vaker schulden dan mensen boven de 35.

De daling van het aantal Amsterdammers met een schuld heeft onder alle herkomstgroepen plaatsgevonden (zie afb. 7.20). Allochtonen hebben wel nog vaker schulden dan autochtonen. Met name Amsterdammers van Surinaamse of Antilliaanse herkomst hebben relatief vaak een schuld (44%), maar ook onder deze groepen is het aandeel dat een schuld heeft afgenomen. De sterkste daling vond plaats bij Amsterdammers met een Turkse en Marokkaanse achtergrond (van 43% naar 28% resp. van 38% naar 25%). Ongeveer een kwart van de autochtonen (23%) heeft een schuld.

De stadsdelen met het hoogste percentage inwoners met schulden zijn Zuidoost (35%), Centrum (32%) en De Baarsjes (31%). Het aandeel inwoners met schulden is het laagst in Osdorp en Geuzenveld-Slotermeer (beide 18%). In de woonmilieus *transitie* en *verbinding*, veelal herstructureringsgebieden, zien we het hoogste aandeel schulden (34% resp. 31%). In de nieuwbouwmilieus en de woonmilieus *welgesteld stedelijk* en *dorp en stadsrand* wonen relatief weinig mensen met schulden (18% of lager).

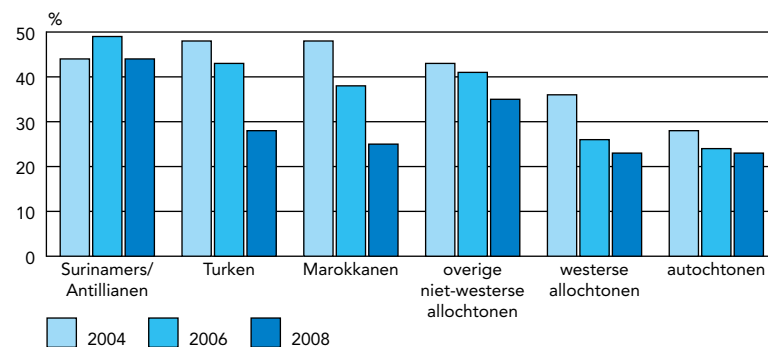
Schuldhelpverlening¹⁷

Amsterdammers met schulden kunnen voor hulp terecht bij de bureaus voor schuldhelpverlening. Het aantal aanmeldingen en cliënten bij deze bureaus is in de periode 2003-2006 flink gestegen (zie afb. 7.21). Met name van 2003 op 2004 steeg het aantal cliënten fors (77%, tegenover een toename van 3% in 2005 en 25% in 2006). Van 2006 op 2007 bleef het aantal cliënten echter ongeveer gelijk, rond de 16.000 cliënten. In 2008 nam het aantal cliënten met 6% toe tot ruim 17.000. Het aantal nieuwe aanmeldingen steeg het sterkst van 2005 op 2006 (28%), maar is van 2006 op 2007 iets afgenomen (-5%). In 2008 zien we weer een toename, met 9% ten opzichte van 2007. Het totale aantal aanmeldingen bedroeg in 2008 ruim 10.000.

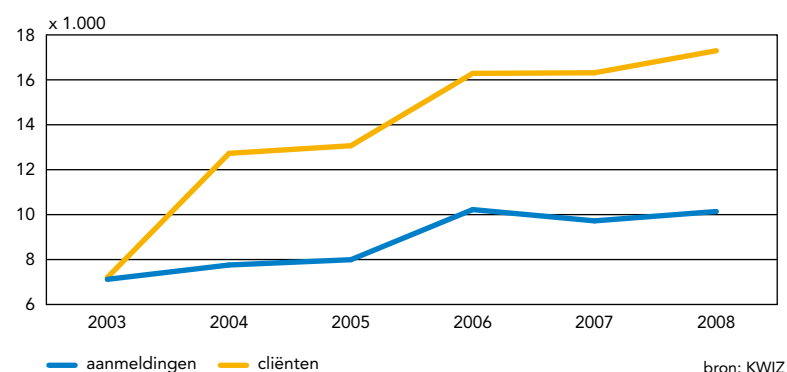
Volgens de Nederlandse Vereniging van Volkskrediet (NVVK) nam het aantal aanvragen voor schuldregelingen onder hun leden in de periode 2004-2007 toe, maar daalde het van 2007 op 2008. De NVVK verwacht in 2009 een toename van het aantal aanvragen als gevolg van de kredietcrisis. De NVVK verwacht een landelijke stijging van 10 tot 20%. In de eerste twee maanden van 2009 was er nog geen toename van het aantal aanmeldingen, maar in de eerste weken van maart steeg dat aantal wel.¹⁸

Onder de cliënten van schuldhelpverlening zijn meer huishoudens met kinderen dan er gemiddeld huis-

Afb. 7.20 Percentage dat aangeeft een schuld te hebben naar herkomstgroepen, 2004, 2006 en 2008

Afb. 7.21 Jaarlijkse aanmeldingen en cliënten bij de bureaus voor schuldhelpverlening, 2003-2008

houdens met kinderen in de stad zijn. Bijna een vijfde deel van de cliënten betreft eenoudergezinnen (18%, tegenover 6% onder alle Amsterdammers). Het aandeel eenoudergezinnen in de schuldhelpverlening is in 2008 wel iets gedaald ten opzichte van 2003 (van 21% van de cliënten naar 18%). Het aandeel partners met kinderen is iets toegenomen (van 18% naar 21%). Het aandeel jongeren (18 tot 25 jaar) in de schuldhelpverlening neemt toe, van 8% van de cliënten in 2003 naar 11% in 2008. In 2008 betrof het bijna 1.400 jongeren, bijna 2% van alle jongeren in Amsterdam. Het merendeel van deze jonge cliënten is van niet-westerse afkomst (83% tegenover 55% onder alle jongeren in Amsterdam). In Zuidoost en Amsterdam-Noord lag het aandeel jongeren dat schuldhelpverlening ontving in 2008 hoger dan gemiddeld (4% resp. 3%).

De gemiddelde schuld van mensen die in 2008 gebruik maken van schuldhelpverlening bedroeg 18.800 euro, iets minder dan in 2007 (€ 19.200) en iets meer dan in 2006 (€ 18.200). Van 2003 op 2006 was de gemiddelde schuld gestegen. Eén vijfde deel van de cliënten in 2008 had een schuld van meer dan 25.000 euro. Dit aandeel is gelijk gebleven aan dat van 2007 (was 22% in 2006). Het gemiddeld aantal schuldeisers is wel iets toegenomen, van 6,2 in 2006 naar 6,5 in 2007 en 7,0 in 2008.

Niet iedereen die zich heeft aangemeld voor schuldhelpverlening kan meteen worden geholpen. Het

aantal cliënten dat langer dan vier weken moest wachten op een intake is in 2008 iets toegenomen (in 2007 bleef de wachttijd gelijk). Begin 2008 stonden 220 cliënten 'in de wacht', in het derde kwartaal was dat opgelopen tot ruim 250. Volgens de Uitvoeringsmonitor van de gemeente stonden eind december 2008 nog 160 cliënten langer dan vier weken op een wachtlijst voor schuldhulpverlening. De gemeente heeft als doelstelling dat er in 2010 geen wachtlijsten meer zijn. Een andere gemeentelijke doelstelling is om meer schuldhulpverlenings-trajecten voor jongeren te starten; in 2010 wil men daarmee 750 jongeren helpen.¹⁹ Deze doelstelling is inmiddels bereikt.

Voedselbanken

In 2005 werd in Amsterdam, naar Rotterdams voorbeeld, op particulier initiatief een voedselbank opgericht: een stadsbrede vrijwilligersorganisatie met twaalf uitgiftepunten. Er vindt een intake plaats. Naar schatting komen per week tussen de vijftig en zeventig nieuwe aanvragen binnen en stroomt ongeveer eenzelfde aantal uit. Halverwege 2008 verstrekte de Voedselbank Amsterdam aan 643 huishoudens voedselpakketten. Ter vergelijking: in dezelfde periode werden in de Rotterdam-Rijnmond aan 1.900 huishoudens voedselpakketten verstrekt.²⁰ Eind 2007 daalde de uitgifte in Amsterdam als gevolg van de invoering van herintakes in Zuidoost, waarbij de toegangscriteria streng werden gehandhaafd. In 2008 heeft de uitgifte van voedselpakketten zich over de hele stad gestabiliseerd.²¹ Het aantal mensen dat gebruik maakt van de voedselbank is het afgelopen jaar enorm toegenomen. Landelijk is een toename van 20% nieuwe klanten te zien. In Amsterdam is het aantal van 643 personen dat in juli 2008 gebruikmaakte van de voedselbank gestegen tot 850 in november. Eind februari 2009 ging het om 970 voedselpakketten per week.²² In het kader van het thema Armoedebestrijding uit het programmakkoord 2006-2010 hebben de gemeente Amsterdam en de Voedselbank zich gezamenlijk ten doel gesteld alle klanten een persoonsgericht hulpverleningsaanbod te doen. In 2007 en 2008 hebben alle klanten van de Voedselbank zo'n persoonsgericht aanbod ontvangen.²³ Naast de Voedselbank Amsterdam is in Geuzenveld-Slotermeer de Voedselbox actief. De Voedselbox koopt voedsel in bij winkels en verstrekt maandelijks een voedselpakket met lang houdbare artikelen. In oktober 2008 verstrekte de Voedselbox negentig pakketten per maand.²⁴

Bezit duurzame goederen

Autobezit iets gestegen

Het aantal auto's in de stad is tussen 2006 en 2007 toegenomen. Op 1 januari 2006 hadden de Amsterdammers met elkaar 213.621 personenauto's, een jaar later waren dit er al 215.613, een stijging van 1%.²⁵ Het aandeel Amsterdammers van 18 jaar dat beschikt over een eigen auto is ook iets toegenomen, van 57% in 2006 naar 59% in 2008.

Amsterdammers van Turkse herkomst (71%) hebben relatief vaak een eigen auto. Jongeren (tot 25 jaar) en ouderen (75-plus) hebben minder vaak dan anderen een auto. Amsterdammers tussen de 35 en 45 jaar bezitten het vaakst een auto (65%). Alleenstaanden en eenoudergezinnen hebben minder vaak een auto dan (echt)paren met of zonder kinderen. Het inkomen van een huishouden is sterk van invloed op het hebben van een auto. Van de huishoudens met een inkomen van minder dan 700 euro netto per maand heeft 23% een auto, van de huishoudens met een inkomen boven de 3.200 euro is dit 80%.

Naast geld en de samenstelling van het huishoudens spelen parkeermogelijkheden ook een rol bij autobezit: in de stad is het hebben van een auto vaak lastig in verband met een gebrek aan parkeerruimte. De invloed van dergelijke factoren zien we terug in verschillen in autobezit tussen stadsdelen en woonmilieus. In Amsterdam-Noord en de westelijke stadsdelen buiten de ring A10 hebben relatief veel mensen een auto, terwijl het autobezit in Centrum en Westerpark relatief laag is. Dergelijke verschillen zien we ook terug in de woonmilieus: met veel autobezit in *dorp* en *Amsterdamse suburb* en de nieuwbouwmilieus en relatief weinig autobezit in *centrum* en *centrumrand* en *verbinding* (een woonmilieu met veel corporatiewoningen en eenpersoonshuishoudens).

Woningbezit

Het aantal Amsterdammers dat een koopwoning bezit stijgt. In 2005 bestond 24% van de woningvoorraad in Amsterdam uit koopwoningen, in 2007 27%.²⁶ Zie voor een verdere toelichting hoofdstuk 2. Net als voorgaande jaren blijkt het inkomen de meest bepalende factor te zijn voor woningbezit. Amsterdammers van autochtone en van Surinaamse herkomst hebben het vaakst een eigen huis. Amsterdammers van Turkse of Marokkaanse herkomst zijn beduidend minder vaak woningeigenaar, bijna de helft minder vaak dan autochtonen en Surinamers. Hun aandeel is ten opzichte van 2006 ook nauwelijks veranderd. In voorgaande jaren steeg dat aandeel nog sterk.

Duurzame huishoudelijke goederen

Het bezit van duurzame huishoudelijke goederen is een indicatie voor het welvaartsniveau. Een vaatwasmachine is in 2008 in 45% van de huishoudens aanwezig, een stijging ten opzichte van 2006, toen 40% van de huishoudens aangaf een vaatwasser te hebben. Tussen 2000 (29%) en 2004 (36%) steeg het aantal huishoudens met een vaatwasser eveneens. Acht van de tien huishoudens beschikten in 2008 over een magnetron. Dat aantal is sinds de vorige rapportage vrijwel niet veranderd (80% in 2006, 81% in 2008).

In 2008 is het bezit van (een combinatie van) deze artikelen iets hoger dan in 2006 en 2004: men beschikt iets vaker over één van beide of beide goederen. 13% heeft beide goederen niet, dit was 15% in 2006 en 19% in 2004. 43% heeft één van beide artikelen in huis (46% in 2006 en 49% in 2004) en 40% beide

(36% in 2006 en 32% in 2004). In 2000 en 2002 gaf slechts een kwart van de respondenten aan dat zij beide apparaten hadden.

De hoogte van het inkomen is sterk van invloed op de aanwezigheid van duurzame huishoudelijke goederen: van de mensen met een laag inkomen (€ 700) heeft 21% magnetron noch vaatwasser en heeft slechts 17% beide apparaten. Van de mensen met de hoogste inkomens (meer dan € 3.200) heeft 66% beide apparaten en 4% geen van beide.

Amsterdammers van Marokkaanse herkomst hebben vaker dan andere Amsterdammers geen vaatwasser en geen magnetron in huis (23%, tegenover gemiddeld 13%). Huishoudens met kinderen hebben relatief vaak een magnetron of een vaatwasser, alleenstaanden hebben deze goederen juist relatief weinig.

Stijging aantal computers

Het percentage huishoudens met een DVD-speler in huis is weer gestegen: in 2004 had 59% een DVD-speler, in 2006 78% en inmiddels heeft 82% van de Amsterdammers zo'n apparaat. Gezinnen met kinderen hebben vaker een DVD-speler dan gezinnen zonder kinderen. Lagere inkomens hebben iets minder vaak de beschikking over een DVD-speler dan hogere inkomens. Van de mensen met een inkomen onder de 700 euro heeft twee derde de beschikking over een DVD-speler.

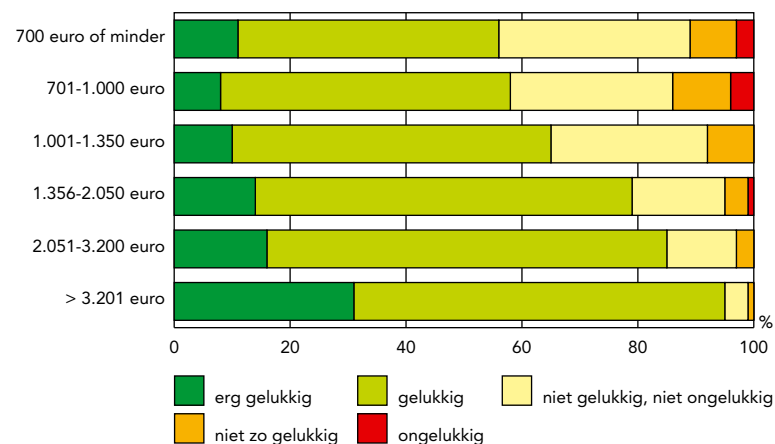
In ruim acht van de tien huishoudens is in 2008 een computer aanwezig (82%). Dit is een kleine stijging ten opzichte van 2006 (77%). Vooral tussen 2000 (59%) en 2004 (71%) is het aantal huishoudens met een computer sterk toegenomen. Amsterdammers van Marokkaanse herkomst (76%) of de groep overig niet-westerse herkomst (75%) hebben minder vaak de beschikking over een computer dan andere Amsterdammers (82%). Ten opzichte van twee jaar geleden is het aandeel Amsterdammers van Marokkaanse herkomst met een computer wel sterk gestegen (2006: 65%). Ook Amsterdammers met een laag opleidingsniveau en/of een laag inkomen (minder dan € 1000) hebben minder vaak dan anderen een computer thuis (76% resp. 62%). Van de huishoudens met kinderen heeft 91% een computer.

Relatie met geluk en leefsituatiescore

Maakt geld gelukkig?

Geluk en welvaart hangen sterk met elkaar samen. Amsterdammers die aangeven erg gelukkig te zijn geven hun financiële situatie gemiddeld een rapportcijfer van 7,7, terwijl Amsterdammers die aangeven niet gelukkig (maar ook niet ongelukkig) te zijn gemiddeld een 5,5 geven. Ongelukkige Amsterdammers geven maar een 3,5 als ze hun financiële situatie een rapportcijfer moeten geven. Vertrouwen in de toekomst zorgt eveneens voor meer tevredenheid met de eigen financiële situatie en het inkomen is sterk van invloed. Amsterdammers die zeer moeilijk rond kunnen komen zijn vaker

Afb. 7.22 Ervaren geluk naar inkomen, 2008 (procenten)

ongelukkig dan stadgenoten die net of gemakkelijk kunnen rondkomen. Verder geldt: hoe hoger het inkomen hoe meer Amsterdammers zich gelukkig voelen (zie afb. 7.22).

In december 2008 is in de Metropoolregio Amsterdam een onderzoek gehouden naar geluk in relatie tot ervaren welvaart. Hieruit kwam naar voren dat geluk voor een groot deel kan worden verklaard door tevredenheid met de aspecten gezondheid, vrienden en kennissen, de woning, financiële middelen, werk, de Nederlandse samenleving en de maatschappelijke positie. Geld maakt volgens 52% van de inwoners van de Metropoolregio gelukkig. Hoe hoger het inkomen van een persoon, des te vaker men van mening is dat geld gelukkig maakt. Maar als aan mensen wordt gevraagd wat hen gelukkiger zou kunnen maken, dan zijn het vooral de mensen met een laag tot middeninkomen die denken dat zij van meer geld gelukkig worden. Meer vrije tijd is voor de hogere inkomens de belangrijkste factor die het geluk zou kunnen vergroten. Mensen zonder partner noemen het vinden van een partner vaak als iets wat hun geluk zou vergroten. Ouderen zouden zich met een betere gezondheid gelukkiger voelen.²⁷

Leefsituatiescore stijgt met het inkomen

Het algemene niveau van participatie en het algehele welzijn, zoals gemeten in de leefsituatie-index (zie hoofdstuk 1) blijkt net als andere jaren sterk met het inkomensniveau samen te hangen. Hoe hoger het inkomen des te hoger de score. Met name mensen

Afb. 7.23 Leefsituatiescore en rondkomen, 2004, 2006 en 2008

	2004	2006	2008
zeer moeilijk	87	89	88
moeilijk	95	92	93
eerder moeilijk	100	99	99
eerder gemakkelijk	101	104	105
gemakkelijk	105	105	107
zeer gemakkelijk	111	111	112
gemiddeld	100	100	102

uit de hoogste inkomensklassen ($> \text{€ } 2.050$) scoren bovengemiddeld.

Tussen 2006 en 2008 is vooral de leefsituatiescore van de laagste inkomensgroep ($< \text{€ } 700$) toegenomen. Voor deze groep was tussen 2004 en 2006 nog een sterke daling te zien. De leefsituatiescore van hogere inkomensgroepen is door de jaren heen vrijwel gelijk gebleven.

Ook moeite hebben met rondkomen blijkt invloed te hebben op de leefsituatiescore: hoe makkelijker met rondkomt, hoe hoger de score (zie afb. 7.23). Vooral mensen die (zeer) moeilijk kunnen rondkomen scoren onder het gemiddelde. Deze groep hangt sterk samen met de lage inkomens, maar komt daar niet volledig mee overeen. Mensen met schulden hebben een wat lagere leefsituatiescore dan mensen zonder schulden.

Noten

- 1 Gemiddeld besteedbaar inkomen van personen met 52 weken inkomen.
- 2 Bron: O+S. *De sociale liftfunctie van Amsterdam. Scan van de dynamiek in de stad*. 2007.
- 3 De Gini-coëfficiënt ligt tussen de nul en de één. Nul staat voor perfecte gelijkheid, iedereen heeft evenveel inkomen en Een staat voor perfecte ongelijkheid, één persoon heeft alles de rest heeft niets. Hoe dichter de Gini-coëfficiënt bij de nul ligt des te gelijkjer is de inkomensverdeling. De ondergrens van de Theil-coëfficiënt is eveneens nul. De bovengrens wordt bepaald door (het logaritme van) het aantal waarnemingen. De Theil-coëfficiënt is gevoeliger in de staarten van de inkomensverdeling. De Gini-coëfficiënt is vooral gevoelig voor veranderingen in het midden van de verdeling. Deze maten worden dan ook vaak als aanvulling op elkaar gebruikt.
- 4 DWI: Dienst Werk en Inkomen.
- 5 Bron: CBS webbericht. *Ruim 300 duizend sociale uitkeringen minder in drie jaar tijd*. Juli 2008.
- 6 Bron: Stichting Atlas voor Gemeenten. *Atlas voor Gemeenten 2008*. 2008.
- 7 Bron: CBS webbericht. *Bijstand stijgt na vier jaar daling*. 28 mei 2009.
- 8 Bron: O+S. *Amsterdamse Armoedemonitor*, nummer 11. Augustus 2008.
- 9 Dit minimum is vastgesteld op een netto jaar-inkomen van 10.181 euro voor alleenstaanden en 14.540 euro voor samenwonenden.
- 10 Bij het ter perse gaan van deze rapportage waren de cijfers over 2008 nog niet openbaar. Zie: *Amsterdamse Armoedemonitor 12*. Oktober 2009.
- 11 DIA: Dynamisch Inkomensbestand Amsterdam.
- 12 Bron: CBS Statline. *Inkomensbeoordeling van huishoudens*. Den Haag/Heerlen, 2008.
- 13 Bron: idem.
- 14 Bron: SCP. *Sociale Uitsluiting in Nederland*. Den Haag, 2004.
- 15 Bron: H. van Kippersluis, E. van Doorslaer en T. van Ourti. *Inkomen alleen maakt niet gezond*. In: *Economisch Statistische Berichten*, jaargang 94. 9 januari 2009.
- 16 De vraag die gesteld werd luidde: "Heeft u schulden? Het gaat hierbij zowel om schulden/lopende leningen bij instellingen (bijv. huur-achterstand), als ook bij vrienden, familie e.d. Het gaat hierbij niet om de normale hypotheeklasten, wel om achterstanden daarin."
- 17 Bron: KWIZ. *Uitvoeringsmonitor Schuldhelpverlening Amsterdam*. Rapportages over 2005, 2006, 2007 en 2008. Dit is de bron voor deze paragraaf over schuldhelpverlening, tenzij anders wordt vermeld.
- 18 Bron: www.nu.nl. *Meer mensen melden zich bij schuldhelpverlening*. ANP-bericht 18 maart 2009. De NVVK is een landelijke vereniging voor schuldhelpverlening en sociaal bankieren. Zij behartigt de belangen van de aangesloten leden op het terrein van kredietverlening aan particulieren, schuldhelpverlening en budget-beheer. Ze treedt op als intermediair tussen de leden en de publieke en private instellingen. Van de NVVK zijn in maart 2009 75 organisaties lid.
- 19 Bron: Gemeente Amsterdam. *Uitvoering in beeld*. Uitvoeringsmonitor concern financiën.
- 20 Bron: Gemeente Amsterdam. *Voortgangsrapportage Voedselbank Amsterdam*. Najaar 2008.
- 21 Bron: idem.
- 22 *MUG Magazine*. Maart 2009, p. 3.
- 23 Bron: Gemeente Amsterdam. *Uitvoering in Beeld*. 2008.
- 24 Bron: Gemeente Amsterdam. *Voortgangsrapportage Voedselbank Amsterdam*. Najaar 2008.
- 25 Bron: CBS.
- 26 Bron: W. Teunne, L. Uittenbogaard, K. Dignum en A. de Zeeuw. *Wonen in Amsterdam 2007, Stand van Zaken*. AFWC, Dienst Wonen. 2008.
- 27 Bron: O+S. *Metropoolregio Amsterdam 2008: Arm en rijk in beeld*. Maart 2008.

8

Maatschappelijke participatie

Amsterdammers nemen op diverse manieren deel aan de maatschappij, bijvoorbeeld door werk of opleiding. Ook zijn Amsterdammers op veel manieren maatschappelijk actief: ze zijn lid van verenigingen, actief als vrijwilliger of helpen een bekende (informele hulp). De meeste Amsterdammers onderhouden zo hun sociale contacten, maar er zijn ook Amsterdammers die het gevoel hebben dat ze in een sociaal isolement leven en dat ze bij niemand terechtkunnen. Een ander thema in dit hoofdstuk is de maatschappelijke integratie van allochtone Amsterdammers en de interactie tussen herkomstgroepen.

Kernpunten

- Het aantal Amsterdammers dat tenminste één keer per maand actief deelneemt aan activiteiten van een of meer verenigingen is iets afgenomen (van 33% in 2000 naar 28% in 2008).
- Een derde van de Amsterdammers doet vrijwilligerswerk. Dit aandeel is sinds 2000 redelijk constant.
- Ruim vier van de tien Amsterdammers gaven het afgelopen jaar informele hulp, ongeveer evenveel als in 2006. Na een stijging van de informele hulp vanaf 2000 tot 2004 lijkt die hulp nu stabiel.
- De verwantschap met een godsdienst of religieuze dan wel levensbeschouwelijke stroming is sinds 2000 nauwelijks veranderd: ongeveer vier van de tien Amsterdammers voelen zich verwant. Ook de frequentie van kerk- en moskeebezoek veranderde niet.
- Acht van de tien Amsterdammers hebben minimaal een keer per week contact met familieleden en hetzelfde geldt voor het contact met vrienden.
- Ruim de helft van de Amsterdammers (55%) heeft tenminste een keer per week contact met de burens en drie van de tien met buurtbewoners.
- Amsterdammers die zelden of nooit contact hebben met hun familie en vrienden hebben gemiddeld een slechtere leefsituatie dan de overige Amsterdammers.
- Het aandeel Amsterdammers dat zich in sterkere mate geïsoleerd voelt neemt sinds 2000 geleidelijk af.
- Zeven van de tien Amsterdammers hebben soms tot vaak contact met mensen uit andere bevolkingsgroepen.
- Het aandeel Marokkanen dat vindt dat de positie van de eigen bevolkingsgroep is verbeterd, is gestegen (van 18% in 2006 naar 33% in 2008).
- De eerste generatie allochtonen is positiever over hun positie dan de tweede generatie (29% resp. 17% ziet verbetering).
- Vergeleken met 2006 zegt in 2008 een kleiner deel van de Marokkanen zich soms of vaak gediscrimineerd te voelen (van 59% naar 38%).
- Vier van de tien allochtone Amsterdammers (37%) hebben moeite met de Nederlandse taal (2006: 40%). Het algehele beeld wijkt hiermee niet af van 2006, toen nog een duidelijke vooruitgang ten opzicht van 2004 werd geconstateerd.
- Van de inburgeringsplichtigen in Amsterdam hebben er naar schatting 8.000 een cursus afgerond en 34.000 nog niet. Jaarlijks worden ruim 2.000 trajecten afgerond.

Dit hoofdstuk bespreekt de maatschappelijke participatie van Amsterdammers. De belangrijkste thema's die in dit hoofdstuk zijn de deelname aan het verenigingsleven en vrijwilligerswerk, de mate waarin Amsterdammers zich verbonden voelen met religie, sociale contacten en sociaal isolement, en de maatschappelijke integratie van de verschillende herkomstgroepen.

Drie van de tien Amsterdammers actief in vereniging of organisatie

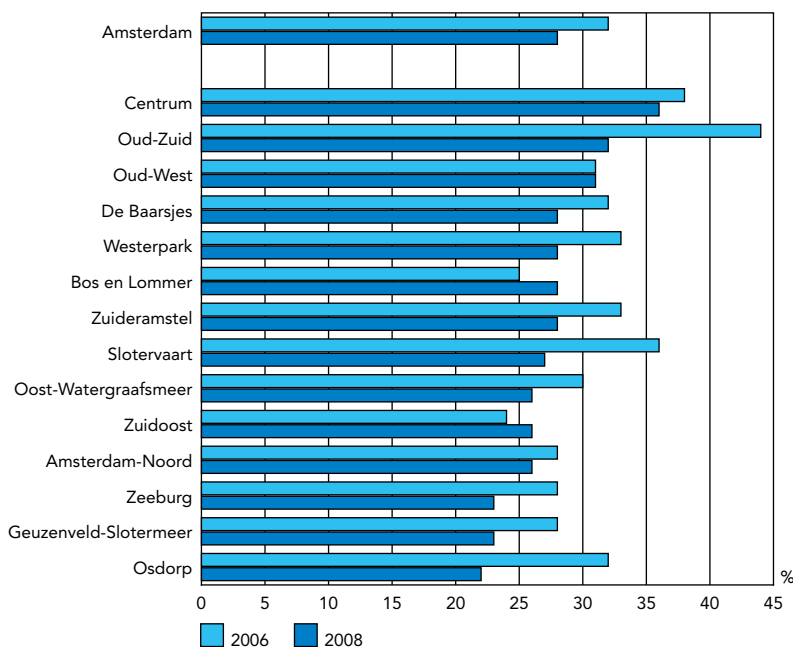
Amsterdammers besteden hun vrije tijd op uiteenlopende manieren. Zo blijkt 53% van de Amsterdammers lid te zijn van minimaal één organisatie of vereniging (zie hoofdstuk 9). Dit betreft bijvoorbeeld sport-, zang- en toneelverenigingen of organisaties met maatschappelijke doelen zoals dierenbescherming of opkomen voor mensenrechten. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het actief lidmaatschap van dit soort verenigingen en organisaties.

Het aantal Amsterdammers dat tenminste één keer per maand actief deelneemt aan activiteiten van een of meer verenigingen is afgenomen van 33% in 2000, 30% in 2002 en 32% in 2004 en 2006 naar 28% in 2008. Landelijk was in 2007 met 46% een groter deel van de bevolking tenminste een keer per maand actief in verenigingen. In heel Nederland ligt het percentage van de bevolking dat actief is in verenigingen lager naarmate een gebied meer verstedelijkt is, zoals Amsterdam.¹

Jongeren (18 t/m 24 jaar) zijn relatief actief in verenigingen: 34% doet minimaal één keer per maand mee met een activiteit. Meer autochtone en westerse allochtone jongeren dan niet-westerse allochtone jongeren zijn actief (46% resp. 23%). 75-plussers zijn minder actief (23%).

Van de studenten is 40% actief, een bovengemiddeld percentage. Hoe hoger Amsterdammers zijn opgeleid, hoe actiever ze zijn. Zo is van de hoger opgeleiden

Afb. 8.1 Tenminste één keer per maand actief in vereniging of organisatie per stadsdeel, 2006 en 2008 (procenten)

37% actief en van de ongeschoolden 14%.

Ook inkomen speelt een rol: hoe hoger het inkomen hoe actiever. Allochtonen zijn minder actief in verenigingen dan autochtonen (21% resp. 33%). Vooral Marokkaanse Amsterdammers zijn minder actief (15%). Allochtonen van de tweede generatie zijn actiever dan allochtonen van de eerste generatie (27% resp. 18%).

Actief lidmaatschap van verenigingen en organisaties per woongebied

In afbeelding 8.1 staat het actief lidmaatschap per stadsdeel weergegeven. In 2008 zijn in stadsdeel Centrum relatief de meeste bewoners actief (36%), in Osdorp (22%), Geuzenveld-Slotermeer en Zeeburg (23%) de minste bewoners. Een woonmilieu (zie hoofdstuk 2) met relatief veel in een vereniging of organisatie actieve bewoners is *dorp en Amsterdamse suburb* (37%), terwijl in het milieu *transitie* (21%), relatief weinig bewoners actief zijn.

Een derde van de Amsterdammers is actief als vrijwilliger

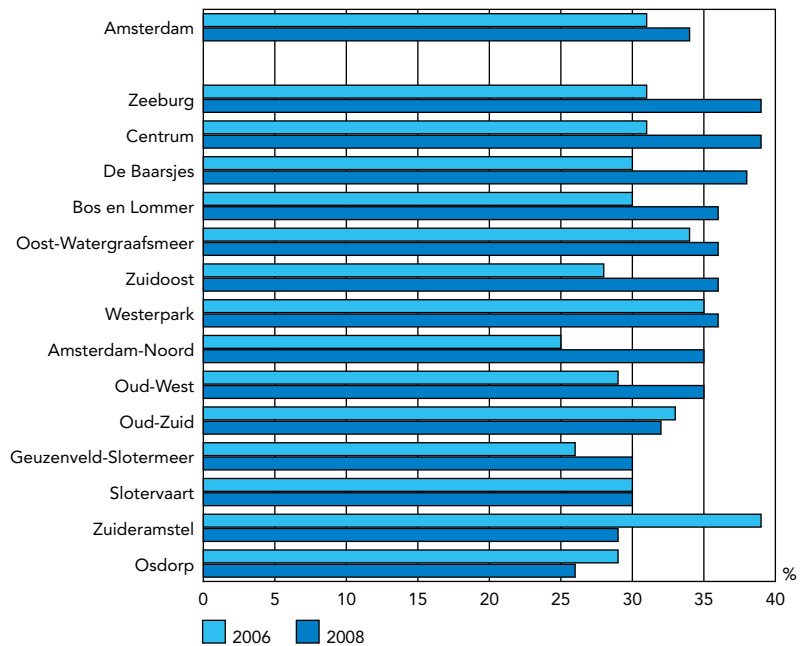
Een derde van de Amsterdammers (34%) doet onbetaald vrijwilligerswerk (2006: 31%, 2004: 35%, 2002: 30%, 2000: 32%). Een vijfde (19%) is vrijwilliger bij één organisatie en 16% bij twee of meer organisaties. Op basis van cijfers uit 2007 valt te concluderen dat in heel Nederland het percentage van de bevolking dat actief is als vrijwilliger met 44% hoger ligt dan in Amsterdam.² Dit is in lijn met het feit dat het percentage lager ligt naarmate een gebied meer verstedelijkt is, lopend van 53% in niet-verstedelijkt gebied tot 39% in zeer sterk verstedelijkt gebied.³ In Utrecht was in 2007 37% van de bevolking als vrijwilliger actief⁴ en in Rotterdam 31%.⁵ In Den Haag is maar 19% van de bevolking actief als vrijwilliger.⁶ De vraagstellingen in deze onderzoeken zijn echter niet precies hetzelfde, waardoor de cijfers niet geheel vergelijkbaar zijn. Het aantal Amsterdammers dat vrijwilligerswerk doet ligt sinds 2000 op ongeveer een derde van de bevolking.

Amsterdammers van middelbare leeftijd (35 t/m 54 jaar) zijn vaker vrijwilliger (38%) dan 55-plussers (34%) en 18 t/m 34-jarigen (31%). Hoe hoger men is opgeleid, hoe meer vrijwilligerswerk men doet. Zo zijn vier van de tien hoger opgeleiden (40%) vrijwilliger, tegen 35% van de middelbaar opgeleiden en 32% van de lager opgeleiden. Van de ongeschoolden is een kwart (24%) actief als vrijwilliger. Dit effect is ook terug te zien in landelijke cijfers.⁷ Relatief veel Amsterdammers die (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt zijn verrichten vrijwilligerswerk: 43%.

Amsterdammers met een netto maandinkomen van meer dan 1.350 euro zijn vaker vrijwilliger dan Amsterdammers met een lager inkomen (39% resp. 32%).

In huishoudens met twee volwassenen zonder kinderen doet men minder vaak dan gemiddeld vrijwilligerswerk (30%), in eenoudergezinnen vaker dan

Afb. 8.2 Deelname aan vrijwilligerswerk per stadsdeel, 2006 en 2008 (procenten)

gemiddeld (40%). Autochtone Amsterdammers zijn vaker vrijwilliger dan allochtone (37% resp. 31%). Net als in 2006 doen Amsterdammers het meeste vrijwilligerswerk voor de school of crèche van hun kinderen (9%), gevolgd door hulp aan burens en ouderen of gehandicapten (8%) en voor de sportvereniging.

Vrijwilligerswerk per woongebied

In afbeelding 8.2 is voor elk stadsdeel weergegeven welk deel van de bevolking actief is als vrijwilliger. Het stadsdeel met de minste vrijwilligers is Osdorp (26%). De stadsdelen met de meeste vrijwilligers zijn Zeeburg, Centrum en De Baarsjes. De grootste afname vond plaats in Zuideramstel. In 2006 stond dit stadsdeel nog bovenaan met 39%, in 2008 geeft 29% aan vrijwilligerswerk te doen. Het woonmilieu *dorp en Amsterdamse suburb* (46%) heeft het grootste aandeel bewoners dat als vrijwilliger actief is, het woonmilieu *transitie* heeft de minste vrijwilligers (30%).

Bijna helft Amsterdammers verleent informele hulp

Boodschappen doen voor zieke burens, oppassen of de hond uitlaten: veel Amsterdammers verlenen wel eens zogenaamde informele hulp. Om precies te zijn verleende 44% van de Amsterdammers de afgelopen twaalf maanden soms tot vaak informele hulp, evenveel als in 2006 (45%). Na een stijging van de informele hulp vanaf 2000 (36%) tot 2004 (42%) lijkt de informele hulp nu stabiel (zie afb. 8.3). Wel valt op dat het aandeel Amsterdammers dat zegt nooit informele hulp te geven is afgenomen van 43% in 2006 naar 38% in 2008, wat terug te zien is in een stijging van het aantal Amsterdammers dat zelden informele hulp geeft (17%; 2006: 11%).

Afb. 8.3 Regelmaat waarmee Amsterdammers informele hulp bieden, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008 (procenten)

	2000	2002	2004	2006	2008
vaak	14	12	14	15	16
soms	22	21	28	29	28
zelden	11	11	13	11	17
nooit	50	55	44	43	38
weet niet, geen antwoord	3	2	1	2	1

De helft van de Amsterdamse vrouwen (51%) geeft soms tot vaak informele hulp, tegen 38% van de mannen. Het aandeel dat aangeeft informele hulp te verlenen neemt toe met het opleidingsniveau. Eenzelfde verband is te zien bij het inkomen van Amsterdammers: hoe hoger het inkomen, hoe vaker men aangeeft wel eens informele hulp te verlenen. De helft van de zelfstandigen en freelancers (51%) en huismannen en -vrouwen (52%) verleent soms tot vaak informele hulp, waarmee deze groepen oververtegenwoordigd zijn. Alleenstaanden verlenen minder vaak informele hulp, volwassenen in een-oudergezinnen juist vaker.

Allochtonen van de eerste generatie verlenen minder vaak informele hulp dan allochtonen van de tweede generatie en autochtone Amsterdammers. In 2006 hadden Amsterdammers die soms tot vaak informele hulp verlenen gemiddeld een duidelijk betere levenssituatie (leefsituatiescore 103) dan Amsterdammers die dit zelden of nooit doen (99; zie voor een uitleg van deze index hoofdstuk 1). In 2008 is dit verschil beduidend kleiner (103 resp. 102).

Hoe ouder, hoe meer verwant met religie

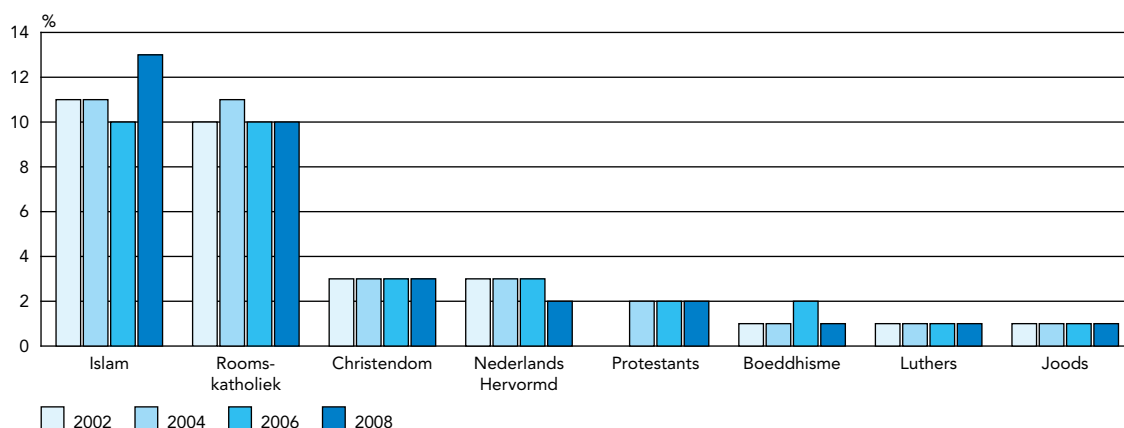
De verwantschap met een godsdienst of religieuze of levensbeschouwelijke stroming is sinds 2000, het jaar van de eerste De Staat van de Stad, nauwelijks veranderd: ongeveer vier van de tien Amsterdammers (41%) voelen zich ergens mee verbonden. 13% voelt zich verbonden met de islam, 10% met het rooms-

katholicisme. Deze cijfers zijn vergelijkbaar met de gegevens uit de Burgermonitor 2008.

Groepen Amsterdammers voelen zich in verschillende mate verwant met een religie. Zo voelen vrouwen meer verwantschap dan mannen (44% tegen 38%) en neemt de verwantschap toe met de leeftijd. Vooral de 75-plussers voelen zich verwant (51%).

Hoe hoger Amsterdammers zijn opgeleid, hoe minder zij zich verwant voelen met een religie. Van de ongeschoolde Amsterdammers voelt de helft (51%) zich verwant, van de lager opgeleiden 46% en van de middelbaar en hoger opgeleiden 38% respectievelijk 32%. Van de Amsterdammers met een eigen bedrijf of praktijk voelt een kwart (26%) zich verbonden, van de (gedeeltelijk) arbeidsongeschikten 58%. Zowel Amsterdammers met een lager inkomen (tot € 700) als met een hoger inkomen (meer dan € 2.050) voelen minder verwantschap dan Amsterdammers met een inkomen ergens tussen de 700 en 2.050 euro. Zeven van de tien niet-westerse allochtonen (71%) voelen zich verbonden tegen 28% van de autochtonen en westerse allochtonen. Vooral Marokkaanse en Turkse Amsterdammers zijn gelovig (88% respectievelijk 85%).

Eén op de tien Amsterdammers (9%) gaat tenminste één keer per week naar de kerk, moskee of naar een godsdienstige bijeenkomst; dit betreft een kwart (24%) van de gelovige Amsterdammers. De helft van de gelovige Amsterdammers (48%) gaat zelden of nooit. Van de rooms-katholieken gaat 12% tenminste één keer per week naar de kerk, van de moslims gaat

Afb. 8.4 Amsterdammers die zich verwant voelen met een godsdienst, religieuze of levensbeschouwelijke stroming, 2002, 2004, 2006 en 2008 (procenten)

40% tenminste één keer per week naar de moskee. De cijfers over kerkbezoek in 2008 komen overeen met de cijfers uit 2002: het kerk- of moskeebezoek is dus niet afgenomen in Amsterdam. Volgens het CBS nam landelijk gezien dit bezoek wel af in de periode 1998-2008, maar niet in de grote steden.⁸

Het woonmilieu waar veruit de meeste bewoners zich verwant voelen met een religie is *transitie* (62%). Het nieuwbouwmilieu *water en groen* (zoals Oostelijk havengebied en een deel van IJburg) kent het kleinste aantal bewoners dat zich ergens mee verbonden voelt (18%), gevolgd door *centrum en centrumrand* (26%) en het nieuwbouwmilieu *transformatie* (32%, bijv. De Aker, Nieuw Sloten).

De top 3 van stadsdelen met de meeste religieuze bewoners bestaat uit Zuidoost (59%), Bos en Lommer (56%) en Geuzenveld-Slotermeer (54%). In stadsdeel Centrum voelt een kwart (27%) zich verwant met een religie, het kleinste aandeel van alle stadsdelen (zie afb. 8.5).

Net als in 2006 hebben Amsterdammers die zich niet verwant voelen met een godsdienst dan wel een religieuze of levensbeschouwelijke stroming gemiddeld een betere leefsituatie (leefsituatiescore 105) dan Amsterdammers die religieus zijn (99). Het absolute verschil in leefsituatiescore is gelijk gebleven. Amsterdammers die zich verwant voelen met de islam hebben met een leefsituatiescore van 95 een duidelijk lager welzijnsniveau dan gemiddeld.

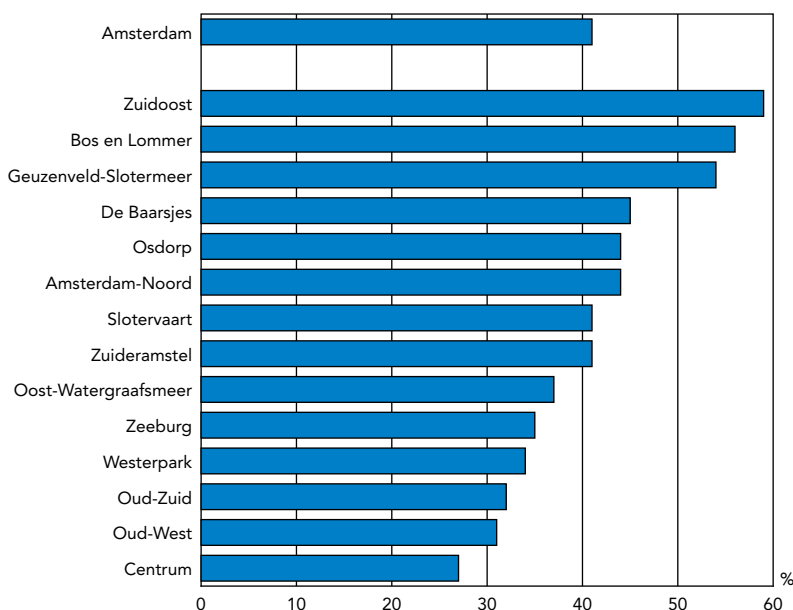
Acht van de tien hebben regelmatig contact met familie en vrienden

Hoe vaak hebben Amsterdammers contact met familie, vrienden, burens en overige buurtbewoners? De cijfers wijken nauwelijks af van 2006. Acht van de tien Amsterdammers (79%, zie afb. 8.6) hebben tenminste een keer per week contact met familieleden en hetzelfde geldt voor het contact met vrienden (78%). Landelijk heeft 88% tenminste wekelijks contact met familie (meer dan in Amsterdam) en 73% met vrienden (minder dan in Amsterdam).⁹ Meer dan de helft van de Amsterdammers (55%) heeft tenminste een keer per week contact met de burens en drie van de tien (29%) met buurtbewoners. Precies de helft van de Amsterdammers (50%) geeft aan (veel) contact te hebben met de directe burens. Zeven van de tien Amsterdammers (68%) zijn tevreden met de bevolkingssamenstelling van hun buurt en 73% heeft redelijk tot veel vertrouwen in de mensen in de buurt.

Contact met burens en buurtgenoten naar groepen Amsterdammers

Tot ongeveer het 75e levensjaar neemt het contact met burens en overige buurtbewoners geleidelijk toe, daarna licht af. Zo heeft bijvoorbeeld 43% van de 18 t/m 34-jarigen tenminste een keer per week contact met de burens, tegen 59% van de 35 t/m 54-jarigen, 65% van de 55 t/m 64-jarigen en 62% van de 75-plussers.

Afb. 8.5 Amsterdammers die zich verwant voelen met een godsdienst, religieuze of levensbeschouwelijke stroming per stadsdeel, 2008 (procenten)

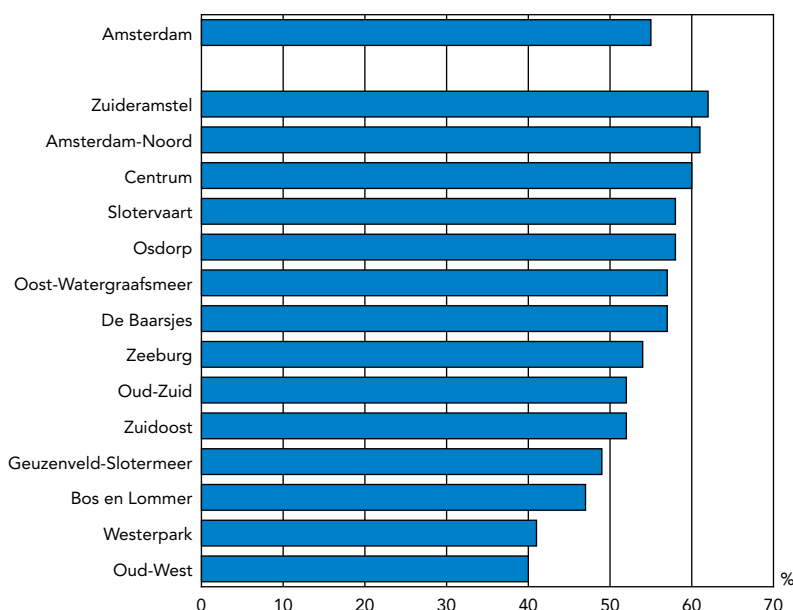
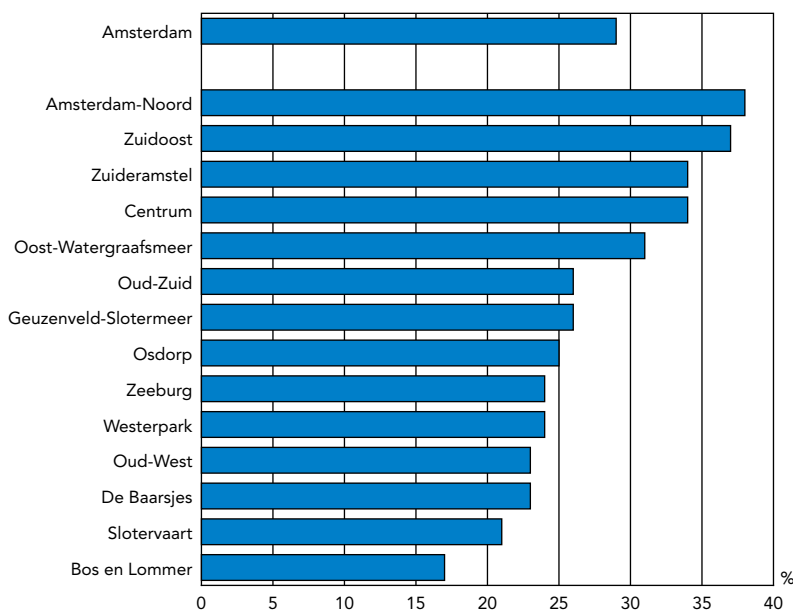
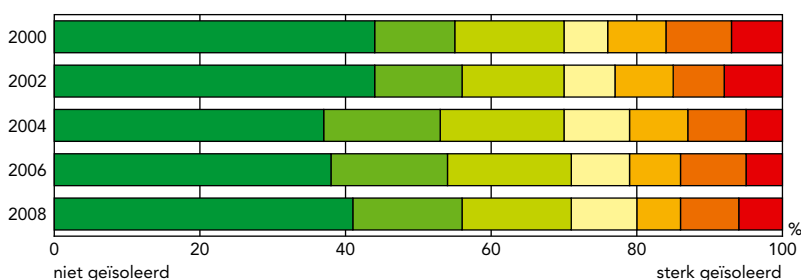
Hoe langer Amsterdammers in de stad wonen, hoe meer contact ze hebben met burens en buurtgenoten. Geboren en getogen Amsterdammers hebben iets meer contact dan Amsterdammers die elders geboren zijn. Gezinnen hebben relatief veel contact met burens (65%) en overige buurtbewoners (40%). Surinaamse Amsterdammers en overige niet-westerse allochtonen hebben relatief weinig contact met de burens (45% resp. 41%).

Contact met familie en vrienden naar bevolkingsgroepen

81% van de vrouwen in Amsterdam heeft tenminste een keer per week contact met familie, tegen 76% van de mannen. Het contact met familie en vooral vrienden neemt af met de leeftijd. Zo geeft bijvoorbeeld 82% van de 18 t/m 24-jarigen aan tenminste een keer per week contact te hebben met familie en ruim negen van de tien (93%) hebben tenminste een keer per week contact met vrienden. Voor 75-plussers liggen deze percentages op 71% respectievelijk 55%. Ongeschoolde Amsterdammers hebben minder contact met familie en vrienden (beide 62%) dan

Afb. 8.6 Mate van contact met familie, vrienden, burens en buurtgenoten, 2008 (procenten)

	familie	vrienden	burens	buurtbewoners
tenminste één keer per maand	79	78	55	29
twee keer per maand	10	10	14	12
één keer per maand	4	5	10	12
minder dan één keer per week	2	2	6	11
zelden of nooit	4	4	14	33
weet niet, geen antwoord	1	1	2	3

Afb. 8.7 Tenminste een keer per week contact met burens per stadsdeel, 2008 (procenten)**Afb. 8.8** Minstens 1x per week contact met buurtgenoten per stadsdeel, 2008 (procenten)**Afb. 8.9** Mate van sociaal isolement, 2000-, 2002, 2004, 2006 en 2008 (procenten)

gemiddeld. Ook Amsterdammers met een bijstandsuitkering hebben relatief weinig contact met familie (66%), terwijl vooral Amsterdammers met een pensioen minder dan gemiddeld contact hebben met vrienden (64%). Amsterdammers met een inkomen boven de 1.350 euro hebben meer contact met familie dan Amsterdammers met een inkomen tot 1.350 euro.

Negen van de tien scholieren en studenten (90%) hebben tenminste een keer per week contact met vrienden, duidelijk bovengemiddeld. Alleenstaanden en eenoudergezinnen hebben minder contact met familie dan samenwonenden (al dan niet met kinderen). De uit diverse herkomstgroepen samengestelde overige niet-westerse allochtonen hebben relatief weinig contact met familie (64%).

Sociale contacten per woongebied

In afbeelding 8.7 is voor elk stadsdeel weergegeven welk deel van de bevolking tenminste één keer per week contact met burens heeft. In de stadsdelen Westerpark en Oud-West hebben de bewoners het minste contact met de burens: vier van de tien minimaal een keer per week. In Zuideramstel, Amsterdam-Noord en Centrum heeft men het meest contact.

In afbeelding 8.8 is voor elk stadsdeel weergegeven welk deel van de bevolking tenminste een keer per week contact heeft met overige buurtgenoten. Het stadsdeel met het meeste contact is Amsterdam-Noord (38%), het stadsdeel met het minste Bos en Lommer (17%).

De woonmilieus *transformatie* (63%, zoals De Aker en Nieuw Sloten), *dorp en Amsterdamse suburb* (63%), *welgesteld stedelijk* (62%) en *water en groen* (zoals Oostelijk havengebied en een deel IJburg) kennen het grootste aandeel bewoners dat tenminste een keer per week contact heeft met de burens. In de nieuwbouwmilieus *moderne stad en compacte vernieuwing* (zoals de Funen en een groot deel van vernieuwing in de Bijlmer), heeft men het minst vaak wekelijks contact met burens (49%). Het woonmilieu *dorp en Amsterdamse suburb* kent veruit het grootste aandeel bewoners dat minstens één keer per week contact heeft met buurtgenoten (39%).

Sociale contacten en leefsituatie

Het hebben van weinig contact met familie en vrienden blijkt grote invloed te hebben op de leefsituatie. Amsterdammers die zelden of nooit contact hebben met hun familie (leefsituatiescore 86) en vrienden (82) hebben gemiddeld een slechtere leefsituatie dan de overige Amsterdammers.

Contact met burens en overige buurtgenoten is ook van invloed op de leefsituatie, maar deze is minder groot dan de invloed van het contact met familie en vrienden. Amsterdammers die zelden of nooit contact hebben met hun burens (leefsituatiescore 98) of overige buurtbewoners (101) hebben gemiddeld een slechtere leefsituatie dan de overige Amsterdammers.

Sociaal isolement gelijk aan 2006

Om na te gaan in hoeverre Amsterdammers zich sociaal geïsoleerd voelen zijn de respondenten in de enquête zes stellingen voorgelegd, zoals "er zijn mensen met wie ik goed kan praten" en "mijn sociale contacten zijn oppervlakkig". Dit resulteert in een sociale-isolatiescore lopend van niet-geïsoleerd tot sterk geïsoleerd. Het aandeel Amsterdammers dat zich niet-geïsoleerd voelt stijgt weer na een dip in 2004 (37%) en het aandeel dat zich in sterkere mate geïsoleerd voelt neemt sinds 2000 geleidelijk af (zie afb. 8.9).

De mate waarin men zich geïsoleerd voelt blijkt sterk samen te hangen met de hoeveelheid contact met vrienden en, in mindere mate, familie. Hoe meer contact, des te minder men zich sociaal geïsoleerd voelt. Er is ook een samenhang tussen sociale isolatie en contact met burens en overige buurtbewoners, maar deze contacten zijn minder van belang dan het contact met vrienden en familie.

Oudere Amsterdammers voelen zich meer dan gemiddeld sociaal geïsoleerd. Zo voelt slechts 14% van de 75-plussers zich helemaal niet geïsoleerd (score 18) en 25% van de 65 t/m 74-jarigen, tegen 36% gemiddeld.

Ook opleidingsniveau speelt een rol: hoe hoger men is opgeleid, hoe minder men zich sociaal geïsoleerd voelt. Van de ongeschoolden voelt 18% zich sterk geïsoleerd (score 6-13), van de lager opgeleiden 15%, van de middelbaar opgeleiden 13% en van de hoger opgeleiden 6%.

Eenzelfde relatie is terug te zien in de relatie met het inkomen: hoe hoger het inkomen, hoe minder sociaal geïsoleerd. Arbeidsongeschikten, werklozen en Amsterdammers met een bijstandsuitkering voelen zich meer dan gemiddeld sociaal geïsoleerd. Van de verschillende huishoudtypes voelen alleenstaanden zich het meest sociaal geïsoleerd (15%; score 6-13). Niet-westerse allochtonen voelen iets meer sociale isolatie dan autochtonen en westerse allochtonen. Dit betreft vooral Turks Amsterdammers (20%) en overige niet-westerse allochtonen (19%). Allochtonen van de eerste generatie voelen zich meer sociaal geïsoleerd dan allochtonen van tweede generatie.

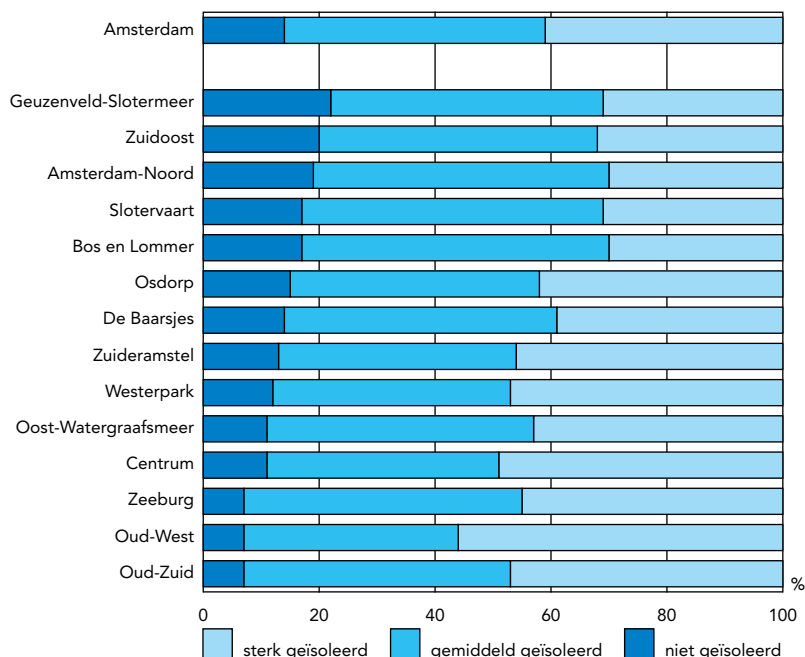
Sociaal isolement per stadsdeel

In afbeelding 8.10 is voor elk stadsdeel weergegeven welk deel van de bevolking zich sociaal geïsoleerd voelt. Het stadsdeel met het grootste aantal sterk sociaal geïsoleerde bewoners is Geuzenveld-Slotermeer (22%), gevolgd door Zuidoost (20%) en Amsterdam-Noord (19%). De stadsdelen met het kleinste aantal sterk sociaal geïsoleerde bewoners zijn Oud-Zuid, Oud-West en Zeeburg (7%).

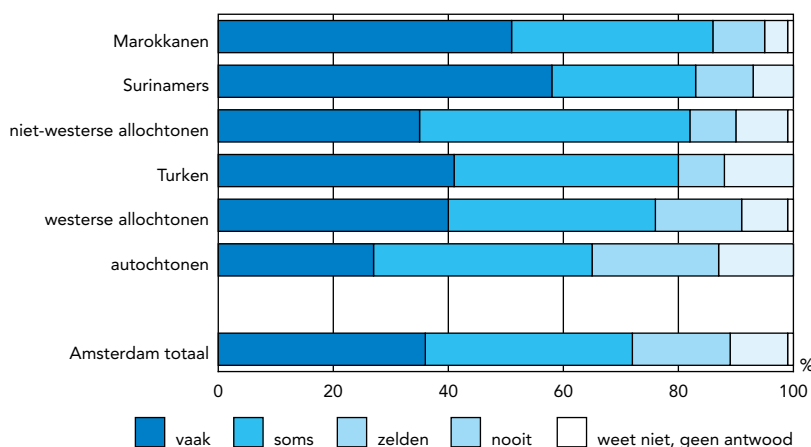
Contacten tussen bevolkingsgroepen

Zeven van de tien Amsterdammers (72%) hebben soms tot vaak contact met mensen uit andere bevolkingsgroepen. Autochtone Amsterdammers hebben minder contact met andere bevolkingsgroepen (65%

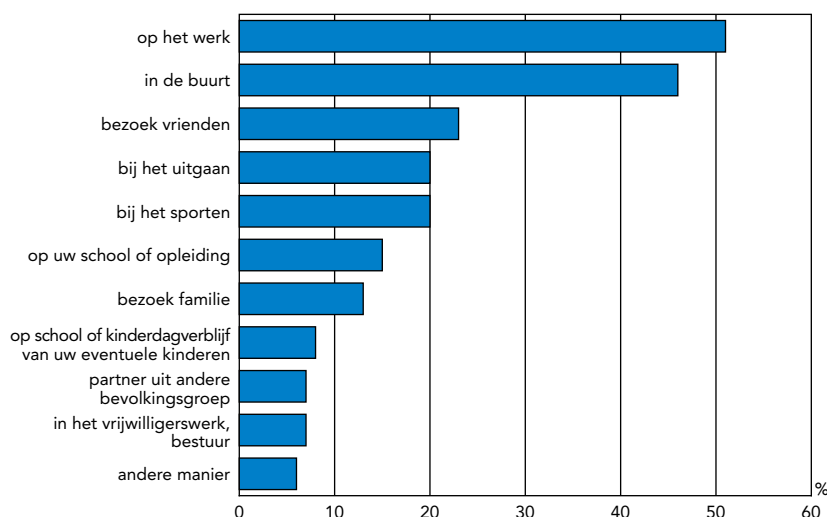
Afb. 8.10 Sociaal isolement per stadsdeel, 2008 (procenten)

Afb. 8.11 Contact met andere bevolkingsgroepen per herkomstgroep, 2008 (procenten)

Afb. 8.12 Locatie contact met andere bevolkingsgroepen, 2008 (procenten; meer dan één antwoord mogelijk)

soms/vaak) dan westerse allochtonen (77%) en niet-westerse allochtonen (83%).

Ook leeftijd is van belang. Hoe ouder Amsterdammers zijn hoe meer contact ze hebben met andere bevolkingsgroepen. Zo heeft van de 55-plussers 59% soms tot vaak contact tegen 77% van de 18 t/m 54-jarigen.

Daarnaast speelt opleiding een rol. Middelbaar en hoger opgeleiden hebben meer contact (77%) dan lager opgeleide Amsterdammers (65%). Gezinnen hebben meer contact met mensen uit andere bevolkingsgroepen dan huishoudens zonder kinderen (81% resp. 67%). Dit heeft wellicht te maken met het feit dat ouders bijvoorbeeld via de school van hun kinderen in contact komen met andere bevolkingsgroepen.

Amsterdammers hebben voornamelijk contact met andere bevolkingsgroepen op het werk (51% van alle Amsterdammers) en in de buurt (46%, zie afb. 8.12).

Maatschappelijke integratie herkomstgroepen

Wanneer is een bepaalde groep geïntegreerd in de maatschappij? Wanneer is de integratie geslaagd? Wat valt er eigenlijk allemaal onder het begrip integratie? Net als in 2006 wordt in Amsterdam voor het begrip integratie de definitie van de commissie-Blok gebruikt: "Een persoon of groep is geïntegreerd in de Nederlandse samenleving wanneer er sprake is van een gelijke juridische positie, gelijkwaardige deelname op sociaal-economisch terrein, kennis van de Nederlandse taal en wanneer gangbare waarden, normen en gedragspatronen worden gerespecteerd."¹⁰ De integratie van verschillende groepen in de maatschappij bestaat uit het overbruggen van sociaaleconomische en culturele verschillen. Het CBS benadrukt in haar Jaarrapport Integratie 2008 dat succesvol integratiebeleid niet alleen moet inzetten op verbetering van de sociaaleconomische positie, maar ook op sociale integratie en de toenadering tussen verschillende bevolkingsgroepen.¹¹

In de verschillende hoofdstukken van deze rapportage komt integratie op verschillende gebieden aan de orde, zoals onderwijs en inkomen en arbeid. In dit hoofdstuk komt allereerst de deelname aan integratie- en taalcursussen aan de orde. Daarnaast wordt op een paar meer sociaal-maatschappelijke onderdelen van integratie ingegaan, zoals de kennis van de Nederlandse taal, lidmaatschap van zelforganisaties, oordeel over de positie van de bevolkingsgroep in de stad, interetnische contacten, binding met de stad en gevoelens van discriminatie.

Deelname aan integratie- en taalcursussen

Om te kunnen participeren in de maatschappij is het van belang de Nederlandse taal te spreken en enigszins bekend te zijn met de Nederlandse samenleving. De inburgeringscursussen richten zich op deze twee aspecten. Hiermee wordt een basis gelegd voor verdere inburgering.

Voor sommige groepen is een inburgeringscursus verplicht, maar de cursussen zijn voor iedereen toegankelijk. Mensen tussen de 16 en 65 jaar die voor langere tijd in Nederland zijn en niet over de Nederlandse nationaliteit beschikken en afkomstig zijn uit een land buiten Europa (uitgezonderd de landen van voormalig Joegoslavië) zijn verplicht een inburgeringscursus te volgen. Er kan vrijstelling gegeven worden als er al een basis is aan Nederlandse taalbeheersing en kennis over de samenleving. Bijvoorbeeld omdat iemand acht jaar of langer in Nederland woonde in de leerplichtige leeftijd of beschikt over Nederlandse diploma's, certificaten of bewijsstukken van een bepaalde opleiding in de Nederlandse taal.

Van de inburgeringsplichtigen in Amsterdam hebben er naar schatting 8.000 een cursus afgerond en daarmee aan hun verplichting voldaan.¹² Naar schatting resteren er nog 34.000 inburgeringsplichtigen.¹³ Zij hebben nog geen cursus afgerond, beschikken niet over de Nederlandse nationaliteit en hebben niet voldoende onderwijs gevolgd in de Nederlandse taal. Jaarlijks vestigen zich rond de 2.500 vreemdelingen uit niet-EU- respectievelijk niet-EER-landen, zich voor het eerst in Amsterdam. Op grond van de Wet inburgering zijn zij verplicht een inburgeringstraject te doorlopen. Een klein deel, rond de 200 personen, krijgt vrijstelling vanwege eerder behaalde diploma's of ander bewijs van taalbeheersing. Ruim 2.000 trajecten worden jaarlijks afgerond.¹⁴ Het aantal afgeronde trajecten ligt daarmee lager dan de instroom aan inburgeringsplichtigen.

Naast de inburgeringsplichtigen worden inburgeringsbehoefteigen onderscheiden: Amsterdammers met de Nederlandse nationaliteit die de Nederlandse taal onvoldoende beheersen. Naar schatting gaat het om 138.000 personen.¹⁵

In 2006 is door de gemeente het doel gesteld jaarlijks 15.000 mensen een inburgeringstraject te laten volgen (inburgeringsplichtigen en -behoefteigen). Hoeveel mensen sindsdien werkelijk een traject hebben afgerond is niet bekend. Eveneens is iets bekend over de opbrengsten, zoals toegenomen taalvaardigheid en kennis van de samenleving.

Vier van de tien allochtonen hebben moeite met het Nederlands

Vier van de tien allochtone Amsterdammers (37%) geven aan moeite te hebben met de Nederlandse taal, een voorzichtige vooruitgang ten opzichte 2006 (40%), toen al vooruitgang viel te constateren ten opzichte van 2004 (45%). Onder problemen met de Nederlandse taal verstaan we problemen met lezen, schrijven en/of spreken. 17% van de allochtonen geeft aan moeite te hebben met alle drie de vaardigheden en 20% met een of twee vaardigheden. Een groep die er positief uitspringt zijn de Marokkaanse Amsterdammers: gaf in 2004 nog 58% en in 2006 54% aan moeite te hebben, in 2008 is dit percentage gedaald naar 37%. Net als in voorgaande jaren geeft men in 2008 aan meer moeite te hebben met

Afb. 8.13 Aandeel dat aangeeft een beetje/veel moeite te hebben met het Nederlands, 2008 (procenten)

herkomstgroep	spreken	lezen	schrijven	alle drie de vaardigheden	één of twee van de drie vaardigheden
Surinamers	3	5	9	2	12
Turken	41	38	44	33	18
Marokkanen	28	27	32	23	13
totaal allochtonen	22	21	28	17	20

het schrijven (28%) dan met spreken (22%) en lezen (21%). Allochtonen van de eerste generatie hebben meer moeite met de Nederlandse taal dan allochtonen van tweede generatie (44% resp. 23%). Deze cijfers geven overigens een te positief beeld. Immers, het meedoen aan deze enquête vraagt al kennis van de Nederlandse taal.

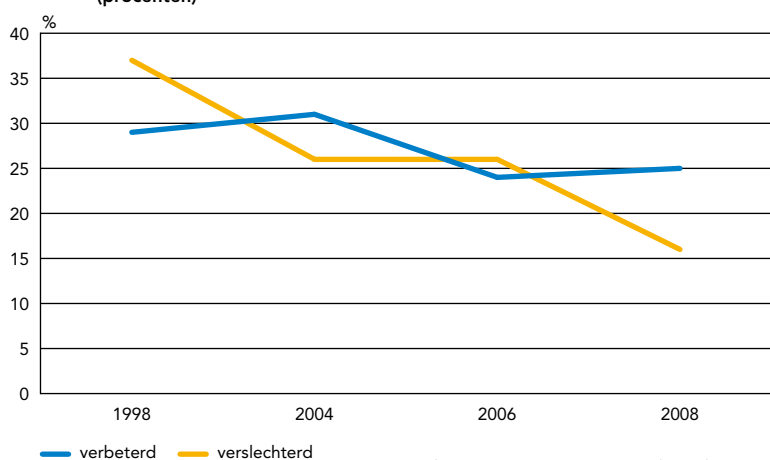
64% van de allochtone Amsterdammers die aangaven geen moeite te hebben met de Nederlandse taal gaat vaak om met autochtone Amsterdammers. De allochtone Amsterdammers die aangaven wel moeite te hebben met de Nederlandse taal gaan veel minder vaak om met autochtone Amsterdammers (30%). Er is een sterk verband tussen de mate waarin men moeite heeft met de Nederlandse taal en de levenssituatie. Allochtone Amsterdammers die aangeven moeite te hebben met alle drie de vaardigheden (17%) hebben gemiddeld een slechtere levenssituatie (leefsituatiescore 92) dan allochtone Amsterdammers die moeite hebben met een of twee van de vaardigheden (99) of geen moeite hebben met de Nederlandse taal (102).

Lidmaatschap zelforganisaties

Van alle niet-westerse allochtone Amsterdammers is 5% lid van een allochtone (zelf)organisatie, weer meer dan in de afgelopen jaren (2006: 4%, 2004: 3%, 2002: 2%, 2000: 3%). Vooral veel Turkse Amsterdammers zijn lid (9%). Allochtonen van de eerste generatie zijn vaker lid dan allochtonen van tweede generatie (5% om 2%). Zes van de tien leden van allochtone organisaties (59%) zijn actief als vrijwilliger voor die organisatie (2% van alle allochtonen).

Positie van eigen bevolkingsgroep in Nederland

De sociaaleconomische positie van de verschillende bevolkingsgroepen kan worden vastgesteld aan de hand van allerlei meer objectieve criteria, zoals inkomen en opleidingsniveau, maar het is tenminste zo belangrijk hoe deze bevolkingsgroepen de eigen positie in de maatschappij ervaren: vinden allochtone Amsterdammers dat de positie van hun bevolkingsgroep in Nederland het laatste jaar is verbeterd, gelijk gebleven of verslechterd? Het blijkt dat 25% van de allochtonen verbetering in deze positie ziet, 42% ziet geen verschil, 16% ziet verslechtering en 16% weet het niet (zie afb. 8.14). Het aandeel allochtonen dat aangeeft dat hun positie verslechterd is sinds 1998 afgenomen.

Afb. 8.14 Meent u dat de positie van 'uw bevolkingsgroep' in Nederland het laatste jaar is veranderd, dus verbeterd of verslechterd? 1998, 2004, 2006 en 2008 (procenten)

bron: SPVA 1998 en Staat van de Stad III, IV en V

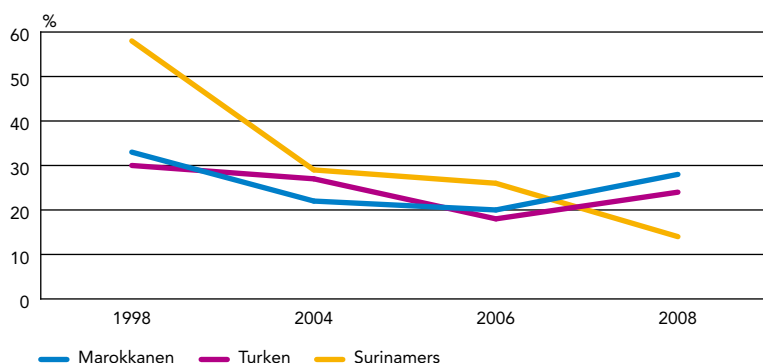
Net als in 2006 vinden vooral Marokkaanse Amsterdammers dat hun positie is verslechterd (32%), maar het aandeel is wel gedaald (2006: 50%, 2004: 47%, 1998: 48%). Allochtonen van de eerste generatie zijn iets positiever over de positie van de eigen groep dan allochtonen van de tweede generatie. Van de eerste generatie vindt 29% dat de positie verbeterd is, tegen 17% van de tweede. Het aandeel dat vindt dat de positie is verslechterd verschilt niet duidelijk. Hoger opgeleiden vinden vaker dan middelbaar of lager opgeleiden dat de positie gelijk is gebleven (50% tegen 38%).

Net als in 2006 en 2004 is de leefsituatiescore van mensen die vinden dat de positie van hun bevolkingsgroep gelijk is gebleven het hoogst (101). De leefsituatiescores van mensen die verbetering of verslechtering zien liggen lager (99 resp. 95).

Afb. 8.15 Meent u dat de positie van 'uw bevolkingsgroep' in Nederland het laatste jaar is veranderd, dus verbeterd of verslechterd?, 2008 (procenten)

herkomstgroep	verbeterd	gelijk gebleven	verslechterd	weet niet
Surinamers	34	36	17	13
Turken	35	40	18	7
Marokkanen	33	27	32	8
totaal van niet-Nederlandse afkomst	25	42	16	16

Afb. 8.16 Zou zelf nog eens voorgoed naar het land waar men (of de ouders) vandaan komt willen teruggaan, per herkomstgroep, 1998, 2004, 2006 en 2008 (procenten)

bron: SPVA 1998 en Staat van de Stad III, IV en V

Wens tot terugkeer

Allochtone Amsterdammers is wederom gevraagd in hoeverre zij de wens koesteren nog eens voorgoed terug te keren naar het land waar zij of hun ouders vandaan komen. Het aantal dat aangeeft hierover na te denken is met één op de vijf ongeveer gelijk gebleven (2008: 19%, 2006: 18%, 2004: 22%, zie afb. 8.16).

In vergelijking met 2006 zeggen nu meer Marokkaanse en Turkse Amsterdammers nog wel eens terug te willen, wat in lijn lijkt met een recente peiling van Motivaction onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders, waarin 36% aangeeft te zullen remigreren.¹⁶ Surinaamse Amsterdammers lijken daarentegen juist minder vaak nog wel eens terug te willen, sinds 1998 is dit aandeel sterk gedaald. Allochtonen van de eerste generatie geven vaker dan allochtonen van de tweede generatie aan nog wel eens terug te willen keren (23% tegen 10%). Lager opgeleiden denken vaker aan terugkeer dan middelbaar of hoger opgeleiden (22% tegen 15%).

Mensen die denken nog wel eens te remigreren hebben een slechtere leefsituatie (leefsituatiescore 97) dan mensen die aangeven te willen blijven (leefsituatiescore 101).

Interetnische contacten

Het CBS concludeert in het Jaarrapport Integratie 2008 dat niet-westerse allochtonen op diverse sociaaleconomische gebieden weliswaar nog een achterstand hebben, maar dat deze achterstand wel kleiner wordt. Deze positieve ontwikkeling wordt

nog niet waargenomen in de ontmoetingskansen die niet-westerse allochtonen enerzijds en autochtonen en westerse allochtonen anderzijds hebben. Vooral in de vier grote steden bestaan duidelijke concentraties van bevolkingsgroepen die de kans op onderling contact verkleinen.¹⁷

In hoeverre onderhouden de verschillende allochtone herkomstgroepen in de stad in de vrije tijd contacten met autochtonen? De cijfers blijken nauwelijks af te wijken van 2006. Ruim de helft (53%) heeft vaak contact, een derde (33%) heeft soms contact met autochtonen (zie afb. 8.17). In 2004 lagen deze aandelen nog op 50% resp. 30%. In 2004 werd deze vraag niet gesteld.

Een relatief klein deel van de Turkse en Marokkaanse Amsterdammers zegt vaak contact te hebben met autochtonen (22% resp. 32%). Een groter deel van de tweede generatie dan van de eerste gaat in zijn vrije tijd om met autochtonen (74% resp. 45%). Ook speelt opleiding een rol: hoe hoger opgeleid, des te meer contact. Zo hebben van de hoger opgeleide allochtonen acht van de tien (78%) vaak contact met autochtonen, van de ongeschoolden maar een kwart (23%).

In de Burgermonitor wordt Amsterdammers ook de vraag voorgelegd hoe ze vinden dat mensen met een verschillende etnische of culturele achtergrond in de stad met elkaar omgaan. Bijna de helft (47%) vindt dat dit (heel) goed gaat, een stijging ten opzichte van 2006 (34%) en 2007 (41%).

Het hebben van contact met autochtonen blijkt net als voorgaande jaren samen te hangen met iemands welzijnsniveau, uitgedrukt in de leefsituatie-index. Allochtone Amsterdammers die vaak contact hebben, hebben een betere leefsituatie (score 104) dan mensen die soms contact hebben (score 95) of mensen die nooit contact hebben (score 91).

Ontmoeting en binding bij jongeren

In het Programmakkoord 2006-2010 van de gemeente Amsterdam zijn doelstellingen opgenomen om de ontmoeting en binding tussen Amsterdammers te vergroten (met name bij jongeren) en discriminatie te verminderen. De Amsterdamse Burgermonitor¹⁸ biedt daar gegevens over. Respondenten is gevraagd in hoeverre zij voornamelijk vrienden uit de eigen herkomstgroep hebben, of men zich verbonden voelt met de stad en of men zich gediscrimineerd voelt.

Afb. 8.17 Gaat u in uw vrije tijd wel eens om met (blanke) Nederlanders?, 2006 en 2008 (procenten)

herkomstgroep	2006			2008		
	vaak	soms	nooit	vaak	soms	nooit
Surinamers	59	33	8	61	31	8
Turken	25	49	26	22	48	30
Marokkanen	26	51	23	32	50	18
totaal van niet-Nederlandse afkomst	56	33	11	53	33	13

Net als in 2006 hebben vooral autochtone jongeren het meest of alleen vrienden uit de eigen herkomstgroep (69%), terwijl de helft van de allochtone jongeren (51%) tenminste evenveel vrienden uit andere herkomstgroepen heeft (zie afb. 8.17). In vergelijking met 2006 zijn er meer autochtone jongeren die alleen vrienden uit de eigen etnische groep hebben (35% in 2008 tegen 9% in 2006). Aangezien autochtone jongeren de grootste groep vormen, is de kans ook kleiner dat zij vriendschappen met leden van andere herkomstgroepen ontwikkelen. Van de autochtonen van 25 jaar en ouder heeft 78% het meest of alleen vrienden uit de eigen herkomstgroep, tegen 47% van de allochtonen in dezelfde leeftijdsgroep.

Bijna negen van de tien Amsterdammers voelen zich verbonden met de stad, een aandeel dat sinds 2002 redelijk constant is. In tegenstelling tot 2006 is er geen groot verschil tussen het percentage allochtone jongeren dat zich verbonden voelt en de andere groepen (zie afb. 8.19).

Discriminatie

In de Burgermonitor wordt ook nagegaan of men zich wel eens gediscrimineerd voelt (zie afb. 8.20). In 2006 zien we een piek in de mate waarin Marokkaanse Amsterdammers aangeven gediscrimineerd te worden. In 2008 geeft een kleiner deel van de Marokkanen aan zich soms of vaak gediscrimineerd te voelen (van 59% naar 38%), vergelijkbaar met 2003. Turkse Amsterdammers voelden zich vooral in 2007 opvallend weinig gediscrimineerd (30%). Het resultaat van een recente peiling onder een Turkse en Marokkaanse Nederlanders met als uitkomst dat men zich vaker gediscrimineerd voelt sinds de opkomst van Wilders, zien we (nog) niet in deze cijfers terug.¹⁹ Onder Surinamers is de ervaren discriminatie wel hoger dan in 2006. Allochtone jongeren (16 t/m 24 jaar) voelden zich in 2008 niet vaker gediscrimineerd dan allochtonen van 25 en ouder, zoals in 2006 het geval was.

Afb. 8.18 Heeft u hoofdzakelijk vrienden uit uw eigen etnische groep of uit andere groepen? (16-24 jaar), 2006 en 2008 (procenten)

	2006		2008	
	allochtonen	autochtonen	allochtonen	autochtonen
alleen uit eigen etnische groep	5	9	10	35
meest uit eigen etnische groep	26	60	25	34
evenveel uit eigen als uit andere etnische groep(en)	46	22	43	24
meest uit andere etnische groep(en)	14	3	19	6
alleen uit andere etnische groep(en)	4	0	1	0
weet ik niet	5	6	3	2

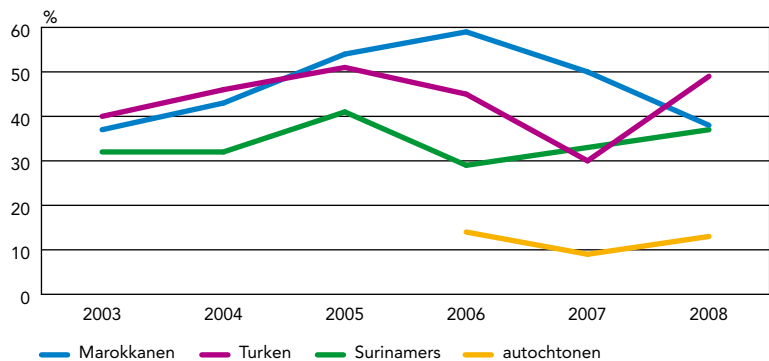
bron: O+S/De Amsterdamse Burgermonitor

Afb. 8.19 Voelt zich verbonden met Amsterdam, 2006 en 2008 (procenten)

	2006	2008
allochtone jongeren (16-24)	69	83
autochtone jongeren (16-24)	91	85
allochtone Amsterdammers (25+)	82	87
autochtonen (25+)	88	90
totaal	84	88

bron: O+S/De Amsterdamse Burgermonitor

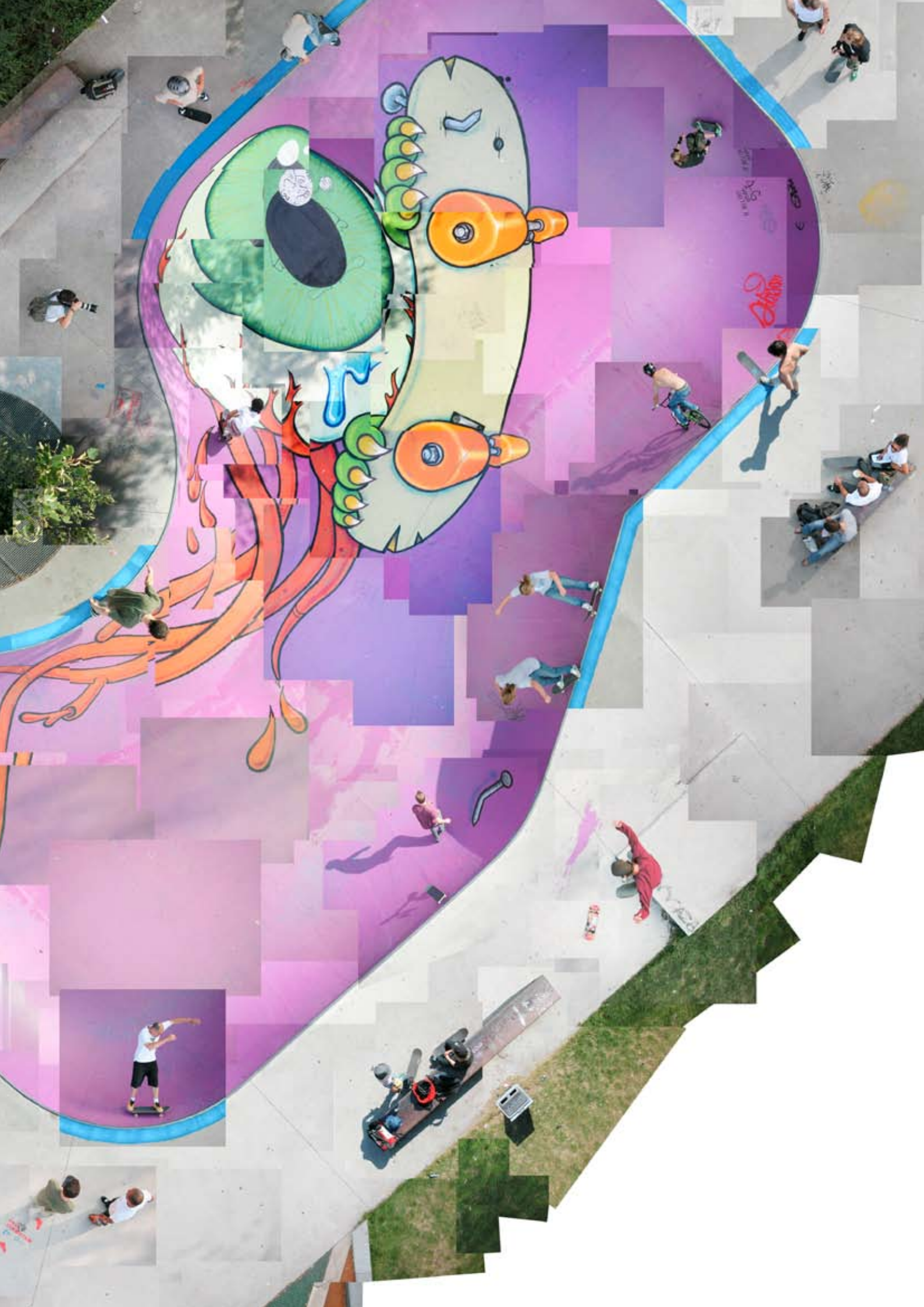
Afb. 8.20 Voelt zich soms/vaak gediscrimineerd op grond van etnische achtergrond, naar herkomstgroep, 2003-2008 (procenten)

bron: O+S/De Amsterdamse Burgermonitor

Noten

- 1 Bron: CBS.
- 2 Idem.
- 3 Idem.
- 4 Bron: Gemeente Utrecht. *Inwonersenquête*. Utrecht, maart 2007.
- 5 Bron: COS. *Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2007*. Rotterdam, juli 2008.
- 6 Bron: Gemeente Den Haag. *Stadsenquête Den Haag 2008*. Den Haag, 2008.
- 7 Bron: CBS.
- 8 Bron: CBS. *Religie aan het begin van de 21ste eeuw*. Heerlen, juli 2009.
- 9 Bron: SCP. *De Sociale Staat van Nederland 2007*. Den Haag, september 2007.
- 10 Bronnen: Verwey-Jonker Instituut. *Bronnenonderzoek Integratiebeleid*. Den Haag, 2004; Bestuursdienst Amsterdam/MEC. *Diversiteit en Integratie, Voortgangsrapport 2004*. Mei 2004.
- 11 Bron: CBS. *Jaarrapport Integratie 2008*. Den Haag/Heerlen, 2008.
- 12 Bron: O+S. *Inburgeren in Amsterdam, een bestandsanalyse*. 2008.
- 13 Idem.
- 14 Bron: DMO.
- 15 Bron: O+S. *Inburgeren in Amsterdam, een bestandsanalyse*. 2008.
- 16 Bron: Motivaction. *'Moslims in het land van Wilders'*. In: *Stand.tv Meting* 29. Juni 2009.
- 17 Bron: CBS. *Jaarrapport Integratie 2008*. Den Haag/Heerlen, 2008.
- 18 Bron: O+S. *De Amsterdamse Burgermonitor 2006 en 2008*.
- 19 Bron: Motivaction. *'Moslims in het land van Wilders'*. In: *Stand.tv Meting* 29. Juni 2009.

9

Participatie in hobby's, cultuur, sport en vakantie

Amsterdammers hebben vele mogelijkheden om hun vrije tijd te besteden. Dit hoofdstuk gaat in op participatie in sport, het beoefenen van hobby's, lidmaatschap van verenigingen, cultuurparticipatie en op vakantie gaan. Welke activiteiten zijn populair onder (welke groepen) Amsterdammers en welke ontwikkelingen zijn zichtbaar?

Kernpunten

- Ruim de helft (56%) van de Amsterdammers doet aan sport, 5% meer dan in 2006.
- Turkse, overige niet-westerse allochtone en Marokkaanse vrouwen zijn in vergelijking met 2006 meer gaan sporten, maar blijven nog ver achter bij autochtone vrouwen en mannen van autochtone en allochtone herkomst.
- De helft van de Amsterdammers fietst vaak in de stad, 28% fietst nooit. In Zuidoost en Geuzenveld-Slotermeer fietst bijna de helft van de bewoners nooit.
- Twee derde van de Amsterdammers gaat tenminste één keer per jaar naar de bioscoop, in Nederland is dit gemiddeld 49%.
- Bewoners die verder van het centrum verwijderd wonen gaan minder vaak uit dan inwoners die nabij het centrum wonen.
- Sinds 2007 zijn meer mensen lid van de Openbare Bibliotheek Amsterdam.
- Eén vijfde van de Amsterdammers leest nooit een boek in zijn vrije tijd.
- Voor 20% van de Amsterdammers is de tv de belangrijkste bron van vermaak.
- Bijna driekwart van de Amsterdammers gaat op vakantie, 40% meer dan eens per jaar.
- Een kwart van de Amsterdammers participeert in alle 'vrije tijd'-gebieden.
- 9% van de ongeschoolden, 5% van de turken en 4% van de overig niet-westerse allochtonen participeert op geen enkele van de hierboven genoemde terreinen.

Amsterdam is al jaren een toeristische trekpleister, onder andere door haar veelzijdige culturele voorzieningen. In dit hoofdstuk staat centraal hoe Amsterdammers gebruik maken van deze culturele voorzieningen. Daarnaast wordt ingegaan op vele andere vrijetijdsbestedingen. In het algemeen zijn bijna negen op de tien Nederlanders (87%) tevreden tot buitengewoon tevreden over hun vrijetijdsbesteding.¹

Je kunt je vrije tijd buitenshuis doorbrengen (door bijvoorbeeld te sporten, uit te gaan) of binnenshuis (lezen, hobby's). Je kunt gebruik maken van de (culturele) voorzieningen die de stad biedt (theaters, bioscopen, sportaccommodaties, verenigingen), maar je kunt ook gebruik maken van voorzieningen

die je zelf hebt (tv, internet, fiets). Ook kun je er voor kiezen de stad achter je te laten, op vakantie te gaan. Al deze aspecten van vrijetijdsbesteding van Amsterdammers komen in dit hoofdstuk aan bod. We beginnen met hobby's en het verenigingsleven. Vervolgens komen ontspanning in huis, uitgaan, sport en vakantie aan bod. Tot slot wordt ingegaan op cumulatie van activiteiten.

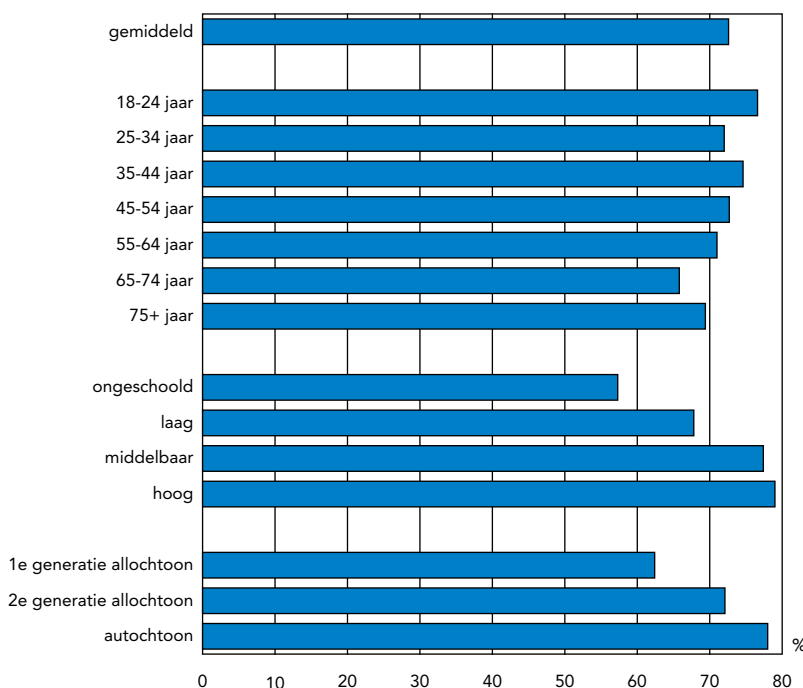
Hobby's

Zeven op de tien Amsterdammers hebben een hobby (71%). Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren (2006: 73%, 2004: 70%). Van alle Amsterdammers heeft 34% drie of meer hobby's, 23% heeft er twee en 11% heeft één hobby. Vergeleken met vorig jaar hebben minder mensen drie of meer hobby's. In De Staat van de Stad is niet ingegaan op het soort hobby's dat Amsterdammers hebben. Cijfers van het CBS geven aan dat in 2007 een derde van de Nederlanders een paar uur per week klusjes in en om het huis verricht. Doe-het-zelfen is daarmee populairder dan zingen of muziek maken (17%) en tekenen en schilderen (11%).²

Het al dan niet hebben van hobby's verschilt tussen de verschillende bevolkingsgroepen. Vooral Marokkaanse en Turkse Amsterdammers hebben minder vaak een hobby dan andere Amsterdammers. Autochtone Amsterdammers hebben vaker meer hobby's dan de gemiddelde Amsterdammer. Verder geldt: hoe ouder mensen zijn, hoe minder vaak ze een hobby hebben. Dit geldt alleen voor de leeftijdscategorie t/m 65 jaar; 75-plussers hebben niet minder hobby's dan de 65 t/m 74-jarigen. Alleenstaanden en mensen zonder opleiding hebben minder vaak één of meer hobby's.

Tot slot zien we dat inwoners van de stadsdelen Centrum en Slotervaart vaker dan gemiddeld hobby's hebben (tussen de 78 en 79% heeft één of meer hobby's) en dat bewoners van Geuzenveld-Slotermeer en Bos en Lommer minder vaak hobby's hebben (61%).

Afb. 9.1 Aandeel Amsterdammers dat zegt een of meerdere hobby's te hebben, naar achtergrondkenmerken, 2008 (procenten)

Lidmaatschappen

Sporten, hobby's en culturele activiteiten kunnen individueel of met vrienden worden beoefend, maar ook binnen een vereniging. Iets meer dan de helft van de Amsterdammers is lid van een vereniging (53%), dat komt overeen met eerdere jaren. Ook zijn er nauwelijks wijzigingen ten opzichte van 2006 als men kijkt naar het soort verenigingen waarvan men lid is. Het lidmaatschap van een vereniging verschilt niet tussen mannen en vrouwen. Wel bestaan er verschillen tussen andere achtergrondkenmerken: Amsterdammers van Nederlandse herkomst zijn vaker lid dan Amsterdammers van allochtone herkomst, hoogopgeleiden vaker dan laagopgeleiden en mensen zonder kinderen vaker dan mensen met kinderen.

Van de mensen die lid zijn van één of meer organisaties neemt 43% minimaal een keer per maand actief deel aan een activiteit. Zang- en toneelverenigingen worden erg actief bezocht (73% tot 84% van de leden bezoekt de activiteiten minimaal een keer per maand). Activiteiten van godsdienstige, maatschappelijke en werknemers- en werkgeversverenigingen worden minder actief bezocht (38% tot 45% van de leden doet minimaal een keer per maand mee aan een activiteit). Voor meer informatie over deelname aan deze activiteiten en vrijwilligerswerk voor deze verenigingen, zie hoofdstuk 8: 'Maatschappelijke participatie'. Net als vorig jaar is in stadsdeel Centrum het grootste gedeelte van de inwoners lid van een vereniging (65%). Bos en Lommer (43%) staat samen met Amsterdam-Noord (44%) in dezen op de laagste plaatsen (zie afb. 9.3). In enkele woonmilieus (zie hoofdstuk 2 voor uitleg) zijn gemiddeld meer mensen lid van een vereniging. Dit zijn de woonmilieus *centrum en centrumrand, welgesteld stedelijk, dorp en Amsterdamse suburb*, en nieuwbouwmilieus *water en groen* en *moderne stad en compacte vernieuwing*. Dit zijn alle wijken die geen herstructureringswijk zijn. In de herstructureringswijken zijn minder mensen dan gemiddeld lid van een vereniging.

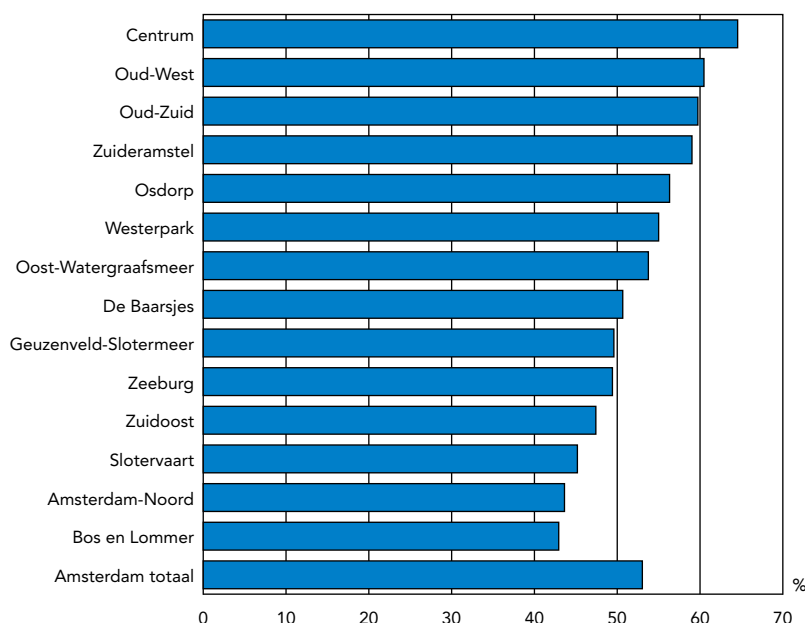
Lidmaatschap bibliotheek

In 2008 zijn volgens de enquête drie op de tien Amsterdammers van 18 jaar of ouder lid van de bibliotheek. Dit aandeel daalde van van 2000 op 2006 van 35% tot 28% en steeg in 2008 weer tot 30%. In Rotterdam heeft in 2007 36% van de bevolking gebruik gemaakt van de bibliotheek.⁴ De Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA) heeft 27 filialen en 175.000 leden (stand maart 2007). Uit gegevens van de OBA uit 2007 blijkt dat het percentage inwoners dat gebruik maakt van een filiaal in de buurt verschilt tussen jongeren en volwassenen: 59% van de jeugd maakt gebruik van de buurtbibliotheek tegenover 12% van de volwassenen. Een verklaring voor het verschil is dat het lidmaatschap voor jongeren gratis is. Sinds 2006 is het aantal lidmaatschappen voor zowel jongeren als volwassenen iets gestegen. Dat kan worden verklaard door de opening van de nieuwe centrale bibliotheek op 7 juli 2007 op het Oosterdokseiland.

Afb. 9.2 Lidmaatschap organisaties en verenigingen, 2008 (meer dan één antwoord mogelijk, procenten)

	2008
sportvereniging	29
organisatie met maatschappelijke doelen (mensenrechten, natuur- of dierenbescherming)	19
organisatie voor werknemers/werkgevers	15
hobbyvereniging	6
vereniging met godsdienstig/levensbeschouwelijk doel	5
zangvereniging of muziekvereniging	3
politieke organisatie	5
vrouwenvereniging/bond ³	1
jeugd- en/of jongerenvereniging	0
allochtone vereniging/(zelf)organisatie	2
toneelvereniging	1
bibliotheek	30
overige organisaties	16

Afb. 9.3 Aandeel dat lid is van een vereniging per stadsdeel, 2008 (procenten)

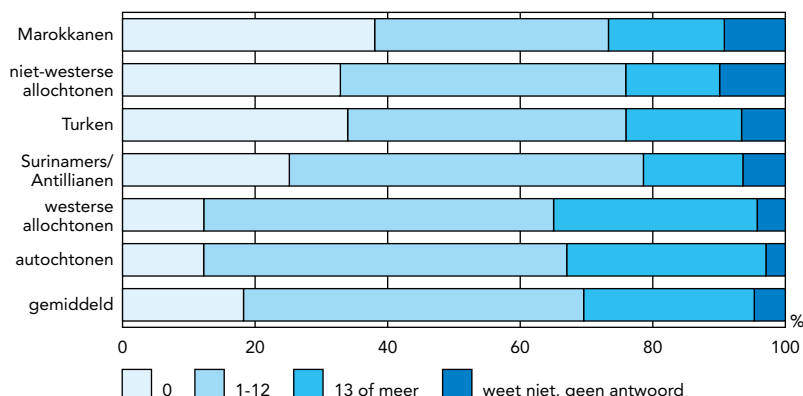

Ontspanning in huis

Naast culturele en sportieve activiteiten buitenshuis (al dan niet in groepsverband) zijn er ook verschillende mogelijkheden van vermaak binnenshuis. Over die laatste mogelijkheden gaat deze paragraaf.

Eén vijfde leest nooit een boek

Eén vijfde van de Amsterdammers leest nooit een boek in zijn vrije tijd. De Amsterdammers die wel lezen, lezen gemiddeld 17 boeken per jaar. Dat komt neer op jaarlijks 14 boeken onder alle Amsterdammers van 18 jaar en ouder. Hoe hoger men is opgeleid, hoe vaker men leest en hoe meer boeken men per jaar leest. Autochtone en westers allochtone Amsterdammers lezen meer dan niet-westerse allochtone Amsterdammers (zie afb. 9.4). Ook leeftijd speelt een rol, zo lezen jongeren vaker

Afb. 9.4 Aantal boeken dat men leest per jaar per herkomstgroep, 2008 (procenten)

een boek dan ouderen. Maar als ouderen lezen, dan lezen ze meer boeken dan jongeren. Zo leest 60% van de jongeren tussen de 18 en 24 jaar één tot twaalf boeken en 18% meer dan dertien boeken per jaar. Van de 65 t/m 74-jarigen leest 36% één tot twaalf boeken per jaar en 27% meer dan dertien. Mensen tussen de 45 en 65 jaar lezen het vaakst en het meest. Ook lezen vrouwen vaker en meer dan mannen.

De Amsterdamse lezers lezen het vaakst literaire romans (41% van de lezers). Ook misdaadromans (18%), overige non-fictie (16%) en overige romans als streek- en doktersromans (10%) zijn populair. 6% van de Amsterdammers leest hobbyboeken en 1% kiest voor stripboeken en voor gedichten. Mannen en vrouwen hebben hun eigen voorkeur voor boeken. Zo leest bijna de helft van de vrouwen het meest een literaire roman (48% tegenover 33% van de mannen). Bij mannen staat overige non-fictie met

21% op de tweede en misdaadromans met 20% op de derde plek. Bij vrouwen staan detectives met 17% op de tweede plek en overige romans met 13% op de derde plek.

Vier van de tien Amsterdammers (37%) hebben een abonnement op een krant. Hoe meer boeken men leest, hoe groter de kans dat men ook geabonneerd is op een krant. Van de autochtone Amsterdammers is de helft geabonneerd op een krant, van de westerse allochtone Amsterdammers 37% en van de niet-westerse allochtone Amsterdammers 14%. Hier zien we een groot verschil tussen eerste en tweede generatie allochtone Amsterdammers: 11% van de eerste generatie niet-westerse allochtonen heeft een abonnement op de krant, 21% van de tweede generatie. Dit verschil is des te opmerkelijker omdat in het algemeen ouderen vaker geabonneerd zijn op een krant dan jongeren.

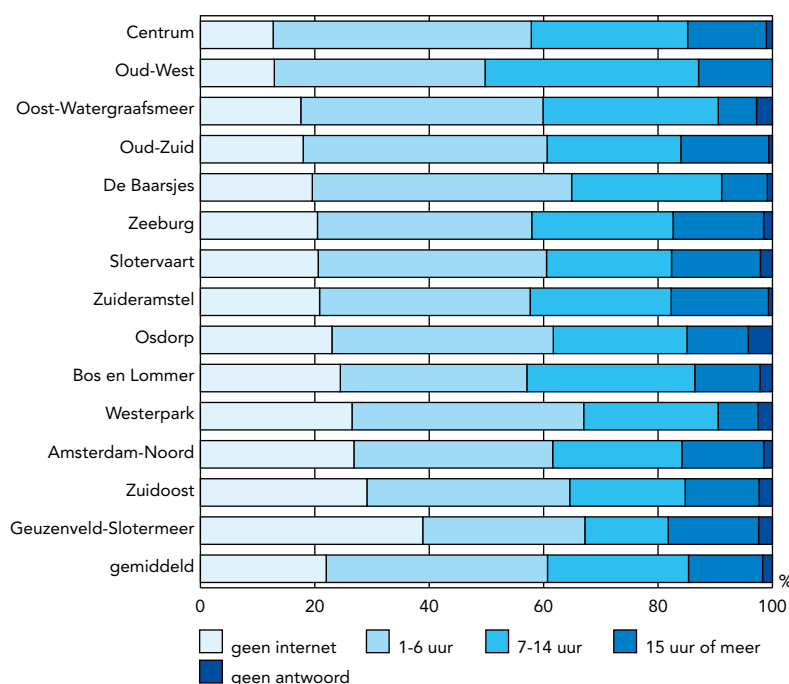
TV voor 20% belangrijkste vorm van vermaak

In Nederland had de afgelopen tien jaar 2% van de huishoudens geen tv.⁶ 3% van de Amsterdammers kijkt geen televisie. Ruim acht van de tien Amsterdammers (84%) kijken wel eens naar de Amsterdamse stadszender AT5. Vrijwel alle Amsterdammers (96%) kijken wel eens naar een tv-journaal. Het NOS-journaal is verreweg favoriet, 57% van de Amsterdammers kijkt ernaar, 14% kijkt naar het RTL-nieuws en op de derde plek komt het AT5-nieuws met 8%. Onderzoek van het SCP laat zien dat Nederlanders met een Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond in grotere getale dagelijks naar zowel de publieke omroepen als naar de Nederlandse commerciële zenders kijken dan autochtone Nederlanders. Alleen onder de Turken ligt het percentage lager, maar niet veel lager. Afgaand op het aantal satellietshotels bestaat er in wijken met veel allochtone bewoners een grote markt voor zenders uit de herkomstlanden. Gezien de populariteit van Nederlandse zenders wijzen deze antennes dus geenszins op een exclusieve oriëntatie op het land van herkomst.⁷

Er werd in 2008 in Nederland per dag gemiddeld 186 minuten televisie gekeken, vergelijkbaar met 2007.⁸ Voor 20% van de Amsterdammers is televisiekijken de belangrijkste vorm van vermaak. Hoe lager men is opgeleid en hoe ouder men is, hoe vaker men televisiekijken als belangrijkste vorm van vermaak ziet. Ook zijn er verschillen tussen de herkomstgroepen. Voor 37% van de Turkse Amsterdammers is televisiekijken de belangrijkste vorm van vermaak, tegenover 15% van de autochtone Amsterdammers.

Internet

In 2008 heeft 88% van de Amsterdammers toegang tot internet (thuis, op het werk, via studie of anderszins). Dit percentage is iets toegenomen ten opzichte van 2007 (85%). In 2004 was dit nog 79%. Eén op de acht huishoudens heeft geen toegang tot internet.⁹ 22% van de Amsterdammers maakt privé geen gebruik van internet of heeft geen internetaansluiting. In 2008 heeft 87% van de Nederlanders thuis toegang tot internet, 13% maakt thuis geen gebruik van

Afb. 9.5 Aantal uur privégebruik internet per week per stadsdeel, 2008 (procenten)

internet of heeft geen toegang tot internet.¹⁰

Gemiddeld internetten Amsterdammers zeven uur per week voor privégebruik. Ruim een derde van de Amsterdammers (39%) internet gemiddeld minder dan één uur per dag, een kwart één á twee uur en 13% meer dan twee uur per dag voor privégebruik. Internetgebruik hangt samen met leeftijd (76% van de 75-plussers heeft geen internet thuis en 23% van de 18 t/m 24-jarigen internet meer dan vijftien uur per week) en opleiding (hoe hoger opgeleid, hoe meer internetgebruik). In de stadsdelen Centrum en Oud-West is het aandeel Amsterdammers dat nooit internet, het minst (13%, zie afb. 9.5). In Geuzenveld-Slotermeer gebruikt bijna 40% van de inwoners geen internet voor privégebruik. Dit stadsdeel huisvest echter ook de grootste groep inwoners (16%) die vijftien uur per week of meer gebruik maakt van het internet voor privégebruik.

Uitgaansgedrag

Amsterdam heeft een groot aanbod van culturele voorzieningen en uitgaansgelegenheden. Daar maken zowel Amsterdammers als mensen uit de regio en toeristen gebruik van. Zo heeft Amsterdam vijftien bioscopen en filmhuizen, 46 accommodaties voor podiumkunsten (inclusief acht buurttheaters) en 37 geregistreerde musea.¹¹

In totaal is het aantal bezoekers van zeventien grote theater en concertzalen¹² van 2005 op 2007 met 3% gestegen. In 2007 bezochten 3.049.000 mensen 7.562 voorstellingen. Het is niet bekend om hoeveel 'unieke' Amsterdammers het hierbij gaat.

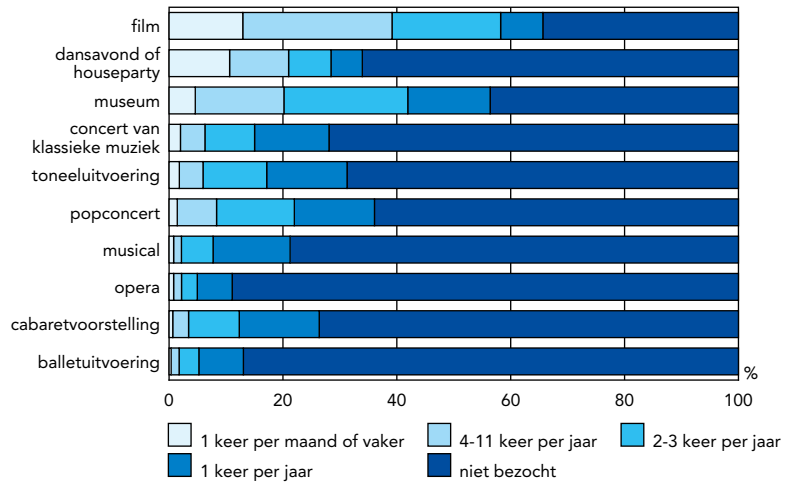
Al jaren is een bezoek aan de bioscoop de populairste uitgaansmogelijkheid onder Amsterdammers. Tweederde van de Amsterdammers gaat tenminste één keer per jaar naar de film (cijfer 2007; in Rotterdam was dit in 2007 61%).¹³ Van alle Nederlanders vanaf 4 jaar is in 2007 49% een keer of vaker naar de bioscoop gegaan. Gemiddeld gaan Nederlanders 1,5 keer per jaar, in de drie grote steden 2,35 keer.¹⁴

Op de tweede plaats staat bij Amsterdammers het bezoek aan een museum, 56% van hen heeft het afgelopen jaar wel eens een museum bezocht (Rotterdam: 40%).¹⁵ Ruim een derde van de Amsterdammers (36%) bezoekt wel eens een popconcert. Een klein gedeelte van hen (8% van alle Amsterdammers) doet dit vaak (tenminste vier keer per jaar).

34% van de Amsterdammers bezoekt dansavonden en/of houseparty's, de meesten van hen vier keer per jaar (21% van de Amsterdammers). Als je eenmaal dansavonden en/of houseparty's bezoekt, dan is de kans groot dat je dit vaak doet.

In 2008 gingen minder Amsterdammers dan in 2004 wel eens naar toneel, cabaret en musical. Bezoek aan de bioscoop, musea en popconcerten zijn juist iets populairder geworden. Landelijk zijn de trends over de laatste tien jaar ongeveer gelijk aan die in

Afb. 9.6 Bezoek aan uitgaansmogelijkheden, 2008 (procenten)

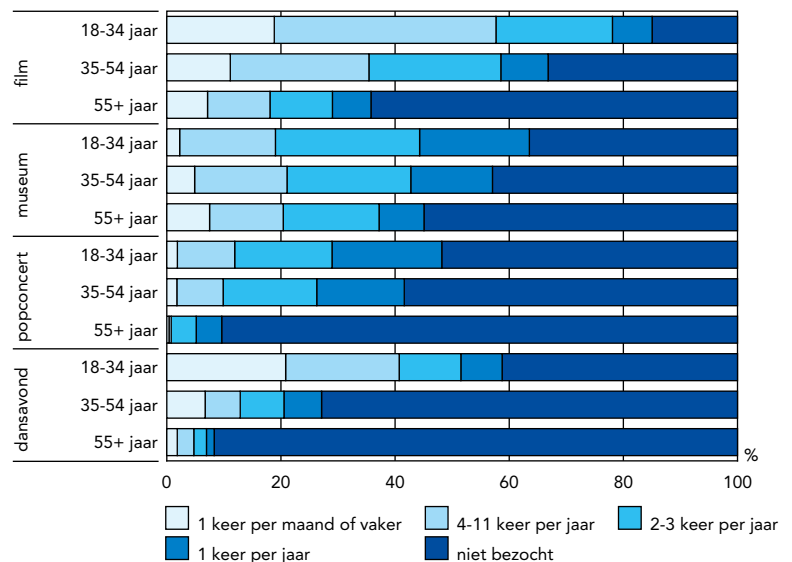

Amsterdam,¹⁶ behalve dat het bezoek aan cabaretvoorstellingen in de periode 1995-2007 in Nederland sterk is gegroeid en in Amsterdam in de laatste vier jaar is gedaald. Of de populariteit van cabaret in Amsterdam voor 2004 is gegroeid, is onbekend.

Als we het uitgaansgedrag van de Amsterdammers vergelijken met dat van de gemiddelde Nederlander dan zien we dat Amsterdammers over het algemeen meer uitgaan. 20% van de Amsterdammers gaat minimaal vier keer per jaar naar een museum (tegenover 16% van de Nederlanders), 40% gaat minimaal drie keer per jaar naar de bioscoop (tegenover bijna 30% van de Nederlanders).

Het populairste onder de Nederlanders zijn uitstapjes in de vrije natuur, 57% van hen maakt vaker dan drie keer per jaar zo'n uitstapje. In hoeverre deze uitstapjes ook onder Amsterdammers populair zijn, is onbekend.

Afb. 9.7 Bezoek aan uitgaansmogelijkheden naar leeftijdsgroepen, 2008 (procenten)

Afb. 9.8 De totale participatie in uitgaansmogelijkheden naar herkomstgroepen, 2008 (procenten)

	2008
Marokkanen	55
Turken	59
overige niet-westerse allochtonen	69
Surinamers en Antillianen	77
autochtonen	81
westerse allochtonen	87
totaal	78

Hoewel een bezoek aan de film of het museum bij alle leeftijdsgroepen de populairste uitgaansactiviteiten zijn, zien we een aantal duidelijke verschillen tussen de leeftijdscategorieën (zie afb. 9.7). Zo bezoeken twintigers en dertigers verreweg het vaakst een film of een dansavond in vergelijking met 35-plussers. Bij het bezoeken van musea zijn de verschillen tussen de leeftijdsgroepen minder duidelijk; wel tellen de 55-plussers het grootste aandeel dat geen musea bezoekt. Popconcerten worden vooral bezocht door mensen onder de 55 jaar.

Gemiddeld bezoekt 78% van de Amsterdammers tenminste een keer per jaar een van bovengenoemde uitgaansmogelijkheden. In Rotterdam was dit in 2007 ook 78%.¹⁷ Er zijn grote verschillen tussen de cultuurparticipatie van de verschillende herkomstgroepen. Van de Marokkaanse Amsterdammers blijkt 55% minimaal één keer per jaar minimaal één van die uitgaansmogelijkheden te bezoeken, van de Turkse Amsterdammers 59% en van de westerse allochtonen 87% (zie afb. 9.8).

Naast herkomst spelen ook leeftijd en opleiding een rol in de participatie in uitgaansactiviteiten. De participatie wordt minder naarmate de leeftijd stijgt en lager opgeleiden participeren minder dan hoger opgeleiden.

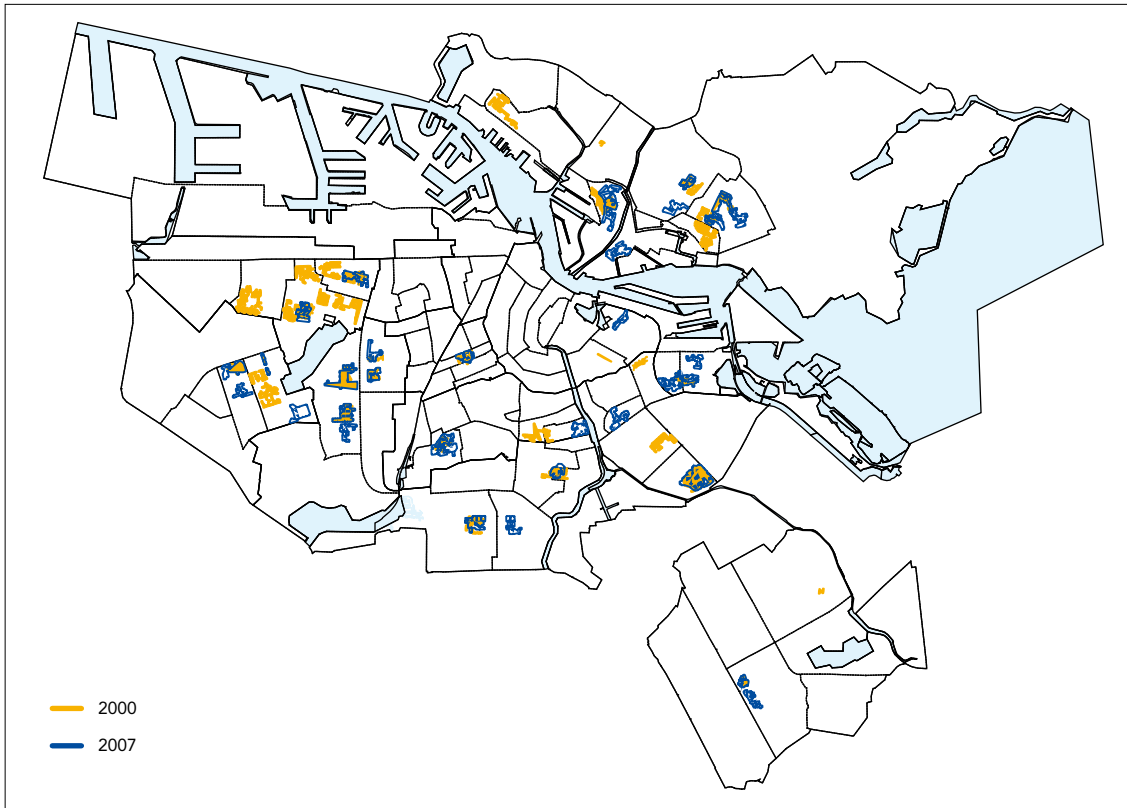
Niet-westerse allochtonen participeren minder in het formele Amsterdamse uitgaanscircuit. Uit eerder onderzoek is gebleken dat zij juist vaker informele feesten bezoeken, bijvoorbeeld feesten in eigen kring.¹⁸ We hebben geen recente gegevens over participatie van Amsterdammers in informele kring. Uit Rotterdams onderzoek blijkt dat 46% van de niet-westerse Rotterdamse allochtonen (tegenover 33% gemiddeld) feesten in eigen kring met live optredens te bezoeken. Vooral Surinamers, Antillianen en Kaapverdianen bezoeken dergelijke feesten, van alle niet-westerse Rotterdamse allochtonen gaan Marokkanen het minst.¹⁹

Wanneer we kijken naar de totale participatie in uitgaansactiviteiten (percentage mensen dat minimaal een van de genoemde activiteiten tenminste een keer per jaar doet) zien we duidelijke verschillen tussen stadsdelen. Net zoals in 2006 (en 2004) participeren Amsterdammers uit Centrum en Oud-West het meest. Bewoners uit Amsterdam-Noord participeren het minst, in 2006 waren dit nog bewoners uit Geuzenveld-Slotermeer. Ook als we naar de vier populairste activiteiten kijken zien we verschillen tussen stadsdelen (zie afb. 9.9). De verschillen wijzen erop dat Amsterdammers die verder van het centrum verwijderd wonen minder participeren dan Amsterdammers die nabij het centrum wonen. Enerzijds zou dit verklaard kunnen worden uit de voorzieningen die er in de buurt zijn, aangezien de meeste cultuurvoorzieningen zich in het centrum bevinden. Anderzijds kunnen de verschillen verklaard worden uit de verschillen in eerder genoemde achtergrondkenmerken tussen de inwoners van de verschillende stadsdelen in herkomst, leeftijd en opleiding.

Afb. 9.9 Participatie in de meest genoemde activiteiten (minimaal één keer per jaar) en de totale participatie in uitgaansmogelijkheden per stadsdeel, 2008 (procenten)

stadsdeel	film	museum	popconcert	dansavond	totaal
Centrum	70	76	48	45	88
Westerpark	69	60	38	48	83
Oud-West	79	76	49	50	91
Zeeburg	77	64	40	33	86
Bos en Lommer	60	52	36	33	68
De Baarsjes	65	59	44	41	77
Amsterdam-Noord	50	35	20	19	63
Geuzenveld-Slotermeer	56	35	22	24	69
Osdorp	58	39	30	23	70
Slotervaart	61	47	30	23	72
Zuidoost	58	36	27	33	70
Oost-Watergraafsmeer	70	69	40	36	77
Oud-Zuid	79	75	48	42	88
Zuideramstel	70	63	31	28	87
totaal	66	56	36	34	78

Afb. 9.10 Concentraties stadspashouders, 2000 en 2007

bron: Stadsmonitor Amsterdam, O+S/UvA

Woonmilieus

Inwoners van de woonmilieus *vergrijsde tuinstad* en *transitie* (beide herstructureringswijken) participeren minder op alle uitgaansterreinen. Inwoners van het woonmilieu *centrum* en *centrumrand* participeren meer op elk uitgaansterrein. Bij het bezoek aan cabaret en musical zijn de verschillen tussen de verschillende woonmilieus kleiner dan voor andere uitgaansactiviteiten.

Invloed rookverbod

Vanaf 1 juli 2008 is het in cafés en andere uitgaansgelegenheden verboden te roken, er mag alleen gerookt worden in aparte rookruimtes. Uit Antenne – een onderzoek uit 2007 – blijkt dat ongeveer de helft van de bezoekers tijdens het stappen tabak²⁰ rookt. In 2007 werd al gesignaleerd dat er minder werd gerookt en dat er meer mensen stoppen met roken in verband met het rookverbod. Er werd door stappers vooraf gematigd positief gereageerd op het rookverbod.²¹

Volgens het Foodservice Instituut Nederland is het aantal bezoekers aan clubs en discotheken in 2008 met 30% gedaald. In het rapport stelt men dat dit onder andere door het rookverbod komt, maar ook omdat clubs uit de mode zijn.²² Ook onderzoek van Club Judge laat zien dat zowel rokers als niet-rokers minder uitgaan door het rookverbod. Veel rokende stappers geven aan minder vaak een uitgaansgelegenheid te bezoeken. Gemiddeld gaan ze één keer

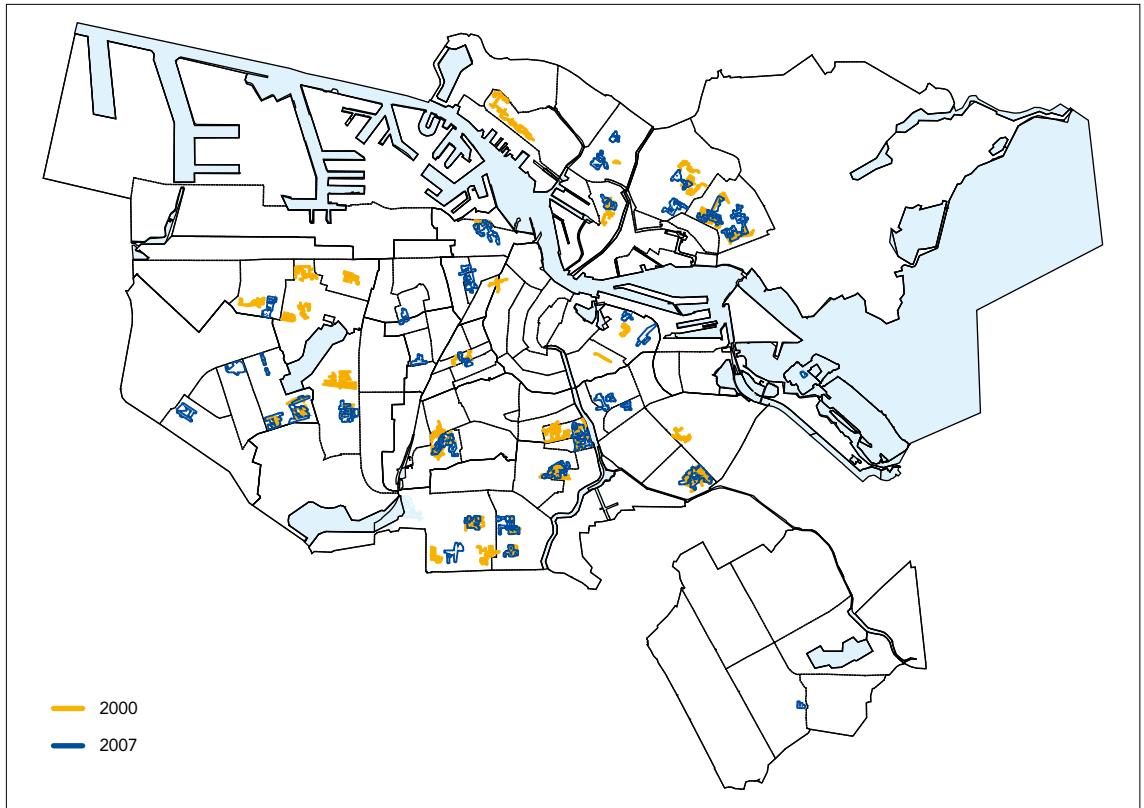
in de maand minder uit nu in uitgaansgelegenheden niet meer mag worden gerookt. Ook niet-rokers gaan minder vaak uit en vertoeven tevens minder lang in een uitgaansgelegenheid.²³

Stadspas

De gemeente Amsterdam stelt zich als doel met de Stadspas ervoor te zorgen dat ook mensen met een minimuminkomen en ouderen kunnen deelnemen aan sportieve, recreatieve en culturele activiteiten. De Stadspas geeft 65-plussers en mensen met een uitkering (en hun gezinsleden) korting op dergelijke activiteiten. De pas is geldig bij 350 verschillende bedrijven en instellingen, waaronder bioscopen, musea en diverse sportclubs. In totaal was het bereik van de Stadspas onder de doelgroep in 2007 85%. Eén op de vijf bezitters van een Stadspas gebruikt de bijbehorende cheques, die recht geven op extra korting. In 2007 zijn de meeste stadspascheques (33%) gebruikt voor een bezoek aan het museum. Dat is opmerkelijk omdat de cheques tussen 2002 en 2006 juist steeds minder aan musea werden besteed. Nog een opmerkelijke ontwikkeling in de besteding van cheques is dat 27% van de cheques in 2007 aan een bioscoopbezoek is uitgegeven, in 2006 was dit nog 35%.²⁴

In afbeelding 9.10 staan voor 2000 en 2007 de concentraties van stadspashouders weergegeven. In het algemeen geldt dat de concentraties voornamelijk zijn te vinden in de stadsdelen aan de rand

Afb. 9.11 Concentraties van gebruik stadspascheques, 2000 en 2007

bron: Stadsmonitor Amsterdam, O+S/UvA

van de stad. In deze zeven jaar heeft een aantal verschuivingen plaatsgevonden. De concentraties in Geuzenveld-Slotermeer en Slotervaart zijn vermindert en verschoven. In Zeeburg zijn er concentraties bijgekomen. In Amsterdam-Noord zijn concentraties verdwenen en ontstaan.

Niet alleen wat betreft stadspasbezit hebben zich verschuivingen voorgedaan, ook in het gebruik van de stadspascheques hebben zich verschuivingen in concentraties voorgedaan (zie afb. 9.11). In 2000 was er een aantal duidelijke concentraties zichtbaar in Geuzenveld-Slotermeer en het westelijk deel van Amsterdam-Noord, deze concentraties zijn in 2007 minder aanwezig. In Westerpark en Osdorp is het aantal concentraties toegenomen.

Een vergelijking van het bezit van de Stadspas en het gebruik van de cheques laat zien dat hierin nogal wat verschillen bestaan. Zo komen concentraties van gebruikers van de cheques in 2007 vaak voor in gebieden waar de concentratie stadspashouders niet duidelijk zichtbaar is (bijvoorbeeld in Westerpark, De Baarsjes, Oud-Zuid en Zuideramstel). In deze gebieden is de algemene cultuurparticipatie sowieso bovengemiddeld. Ook zijn er gebieden waar een duidelijke concentratie van stadspasbezitters is, maar waar geen concentratie van gebruik van stadspascheques zichtbaar is (o.a. in Amsterdam-Noord, Slotervaart en Zuidoost). Dit zijn gebieden waar de cultuurparticipatie over het algemeen gemiddeld laag is.

Sport

In de afgelopen twee jaar zijn meer Amsterdammers gaan sporten. Ruim de helft van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder doet aan sport (56%), in 2006 was dit nog 51%.²⁵ In 2007 heeft 66% van de Nederlanders minimaal één keer aan sport gedaan.²⁶ Indien we de definitie van het Richtlijn Sportdeelname Onderzoek²⁷ aanhouden (iemand is pas sporter als hij twaalf keer of vaker per jaar sport) dan is 50% van de Amsterdammers sporter (in 2004 en 2006 was 46% sporter). In deze paragraaf bekijken we nader wie volgens deze laatste definitie sporters zijn.

Het sportgedrag verschilt tussen bepaalde groepen Amsterdammers (zie afb. 9.12). Zo speelt leeftijd een duidelijke rol, vooral 55-plussers sporten veel minder dan mensen jonger dan 55 jaar. Daarnaast zien we dat volwassenen in eenoudergezinnen en alleenstaanden minder vaak sporten. Opleiding speelt de belangrijkste rol: hoger opgeleide Amsterdammers sporten duidelijk vaker dan Amsterdammers met een lage opleiding. Dit is in overeenstemming met resultaten uit landelijk onderzoek.²⁸

Hoewel er nog steeds grote verschillen zijn in sportdeelname naar sociaaleconomische kenmerken, zien we ook dat onder sommige groepen de sportdeelname sneller toeneemt dan gemiddeld. Zo is de sportdeelname in Amsterdam ten opzichte van 2006

gegroeid voor de groep overige niet-westerse allochtonen, Marokkanen, Turken, laagopgeleiden, twee partners zonder kinderen en de 35 t/m 54-jarigen.

Fitness populair

Volgens het SCP blijken solosporten in de grote steden populairder te zijn dan in de rest van Nederland. Zowel fitness als aerobics wordt in Amsterdam vaker gedaan dan in de rest van Nederland (zie afb. 9.13). Aan de andere kant is een teamsport als voetbal minder populair in Amsterdam (en de andere drie grote steden) dan in Nederland. Zwemmen is de meest favoriete solosport voor Nederlanders (36% van de Nederlanders had in 2007 minimaal een keer gezwommen). Fitness stond met 22% op een derde plek (na wielrennen met 23%).²⁹

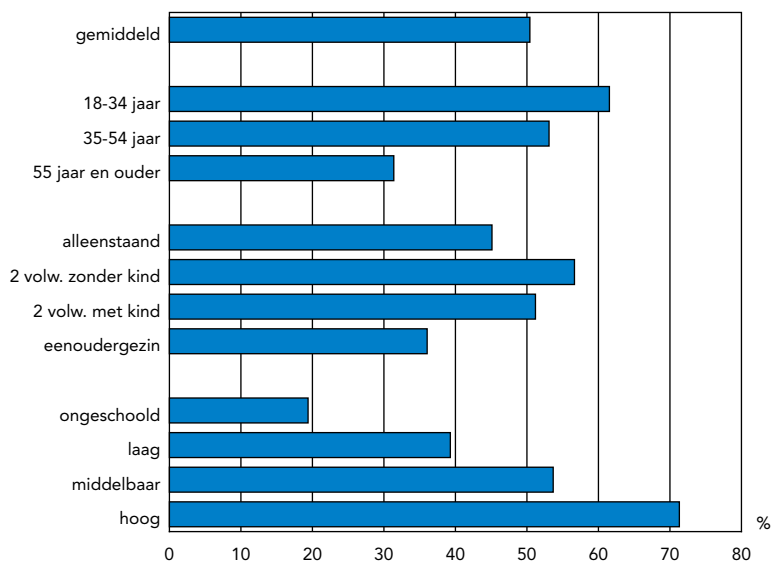
Sporten op een sportschool en dus deelname aan fitness/aerobics is de laatste jaren in heel Nederland enorm gegroeid, een verdubbeling tussen 1991 en 2007. In 2007 deden meer mensen aan fitness dan aan voetbal.³⁰ Verder blijkt dat vooral de jeugd t/m 19 jaar veel sport,³¹ slechts 7% van hen sport helemaal niet. Bijna alle sporten worden vaker door jongeren dan door volwassenen beoefend, uitgezonderd fitness, wielrennen, wandelen en golf.

De meeste sporten worden vaker door hoger opgeleiden beoefend. Uitzonderingen hierop zijn veld- en zaalvoetbal en auto- en motorsport, die onder lager opgeleiden favoriet zijn. Onder zowel autochtonen als allochtonen zijn fitness en aerobics de populairste solosporten. Onder allochtonen Nederlanders is ook voetbal erg populair. Zij voetballen vaker dan autochtone Nederlanders (12% tegenover 6%), met aan kop Marokkanen (15%). Dit kan deels worden verklaard door de leeftijdsamenstelling: allochtonen zijn gemiddeld jonger dan autochtonen en jongeren voetballen meer dan ouderen.³²

Verschillen naar herkomst

In vergelijking met 2006 doen nu meer Turkse vrouwen aan sport, maar ook meer Marokkaanse vrouwen en vrouwen uit de groep overige niet-westerse landen. Maar deze drie groepen blijven met de Surinaamse en Antilliaanse vrouwen de groepen die

Afb. 9.12 Sporters naar diverse achtergrondkenmerken, 2008 (procenten)

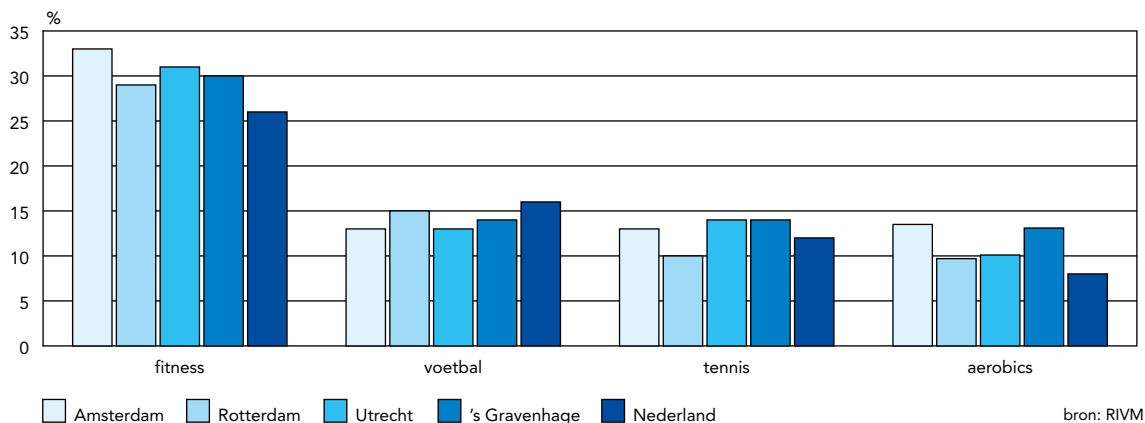

het minst vaak sporten (zie afb. 9.14). Voor elk van deze groepen geldt dat minder dan 40% sporter is. Redenen voor dit verschil tussen mannen en vrouwen en allochtone en autochtone vrouwen kunnen te maken hebben met geloofsovertuiging. Het kan dat deze vrouwen vanwege hun geloof niet (gemengd) mogen sporten. Dit soort argumenten geldt overigens vaker voor oudere allochtone vrouwen. Het aandeel jonge allochtone vrouwen dat sport neemt toe – en dat zou ook een verklaring van de stijging kunnen zijn.

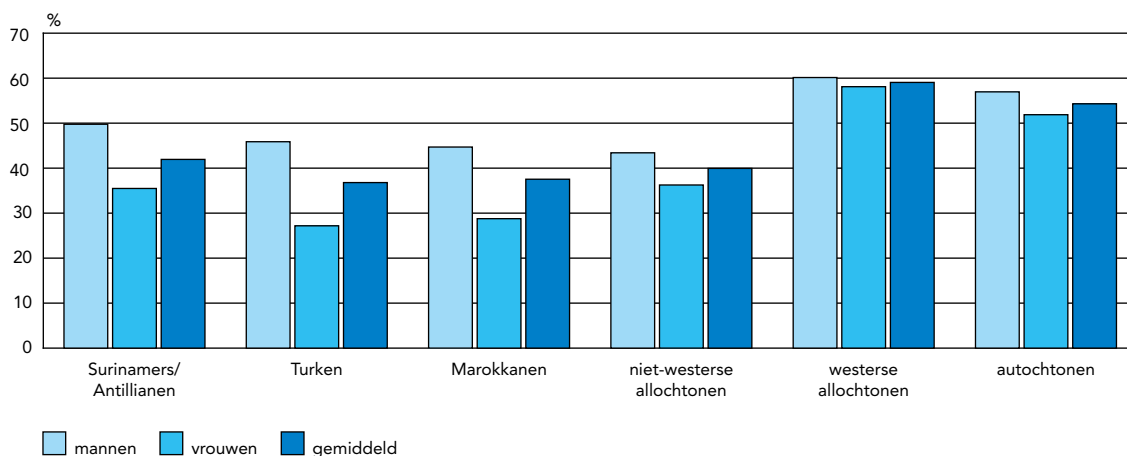
Van alle Amsterdammers sport 43% niet; 47% van de allochtonen, 59% van de Turken en 57% van de Marokkanen sport nooit. Van de autochtone bevolking in Amsterdam is dit 40%, in Nederland 37%.³³ Uit Nederlandse cijfers blijkt dat de helft van de niet-westerse allochtonen nooit of minder dan één keer per jaar sport, met als uitschieters Marokkanen en Turken (beiden 56%).

Ook binnen de groep jongeren bestaan verschillen tussen herkomstgroepen. Autochtone

Afb. 9.13 Huishoudens waarvan een of meer inwoners aan verschillende sporten doen, 2008 (procenten)

Afb. 9.14 Sporters naar herkomstgroepen en geslacht, 2008 (procenten)

Amsterdammers sporten vaker dan allochtone Amsterdammers, ook al is hier het verschil minder groot dan bij de hogere leeftijdsgroepen. Dit blijkt ook uit SCP-gegevens. Verschillen in sportdeelname tussen autochtone en allochtone jongeren zijn aanzienlijk kleiner dan bij ouderen.³⁴ Als men bij de tweede generatie corrigeert voor verschillen in opleidingsniveau en inkomen, dan blijkt er geen verschil meer te zijn in de sportdeelname van allochtone en autochtone jongeren in de grote steden. Bij de jonge autochtone Amsterdammers is er geen verschil tussen het percentage jongens en meisjes dat sport, bij de allochtone Amsterdammers is dit wel het geval.

In het lidmaatschap van sportverenigingen komt een nog scherper verschil tussen autochtonen en allochtonen naar voren dan in de sportdeelname zelf. Een op de drie autochtonen van 15 t/m 64 jaar is lid van een sportvereniging, bij de allochtonen is dat maar een op de vijf (Marokkanen, Surinamers

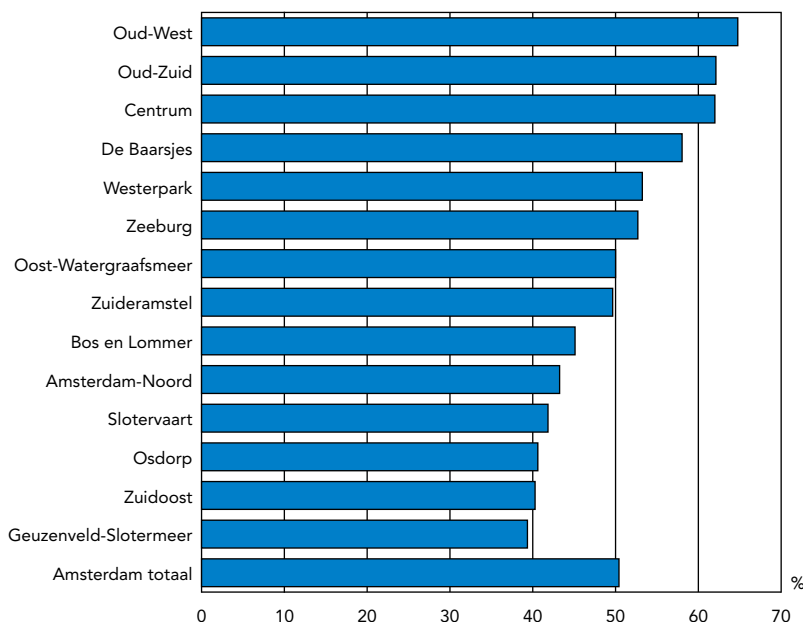
en Antillians) of zelfs een op de zeven (Turken).³⁵ Een overzicht van de ontwikkelingen over een langere periode – bijvoorbeeld tien jaar – is gezien de verschillen in vraagstelling moeilijk te geven. Zo schommelen de cijfers met betrekking tot Turkse vrouwen sterk, mogelijk als gevolg van een te laag aantal respondenten.

Stadsdelen

Kijken we naar het aandeel sporters per stadsdeel dan zien we dat Oud-West met 65% de meeste sporters telt. In de stadsdelen Geuzenveld-Slotermeer, Zuidoost, Osdorp, Slotervaart en Amsterdam-Noord doet minder dan 45% van de bevolking maandelijks aan sport (zie afb. 9.15). In enkele stadsdelen is het aandeel sporters ten opzichte van 2006 flink gegroeid.

In de verschillende woonmilieus wordt in verschillende mate gesport. In de woonmilieus *centrum* en *centrumrand* en *welgesteld stedelijk* zijn meer inwoners dan gemiddeld sporter, in de milieus *vergrijsde tuinstad* en *transitie* zijn minder inwoners dan gemiddeld sporter.

Afb. 9.15 Sporters per stadsdeel, 2008 (procenten)

De meeste Amsterdammers van 18 jaar en ouder beoefenen één sport (25%). Amsterdammers sporten behoorlijk intensief, 43% van de Amsterdammers sport één keer per week of vaker.

Twee Amsterdamse sportevenementen staan in de top 10 van Nederlandse sportevenementen 2007 als men kijkt naar deelnemersaantallen. Op 5 staat de Dam tot Damloop met 30.000 deelnemers en op 7 de ING Amsterdam Marathon met 24.000 deelnemers. Op 1 staat de Rotterdamse Wednesday night skate met 43.000 deelnemers.³⁶

Sporten met een beperking

In totaal heeft een derde van de respondenten last van één of meer langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps. Van hen voelt 30% zich sterk belemmerd tijdens zijn vrijetijdsbesteding (o.a. sporten), 36% licht belemmerd en 27% voelt zich niet belemmerd. Van alle mensen die aangeven een aandoening te hebben is 38% een sporter (zie afb. 9.16). Van de mensen die

wel een beperking hebben maar zelf aangeven dat deze hen niet belemmert om te sporten is 51% een sporter, dit is evenveel als het percentage onder alle Amsterdammers.

Norm gezond bewegen

Amsterdammers voldoen steeds beter aan de Norm Gezond Bewegen: op vijf van de zeven werkdagen tenminste een half uur matig intensief bewegen. Bijna driekwart (72%) voldoet aan deze norm, in 2006 was dat nog 67%.³⁷ In heel Nederland voldoet 'slechts' 59%.³⁸

Ook hier zijn er verschillen tussen groepen Amsterdammers (zie afb. 9.17). Zoals 18 t/m 34-jarigen vaker sporten dan 35-plussers, voldoen ze ook vaker aan deze norm. Opvallend is dat de groep 35 t/m 54-jarigen niet vaker (maar ongeveer even vaak) de norm haalt als 55-plussers. Van alle 75-plussers voldoet 60% aan de norm, 1% meer dan het gemiddelde van alle Nederlanders.

Autochtone Amsterdammers voldoen vaker (76%) dan alle andere herkomstgroepen; overige niet-westerse Amsterdammers blijven met 62% achter. Net als bij sporten zijn er duidelijke verschillen tussen vrouwen en mannen, maar net andersom. Vrouwen van de verschillende herkomstgroepen voldoen vaker aan de norm dan mannen; vrouwen uit de meeste groepen bewegen vaker meer dan de norm dan mannen. Dit geldt alleen niet voor Surinaams/Antilliaanse vrouwen en voor de groep 'overige niet-westerse' vrouwen.

Fietsen

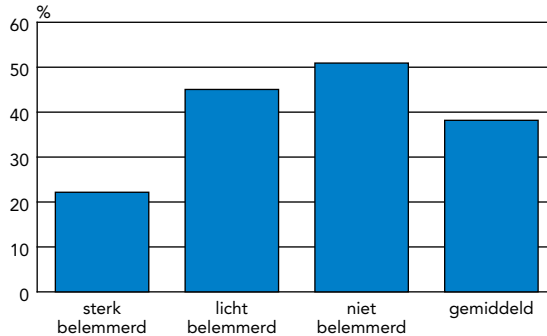
Met de fiets naar je werk is een van de mogelijkheden om te voldoen aan de Norm Gezond Bewegen. Voor 36% van de Amsterdammers is de fiets het belangrijkste vervoermiddel om mee naar het werk te gaan. Van deze Amsterdammers voldoet 61% aan de Norm Gezond Bewegen. Van de Amsterdammers die met de auto naar hun werk gaan voldoet 37% aan deze norm.

Van de mensen die binnen Amsterdam werken gaat bijna de helft met de fiets (47%, zie afb. 9.18). Dit is vooral populair onder autochtone en westerse allochtone Amsterdammers. Onder de niet-westerse allochtone Amsterdammers die in Amsterdam werken zijn de auto en het openbaar vervoer populairder. Zo gaat 58% van de Turkse Amsterdammers met de auto (tegenover 20% gemiddeld) en 49% van de Surinaams/Antilliaanse Amsterdammers met het openbaar vervoer (tegenover 24% gemiddeld).

Ook zijn er duidelijke verschillen tussen de stadsdelen te zien. De mensen die aan de rand van de stad wonen (in bijvoorbeeld Osdorp of Zuidoost) gaan duidelijk minder vaak met de fiets naar hun werk (13 tot 14%). In Zuidoost is vooral het openbaar vervoer populair (53%) en in Osdorp de auto (52%). Ook nemen jongeren en hoger opgeleiden vaker de fiets.

De helft van de Amsterdammers (49%) fietst vaak in de stad, ruim een kwart fietst nooit of heeft niet eens een fiets (28%).

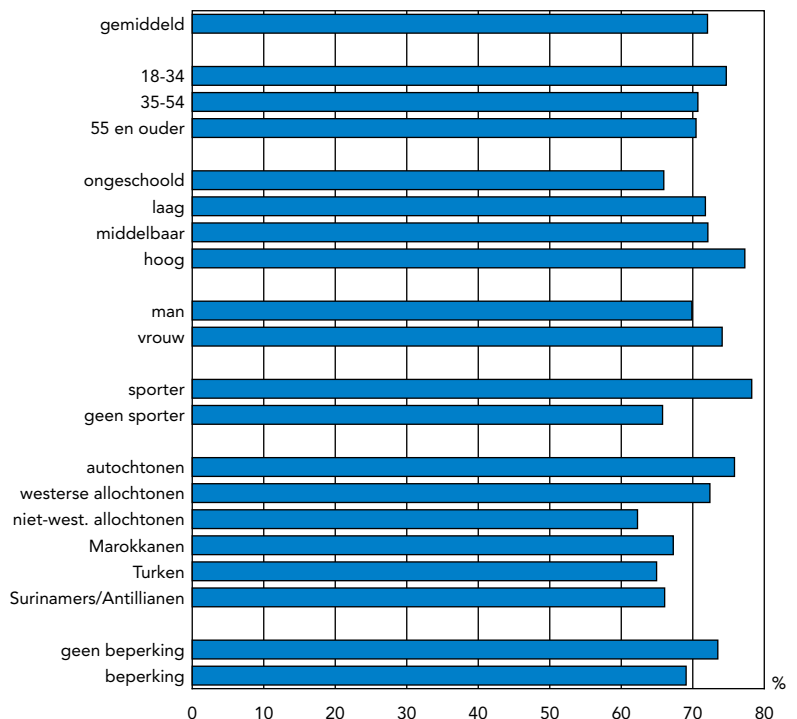
Afb. 9.16 Sporters onder langdurig zieken/gehandicapten naar mate van belemmering tijdens vrijetijdsbesteding, 2008 (procenten)

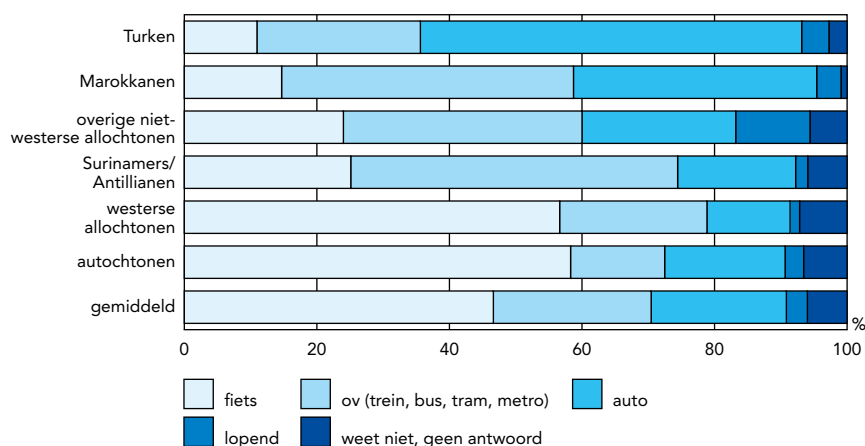
Tussen de herkomstgroepen bestaan in dezen grote verschillen. Zo fietst ruim de helft van de Turkse Amsterdammers (54%) nooit, tegenover 20% van de autochtone bevolking. Vrouwen van Turkse afkomst fietsen nog minder: 66% van hen fietst nooit. Van de niet-westerse allochtone Amsterdammers fietst 48% nooit. Verder fietsen jongeren vaker dan ouderen, hoger opgeleiden vaker dan lager opgeleiden en volwassenen zonder kinderen vaker dan volwassenen met kinderen.

Uit landelijk onderzoek blijkt dat niet-westerse allochtonen 'niet graag' fietsen.³⁹ Ook hier geldt dat vrouwen van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse herkomst veel minder fietsen dan autochtone vrouwen. Wanneer onderscheid wordt gemaakt naar allochtonen van de eerste en tweede generatie, lijken vooral Turken van de tweede generatie minder te fietsen dan andere allochtonen van de

Afb. 9.17 Amsterdammers die minimaal vijf dagen in de week tenminste een half uur matig intensief bewegen naar achtergrondkenmerken, 2008 (procenten)

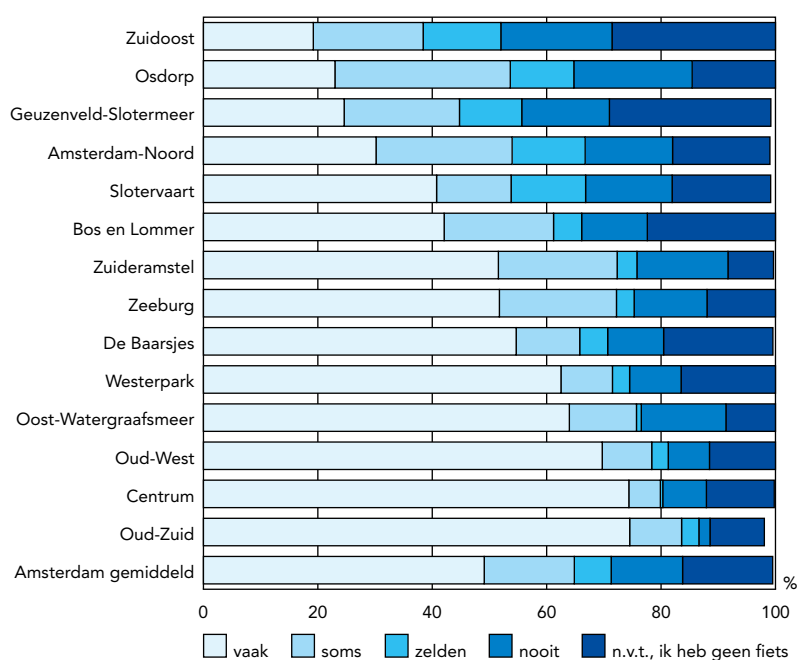
Afb. 9.18 Vervoersmiddel naar werk van mensen die in Amsterdam werken en wonen per herkomstgroep, 2008 (procenten)

tweede generatie. Onder allochtone jongeren heeft de fiets vaak een slecht imago en een lage status: "Die neem je alleen als je echt niet anders kunt, bijvoorbeeld omdat je brommer stuk is."⁴⁰

Buiten de ring fietst men duidelijk minder vaak dan binnen de ring (zie afb. 9.19). Zo fietst in Zuidoost en Geuzenveld-Slotermeer bijna de helft van de bewoners nooit (48% resp. 44%). In Centrum en Oud-Zuid fietst driekwart van de bevolking vaak. Uit ander onderzoek blijkt dat Amsterdamse brugklasleerlingen minder vaak fietsen dan landelijk: 53% van de Amsterdamse leerlingen fietst naar school tegenover 89% van alle leerlingen in Nederland in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Verder blijkt dat naarmate het schooltype meer richting HAVO/VWO gaat, leerlingen vaker naar school fietsen. Negen van de tien VWO-leerlingen fietst, tegenover 29% van de VMBO-leerlingen.⁴¹

Afb. 9.19 Fietsen in de stad per stadsdeel, 2008 (procenten)

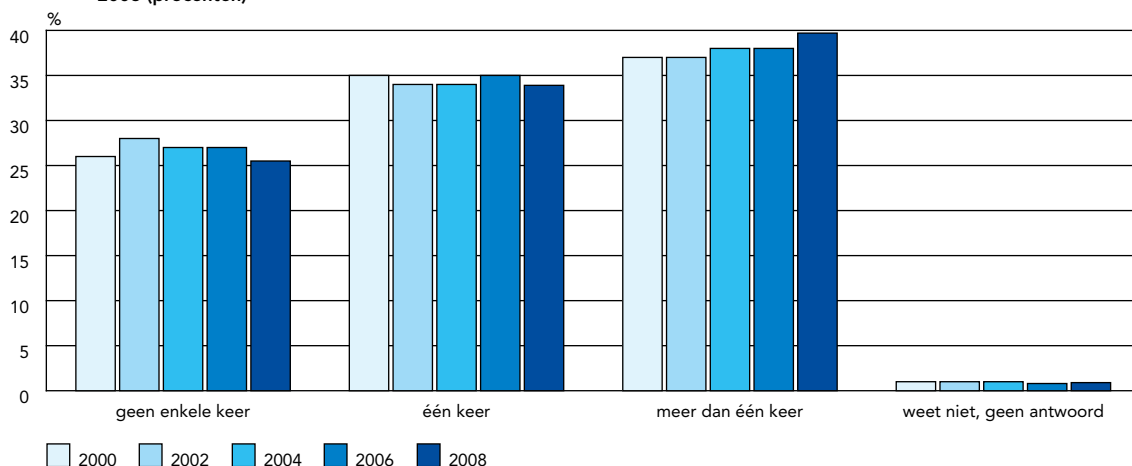
Vakantie

Er is een licht stijgende trend te zien in het aantal vakanties per jaar: meer Amsterdammers gaan vaker dan één keer op vakantie (40% tegenover 37% in 2002, zie afb. 9.20). In Amsterdam gaan minder mensen op vakantie dan landelijk. In 2008 ging 82% van de Nederlanders minimaal één keer op vakantie⁴², in Amsterdam was dit 74%.

Van de Amsterdammers die in 2008 op vakantie zijn geweest, ging 89% naar het buitenland (in 2006: 88%). Allochtone Amsterdammers gaan iets vaker naar het buitenland (92%) dan autochtone Amsterdammers (87%). Uitzondering hierop zijn de Surinamers: van hen is 85% in het buitenland op vakantie geweest.

De helft van alle Nederlanders ging in 2007 minimaal één keer naar het buitenland.⁴³ Landelijk onderzoek naar verwachtingen voor de zomervakantie 2009 laat zien dat 75% van de Nederlanders afgelopen zomer zeker op vakantie zou gaan, 15% twijfelde nog en 10% zou zeker niet gaan. Volgens dit onderzoek daalt

Afb. 9.20 Aantal keer dat Amsterdammers de afgelopen twaalf maanden met vakantie zijn geweest, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008 (procenten)

de populariteit van vakanties in het buitenland iets en stijgt de populariteit van Nederlandse vakanties.⁴⁴ Uit de boekingscijfers van brancheorganisatie ANVR tot en met eind juli 2009 blijkt dat de vakantieboekingen voor het zomerseizoen nog 9% achterlopen op de boekingen van vorig jaar. De vakantiegangers laten het vooral bij de verre vliegeizen afweten (-24%).

Het aandeel mensen dat op vakantie gaat verschilt per opleidingsniveau (hoger opgeleiden gaan vaker op vakantie), leeftijd (hoe ouder, hoe minder vaak op vakantie) en inkomen (hoe lager het inkomen, hoe minder vaak op vakantie). Ook blijkt ruim een derde van de alleenstaanden (37%) en eenoudergezinnen (35%) niet op vakantie te gaan (tegenover gemiddeld 25%).

Stadsdelen waar inwoners weinig op vakantie gaan zijn – net als in 2006 – Zuidoost (42% is niet op vakantie geweest), Geuzenveld-Slotermeer (38%) en Amsterdam-Noord (32%).

Cumulatie van activiteiten: 'niet-actieven' en 'superactieven'

Participatie op het ene terrein kan ten koste gaan van participatie op een andere. Het zou kunnen dat mensen die veel sporten bijvoorbeeld niet uitgaan en/of geen boeken lezen. Aan de andere kant zou het kunnen dat participatie op bepaalde gebieden juist samenhangt met participatie op andere.

In ieder geval participeren sommigen in het geheel niet in hun vrije tijd (de niet-actieven) en anderen juist heel sterk: de superactieven.

Als we een vergelijking maken tussen de stadsdelen aan de hand van de verschillende vormen van participatie dan zien we vaak dat een lage participatie op één terrein samen gaat met lage participatie op andere terreinen. Ook hangt lage participatie in alle gevallen samen met opleiding (hoe hoger de opleiding, hoe hoger de participatie) en vaak met leeftijd (hoe hoger de leeftijd, hoe lager de participatie).

Er zijn stadsdelen waarin op (vrijwel) elk vlak meer dan gemiddeld wordt geparticipeerd (Centrum, Oud-West, Oud-Zuid en Zuideramstel, zie afb. 9.21). Er zijn ook stadsdelen waar op vrijwel elk vlak minder dan gemiddeld wordt geparticipeerd (Geuzenveld-Slotermeer, Amsterdam-Noord, Zuidoost, Bos en Lommer en Slotervaart).

Het hebben van hobby's hangt het minst samen met participeren op andere gebieden, daar hoeft men immers vaak de deur niet voor uit.

Afb. 9.21 Culturele, maatschappelijke en sportieve participatie per stadsdeel, 2008 (procenten)

	uitgaan	sporten	lid organisatie/vereniging	fietsen	hobby's	vakantie
Centrum						
Westerpark						
Oud-West						
Zeeburg						
Bos en Lommer						
De Baarsjes						
Amsterdam-Noord						
Geuzenveld-Slotermeer						
Osdorp						
Slotervaart						
Zuidoost						
Oost-Watergraafsmeer						
Oud-Zuid						
Zuideramstel						
Amsterdam totaal	78	50	53	71	71	74

- relatief veel participatie op dit terrein, score hoger dan gemiddeld voor Amsterdam
- gemiddelde participatie op dit terrein, score rond het gemiddelde voor Amsterdam
- relatief weinig participatie op dit terrein, score lager dan gemiddeld voor Amsterdam

Bijna een kwart van de Amsterdamse bevolking (24%) is superactief. Als we kijken naar de superactieven zien we dat vooral opleiding van belang is. Vier van de tien hoogopgeleiden (42%) sport, leest boeken, gaat op vakantie, is lid van een vereniging, gaat uit, heeft hobby's en heeft internet. In de leeftijdscategorie van 25 t/m 34 jaar is dit percentage superactieven het hoogst, 32% is actief op elk van de hierboven genoemde gebieden. 30% van de autochtonen is op alle gebieden actief, Turken (7%) en Marokkanen (5%) zijn het minst vaak superactief.

Als we kijken naar de mensen met een cumulatieve van niet-participeren dan zien we dat gemiddeld 2% van de Amsterdammers op het gebied van vrije tijd en cultuur niet participeert. Concreet betekent dit dat 9% van de ongeschoolden, 5% van de Turken en 4% van de overige niet-westerse allochtonen niet sport, geen boeken leest, niet op vakantie gaat, geen lid is van een vereniging, niet uit gaat, geen hobby's heeft en niet internet. Verder neemt 17% van de ongeschoolden, 7% van de Turken en 11% van de overige niet-westerse allochtonen aan slechts één van genoemde activiteiten deel (tegenover gemiddeld 4%).

Noten

- 1 Bron: CBS Statline. *Participatie in vrije tijd*. 2007. De cijfers zijn gebaseerd op het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS).
- 2 Idem.
- 3 Het gaat hier om het percentage vrouwen dat lid is van een vrouwenvereniging of bond.
- 4 Bron: COS. *Cultuurparticipatie van Rotterdammers, 2007*. Gemeente Rotterdam, 2007.
- 5 De vraagstelling daarbij luidde: Hoeveel boeken leest u ongeveer per jaar? Het gaat daarbij om boeken die u in uw vrije tijd leest, dus geen studieboeken e.d. Het gaat om een globale schatting.
- 6 Bron: SPOT. *Televisierapport 2008*. Amstelveen, 2008.
- 7 Bron: SCP. *Het dagelijks leven van minderingen*. Den Haag, 2008.
- 8 Bron: SPOT. *Televisierapport 2008*. Amstelveen, 2008.
- 9 Bron: O+S. *Amsterdamse Burgermonitor 2008*. Amsterdam, 2008.
- 10 Bron: CBS. *Statline*. 2008.
- 11 Het gaat hier om 37 geregistreerde musea, exclusief musea zoals Appie Baantjer museum, kattenkabinet, museumhaven, pianola museum, etc. Bron van deze cultuurvoorzieningen: ACI (het directieoverleg Amsterdamse Culturele Instellingen).
- 12 Bron: O+S. *Jaarboek 2008*. 2008. Zalen: het Concertgebouw, Paradiso, Koninklijk Theater Carré, Melkweg, Het Muziektheater, De Meervaart, Stadsschouwburg, De Kleine Komedie, Muziekgebouw aan 't IJ, Bimhuis, Bellevue Theater, De Balie, Jeugdtheater de Krakeling, Theater de Engelenbak, Gasthuis, Hetveem Theater.
- 13 Bron: COS. *Cultuurparticipatie van Rotterdammers, 2007*. Gemeente Rotterdam.
- 14 Bron: NVB & NVF. *Bioscoopmonitor 2007*. MarketResponse Nederland BV. 2008.
- 15 Bron: COS. *Cultuurparticipatie van Rotterdammers, 2007*. Gemeente Rotterdam.
- 16 Bron: SCP. *Cultuurbewonderaars en cultuurbewoefenaars*. Den Haag, mei 2009.
- 17 Bron: COS. *Cultuurparticipatie van Rotterdammers, 2007*. Gemeente Rotterdam.
- 18 Bron: O+S. *Kunst en Cultuurmonitor Amsterdam 2006*.
- 19 Bron: COS. *Cultuurparticipatie van Rotterdammers, 2007*. Gemeente Rotterdam.
- 20 Uitgaan in een bar/club.
- 21 Bron: T. Nabben, A. Benschop en D.J. Korf. *Antenne 2007. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam, 2008.
- 22 Bron: Food Service Instituut. *Monitor jaarrapport 2008*. Januari 2009.

- 23 Bron: Club Judge, een onafhankelijk keurmerk voor uitgaansgelegenheden. December 2008.
- 24 Bron: O+S. *Amsterdamse Armoedemonitor*. 2008.
- 25 In De Staat van de Stad IV wordt gesproken over 49% van de Amsterdammers die aan sport doet, dit moet 51% zijn.
- 26 Bron: SCP/WJH Mulier instituut (AVO). *Rapportage sport 2008*. Den Haag, 2008.
- 27 De gegevens over sportende Amsterdammers in dit hoofdstuk zijn afkomstig uit de enquête die aan De Staat van de Stad ten grondslag ligt, deze cijfers zijn niet via de RSO-onderzoeksmethode tot stand gekomen. Eind 2009 is er een nieuwe RSO-sportmonitor van O+S te verwachten.
- 28 Idem.
- 29 Bron: SCP/WJH Mulier instituut (AVO). *Rapportage sport 2008*. Den Haag, 2008.
- 30 Idem.
- 31 De enquête die aan De Staat van de Stad ten grondslag ligt wordt alleen uitgevoerd onder mensen van 18 jaar en ouder, hierdoor hebben we hierover geen Amsterdamse gegevens.
- 32 Bron: SCP/WJH Mulier instituut. *Rapportage sport 2008*. Den Haag, 2008.
- 33 Bron Nederlandse cijfers: SCP/WJH Mulier instituut. *Rapportage sport 2008*. Den Haag, 2008.
- 34 Bron: SCP/WJH Mulier instituut. *Rapportage sport 2008*. Den Haag, 2008.
- 35 Bron: SCP. *Het dagelijks leven van minderheden*. Den Haag, 2008.
- 36 Bron: SCP/WJH Mulier instituut. *Rapportage sport 2008*. Den Haag, 2008.
- 37 Matig intensief betekent inspannende lichaamsbeweging waarvan men merkbaar sneller gaat ademen. Het gaat niet alleen om sporten, maar ook om wandelen, fietsen, huishoudelijke arbeid als stoffen, stofzuigen of tuinieren.
- In De Staat van de Stad IV werd vermeld dat 50% van de Amsterdammers in 2006 aan de norm voldoet. Dit had echter betrekking op dagelijks een half uur matig intensief, ruim tweederde (67%) beweegt vijf dagen in de week matig intensief (wat de norm is). In dit hoofdstuk gebruiken we deze laatste definitie van de norm gezond bewegen.
- 38 Bron: SCP/WJH Mulier instituut. *Rapportage sport 2008*. Den Haag, 2008.
- 39 Bron: SCP. *Overwegend onderweg*. Den Haag, 2008.
- 40 Idem.
- 41 Bron: O+S. *Factsheet fietsen*. Amsterdam, 2008.
- 42 Bron: CBS.
- 43 Bron: CBS.
- 44 TNS-NIPO januari 2009.

10

Participatie in politiek

Amsterdammers kunnen op allerlei manieren hun stem laten horen. In dit hoofdstuk staat politieke participatie centraal, zoals lidmaatschap van een politieke organisatie, (intentie tot) stemmen en het bezoeken van inspraakbijeenkomsten of buurtoverleggen. Ook worden verbanden gelegd met achtergrondkenmerken en andere vormen van participatie.

Kernpunten

- Bijna zes van de tien Amsterdammers zijn geïnteresseerd in politiek.
- Het aandeel Amsterdammers dat geïnteresseerd is in de gemeentepolitiek is lager (45%), maar is sinds 2000 wel redelijk constant. De interesse in politiek in zijn algemeenheid is dus groter dan interesse in de gemeentepolitiek.
- Twee derde van de Amsterdammers zegt zeker te stemmen als er morgen gemeente- en stadsdeelraadsverkiezingen zouden worden gehouden. In verkiezingsjaren, zoals 2006 (70%), ligt de stemintentie meestal iets hoger.
- In 2006 waren Turkse Amsterdammers van de verschillende allochtone bevolkingsgroepen het meest van plan te stemmen (en zij gingen daadwerkelijk vaker naar de stembus), in 2008 is bij hen die intentie juist het laagst.
- Drie van de tien Amsterdammers weten niet op welke partij ze zouden stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen, tegen 23% in 2006.
- Eén op de zes Amsterdammers heeft de afgelopen twaalf maanden een informatie- of inspraakbijeenkomst bezocht, net als in 2006. Buurt-beheeroverleg is bij ruim de helft bekend.
- In 2006 zagen we dat Amsterdammers positiever waren over het gemeentebestuur dan voorheen. In 2008 is dit aandeel met 34% praktisch gelijk gebleven.
- Het politieke zelfvertrouwen van Amsterdammers is opnieuw toegenomen.
- In 2008 is het aandeel Amsterdammers dat deelneemt aan discussies op internet iets afgenomen, waarmee een einde is gekomen aan een jarenlange stijging.

Interesse in gemeentepolitiek gedaald

Het aandeel Amsterdammers dat (tamelijk tot zeer veel) interesse heeft in de gemeentepolitiek is de afgelopen twee jaar gedaald van 49% naar 45% en is sinds de eerste De Staat van de Stad (over het jaar 2000) redelijk constant. Het aandeel Amsterdammers dat niet geïnteresseerd is in gemeentepolitiek lijkt de afgelopen tien jaar licht te dalen.

Ook het SCP besteedt aandacht aan de politieke interesse, met cijfers t/m 2006. Op landelijk niveau was in 2006, een verkiezingsjaar, 48% van de Nederlanders in meer of mindere mate geïnteresseerd in de politiek, waarmee na de stijging sinds 2002 weer een duidelijke daling te zien is.¹

Voor het eerst is in De Staat van de Stad niet alleen gevraagd naar interesse in de Amsterdamse gemeentepolitiek, maar ook naar politieke interesse in zijn algemeenheid. Bijna zes van de tien Amsterdammers (56%) geven aan tamelijk tot zeer geïnteresseerd te zijn in politiek, 11% meer dan het aandeel dat geïnteresseerd is in de gemeentepolitiek.

Opleiding speelt een rol bij de interesse in gemeentepolitiek: hoe hoger opgeleid, hoe meer geïnteresseerd. Zo is van de hoger opgeleiden 56% tamelijk tot zeer geïnteresseerd en van de ongeschoolden 28% (zie afb. 10.2).

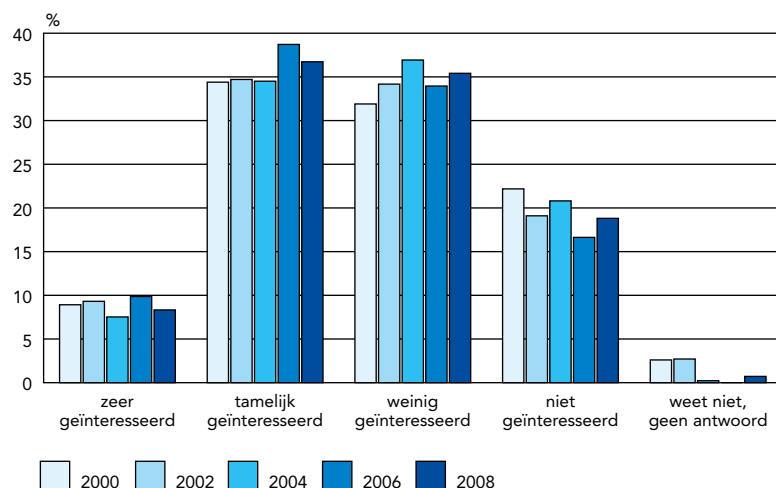
Ook zijn er verschillen tussen de diverse herkomstgroepen. Westerse allochtonen en autochtonen hebben de meeste interesse (49% resp. 48%), Turkse Amsterdammers de minste (27%, zie afb. 10.3). Ook in voorgaande jaren hadden Turkse Amsterdammers de minste interesse en autochtonen en westerse allochtonen de meeste. Vergelijken met 2004 was er in 2006 een aanzienlijke stijging in politieke interesse te zien bij Marokkaanse Amsterdammers (van 29% naar 44%). In 2008 zegt 38% van de Marokkanen enigszins tot zeer geïnteresseerd te zijn in de gemeentepolitiek.

De interesse in de gemeentepolitiek verschilt per stadsdeel. In stadsdeel Centrum zijn – net als in voorgaande jaren – de meeste bewoners geïnteresseerd (55%), in stadsdeel De Baarsjes de minste (37%, zie afb. 10.4).

Ook woonmilieus (zie voor uitleg hoofdstuk 2) laten verschillen in interesse in de gemeentepolitiek zien (zie afb. 10.5). Bewoners van de woonmilieus *welgesteld stedelijk*, *centrum* en *centrumrand* en het nieuwbouwmilieu *transformatie* (zoals De Aker, Nieuw Sloten, Eendrachtspark en het GWL-terrein) zijn het meest geïnteresseerd in de gemeentepolitiek (50%), bewoners van het woonmilieu *transitie* het minst (38%).

De vergelijkbare woonmilieus *welgesteld stedelijk* en *centrum* en *centrumrand* staan ook – en net als in 2006 – bovenaan qua stemintentie (73% resp. 71%). Het woonmilieu *transitie* neemt ook hier – en weer net als in 2006 – de laagste plaats in (55%).

Afb. 10.1 Interesse in gemeentepolitiek, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008 (procenten)

Politieke kennis

Eén op de twintig Amsterdammers (5%) is lid van een politieke organisatie, dit zijn waarschijnlijk politiek betrokken Amsterdammers met enige kennis van de Amsterdamse politiek. Hoe staat het met de politieke kennis van de Amsterdammers? Uit de Amsterdamse Burgermonitor blijkt dat de bekendheid van wet-houders en collegepartijen van 2006 op 2007 is afgenomen en daarna praktisch gelijk is gebleven (zie afb. 10.6). Wat bij de bekendheid van de wet-houders gespeeld kan hebben is dat in 2006 Ahmed Aboutaleb nog wethouder was en in 2007 niet meer. Hij was indertijd de relatief bekendste wethouder (44%). De relatief grote bekendheid van de collegepartijen in 2006 heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat toen de enquête gehouden werd het college pas was samengesteld en veel in het nieuws kwam. Waarom het aandeel Amsterdammers dat minimaal één gemeenteraadslid bij naam kan noemen van 2005 op 2006 is gehalveerd en de bekendheid sindsdien op eenzelfde niveau is gebleven, is onduidelijk.

Twée derde zou gaan stemmen

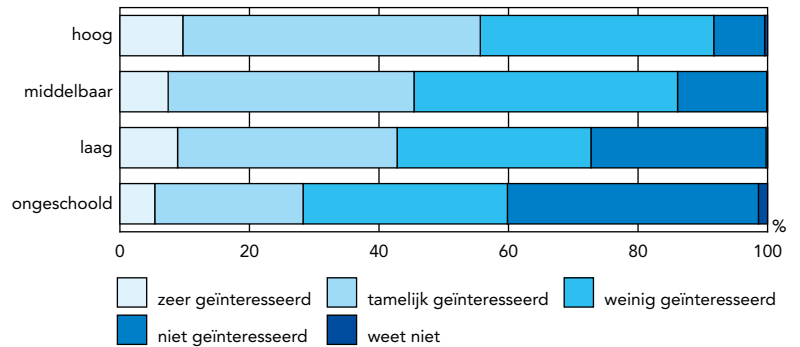
Twée derde van de Amsterdammers (66%) zegt zeker te zullen stemmen als er morgen gemeente- en stadsdeelraadsverkiezingen worden gehouden. Dit percentage is vergelijkbaar met de 68% die in de Burgermonitor 2008 werd gevonden. In verkiezingsjaren, zoals 2006, ligt de stemintentie meestal iets hoger (zie afb. 10.7).

Bij sommige groepen Amsterdammers is de stemintentie hoger dan bij andere. Hierin zien we in grote lijnen geen grote verschillen in vergelijking met 2006 (zie afb. 10.8). Hoe ouder Amsterdammers zijn, hoe hoger hun opleiding en hoe meer ze verdienen, des te groter de stemintentie. Autochtone Amsterdammers zijn meer dan allochtone Amsterdammers geneigd te gaan stemmen.

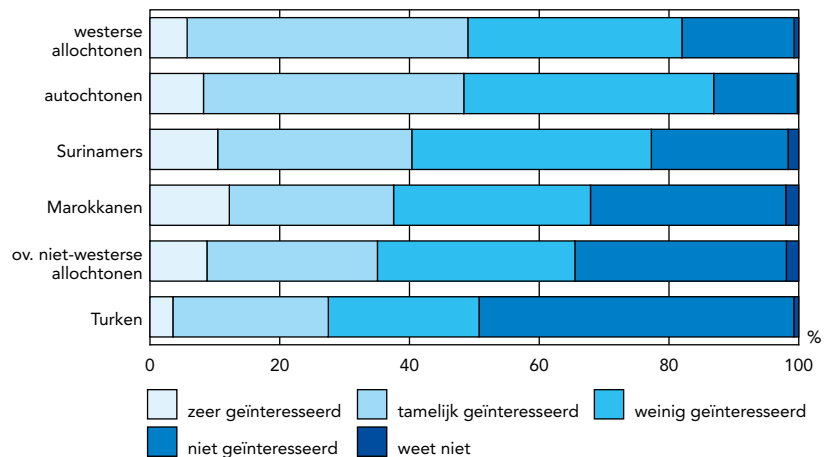
Voor De Staat van de Stad IV (over 2006) is er een statistische analyse uitgevoerd waaruit bleek dat van alle genoemde achtergrondkenmerken opleiding en herkomstgroep een grote rol spelen bij de stemintentie. Hieraan kan worden toegevoegd dat naast achtergrondkenmerken interesse in politiek (zowel voor politiek in zijn algemeenheid als voor gemeentepolitiek) eveneens een grote rol speelt bij de stemintentie. Het SCP concludeerde in een onderzoek naar achtergrondkenmerken van niet-stemmers dat de belangrijkste groepen niet-stemmers mensen met lage inkomens, jongeren, laagopgeleiden en niet-werkenden zijn.² De resultaten van deze De Staat van de Stad bevestigen dit beeld.

Zagen we in De Staat van de Stad IV nog dat onder de verschillende groepen allochtone Amsterdammers Turkse inwoners het meest bereid waren tot stemmen, in 2008 is hun stemintentie ongeveer gelijk aan die van andere niet-westerse allochtonen. In 2006 waren Turkse Amsterdammers ook daadwerkelijker vaker naar de stembus gegaan.

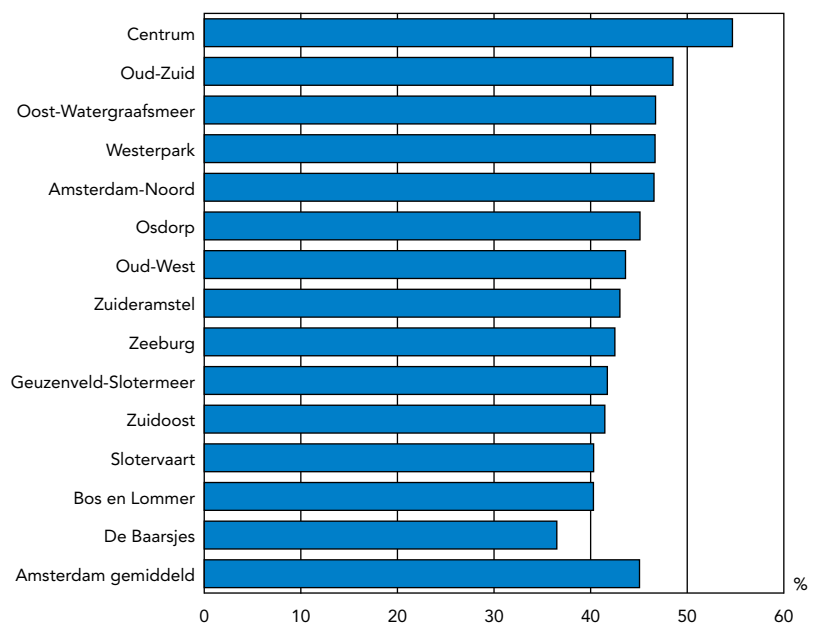
Afb. 10.2 Interesse in gemeentepolitiek naar opleiding, 2008 (procenten)

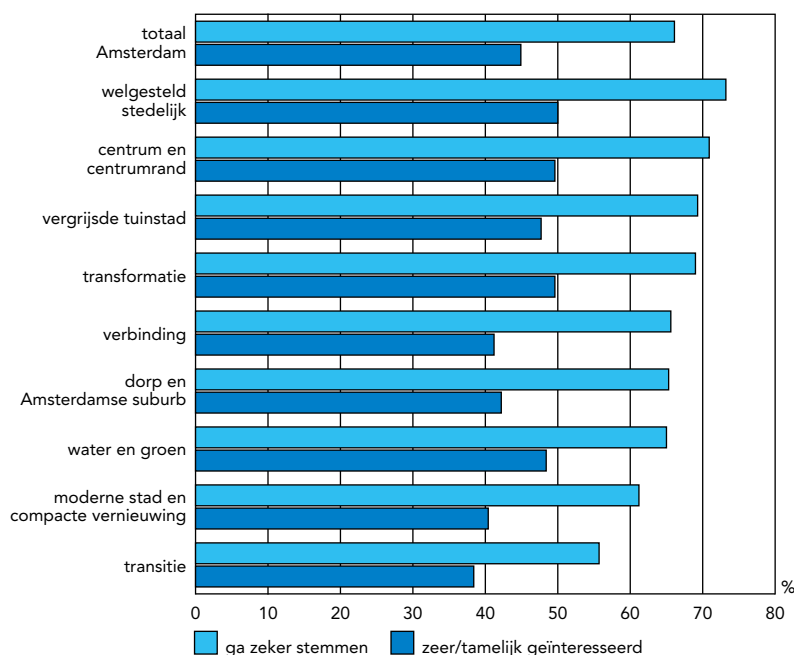

Afb. 10.3 Amsterdammers die tamelijk/zeer geïnteresseerd zijn in gemeentepolitiek per herkomstgroep, 2008 (procenten)

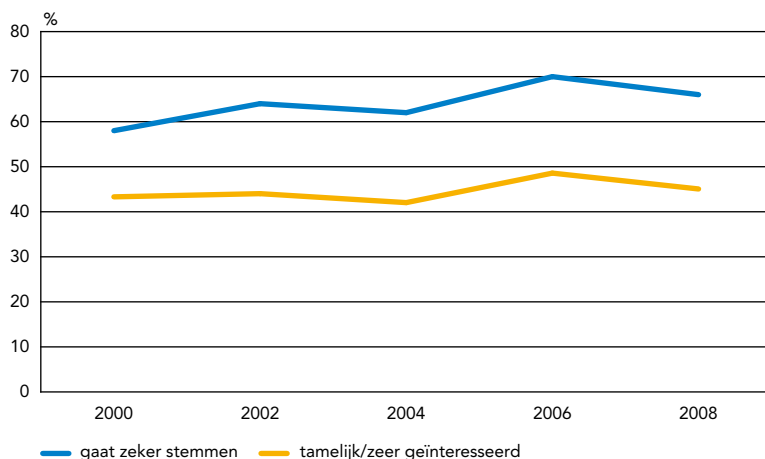
Afb. 10.4 Tamelijk/zeer geïnteresseerd in de Amsterdamse gemeentepolitiek naar stadsdelen, 2008 (procenten)

Afb. 10.5 Stemintentie en politieke interesse naar woonmilieus, 2008 (procenten)**Afb. 10.6** Kennis van het gemeentebestuur, 2004-2008 (procenten)

	2004	2005	2006	2007	2008
weet naam burgemeester te noemen	41	57	54	33	36
kan naam wethouder noemen	17	16	30	21	21
weet naam voorzitter eigen stadsdeel te noemen	20	20	15	18	17
kan naam gemeenteraadslid noemen	14	17	9	6	8

bron: O+S/Amsterdamse Burgermonitor

Afb. 10.7 Aandeel Amsterdammers dat zegt te zullen gaan stemmen in geval van gemeenteraads- en stadsdeelraadsverkiezingen en dat tamelijk tot zeer geïnteresseerd is in de gemeentepolitiek, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008 (procenten)

Toch bleken Turkse Amsterdammers zowel in 2006 als in 2008 het minst geïnteresseerd in de gemeentepolitiek. Mogelijk dat in tijden van verkiezingen Turkse Amsterdammers relatief politiek veel participeren. Uit eerder onderzoek van het IMES³, ook uit 2006, bleek dat de politieke participatie het grootst was onder Turkse Amsterdammers. Het IMES concludeerde dat Turken meer participeren omdat zij een hechtere gemeenschap hebben binnen Amsterdam. Misschien leidt deze hechtere gemeenschap vooral op momenten waar het er echt om gaat tot politieke participatie, bijvoorbeeld tijdens verkiezingen.

De mate waarin Amsterdammers politiek geïnteresseerd zijn hangt duidelijk samen met stemintentie (zie afb. 10.9). Ruim negen van de tien zeer in de gemeentepolitiek geïnteresseerde Amsterdammers (94%) zeggen zeker te zullen gaan stemmen als er nu verkiezingen zouden zijn, tegen 84% van de tamelijk geïnteresseerden, 59% van de weinig geïnteresseerden en 36% van de Amsterdammers die niet geïnteresseerd zijn in de gemeentepolitiek. Van de Amsterdammers die op de vraag of ze geïnteresseerd zijn 'weet het niet' antwoorden of geen antwoord geven, geven twee van de tien (21%) aan zeker te zullen stemmen. Uit verdere analyses blijkt dat Amsterdammers die niet weten of ze zullen gaan stemmen of geen antwoord geven even politiek geïnteresseerd zijn als Amsterdammers die zeker niet zouden gaan stemmen.

Partijvoorkeur; drie van de tien weten niet waarop te stemmen

De Amsterdammers is ook gevraagd op welke partij ze zouden stemmen bij verkiezingen voor de gemeenteraad. Drie van de tien Amsterdammers geven aan dat nog niet te weten. In afbeelding 10.10 wordt de partijvoorkeur voor komende raadsverkiezingen afgezet tegen de peiling van 2006 en in afbeelding 10.11 tegen de uitslag van de Europese verkiezingen van 4 juni 2009. Bij de vergelijking met de uitslag van de Europese verkiezingen moet er uiteraard rekening mee worden gehouden dat de partijvoorkeur van de Amsterdammers anders kan liggen dan bij gemeenteraadsverkiezingen. Bij de Europese verkiezingen hebben vooral partijen met een duidelijk standpunt voor (D66) of tegen (PVV) de Europese Unie veel stemmen gewonnen. De uitslag van de Europese verkiezingen kan dus niet zomaar omgezet worden in een fictieve zetelverdeling in de gemeenteraad. Toch zien we vaak dat landelijke trends doorwerken bij lokale verkiezingen en enige vergelijking kan dus zinvol zijn. Respondenten die aangaven niet te zullen stemmen of nog niet te weten of ze zouden stemmen, zijn buiten beschouwing gelaten.

De Partij van de Arbeid (PvdA) is sinds lang de grootste partij in Amsterdam en ook in deze enquête stond de partij met 18% bovenaan, maar haar populariteit is sterk gedaald: in 2006 gaf nog 27% aan op de PvdA te zullen stemmen (zie afb. 10.10). Het is niet ondenkbaar dat die populariteit sinds

deze enquête werd gehouden (midden 2008) verder is gedaald, gezien de uitslag voor de PvdA bij de Europese verkiezingen: 15% van de stemmen, terwijl op basis van de peiling in 2008 het dubbele verwacht mocht worden. Recente peilingen uitgevoerd door O+S lieten ook zien dat de PvdA aanhang lijkt te verliezen en D66 lijkt te winnen.⁴ Bij de Europese verkiezingen werd D66 de grootste partij met 21% van de stemmen, gevolgd door GroenLinks dat een vijfde (20%) van de stemmen kreeg.

Wat verder opvalt is het grote verschil tussen het aandeel Amsterdammers dat in de enquête aangeeft op de Partij voor de Vrijheid (PVV) te willen stemmen (2% van de Amsterdammers die een keuze hebben gemaakt) en het aandeel dat bij de Europese verkiezingen daadwerkelijk op de PVV stemde (13%). Een verklaring is dat wellicht een relatief groot deel van de Amsterdammers die in de enquête aangaven nog niet te weten op welke partij ze zouden stemmen (drie van de tien) bij de Europese verkiezingen op de PVV heeft gestemd. Tenslotte is de PVV in de peilingen al enige tijd aan een opmars bezig, dus het gevonden verschil kan ook verklaard worden uit het feit dat de Europese verkiezingen ongeveer een jaar na de enquête plaatsvonden.

Groepen Amsterdammers verschillen in hun voorkeur voor partijen (zie afb. 10.12). Wat opvalt is dat autochtone Amsterdammers de minste twijfel kennen: 73% van hen weet op welke partij ze zouden stemmen als er morgen gemeenteraadsverkiezingen zouden zijn, tegen 66% van de allochtone Amsterdammers. De PvdA heeft vooral veel aanhang onder allochtonen, en dan met name van de eerste generatie. Van de Marokkanen geeft 34% aan op de PvdA te zullen stemmen, van de Turken 29% en van de Surinamers 27%.

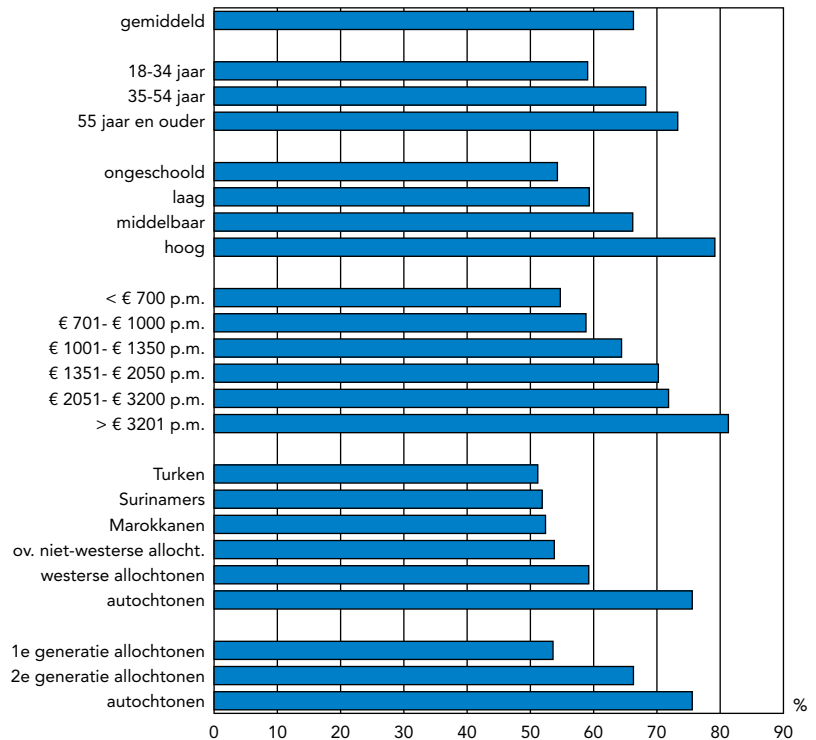
De VVD, de huidige tweede partij van de stad, heeft relatief de meeste aanhang onder westerse allochtonen (11%) en autochtonen (10%). GroenLinks heeft aanhang onder alle herkomstgroepen.

Overige vormen van politieke participatie

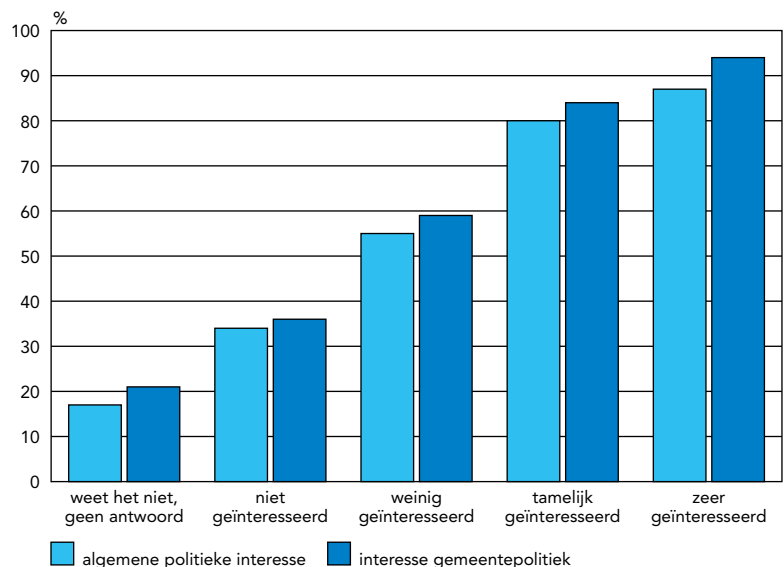
In de Burgermonitor wordt ingegaan op een aantal andere vormen van politieke participatie. Deze paragraaf zal hier kort op in gaan.

Op informatie- of inspraakmiddagen en -avonden worden buurtbewoners betrokken bij onderwerpen die ze direct aangaan, zoals de inrichting van straten en pleinen. Eén van de zes Amsterdammers (16%) heeft de afgelopen twaalf maanden zo'n bijeenkomst bezocht, net als in 2006. Zes van de tien Amsterdammers (60%) hebben wel eens gehoord van informatie- of inspraakbijeenkomsten, maar zijn er nooit naartoe geweest. 22% heeft nog nooit van dit soort bijeenkomsten gehoord.

Afb. 10.8 Stemintentie naar achtergrondkenmerken, 2008 (procenten)

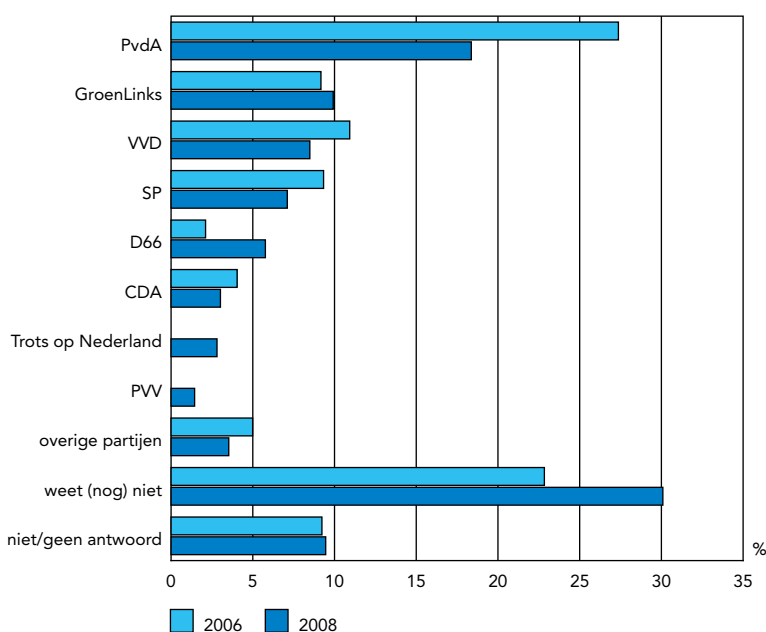
Afb. 10.9 Stemintentie (gaat zeker stemmen) naar politieke interesse (algemeen en gemeentepolitiek), 2008 (procenten)

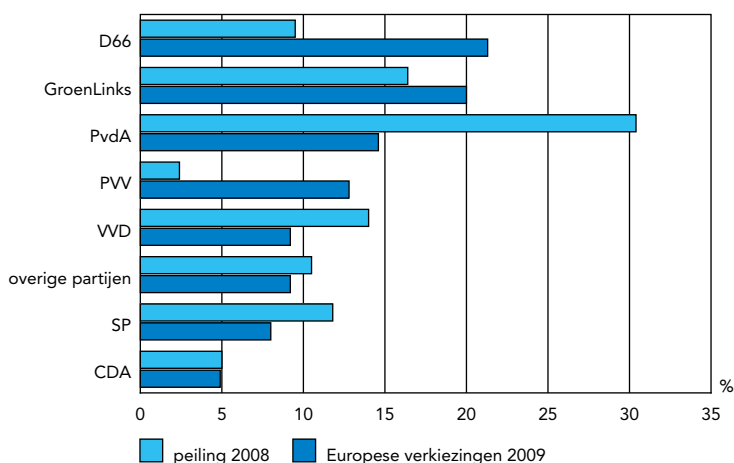
In de stadsdelen Slotervaart en Zuidoost geeft meer dan een vijfde van de bewoners aan informatie- en inspraakbijeenkomsten te bezoeken en de bekendheid is er relatief groot, in stadsdeel Oud-Zuid is 9% ermee bekend: het laagste percentage van alle stadsdelen.

In een zogenaamd buurtbeheeroverleg worden bewoners betrokken bij de plan- en besluitvorming in een buurt. De naamgeving en invulling verschillen per stadsdeel. Naast bewoners en ambtenaren van

Afb. 10.10 Partijvoorkeur als er morgen gemeenteraadsverkiezingen zouden zijn, 2006 en 2008 (procenten)

Afb. 10.11 Partijvoorkeur 2008 van Amsterdammers die een keuze hebben gemaakt (gemeenteraadsverkiezingen) en stemgedrag bij de Europese verkiezingen 2009 (procenten)

het stadsdeel nemen ook woningbouwverenigingen, de politie, opbouwwerkers en winkeliersverenigingen deel aan het overleg. Het overleg is bij ruim de helft (55%) van de bewoners bekend. De bekendheid van dit overleg is sinds 2002 redelijk constant. 41% procent kent het buurtbeheeroverleg niet. De verschillen tussen de stadsdelen zijn niet groot. In Westerpark is de bekendheid met 63% het grootst, in Oud-West met 45% het laagst.

Gestegen vertrouwen in de lokale politiek gebleven

In 2006 zagen we dat in lijn met de stijgende opkomstpercentages en de stijgende interesse en stemintentie de Amsterdammers positiever waren over het gemeentebestuur. Het aandeel Amsterdammers dat tevreden was met het functioneren van het gemeentebestuur steeg van een kwart van de bevolking in 2002 en 2004 naar een derde (33%) in 2006. In 2008 is dit aandeel met 34% praktisch gelijk gebleven (zie afb. 10.13). In 2006 betrof het oordeel, gezien de enquêteperiode, het oude bestuur. De cijfers met betrekking tot het oordeel over het stadsdeelbestuur zijn ook vergelijkbaar met 2006. Ruim een derde van de Amsterdammers (35%) vindt het stadsdeelbestuur (zeer) goed functioneren. Eveneens een derde (32%) staat er neutraal tegenover en 12% vindt dat het (zeer) slecht functioneert.

Het politieke zelfvertrouwen van Amsterdammers is opnieuw toegenomen: de trend van 2006 zet door (zie afb. 10.14). In 2008 zeggen Amsterdammers opnieuw minder vaak dat politieke partijen alleen maar geïnteresseerd zijn in hun stem en niet in hun mening. Daarnaast geeft men vaker aan invloed te hebben op de politiek en vinden Amsterdammers minder dan voorheen dat raadsleden zich niet om hen bekommeren. Ook in de Burgermonitor wordt gerapporteerd dat Amsterdammers steeds vaker het gevoel hebben dat politici zich om hen bekommeren.

In De Sociale Staat van Nederland laat het SCP met cijfers tot en met 2006 zien dat het vertrouwen in de

Afb. 10.12 Partijvoorkeur gemeenteraadsverkiezingen naar herkomstgroepen, 2008 (procenten)

partij	Turken	Surinamers	Marokkanen	ov. niet-westerse allochtonen	westerse allochtonen	autochtonen
PvdA	29	27	34	23	12	15
VVD	1	5	1	6	11	10
GroenLinks	7	5	8	7	10	12
SP	3	8	5	4	7	8
CDA	3	1	0	4	2	4
D66	2	4	1	5	4	8
Trots op Nederland	0	1	0	2	2	4
PVV	0	0	0	1	2	2
andere partij	2	5	5	3	3	3
weet het (nog) niet	36	35	36	31	33	27
geen antwoord	15	10	10	15	13	7
totaal	100	100	100	100	100	100

regering en de overheid na een sterke afname sinds 2004 weer een stijgende lijn heeft ingezet en dat zien we in de cijfers van De Staat van de Stad terug.⁵ Het SCP concludeerde in 2005 dat er een duidelijke relatie bestaat tussen politieke oriëntatie en de tevredenheid met de regering.⁶ In Amsterdam wordt het bestuur gevormd door een meerderheid van linkse partijen en ongeveer zeven van de tien Amsterdammers die weten op welke partij ze zouden stemmen, is links georiënteerd.⁷ Net als in 2006 vinden links georiënteerde Amsterdammers de gemeenteraad beter functioneren dan rechts georiënteerde, zijn ze meer geïnteresseerd in de gemeentepolitiek en geven vaker aan te zullen stemmen.

Participatie via internet stijgt niet meer

Het aandeel Amsterdammers met een internetaansluiting thuis is sinds 2000 gestegen van 37% tot 84% in 2008.⁸ Tot 2006 zagen we ook een stijging in het aantal Amsterdammers dat deelneemt aan politieke of maatschappelijke discussies op internet. Aangezien deze vraag alleen gesteld wordt aan Amsterdammers die toegang hebben tot internet is een gedeelte van de stijging tot 2006 toe te schrijven aan het toegenomen aantal aansluitingen. In 2008 is het aandeel Amsterdammers dat deelneemt aan discussies op internet met 11% bijna gelijk aan 2006 (12%, zie afb. 10.15). Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat het aandeel Amsterdammers dat interesse heeft voor de politiek de afgelopen twee jaar is gedaald (van 49% naar 45%; zie afb. 10.1). Het deelnemen aan discussies op internet hangt duidelijk samen met bijvoorbeeld politieke interesse: hoe geïnteresseerder Amsterdammers zijn, des te meer zij mee discussiëren op internet.

Amsterdammers verschillen in de mate waarin ze op internet meedoen aan maatschappelijke discussies (zie afb. 10.16).

Turkse Amsterdammers participeren het minste (6%), Marokkaanse lijken iets meer dan gemiddeld mee te doen (16%) en allochtonen van de tweede generatie discussiëren meer op internet dan allochtonen van de eerste generatie (19% tegen 10%).

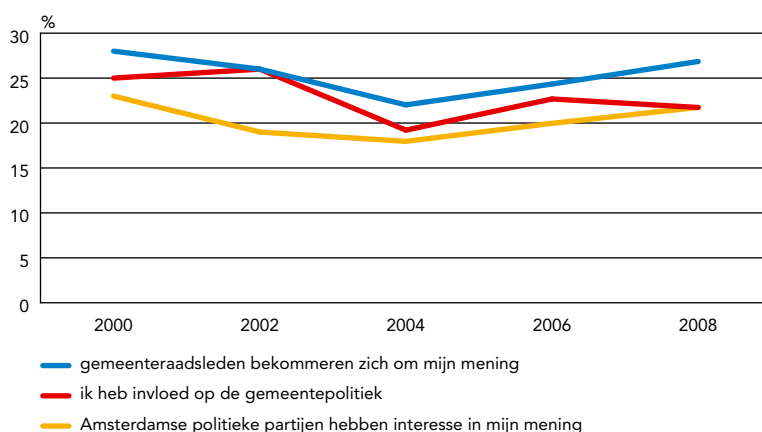
Ook is er een sekseverschil te zien: mannen participeren meer dan vrouwen (16% resp. 10%). De deelname aan discussies op internet neemt sterk af met leeftijd. Zo geeft 22% van de 18 t/m 24-jarigen aan wel eens mee te doen, tegen 11% van de 45 t/m 54-jarigen en 1% van de 75-plussers. Ongeschoolden en laagopgeleiden discussiëren minder op internet dan middelbaar en hoger opgeleiden (8% tegen 15%).

De hoeveelheid tijd die Amsterdammers thuis internetten hangt samen met de deelname aan discussies op internet. Zo neemt van de Amsterdammers die vijf uur of minder per week internetten 8% deel aan internetdiscussies, tegen 19% van de Amsterdammers die zes uur of meer per week gebruikmaken van internet voor privédoeleinden.

Afb. 10.13 Oordeel over functioneren gemeentebestuur, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008 (procenten)

	2000	2002	2004	2006	2008
(zeer) goed	32	25	26	33	34
niet goed, niet slecht	35	37	40	36	33
(zeer) slecht	15	15	12	10	13
weet niet, geen antwoord	18	23	22	21	20

Afb. 10.14 Politiek zelfvertrouwen, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008 (procenten)

Afb. 10.15 Amsterdammers die het afgelopen jaar hebben deelgenomen aan een politieke of maatschappelijke discussie op internet, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008 (procenten)

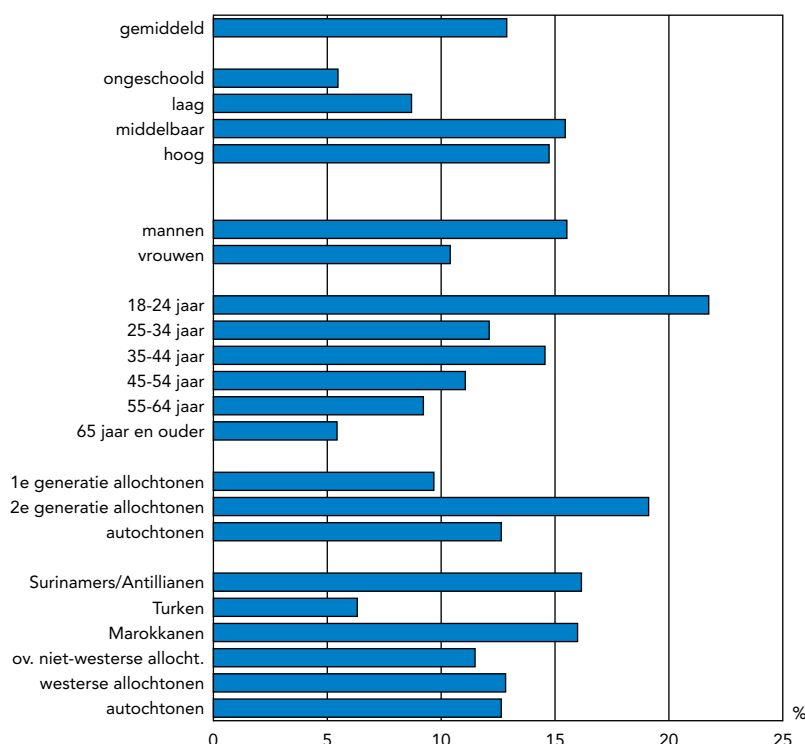
	Amsterdammers met toegang tot internet	alle Amsterdammers
2000	8	4
2002	11	7
2004	10	7
2006	15	12
2008	13	11

Politieke participatie, welzijn en geluk

Eerder in dit hoofdstuk bespraken we een samenhang tussen politieke participatie en factoren als leeftijd, opleiding, herkomstgroep en politieke kennis. Daarnaast is het ook interessant om te kijken in welke mate er een verband is tussen politieke participatie en het welzijnsniveau in de vorm van de leefsituatiescore (zie hoofdstuk 1 voor een toelichting op deze score).

Overeenkomstig met eerdere jaren zien we dat er inderdaad een verband bestaat: Amsterdammers die (enige) interesse hebben voor de gemeentepolitiek hebben een hogere leefsituatiescore dan Amsterdammers die niet geïnteresseerd zijn (zie afb. 10.17). Ook mensen die aangeven (waarschijnlijk) te zullen gaan stemmen hebben een hogere score dan mensen die niet zullen gaan stemmen of het (nog) niet weten.

Afb. 10.16 Amsterdammers die op internet deelnemen aan maatschappelijke en politieke discussies naar achtergrondkenmerken, 2008 (procenten)

Eenzelfde beeld zien we terug bij oordeel over het functioneren van de gemeenteraad en het politiek zelfvertrouwen van Amsterdammers.

Politieke interesse en stemintentie hangen ook met andere activiteiten samen. Amsterdammers die bijvoorbeeld hobby's hebben, sporten of toegang hebben tot internet hebben een grotere politieke interesse en zijn eerder geneigd tot stemmen dan andere Amsterdammers. Het inkomen is hierbij geen

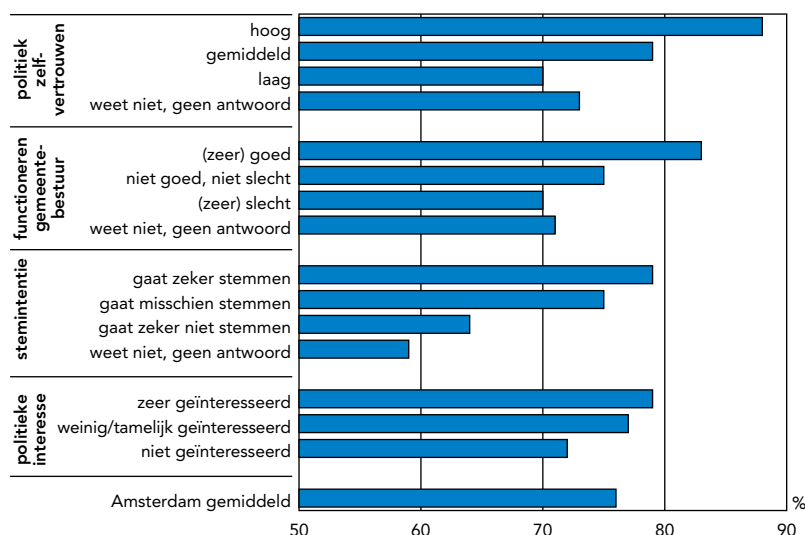
Afb. 10.17 Leefsituatiescore naar opvattingen over politiek, 2006 en 2008

	2006	2008
politieke interesse		
zeer geïnteresseerd	102	103
tamelijk geïnteresseerd	104	105
weinig geïnteresseerd	100	103
niet geïnteresseerd	93	95
stemintentie		
ga zeker stemmen	102	104
ga misschien stemmen	98	103
ga zeker niet stemmen	93	93
weet niet	90	93
functioneren gemeenteraad		
(zeer) goed	103	104
neutraal	101	103
(zeer) slecht	99	100
politiek zelfvertrouwen		
laag	99	100
gemiddeld	103	105
hoog	108	110
Amsterdam gemiddeld	100	102

verklarende variabele. Anders gezegd, het is niet zo dat Amsterdammers die minder te besteden hebben, geen geld over houden voor diverse activiteiten en dáárdor ook minder politiek participeren.

Evenals in de vorige De Staat van de Stad blijkt al dat geluk en stemintentie een duidelijke relatie vertonen: hoe gelukkiger, des te meer men bereidt is om te gaan stemmen. Uit afbeelding 10.18 valt af te lezen dat nog meer indicatoren van politieke participatie samenhangen met de mate van geluk die Amsterdammers ervaren in hun leven. Hoe gelukkiger Amsterdammers zijn, des te meer politieke interesse, des te positiever de beoordeling van het gemeentebestuur en hoe meer politiek zelfvertrouwen. Wat opvalt is dat Amsterdammers die aangeven het niet te weten of geen antwoord geven op de vragen relatief ongelukkig zijn. Het lijkt erop dat Amsterdammers die niet erg gelukkig zijn geen ruimte ervaren om zich bezig te houden met politiek. In hoofdstuk 1 is uitgebreider ingegaan op de samenhang tussen leefsituatie, geluk en participatie op andere terreinen. Ook uit een onderzoek van het SCP onder niet-stemmers⁹ bleek dat geluk een duidelijke samenhang vertoont met het stemgedrag.

Afb. 10.18 Aandeel (erg) gelukkige Amsterdammers naar politieke opvattingen, 2008 (procenten)

Noten

- 1 Bron: SCP. *De Sociale Staat van Nederland* 2007. Den Haag, 2007.
- 2 Bron: SCP. *Niet-stemmers – Een onderzoek naar achtergronden en motieven in enquêtes, interviews en focusgroepen*. Den Haag, 2002.
- 3 Bron: IMES. *Social capital of organisations and their members: explaining the political intergration of immigrants in Amsterdam*. Amsterdam, 2006.
- 4 Bron: AT5/O+S. Februari 2009. O+S. September 2009.
- 5 Bron: SCP. *De Sociale Staat van Nederland* 2007. Den Haag, 2007.
- 6 Bron: SCP. *De Sociale Staat van Nederland* 2005. Den Haag, 2005.
- 7 Onder links georiënteerden worden Amsterdammers verstaan die hebben aangegeven bij de komende verkiezingen denken te gaan stemmen op: PvdA, GroenLinks, SP, D66, de ChristenUnie en Amsterdam Anders/de Groenen, Onder rechts georiënteerden worden Amsterdammers verstaan die denken te gaan stemmen op: VVD, CDA, Trots op Nederland, PVV en Leefbaar Amsterdam.
- 8 Bron: O+S. *De Amsterdamse Burgermonitor* 2008. Amsterdam, december 2008.
- 9 Bron: SCP. *Niet-stemmers – Een onderzoek naar achtergronden en motieven in enquêtes, interviews en focusgroepen*. Den Haag, 2002.

11

Leefbaarheid en veiligheid

De mate waarin de woonomgeving als leefbaar en veilig wordt ervaren heeft invloed op hoe mensen zich voelen in de stad en op hun participatie. Daarbij is de tevredenheid met de woning en de verhuisgeneigdheid van belang. Deels hangen deze zaken samen met de plek waar men woont. Ook het samenleven met buurtbewoners is van belang voor de perceptie van de woonomgeving. Veiligheid, leefbaarheid en sociale cohesie zijn de centrale thema's in dit hoofdstuk.

Kernpunten

- De gemiddelde tevredenheid met de buurt neemt de afgelopen jaren iets toe (van een 6,9 in 2001 naar een 7,2 in 2007). Twee buurten krijgen nog een onvoldoende van de bewoners: De Kolenkit (5,7) en Overtoomse Veld (5,4).
- Een kwart van de Amsterdamse huishoudens gaf in 2003 aan binnen twee jaar te willen verhuizen, na vier jaar heeft de helft nog geen andere woning gevonden.
- Amsterdammers vinden dat de sociale omgang iets is verbeterd in de afgelopen jaren: de sociale cohesie is iets groter, de beoordeling van betrokkenheid van bewoners is iets positiever en de beoordeling van de omgang tussen groepen is iets verbeterd.
- De ervaren overlast op straat neemt de laatste jaren af; mensen hebben minder vaak last van dronken mensen op straat, worden minder vaak lastig gevallen en rapporteren minder vaak drugsoverlast.
- De ervaren overlast van groepen jongeren op straat neemt echter iets toe (20% ervaart dit vaak). De politie signaleert een afname in het aantal jeugdgroepen.
- Het aantal veelplegers in de stad is afgenomen, van 662 in 2006 naar 586 in 2008. Dit gaat gepaard met een afname aan aangiften van vermogenscriminaliteit: met name straatroof, zakkenrollerij en diefstal uit/vanaf auto's.
- De ervaren verloedering en de objectieve schoonheidsgradenmetingen laten beide een positieve ontwikkeling zien: het is iets schoner geworden in de stad en mensen ervaren het ook als schoner.
- In 2006 waren minimaal 1.405 kinderen slachtoffer van kindermisbruik en werden 6.000 incidenten geregistreerd van huiselijk geweld. Het werkelijke aantal slachtoffers van kindermisbruik en huiselijk geweld ligt waarschijnlijk vele malen hoger.
- De objectieve en de subjectieve veiligheid, volgens de veiligheidsindex, verbeterde in de periode 2003-2006 en is sindsdien stabiel. Ook het aandeel bewoners dat zich weleens onveilig voelt is in de periode 2006-2008 stabiel. Dit geldt voor Amsterdam als geheel, op stadsdeel- en buurtniveau zijn wel verschuivingen te zien.
- Mensen die veel vertrouwen hebben in hun buurtgenoten en mensen die een hoge sociale cohesie rapporteren, hebben een hogere leefsituatiescore.
- Onveiligheidsgevoelens gaan gepaard met een lagere leefsituatiescore.

In dit hoofdstuk komen aspecten van leefbaarheid en veiligheid aan de orde. Er wordt bekeken hoe mensen denken over hun woonomgeving, hoe ze samenleven met anderen in de buurt en of ze overlast ervaren. De veiligheid in de stad wordt bekeken vanuit de subjectieve of ervaren veiligheid en de objectieve veiligheid in de vorm van aangiften en slachtofferchap. Tot slot komt de relatie van leefbaarheid en veiligheid met andere vormen van participatie aan de orde en wordt er gekeken naar ruimtelijke concentraties van onveiligheid.

Wonen, leefbaarheid en samenleven

Tevredenheid met de buurt neemt toe

De tevredenheid van bewoners met de buurt geeft een goede indicatie van de leefbaarheid in de buurt. In de enquête Wonen in Amsterdam is daar vanaf 2001 naar gevraagd. De tevredenheid van bewoners met hun woonbuurt neemt in Amsterdam de afgelopen jaren iets toe. Van 2001 op 2007 is het geleidelijk toegenomen van 6,9 naar een 7,2. Deze toename is te zien in de stadsdelen Bos en Lommer, Westerpark, Zeeburg, Oud-West en De Baarsjes. Hier steeg de gemiddelde waardering voor de buurt tussen 2001 en 2007 met 0,5% tot 0,9%. In Amsterdam-Noord daalde de waardering van 7,1 naar 6,8. In de overige stadsdelen bleef de gemiddelde waardering voor de buurt gelijk of steeg licht.

Het zijn vooral de buurten die laag gewaardeerd worden die stijgen in de waardering. In 2001 waren er nog elf buurten die lager dan een 6 kregen. In 2007 zijn er nog twee buurten die een onvoldoende

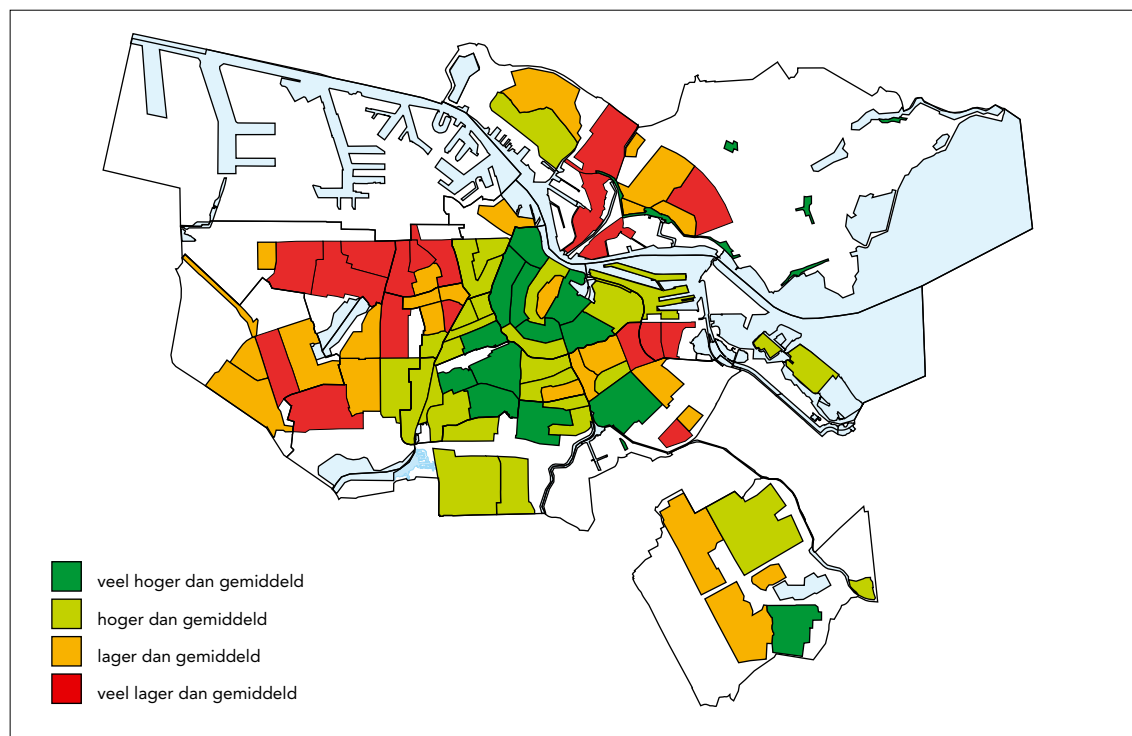
scoren: De Kolenkit met 5,7 en Overtoomse Veld met 5,4.

Dergelijke verschillen zijn ook terug te zien in de gemiddelde waardering naar woonmilieu (voor een beschrijving van woonmilieus zie hoofdstuk 2): het zijn de lager gewaardeerde milieus *transitie* en *verbinding* die vooruitgang boeken (zie afb. 11.2). Dit zijn woonmilieus die veelal in herstructureringsgebieden liggen. Daarnaast nam ook de waardering voor woonmilieu *moderne stad en compacte vernieuwing* toe (stedelijke vernieuwingsbuurten, zoals de Geuzenbaan, Meer en Oever, met relatief veel corporatiewoningen). In de overige woonmilieus bleef de waardering voor de buurt tussen 2005 en 2007 gelijk. Het zijn vaker mensen met een lagere sociaaleconomische positie die wonen in de buurten met de laagste waardering. Eenoudergezinnen, lager opgeleiden, lagere inkomensgroepen, niet-westerse allochtonen en mensen met een sociale huurwoning zijn gemiddeld minder tevreden met hun buurt.

Leefbaarheid in Nederland

Door het ministerie van VROM is de Leefbaarometer ontwikkeld. Dit is een landelijke meting van de leefbaarheid op wijkniveau. Hiervoor worden gegevens gebruikt over de woningvoorraad, publieke ruimte, het voorzieningenniveau, de bevolkingssamenstelling, sociale samenhang en veiligheid. Op basis van deze objectieve en subjectieve wijkgegevens is per buurt de leefbaarheid bepaald, variërend van zeer positief tot zeer negatief. Op basis van de Leefbaarometer is het mogelijk een vergelijking te maken in leefbaarheid tussen verschillende steden, wijken en buurten.

Afb. 11.1 Tevredenheid met de buurt, 2007 (rapportcijfers)

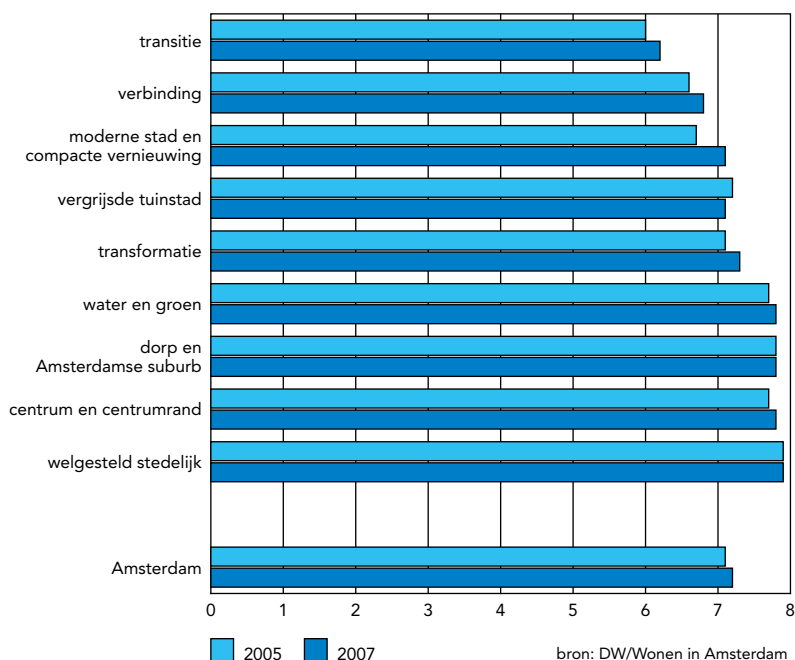
bron: DW/Wonen in Amsterdam

Over het algemeen is de leefbaarheid positief tot zeer positief in Nederland. In de (grotere) steden zijn de buurten te vinden die negatief beoordeeld worden. In Amsterdam geeft de Leefbarometer vier buurten weer met een negatieve leefbaarheid in 2006: Osdorp-Midden, Overtoomse Veld, De Kolenkit en Bijlmer-Centrum. Utrecht kent één buurt met een negatieve leefbaarheid (Kanaleneiland Noord). Den Haag telt er zeven (o.a. de Schildersbuurt, Transvaal en Laakhaven) en Rotterdam achttien (o.a. Spangen, Oude en Nieuwe Westen, Oude Noorden, Tarwewijk, Hillesluis, Oud en Nieuw Crooswijk). Amsterdam komt daarmee gunstiger naar voren dan Rotterdam en Den Haag.

In de Leefbarometer is ook de ontwikkeling weergegeven tussen 2002 en 2006. Hierin laat Amsterdam binnen de ring en voor Zuidoost een positieve trend zien, aan de randen in het westen en noorden van de stad is een negatieve ontwikkeling te zien. Ook in de regiogemeenten Zaanstad, Purmerend en Almere zijn buurten die achteruit zijn gegaan. In de periode daarvoor (1998-2002) was deze achteruitgang er nog niet en lagen de buurten die in Amsterdam achteruitgingen minder aan de randen van de stad, maar meer om het centrum heen.

Eén van de doelen van herstructurering van stedelijke gebieden is het verbeteren van de leefbaarheid. Uit landelijk onderzoek blijkt dat de leefbaarheid inderdaad iets toeneemt in gebieden waar herstructurering plaatsvindt. Wel wordt de kanttekening gemaakt dat ook blijkt dat de leefbaarheid vooral verandert doordat er andere mensen komen wonen.¹ Een daling aan kansarmen in de wijk blijkt ten goede

Afb. 11.2 Rapportcijfer buurt naar woonmilieus, 2005 en 2007

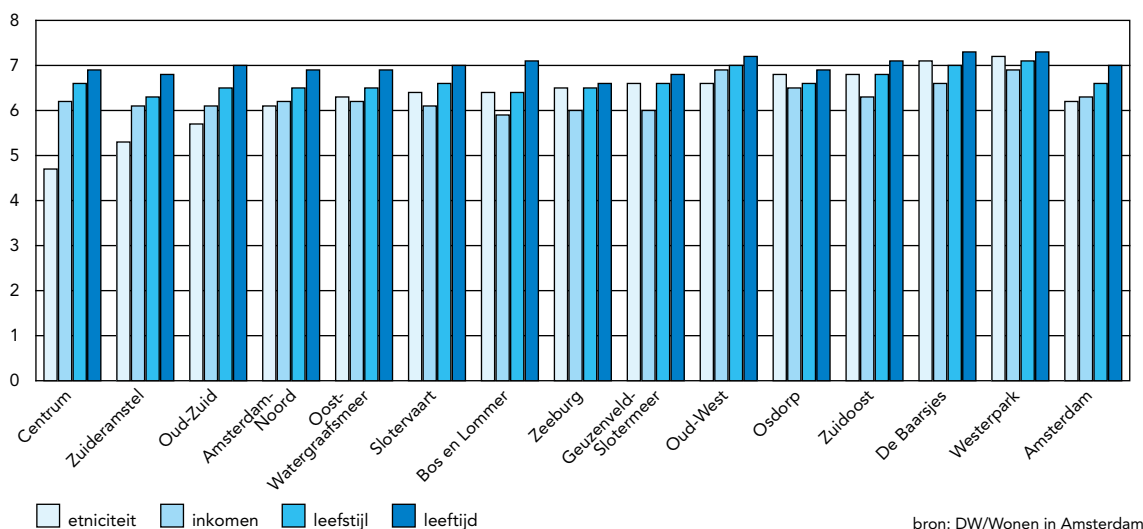
bron: DW/Wonen in Amsterdam

te komen aan de leefbaarheid, maar het is de vraag of daarmee leefbaarheidsproblemen niet alleen maar verplaatst worden.

Koopwoningbezitters meest tevreden met hun woning

Amsterdammers geven in Wonen in Amsterdam hun woning een gemiddeld rapportcijfer van 7,4. Dat is

Afb. 11.3 Ervaren menging naar type menging en stadsdelen, 2007 (hoe hoger, hoe meer gemengd)

bron: DW/Wonen in Amsterdam

hoger dan het gemiddelde voor de buurt. Buurten waar de woningen gemiddeld een onvoldoende krijgen zijn er niet. 11% van de Amsterdammers geeft een onvoldoende aan zijn woning.

De tevredenheid met de woning is gerelateerd aan het woonoppervlak; woningen kleiner dan 70 m² worden laag gewaardeerd. Dit is zeker het geval bij gezinnen met kinderen, de woning is dan gewoonweg te klein.²

De waardering voor de woningen in Amsterdam is de laatste jaren ook toegenomen, van 7,1 in 2001 tot 7,4 in 2007. Dit kan deels verklaard worden door de toename aan koopwoningen in de stad. Bewoners van koopwoningen geven gemiddeld een 8,2 aan hun woning, dit is door de jaren heen constant. De waardering voor huurwoningen is ook toegenomen. De gemiddelde waardering voor een woning van een woningcorporatie is gestegen van 6,7 naar 7,0 en voor een particuliere huurwoning van 6,7 naar 7,1.

Verwachte ontwikkeling van de buurt vaak positief

De meeste Amsterdammers zijn in Wonen in Amsterdam positief over de verwachte ontwikkeling van hun buurt. Uitgedrukt in rapportcijfers geeft men gemiddeld een 6,8. Er zijn vijf buurten in Amsterdam waar de bewoners over het algemeen nauwelijks verwachten dat hun buurt zich in positieve zin ontwikkelt, hier komt het rapportcijfer onder de 6 uit: Buikslotermeer, Nieuwendam-Noord, Slotermeer-Noordoost, Slotermeer-Zuidwest en Overtoomse Veld.

De buurtwaardering en de verwachte ontwikkeling van de buurt gaat over het algemeen gelijk op: hoe positiever men is over de buurt, hoe positiever men is over de toekomstige ontwikkeling. Een aantal buurten wijkt daar in positieve of negatieve zin van af. Buurten waar men opvallend positief is over de verwachte ontwikkeling zijn te vinden in Oost (Oosterparkbuurt, Transvaalbuurt), De Baarsjes (De Krommert, Van Galenbuurt) en Bos en Lommer

(Erasmuspark en De Kolenkit). Hier ligt de verwachte ontwikkeling ruim boven de huidige waardering van de buurt (+0,5%).

Buurten waar de verwachte ontwikkeling relatief laag is ten opzichte van de huidige waardering (een verschil van 0,5) zijn te vinden in Noord (de tuindorpen Oostzaan, Buiksloot en Nieuwendam, de Buikslotermeer en Kadoelen/Oostzanerwerf), Nieuw-West (Slotermeer-Noordoost, Eendracht, Slotervaart, Sloter- en Riekerpolder, Middelveldse- en Akerpolder en Osdorp-Oost) en Zuidoost (Nellesteijn, Holendrecht/Reigersbos en Gein). Ook in Frankendael (Watergraafsmeer), de Oude Pijp en op de Burgwallen (Nieuwe zijde) is men relatief negatief over de verwachte ontwikkeling. In deze buurten is de tevredenheid nu nog redelijk groot, maar de bewoners hebben minder vertrouwen in de toekomst van hun buurt.

Bewoners meest tevreden over weinig gemengde buurt

In Amsterdam wonen veel verschillende mensen met verschillende culturele en sociale achtergronden. De mate waarin bewoners hun buurt gemengd vinden, verschilt. In Wonen in Amsterdam is in 2007 gevraagd in welke mate bewoners hun buurt gemengd vinden als het gaat om inkomen, etniciteit, leeftijd en leefstijl. Over het algemeen vinden Amsterdammers de menging in verschillende leeftijdsgroepen en leefstijlen meer aanwezig dan de menging naar inkomen en etniciteit.

In stadsdeel Centrum, Oud-Zuid en Zuideramstel vinden bewoners hun buurt weinig gemengd naar etniciteit, maar wel naar leeftijd en leefstijl en, in mindere mate, inkomen. In Slotervaart, Bos en Lommer, Zeeburg, Geuzenveld-Slotermeer, Zuidoost en De Baarsjes vinden de bewoners de buurt relatief weinig gemengd naar inkomen (zie afb. 11.3).

De mate waarin de buurt gemengd is verschilt sterk tussen de woonmilieus (zie afb. 11.4). In de woonmilieus *dorp* en *Amsterdamse suburb* en *welgesteld*

stedelijk vinden bewoners de buurt weinig gemengd. Met 7%, 16% respectievelijk 12% bewoners van niet-westerse herkomst is de menging ook objectief gezien niet groot. In de woonmilieus *verbinding*, *transitie* en *transformatie* vinden de bewoners de buurt wel gemengd. Hier is 38%, 64% respectievelijk 30% van de bewoners van het niet-westerse herkomst.

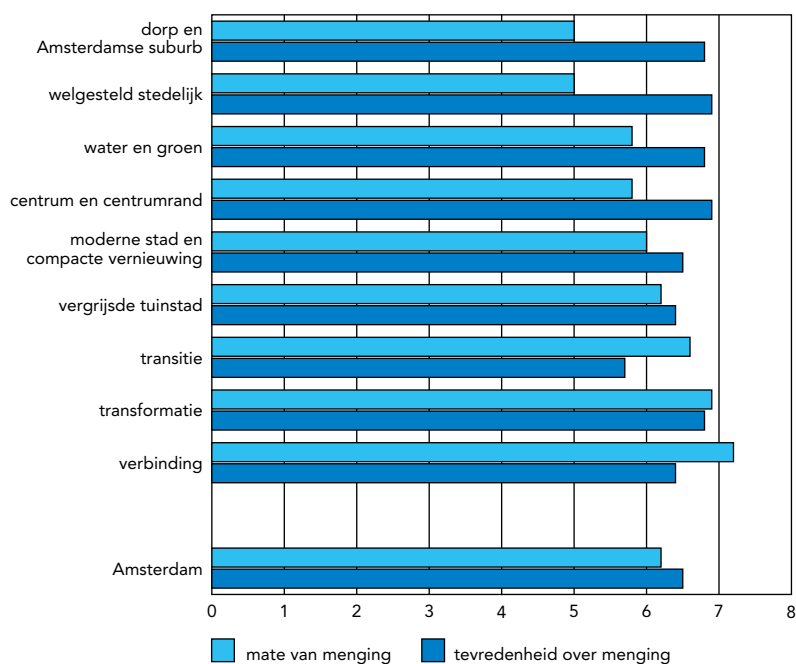
In de weinig gemengde milieus als *dorp en Amsterdamse suburb* en *welgesteld stedelijk* zijn de bewoners over het algemeen tevreden over deze samenstelling. In de gemengde milieus verschilt de tevredenheid: In *transformatie* zijn de bewoners redelijk tevreden over de menging in hun buurt, in *transitie* en *verbinding* is de tevredenheid minder groot.

Groot verschil tussen willen verhuizen en werkelijk verhuizen

Het aandeel huishoudens met verhuisplannen is vanaf de eerste meting van De Staat van de Stad in 2000 redelijk constant op een kwart van de huishoudens.³ In de lager gewaardeerde woonmilieus geven meer mensen aan verhuisplannen te hebben dan in woonmilieus waar men zeer tevreden is over de buurt en de woning. Of mensen ook werkelijk verhuizen hangt vooral samen met inkomen en leeftijd. Jongeren en mensen met een hoger inkomen weten vaker hun verhuiscens te realiseren dan ouderen en mensen met een laag inkomen.⁴ Van de huishoudens die zeker wilden verhuizen in 2003, is na twee jaar nog geen derde deel verhuisd. Na vier jaar is de helft verhuisd.

Ruim een kwart van de huishoudens uit de lager gewaardeerde woonmilieus geeft aan graag te willen verhuizen, maar het aandeel dat dit ook realiseert is relatief laag. Van hen woont meer dan de helft na vier jaar nog op hetzelfde adres.

Afb. 11.4 Ervaren menging en tevredenheid over menging in herkomstgroepen naar woonmilieus, 2007 (rapportcijfers)

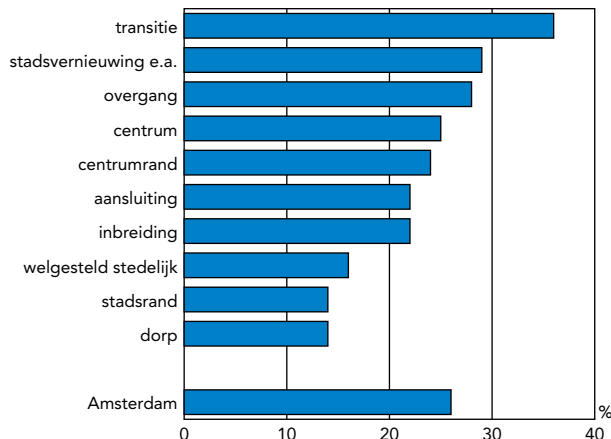

bron: DW/Wonen in Amsterdam

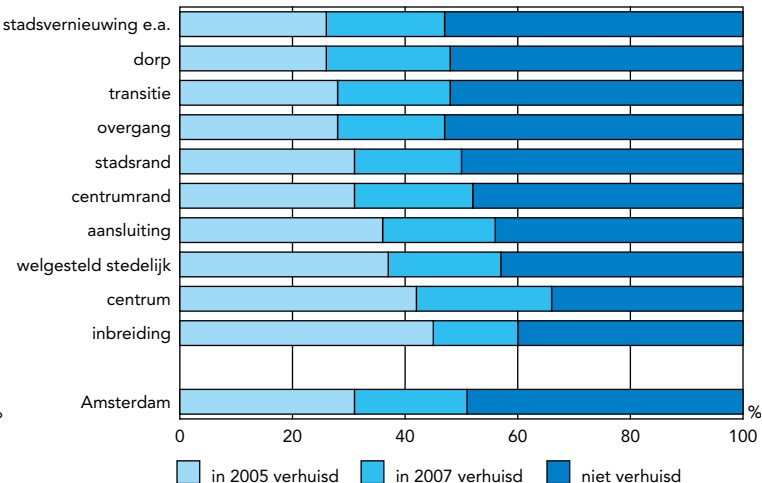
De meest genoemde reden om te verhuizen is de kwaliteit van de huidige woning. Uit Wonen in Amsterdam blijkt dat huishoudens vooral op zoek zijn naar een grotere woning.⁵ Daarna volgen redenen die te maken hebben met de buurt en het wonen in de stad ('sfeer in de buurt', 'overlast omgeving', 'wil tuin, balkon, groene landelijke omgeving'). Vanaf de eerste meting in 2000 is de volgorde van de meest genoemde verhuisredenen weinig veranderd, wel worden de meest genoemde redenen (kwaliteit van de woning en sfeer in de buurt) iets minder vaak genoemd.⁶

Afb. 11.5 Verhuiscapaciteit en verhuisgedrag naar woonmilieus, 2007 (procenten) ¹⁾

Huishoudens die in 2003 aangaven zeker binnen twee jaar te willen verhuizen

Huishoudens die in 2003 aangaven zeker te willen verhuizen, naar situatie in 2005 en 2007

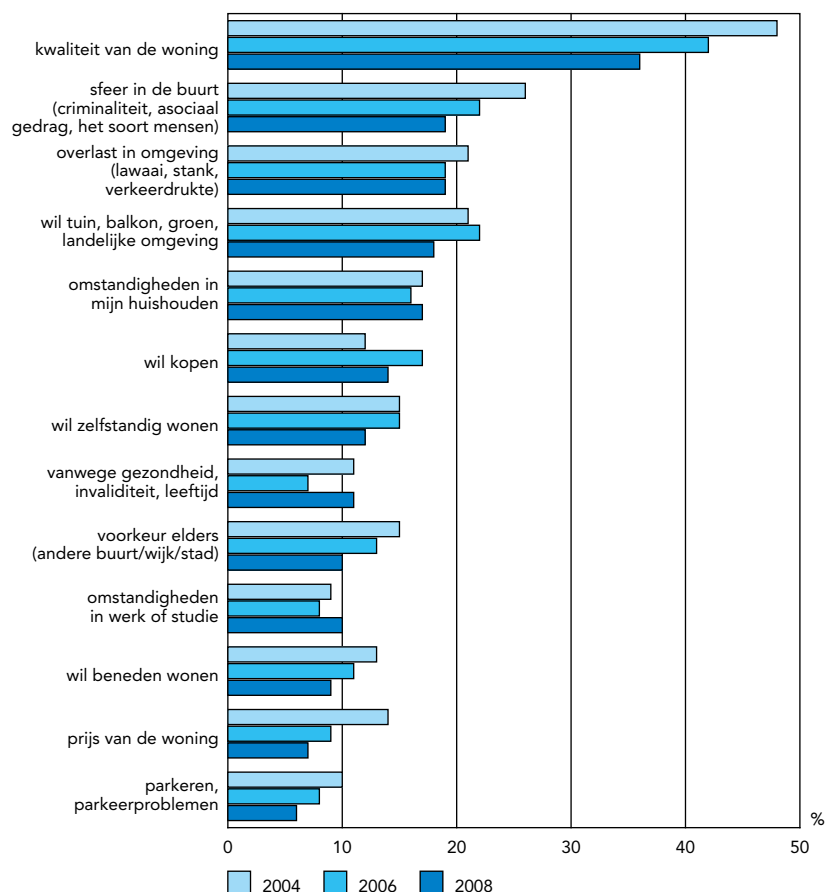

¹⁾ In deze figuur is de oude woonmilieu-indeling aangehouden.

bron: DW/Wonen in Amsterdam

Mensen die willen verhuizen vanwege leefbaarheidsproblemen in de buurt (verhuisredenen 'sfeer in de buurt'), wonen vaker buiten de centraal gelegen woonmilieus *centrum* en *centrumrand*, *welgesteld stedelijk* en het nieuwbouwmilieu *water en groen*. Het zijn vaker ouderen die deze reden noemen om te verhuizen dan jongeren.

Afb. 11.6 Verhuisredenen, 2004, 2006 en 2008 (procenten)

Afb. 11.7 Beoordeling betrokkenheid buurtbewoners bij de buurt, 2003, 2005 en 2007 (rapportcijfers)

stadsdeel	2003	2005	2007
Centrum	6,2	6,2	6,3
Westerpark	5,7	5,8	6,1
Oud-West	5,8	6,0	6,2
Zeeburg	5,4	5,7	5,8
Bos en Lommer	4,8	4,9	5,3
De Baarsjes	5,3	5,2	5,6
Amsterdam-Noord	6,0	5,7	6,0
Geuzenveld-Sloterveer	5,3	5,3	5,6
Osdorp	5,7	5,6	5,7
Slotervaart	5,5	5,4	5,7
Zuidoost	5,7	5,5	5,8
Oost-Watergraafmeer	6,0	5,7	6,2
Oud-Zuid	6,1	5,9	6,1
Zuideramstel	6,2	6,0	6,1
Amsterdam	5,8	5,7	6,0

bron: DW/Wonen in Amsterdam

Betrokkenheid buurtbewoners beperkt

Gemiddeld hebben bewoners in Amsterdam niet het gevoel dat buurtbewoners erg betrokken zijn bij hun buurt. Op de vraag: 'Hoe beoordeelt u de betrokkenheid van buurtbewoners bij de buurt,' geven bewoners in 2007 gemiddeld een rapportcijfer van 6,0. Dit is wel iets hoger dan in de jaren ervoor: in 2003 was dit 5,8 en in 2005 5,7. In de stadsdelen Westerpark, Oud-West, Zeeburg en Bos en Lommer is de beoordeling over de betrokkenheid van buurtbewoners iets toegenomen. In geen van de stadsdelen werd de beoordeling negatiever.

Mensen met een koopwoning, mensen zonder verhuisplannen, mensen met hogere inkomens en ouderen ervaren meer betrokkenheid in de buurt. In de woonmilieus *verbinding*, *transitie*, *transformatie* (De Aker, Nieuw Sloten, De Eendracht) en *moderne stad en compacte vernieuwing* (IJburg, de vernieuwde Bijlmermeer, rond de Zuidas) ervaren mensen minder betrokkenheid.

Amsterdammers zijn positiever over de omgang in hun buurt van verschillende groepen met elkaar dan in hun betrokkenheid. De omgang tussen buurtbewoners wordt gemiddeld met een 6,8 beoordeeld. Tussen stadsdelen variëren de gemiddelden tussen 6,3 in Bos en Lommer en 7,2 in Centrum (zie afb. 11.8). Ten opzichte van 2003 is in alle stadsdelen het oordeel over de omgang tussen groepen wat verbeterd. Met name in Bos en Lommer, Westerpark en Zeeburg is de verandering relatief groot (+0,5%).

Ook voor de beoordeling van de omgang tussen buurtbewoners geldt dat koopwoningbezitters, mensen zonder verhuisplannen en hogere inkomens positiever zijn. Daarnaast zijn Amsterdammers van Marokkaanse herkomst iets positiever in hun beoordeling.

Meer dan de helft van de Amsterdammers heeft wekelijks contact met de burens

Een meerderheid (55%) van de Amsterdammers heeft minimaal eenmaal per week contact met de burens. Dit is door de jaren constant: ook in 2006 was dit 55%, evenals in 2000. Ouderen, gezinnen met kinderen en mensen van Marokkaanse herkomst geven aan vaker frequent contact te hebben met de burens (allen rond de 65%).

De groep bewoners die zelden of nooit contact met de burens heeft lijkt wat af te nemen. In 2000 was dit nog 18%, in 2006 17% en 2008 14%. Jongeren, lager opgeleiden en alleenwonenden geven vaker aan zelden tot nooit contact te hebben met de burens dan ouderen, hoger opgeleiden en gezinnen met kinderen. Het woonmilieu heeft geen invloed op burenscontact.

Drie van de tien Amsterdammers (29%) hebben wekelijks contact met andere buurtgenoten dan de burens. In 2006 ging het om een vergelijkbare groep (31%). Ook de groep die zelden tot nooit contact heeft met andere buurtbewoners dan de burens is met 33% gelijk gebleven aan 2006.

In Wonen in Amsterdam is in 2007 gevraagd hoeveel mensen in de buurt men goed kent. Gemiddeld heeft een Amsterdammer acht buurtbewoners die hij goed kent en die belangrijk voor hem zijn. Per woonmilieu zijn er geen grote verschillen, behalve in het woonmilieu *dorp en Amsterdamse suburb*, daar kent men gemiddeld twaalf buurtbewoners goed. In het woonmilieu *verbinding* is het aantal bekenden relatief laag, men kent daar zeven buurtbewoners. Verder kennen ouderen, mensen die al lang ergens wonen en mensen die niet van plan zijn te verhuizen gemiddeld meer mensen in de buurt. Amsterdammers van Turkse en Marokkaanse herkomst kennen eveneens meer mensen in de buurt, beide groepen kennen gemiddeld elf buurtbewoners goed.

In Wonen in Amsterdam is in 2007 ook gevraagd in welke mate mensen zich thuis voelen in hun buurt. Hier geven mensen gemiddeld een rapportcijfer van 7,8 voor. Mensen die veel mensen in de buurt kennen, voelen zich ook vaker erg thuis in de buurt. Verder geldt ook hier dat mensen met hogere inkomens, een langere woonduur, mensen zonder verhuiscensuren en mensen met een koopwoning zich vaker thuis voelen in de buurt. Turkse en Marokkaanse Amsterdammers kennen gemiddeld meer mensen in de buurt en Marokkaanse Amsterdammers voelen zich dan ook relatief erg thuis in de buurt (7,4), voor Turkse Amsterdammers geldt dit toch niet: zij voelen zich wat minder vaak thuis in de buurt (6,9).

Meeste Amsterdammers hebben redelijk tot veel vertrouwen in hun buurtgenoten

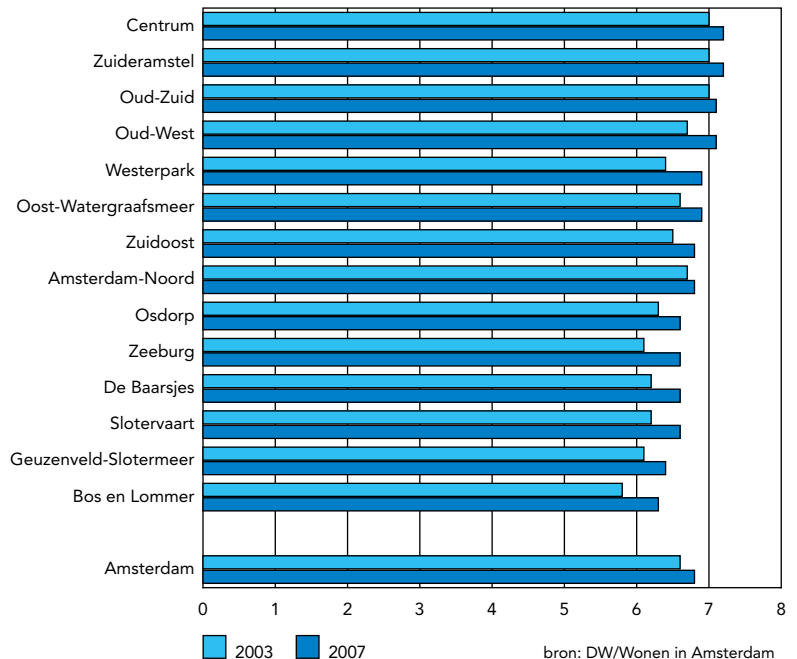
In De Staat van de Stad is dit jaar voor het eerst gevraagd naar het vertrouwen dat mensen in buurtgenoten hebben. Een vijfde deel van de Amsterdammers geeft aan veel vertrouwen te hebben in buurtgenoten. De grootste groep, 53%, heeft het gevoel hen redelijk te kunnen vertrouwen. Eveneens een vijfde deel heeft weinig (15%) tot geen (7%) vertrouwen. 5% heeft hier geen mening over.

De verschillen tussen de woonmilieus zijn groot. In de woonmilieus *dorp en Amsterdamse suburb*, *welgesteld stedelijk* en *water en groen* (o.a. het Oostelijk Havengebied, Park de Meer) is het vertrouwen in elkaar groot. In de woonmilieus *transitie* en *verbinding* geeft een derde van de bewoners aan weinig tot geen vertrouwen in de mensen in de buurt te hebben.

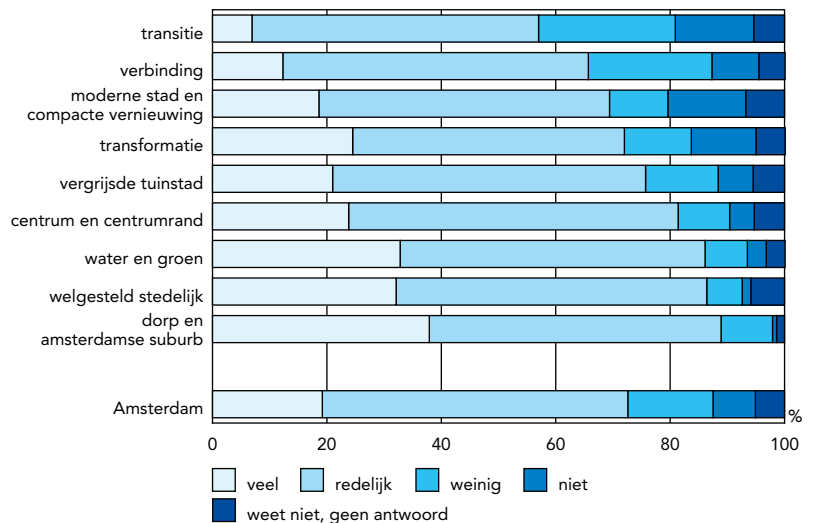
Het vertrouwen dat men in buurtgenoten heeft lijkt te worden beïnvloed door zowel persoons- als buurtkenmerken. Persoonlijke kenmerken als leeftijd, herkomstgroep, huishoudenssamenstelling en opleidingsniveau en inkomen hebben alle los van elkaar invloed op de mate waarin men dit vertrouwen heeft. Ouderen, autochtonen en westerse allochtonen, gezinnen met kinderen, hoger opgeleiden en mensen met hogere inkomens hebben meer vertrouwen in buurtgenoten.

Ook van invloed is of men in een buurt met een hogere of een lagere sociale status woont. Mensen in

Afb. 11.8 Beoordeling omgang verschillende groepen in de buurt, 2003 en 2007 (rapportcijfers)

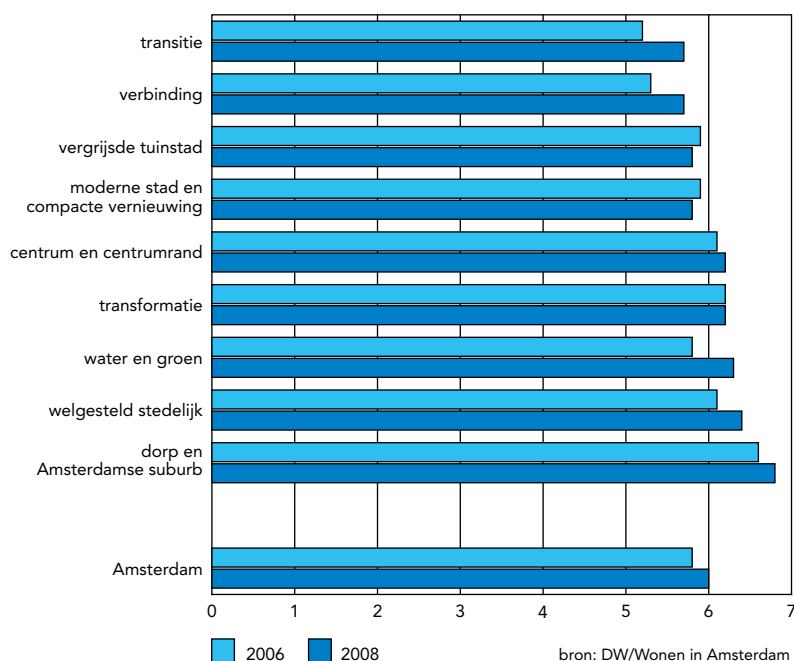
Afb. 11.9 Sociaal vertrouwen naar woonmilieus, 2008 (procenten)

de woonmilieus *centrum en centrumrand* en *welgesteld stedelijk* hebben meer vertrouwen in elkaar dan mensen in de woonmilieus *verbinding* en *transitie*. De invloed van persoonlijke kenmerken verandert niet wanneer rekening gehouden wordt met de buurt waarin men woont. Alleen de invloed van de herkomstgroep neemt af, maar blijft nog wel bestaan.

Stadsdelen waar mensen elkaar redelijk tot veel vertrouwen zijn Oud-West, Oud-Zuid, Zuideramstel en Centrum (meer dan 80% heeft redelijk tot veel vertrouwen in buurtgenoten). Het vertrouwen is relatief laag in de westelijke stadsdelen, Amsterdam-Noord en Zuidoost (alle tussen de 60% en 70% redelijk tot veel vertrouwen).

Afb. 11.10 Gemiddelde score op sociale cohesie naar woonmilieus, 2006 en 2008
(hoe hoger, des te meer sociale cohesie)

Afb. 11.11 Gemiddelde score op sociale cohesie naar stadsdelen, 2000-2008
(hoe hoger, des te meer sociale cohesie)

stadsdeel	2000	2002	2004	2006	2008
Centrum	6,3	5,9	6,1	5,9	6,3
Westerpark	5,8	5,8	6,0	6,3	6,1
Oud-West	5,7	5,1	5,5	6,2	6,0
Zeeburg	5,5	5,3	5,4	5,4	6,1
Bos en Lommer	4,1	5,1	5,1	5,4	5,5
De Baarsjes	5,0	5,4	5,7	5,4	5,7
Amsterdam-Noord	5,4	5,8	5,9	5,9	5,9
Geuzenveld-Slotermeer	5,4	5,1	5,6	5,3	5,8
Osdorp	5,4	5,6	5,7	5,4	5,6
Slotervaart	5,4	5,5	5,9	5,3	5,6
Zuidoost	5,0	5,0	5,2	5,7	6,2
Oost-Watergraafsmeer	5,2	5,8	6,1	5,8	6,1
Oud Zuid	5,8	5,8	6,1	6,1	6,4
Zuideramstel	5,6	5,8	5,8	5,8	5,9
Amsterdam	5,4	5,6	5,8	5,8	6,0

bron: DW/Wonen in Amsterdam

Sociale cohesie licht toegenomen

Op basis van een viertal stellingen in De Staat van de Stad over hoe mensen in de buurt met elkaar omgaan en of men zich thuis voelt is een maat voor sociale cohesie gemaakt. Hoe hoger de score, hoe groter de ervaren sociale cohesie. De ervaren sociale cohesie is in 2008 iets toegenomen, tot 6,0. In 2004 en 2006 lag die nog op 5,8 en in 2002 op 5,6.

De sociale cohesie is relatief laag in de woonmilieus *transitie* en *verbinding*, maar is daar wel sterk vooruitgegaan tussen 2006 en 2008. Ook in de woonmilieus *water en groen* en *welgesteld stedelijk* is er een

toename aan ervaren sociale cohesie in deze periode. In de andere woonmilieus bleef de ervaren cohesie gelijk.

De ervaren sociale cohesie is het hoogst in de stadsdelen Oud-Zuid en Centrum (zie afb. 11.11). In de stadsdelen Bos en Lommer, Osdorp, Slotervaart en De Baarsjes ligt de ervaren sociale cohesie lager dan gemiddeld. Sinds 2000 neemt de sociale cohesie toe in de stad als geheel, van 5,4 in 2000 tot 6,0 in 2008. Deze toename geldt voor bijna alle stadsdelen (uitzonderingen: Centrum, Osdorp en Slotervaart).

Ten opzichte van 2006 is in de meeste stadsdelen de ervaren cohesie gelijk gebleven of iets toegenomen. In de stadsdelen Zeeburg, Geuzenveld-Slotermeer en Zuidoost was er sprake van een sterke verbetering: 0,5% of meer.

In het algemeen ervaren gezinnen met kinderen meer sociale cohesie dan huishoudens zonder. Verder speelt herkomst een rol: mensen van Marokkaanse en westerse herkomst ervaren meer sociale cohesie. Ook ervaren mensen in het woonmilieu *dorp en Amsterdamse suburb* meer sociale cohesie dan mensen in de woonmilieus *verbinding*, *vergrijsde tuinstad* en *transitie*.

De maat voor sociale cohesie is opgesteld vanuit stellingen die gaan over directe contacten met burens en buurtbewoners en stellingen die gaan over meer abstracte zaken of indirecte contacten, zoals de beoordeling van de samenstelling van de buurt en je er thuis voelen.⁷ In onderstaande figuur is sociale cohesie opgesplitst in twee delen: sociale cohesie als gevolg van directe contacten en sociale cohesie als gevolg van indirecte contacten. Het eerste deel wordt gevormd door directe contacten met buurtbewoners op basis van de volgende stellingen:

- de mensen in deze buurt kennen elkaar nauwelijks
- ik heb veel contact met mijn directe burens
- ik woon in een (gezellige) buurt waar veel saamhorigheid is.

Het tweede deel wordt gevormd op basis van indirecte contacten op basis van de volgende stellingen:

- de mensen in deze buurt gaan op een prettige manier met elkaar om;
- ik voel me thuis bij de mensen die in deze buurt wonen;
- ik ben tevreden met de bevolkingssamenstelling van deze buurt.

De schaal loopt voor beide maten van 0 tot 12.

In de woonmilieus *transitie*, *verbinding* en *vergrijsde tuinstad* en *moderne stad en compacte vernieuwing* is weinig sprake van sociale cohesie als gevolg van directe én indirecte. In het woonmilieu *dorp en Amsterdamse suburb* geldt het omgekeerde; men ervaart sociale cohesie als gevolg van beide contacten. In de woonmilieus *water en groen*, *welgesteld stedelijk* en *centrum en centrumrand* hebben bewoners niet veel directe contacten met

elkaar, maar is er wel cohesie door indirecte contacten. Mensen voelen zich daar thuis en vinden de omgang met buurtbewoners prettig zonder dat men elkaar persoonlijk kent.

Inzet voor buurt of stad stabiel

Iets minder dan een vijfde deel van de Amsterdammers heeft zich in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek ingezet voor een onderwerp dat met wonen in de stad te maken heeft. Dit aandeel is de afgelopen jaren constant, tussen de 16% en 18%.

In een aantal stadsdelen waar de inzet in 2006 nog onder het gemiddelde lag, is de inzet in 2008 relatief groot: in Geuzenveld-Slotermeer, Zuidoost, Bos en Lommer en Centrum was die in 2006 rond de 15% (Zuidoost 11%) en in 2008 rond de 20%.

Overlast en verloedering

Overlast van jongeren op straat toegenomen

Met elkaar samenleven kan ook negatieve aspecten hebben, zoals overlast. De ervaren overlast op straat neemt in Amsterdam de laatste jaren af. Volgens de resultaten van de Veiligheidsmonitor is de overlast van dronken mensen op straat afgenomen, evenals de overlast door drugsgebruikers en ook worden mensen minder vaak lastig gevallen op straat. De overlast van groepen jongeren neemt de laatste jaren weer iets toe en is nu de meest voorkomende ervaren overlast op straat.

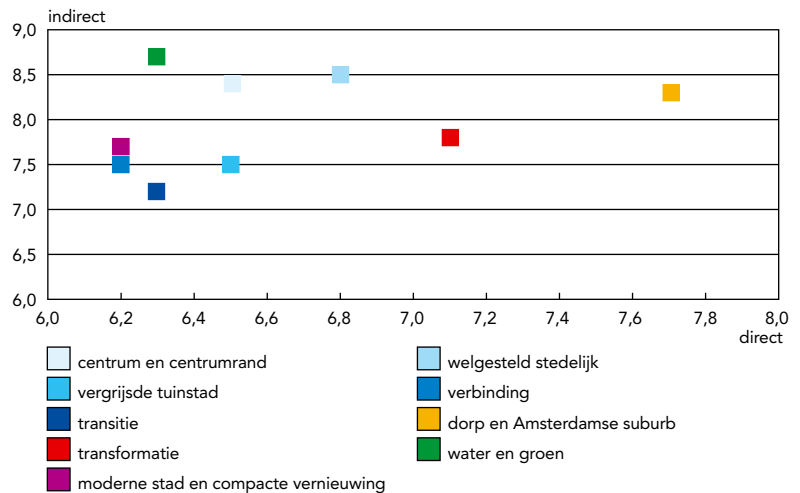
Uit De Staat van de Stad blijkt dat de helft van de Amsterdammers overlast heeft van de burens: 10% vaak, 39% soms.

Eveneens de helft van de Amsterdammers ervaart overlast van stank, stof of vuil (17% vaak, 33% soms). De mate van ervaren overlast van burens en stank, stof en vuil is vergelijkbaar met voorgaande jaren. Veel mensen hebben te maken met overlast van geluid (18% vaak, 45% soms), ook hierin is het beeld met voorgaande jaren stabiel.

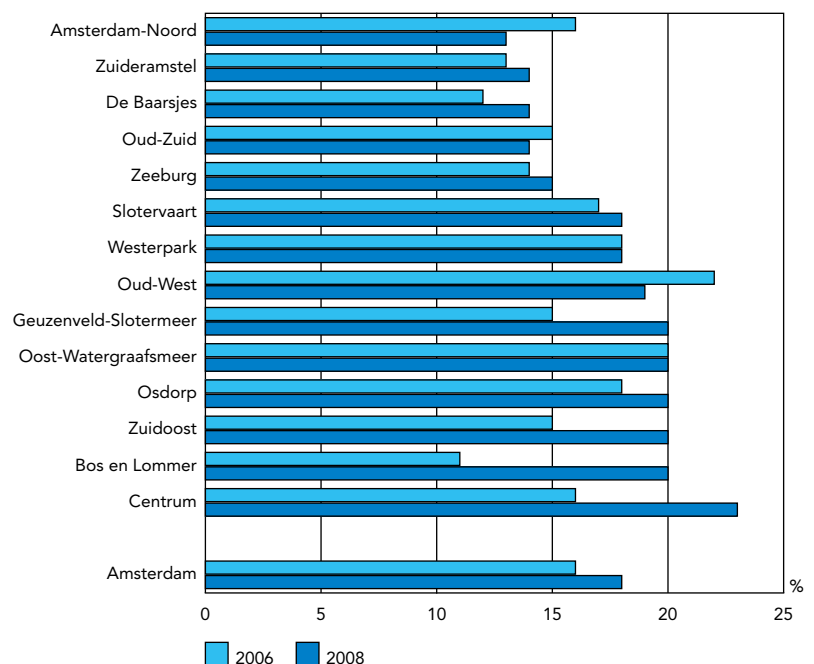
In het woonmilieu *dorp en Amsterdamse suburb* en het nieuwbouwmilieu *water en groen* hebben bewoners de minste overlast van burens, geluid of stank, stof en vuil. Overlast van burens komt relatief veel voor in de woonmilieus *verbinding*, *vergrijsde tuinstad* en *transitie* (12% vaak). Geluidsoverlast komt meer voor in de woonmilieus *centrum en centrumrand* en *moderne stad en compacte vernieuwing* (24% resp. 21% geeft aan dat dit vaak voorkomt). Overlast van stank, stof en vuil ervaren bewoners van de woonmilieus *transitie* (25%), *verbinding* (21%) en *moderne stad en compacte vernieuwing* (26%) het meest.

Geluid maakt onderdeel uit van de stad, toch heeft 35% nooit overlast van geluid. Uit onderzoek naar stilte in de stad blijkt dat de helft van de Amsterdammers de eigen woonbuurt als rustig ervaart, ruim een kwart vindt zijn buurt eerder levendig of lawaaiig. Hoe verder bij het centrum vandaan, hoe

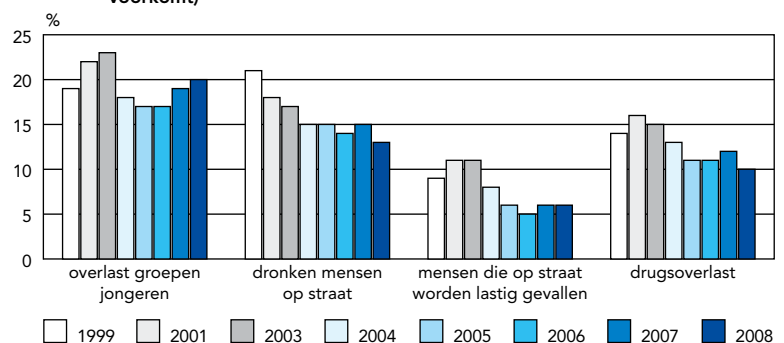
Afb. 11.12 Directe en indirecte vormen van cohesie naar woonmilieus

Afb. 11.13 Inzet voor de buurt of stad gedurende de afgelopen twaalf maanden per stadsdeel, 2006 en 2008 (procenten)

Afb. 11.14 Ervaren overlast op straat, 1999-2008 (percentage dat vindt dat iets vaak voorkomt)

bron: O+S/Monitor Leefbaarheid en Veiligheid/Veiligheidsmonitor

Afb. 11.15 Gemiddelde score op ervaren mate van verloedering per stadsdeel, 2000-2008 (hoe hoger, des te meer verloedering)

stadsdeel	2000	2002	2004	2006	2008
Centrum	4,8	4,7	5,0	5,0	3,8
Westerpark	4,7	5,1	4,4	4,0	4,0
Oud-West	5,8	5,0	5,5	4,9	4,3
Zeeburg	4,8	4,5	4,6	3,9	4,2
Bos en Lommer	5,3	5,0	4,2	4,6	4,7
De Baarsjes	5,0	4,6	4,4	5,0	4,3
Amsterdam-Noord	4,8	4,9	4,8	4,6	4,9
Geuzenveld-Slotermeer	4,8	5,2	4,1	4,9	4,4
Osdorp	5,1	5,4	4,5	4,5	4,6
Slotervaart	4,6	3,9	3,9	4,5	4,9
Zuidoost	5,5	5,3	5,1	4,8	4,1
Oost-Watergraafsmeer	4,8	5,0	4,1	4,6	3,8
Oud-Zuid	4,9	4,9	4,2	4,4	4,0
Zuideramstel	3,2	3,4	3,4	3,6	3,2
Amsterdam	4,9	4,8	4,5	4,5	4,2

vaker mensen aangeven dat hun buurt rustig is. Twee derde van de Amsterdammers met tuin of balkon kan daar in rust zitten, bij een kwart is het daar lawaaiig. De meeste Amsterdammers (82%) weten stille plekken in hun buurt te vinden, in Centrum is dit aandeel wat lager (63%). Plekken die Amsterdammers als stil ervaren zijn de verschillende parken in de stad, zoals het Vondelpark, Westerpark, Rembrandtpark en Oosterpark, de groengebieden aan de randen van de stad (o.a. Sloterpas, Gaasperplas, Amsterdamse Bos, Het Twiske) en plekken rond het IJ, de Amstel en bij verschillende grachten en vaarten.⁸

Minder ervaren verloedering en minder vuil op straat

Verloedering wordt veel gebruikt als indicator voor leefbaarheid. Het kengetal wordt samengesteld op basis van vragen in De Staat van de Stad Amsterdam naar het voorkomen van bekladding van muren en gebouwen, rommel en hondenpoep op straat, vernieling van telefooncellen, bus- of tramhokjes. De score loopt van 0 (geen verloedering) naar 10.

De afgelopen jaren daalt de mate van ervaren verloedering: van 4,9 in 2000 naar 4,5 in 2004 en 2006 en naar 4,2 in 2008.

In Zuideramstel, Oost-Watergraafsmeer en Centrum ervaren bewoners de minste verloedering, in Amsterdam-Noord en Slotervaart de meeste. In Centrum is de ervaren verloedering in 2008 opvallend laag, in voorgaande jaren lag de verloederingscore in dit stadsdeel boven het gemiddelde. Ook in Zeeburg, Zuidoost en Oost-Watergraafsmeer is er een opvallende daling. In Slotervaart ligt de score juist hoger dan voorheen.

In de woonmilieus *verbinding*, *transitie* en *transformatie*, milieus met een hoog aandeel corporatiewoningen, ervaren bewoners de meeste verloedering (alle 4,6). In *moderne stad en compacte vernieuwing*, *welgesteld stedelijk* en *water en groen*, woonmilieus met veel woningen met een hoge WOZ-waarde, is de score het laagst (tussen 3,3 en 3,6). Autochtone Amsterdammers ervaren meer verloedering dan Turkse of Marokkaanse. Het zijn daarmee vooral de autochtonen die veel verloedering ervaren in de woonmilieus *transitie* en *verbinding* (5,7 resp. 5,1); Turkse en Marokkaanse Amsterdammers ervaren

Afb. 11.16 Schoonheidsgraden per stadsdeel, 2005-2008 (schaal van 2 t/m 10, hoe hoger hoe schoner)

stadsdeel	april 2005	april 2006	oktober 2006	april 2007	oktober 2007	april 2008	oktober 2008
Centrum	7,3	7,1	6,7	7,0	–	7,2	7,2
Westerpark	7,1	8,7	8,5	8,4	7,2	7,7	7,8
Oud-West	–	8,6	9,0	9,1	7,8	8,4	8,4
Zeeburg	7,0	8,2	7,2	6,1	7,0	7,2	7,5
Bos en Lommer	6,5	6,4	6,6	7,1	7,3	7,5	7,2
De Baarsjes	–	6,2	7,3	4,5	6,5	8,2	7,5
Amsterdam-Noord	7,2 *	–	9,3 **	6,7	7,5	7,5	8,4
Geuzenveld-Slotermeer	6,0	6,2	8,1	6,3	7,5	7,8	7,0
Osdorp	6,8	6,4	8,1	6,6	7,6	7,7	7,3
Slotervaart	7,8	–	8,3	7,6	6,5	8,1	7,4
Zuidoost	5,9	7,4	4,9	6,6	8,3	7,5	8,1
Oost-Watergraafsmeer	7,5	7,9	6,7	6,7	7,3	8,1	8,0
Oud-Zuid	6,0	6,4	6,2	4,4	6,6	7,2	7,6
Zuideramstel	7,7	8,5	7,4	7,6 ***	7,8	8,6	8,5
Amsterdam	6,9	7,3	7,3	6,7	7,3	7,8	7,7

– Niet gemeten.

* Alleen rayon midden.

** Amsterdam-Noord heeft in oktober 2006 niet meegedaan met de reguliere schoonheidsgradenmeting maar heeft zelf een telling laten uitvoeren. Het rapportcijfer is dan ook niet meegenomen in het gemiddelde cijfer voor de stad.

*** Zuideramstel heeft afzonderlijk, in een andere periode, met inschakeling van een ander bureau de meting uitgevoerd. Het rapportcijfer is dan ook niet meegenomen in het gemiddelde cijfer voor de stad.

bron: DRO/O+S

daar veel minder verloedering (3,7 in transitie, 3,0 in verbinding).

In Amsterdam wordt de aanwezigheid van zwerfvuil op straat gemeten met een methode waarbij tellingen plaatsvinden van de hoeveelheid vuil op straat. De schoonheidsgradenschaal loopt van 2 (zeer vuil) tot 10 (zeer schoon).⁹

In oktober 2008 is de score voor de schoonheidsgraden voor alle stadsdelen gemiddeld 7,7. De scores lopen uiteen van 7,0 in Geuzenveld-Slotermeer tot 8,5 in Zuideramstel (zie afb. 11.16). Ook op de schoonheidsgraden is, net als bij de ervaren verloedering, een positieve ontwikkeling te zien.

Rommel op straat, hondenpoep en te hard rijdende automobilisten – het zijn bronnen van ergernissen en die worden in de Veiligheidsmonitor ook veelvuldig als zodanig genoemd. Maar wel minder dan in voorgaande jaren.

Feiten als fietsendiefstal, beschadiging en/of vernieling aan auto's, bekladding van muren en gebouwen en diefstal uit auto's komen ook redelijk vaak voor, 20% van de Amsterdammers geeft aan dat dit vaak voorkomt. Dit aandeel is de laatste jaren stabiel.

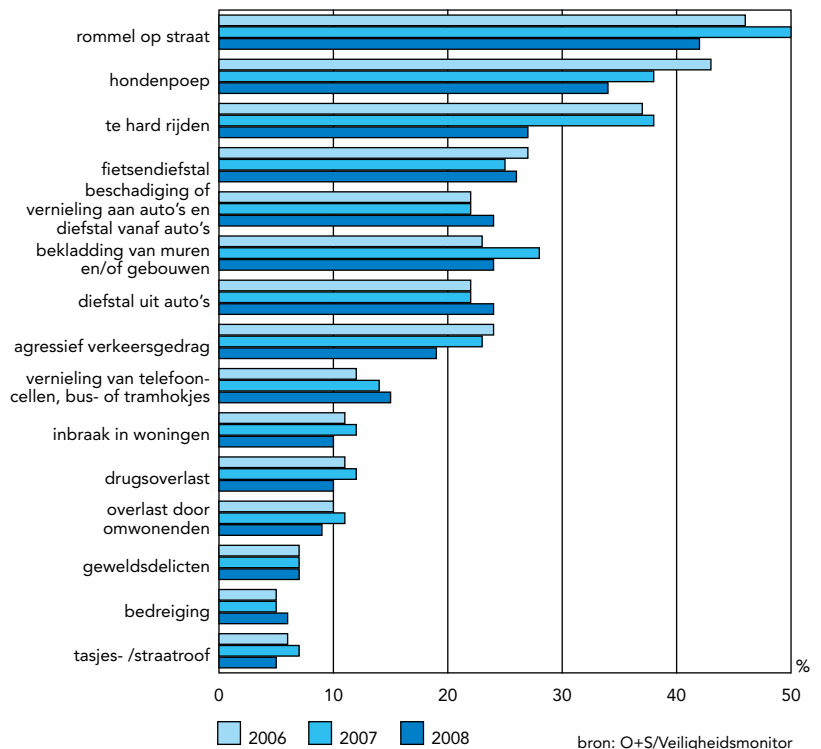
Agressief verkeersgedrag werd in voorgaande jaren ook door meer dan 20% van de bewoners genoemd als vaak voorkomend, maar in 2008 wat minder. De overige voorvallen (zie afb. 11.17) worden door 10% of minder van de bewoners van Amsterdam vaak voorkomend genoemd.

Mensen ervaren zwerfvuil verschillend. Dat blijkt uit onderzoek naar de samenhang tussen objectieve metingen als schoonheidsgraden en subjectieve metingen naar de ervaren overlast van vervuiling, de beoordeling van het onderhoud en schoonhouden van de openbare ruimte alsmede de mate waarin rommel op straat voorkomt. Wijken met een lagere sociaaleconomische status zijn over het algemeen minder schoon. Hoe schoon bewoners zelf de buurt vinden, hangt echter niet zozeer af van hoe schoon de buurt is, maar meer van andere kenmerken. Niet-westerse allochtonen wonen vaker in minder schone wijken met meer afval op straat. Zij geven echter minder vaak aan dat er vaak rommel op straat ligt en ervaren minder overlast van vervuiling dan autochtone buurtgenoten.¹⁰ Uit De Staat van de Stad bleek al dat Turkse en Marokkaanse Amsterdammers weinig overlast ervaren van verloedering.

Objectieve veiligheid

Veiligheid heeft een objectieve en een subjectieve component. De objectieve component bestaat uit gegevens over criminaliteit en slachtofferschap. De subjectieve component gaat over de beleving van veiligheid. In deze paragraaf komen beide aspecten aan de orde.

Afb. 11.17 Voorkomen van voorvallen en misdrijven in de woonbuurt, 2006-2008 (% 'komt vaak voor')

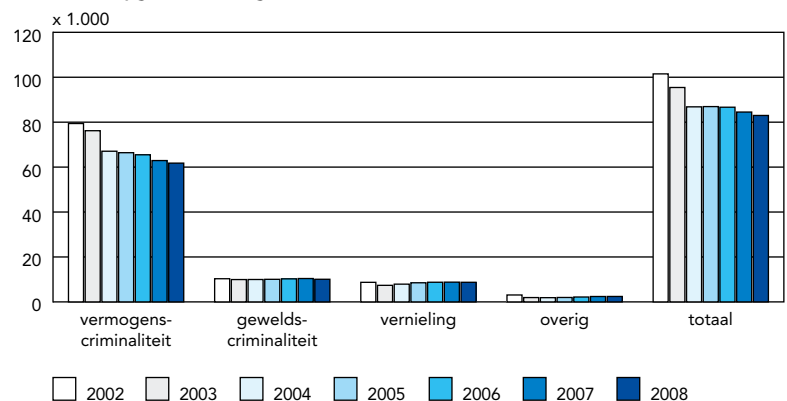

Daling aantal aangiften zet door

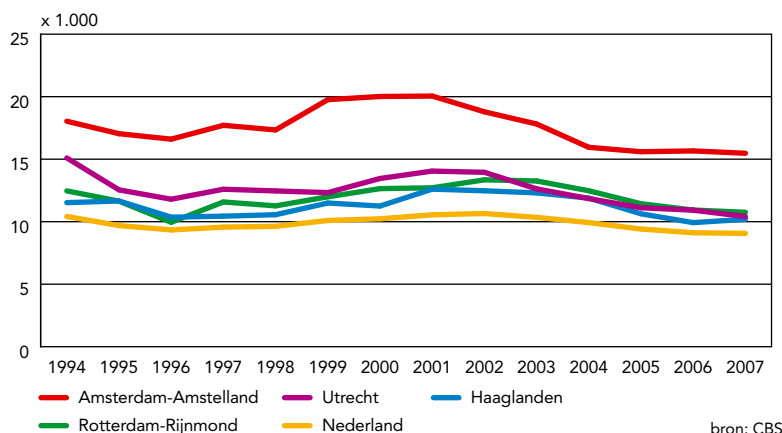
Het totaal aantal aangiften is de afgelopen jaren verder gedaald, van ruim 100.000 in 2002 naar 82.990 in 2008. De daling is terug te vinden in de daling van het aantal aangiften van vermogenscriminaliteit. Het aantal aangiften van geweldscriminaliteit (10.072), vernieling (8.727) en overige aangiften (2.420) is de afgelopen jaren stabiel gebleven. De daling van het aantal aangiften van vermogenscriminaliteit is onder andere terug te vinden in een daling het aantal aangiften van straatroof en zakkenrollerij en diefstal uit en vanaf auto's.

In de grote steden ligt het aandeel geregistreerde misdrijven hoger dan gemiddeld in Nederland. In de politieregio Amsterdam-Amstelland ligt het aandeel nog wat hoger dan in de andere politieregio's van de

Afb. 11.18 Opgenomen aangiften in Amsterdam, 2002-2008

Afb. 11.19 Geregistreerde misdrijven in politieregio's per 100.000 inwoners van 12-79 jaar, 1994-2007

vier grote steden (G4). Per 100.000 inwoners (tussen 12 en 79 jaar) werden in 2007 in Amsterdam ongeveer 15.500 misdrijven geregistreerd, in de rest van de G4 iets meer dan 10.000. Landelijk ligt dit aandeel rond de 9.000. Het gaat hier om de misdrijven die gepleegd zijn in de betreffende politieregio's, de dader hoeft daar niet woonachtig te zijn.

Jeugdcriminaliteit afgenomen

Eén van de speerpunten van de politie Amsterdam-Amstelland, gemeenten en het OM (vastgelegd in het Regionaal Veiligheidsplan 2007-2010) is het terugdringen van jeugdcriminaliteit. In 2008 werden er in Amsterdam 57 jeugdgroepen onderscheiden, in 2007 waren dit er nog 76. Deze groepen worden onderverdeeld in drie categorieën: hinderlijk, overlastgevend en crimineel. Het aantal criminele jeugdgroepen bleef gelijk op elf, het aantal hinderlijk jeugdgroepen daalde van 42 naar 30 en het aantal overlastgevende jeugdgroepen van 23 naar 16.¹¹ Desondanks is de ervaren overlast van jongeren weer iets toegenomen in 2008.

Jongeren (12 t/m 24 jaar) die worden verdacht van twee of drie zware misdrijven, worden gerekend tot de Harde Kern Jeugd (HKJ).¹² Het aantal jongeren dat daartoe behoort, is tussen 2006 en 2008 gedaald

van 866 naar 600.

De groep verandert voortdurend van samenstelling (zie afb. 11.20). In 2008 behoorden nog 91 leden van de groep uit 2006 tot de Harde Kern: 295 zijn geen Harde Kern Jeugd meer, maar zijn nog wel bekend bij de politie, onder andere als meer- of veelpleger. Ruim de helft van de Harde Kern Jeugd uit 2006 is in 2008 uitgestroomd. Van hen zijn in 2008 geen delicten meer geregistreerd bij de politie Amsterdam-Amstelland.

De Harde Kern Jeugd bestaat in 2008 voor 71% uit jongeren die in 2006 al bekend waren bij politie, 29% (172) is nieuwe instroom (d.w.z. stond in 2006 nog niet bij de politie geregistreerd). Van de Harde Kern Jeugd is iets meer dan een kwart tussen 12 en 17 jaar (26% in 2008 en 28% in 2006), de grootste groep is tussen 18 en 24 jaar.

Uit het onderzoek Criminaliteit en risicofactoren blijkt dat in de stadsdelen Zeeburg, Amsterdam-Noord, Geuzenveld-Slotermeer, Osdorp, Slotervaart en Zuidoost jeugdcriminaliteit relatief veel voorkomt. Dat gaat in deze stadsdelen ook gepaard met het voorkomen van armoede, een laag opleidingsniveau van de ouders en lage schooladviezen en (hoge) schooluitval bij de jongeren zelf. Ook in De Baarsjes en Bos en Lommer zijn deze risicofactoren aanwezig, maar daar is de jeugdcriminaliteit minder groot.¹³

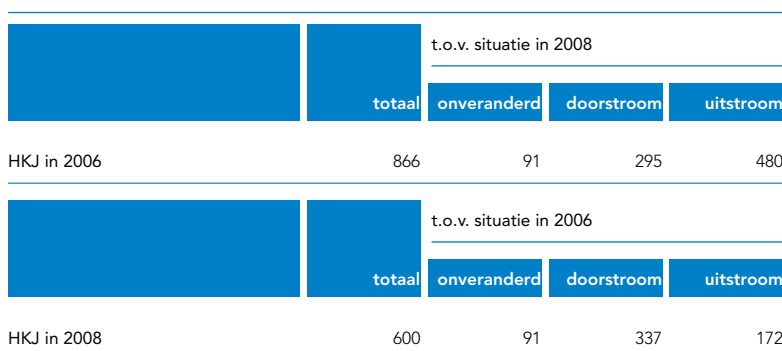
Minder veelplegers in Amsterdam

Een andere doelstelling is het terugdringen van het aantal veelplegers. Veelplegers zijn vaak verslaafd, hebben weinig tot geen opleiding en zijn vaak werkloos.¹⁴ Het aantal zeer actieve veelplegers neemt de laatste jaren af, in 2008 stonden nog 586 personen als zodanig geregistreerd. In 2006 ging het nog om 662 personen in de politieregio Amsterdam-Amstelland: een afname van 11%. Het aantal jonge zeer actieve veelplegers is wel toegenomen. In 2006 waren 34 van hen jonger dan 25 jaar, in 2008 is dit aantal toegenomen tot 64. In landelijk onderzoek wordt aangegeven dat dit waarschijnlijk komt doordat de politie jeugdigen intensiever opspoort, waardoor zij vaker als veelpleger worden geregistreerd. De daling van het aantal veelplegers gaat samen met een daling van het aantal aangiften van vermogenscriminaliteit. Met name de aangiften van straatroof, zakkenrollerij en diefstal uit of vanaf auto's liep terug.

Slachtofferschap

Jaarlijks wordt 30% van de Nederlandse bevolking slachtoffer van een misdrijf.¹⁶ In Amsterdam ligt dit aandeel volgens de Veiligheidsmonitor hoger, namelijk op 45%.¹⁷ De kans slachtoffer te worden van een misdrijf is niet voor iedereen in Nederland gelijk: jonge mensen (met name in de leeftijdscategorie 12 t/m 24 jaar) hebben een verhoogde kans, evenals mannen, stedelingen en mensen met een laag inkomen. Het blijkt dat activiteiten als uitgaan, het uitoefenen van een kwetsbaar beroep (als dat van politieagent en conducteur, uitgeoefend in publieke

Afb. 11.20 In-, door- en uitstroom van Harde Kern Jeugd (HKJ) in politieregio Amsterdam-Amstelland, 31 augustus 2006 en 2008

bron: Regionale veiligheidsrapportage Amsterdam-Amstelland 2008

ruimtes en buiten reguliere werktijden) de kans slachtoffer te worden vergroten, net als zelf delinquent gedrag vertonen.¹⁸

Het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft onderzoek gedaan naar de gevolgen voor slachtoffers van misdrijven. Uit het onderzoek blijkt dat 9% van de slachtoffers serieuze emotionele problemen ondervindt als gevolg van het misdrijf. Slachtoffers van geweldsmisdrijven, maar ook van inbraak en autodiefstal hebben vaker emotionele problemen als gevolg hiervan. Misdrijven die plaatsvinden in de privésfeer of die de lichamelijke integriteit aantasten, leiden ook vaker tot emotionele problemen.¹⁹

Huiselijk geweld

Een derde doelstelling van de politie, gemeenten en het OM is het terugdringen van huiselijk geweld.²⁰ De politie registreert jaarlijks rond de 6.000 gevallen van huiselijk geweld in Amsterdam. Sinds 2006 is dit aantal licht gedaald: van 6.145 in 2006 tot 5.786 in 2008 (-6%). Vaak wordt geen aangifte gedaan en het doel was dan ook de aangiftebereidheid te vergroten, maar het aantal aangiftes is gedaald: van 1.953 in 2006 tot 1.797 in 2008.

Landelijk onderzoek naar slachtofferschap van huiselijk geweld laat zien dat slechts 12% van het huiselijk geweld bij de politie bekend is. Huiselijk geweld komt op een veel grotere schaal voor dan uit politiecijfers lijkt.²¹

Kindermishandeling²²

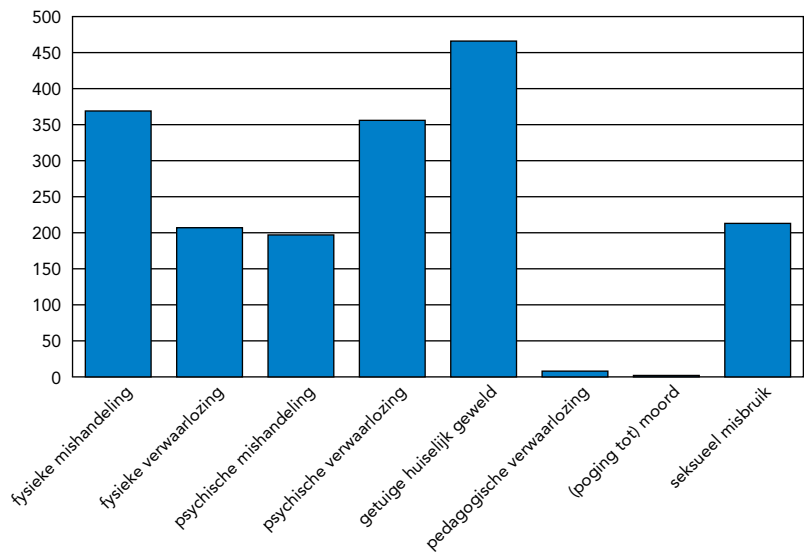
Getuige zijn van huiselijk geweld door een kind wordt gezien als een vorm van kindermishandeling. Daarnaast worden bij kindermishandeling de categorieën verwaarlozing en mishandeling (beide zowel psychisch als fysiek), pedagogische verwaarlozing, (poging tot) moord en seksueel misbruik onderscheiden. Meldingen van kindermishandeling worden onder andere gedaan bij de politie en het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK). Uit onderzoek naar het voorkomen van kindermishandeling in Amsterdam blijkt dat er weinig overlap is in registratie: kinderen die slachtoffer zijn van kindermishandeling zijn zelden bij beide instanties bekend. In 2006 waren 1.405 kinderen slachtoffer van kindermishandeling (1.207 uit politieregistraties, 404 uit registraties van het AMK, 26 kinderen kwamen in beide registraties voor). Dit is waarschijnlijk een onderschatting van het werkelijke aantal, omdat veel niet gemeld wordt. Op basis van onderzoek onder artsen, scholen en kinderdagverblijven naar het voorkomen van kindermishandeling zou het aantal voor Amsterdam op ruim 4.000 moeten liggen.

Van de 1.405 geregistreerde slachtoffers van kindermishandeling in 2006 waren er 466 getuige van huiselijk geweld (33%). Fysieke mishandeling kwam in een kwart van de gevallen voor (369), evenals psychische verwaarlozing (356). In 15% van de gevallen ging het om seksueel misbruik.

In 2007 201 zaken van antihomoseksueel geweld

Aanhoudende berichten in de media over geweld tegen homoseksuelen geven de indruk dat er sprake is van een groot en groeiend probleem. In 2007

Afb. 11.21 Meldingen kindermishandeling naar type (per melding zijn meerdere typen mogelijk), 2006

bron: O+S/Onderzoek kindermishandeling in Amsterdam

zijn 201 zaken geregistreerd waarbij sprake was van geweld tegen homo's. Daarvan was in 67 gevallen sprake van fysiek geweld, in zeventien van beroving en in 38 van serieuze bedreiging. Door onvolledige registratie is niet te zeggen of dit aantal een stijging betekent.

Uit onderzoek van de Universiteit van Amsterdam naar daderprofielen blijkt dat de daders vaak van autochtone of Marokkaanse herkomst zijn (in beide gevallen 36% van de daders). De daders voelen vaak een afkeer van homoseksualiteit die ingegeven wordt door hun opvattingen en emoties over mannelijkheid en seksualiteit. Hierbij blijken vier aspecten een rol te spelen die ergernis, afkeuring en walging oproepen: anale seks, vrouwelijk gedrag, de zichtbaarheid van homoseksualiteit en de angst om door een homo versierd te worden. Deze afkeer, in combinatie met de druk van de groep en de drang om binnen die groep status te verwerven, maakte dat deze daders overgingen tot antihomogeweld. Ook sociaaleconomische factoren spelen een rol. De daders waren vaak laagopgeleid, werkloos en afkomstig uit probleemgezinnen.²³

Subjectieve veiligheid

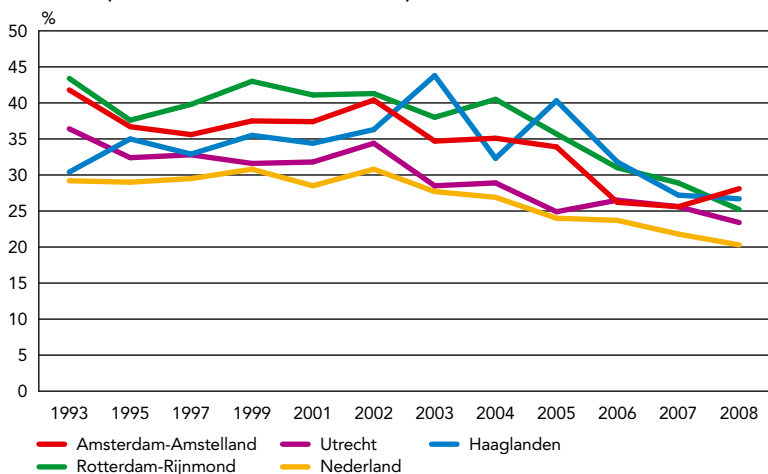
Onveiligheidsgevoelens in Amsterdam stabiel

Objectieve gegevens over criminaliteit geven nog geen beeld over de mate waarin mensen zich veilig voelen. Om die vraag te beantwoorden wordt in verschillende enquêtes gevraagd naar de ervaren veiligheid.

Volgens het CBS voelt één op de vijf Nederlanders zich wel eens onveilig. In de vier grote steden ligt dit aandeel hoger: rond een kwart van de bewoners voelt zich wel eens onveilig (zie afb. 11.22).

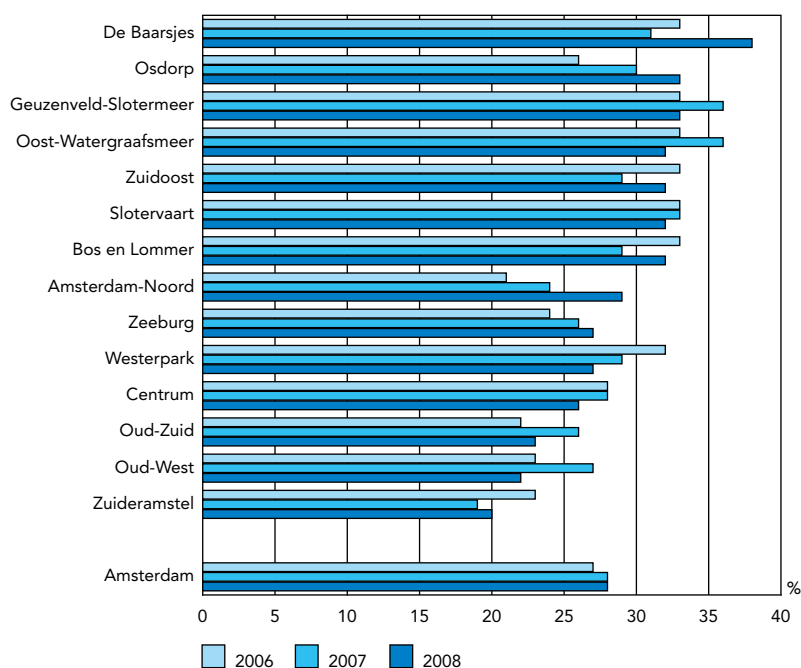
Tot 2002 gaf ongeveer 30% van de Nederlanders aan zich weleens onveilig te voelen, maar de laatste

Afb. 11.22 Percentage dat zich wel eens onveilig voelt naar politieregio's, 1993-2008 (vanaf 2006 nieuwe meetmethode)

bron: CBS

Afb. 11.23 Veiligheidsbeleving in de eigen woonbuurt, 2006-2008 (% dat zich wel eens onveilig voelt)

bron: O+S/Monitor Leefbaarheid en Veiligheid 2006, 2007/Veiligheidsmonitor 2008

jaren neemt de ervaren onveiligheid af – alleen niet in Amsterdam; wel in Utrecht en Rotterdam. Tot 2002 lag het aandeel in Amsterdam tussen de 35% en 40% en dat aandeel is in 2008 ongeveer gelijk. (Vanaf 2006 wordt een nieuwe rekenmethode gebruikt, waardoor geen goede vergelijking met de periode 2002 en 2005 en vanaf 2006 te maken is.)

De ervaren of subjectieve veiligheid wordt vaak verklaard op basis van veiligheidsverlagende factoren (voorkomen van criminaliteit, overlast, verloedering, etc.). Hoe meer criminaliteit, overlast en verloedering in de buurt, hoe onveiliger mensen zich er voelen. Uit onderzoek in Amsterdam blijkt echter dat veiligheidsverhogende factoren, zoals vertrouwen in de

buurt of sociale cohesie, daarnaast ook, en in gelijke mate, bijdragen aan de ervaren veiligheid.²⁴ Om de ervaren veiligheid te vergroten is dus niet alleen het terugdringen van criminaliteit van belang, maar ook het vergroten van de leefbaarheid.

In verschillende onderzoeken wordt aan de bewoners van Amsterdam gevraagd hoe veilig zij zich voelen. In De Staat van de Stad geeft 36% aan zich weleens onveilig te voelen. Dit is een vergelijkbaar met 2006 (35%). In 2004 gaf nog 42% aan zich weleens onveilig te voelen.

Het aandeel bewoners dat zich wel eens onveilig voelt in de eigen woonbuurt is kleiner dan het aandeel dat zich in het algemeen wel eens onveilig voelt. Uit de Veiligheidsmonitor (voorheen Monitor Leefbaarheid en Veiligheid²⁵) blijkt dat 28% van de Amsterdammers zich wel eens onveilig voelt in de eigen buurt. In de stadsdelen Zuideramstel, Oud-West en Oud-Zuid voelen bewoners zich gemiddeld wat minder vaak onveilig: minder dan een kwart van de bewoners voelt zich daar wel eens onveilig. In Geuzenveld-Slotermeer, Osdorp en De Baarsjes is de groep die zich in de buurt wel eens onveilig voelt relatief groot (een derde deel of meer). In de stadsdelen Osdorp, Amsterdam-Noord en Zeeburg lijken de onveiligheidsgevoelens toe te nemen. In Westerpark lijkt juist sprake van een afname.

In buurten met een grote sociale cohesie, waar burens elkaar vertrouwen en weinig verloedering is, voelt men zich veiliger.

Mensen voelen zich veiliger in een stabiele buurt, ze voelen zich onveiliger als hun buurt instabiel is. Dat wil zeggen: zowel wanneer mensen aangeven dat hun buurt er de laatste jaren op vooruit is gegaan voelen zij zich onveiliger als wanneer zij aangeven dat hun buurt er op achteruit is gegaan.

Vrouwen voelen zich vaker onveilig dan mannen.

Amsterdammers van Marokkaanse herkomst voelen zich minder vaak onveilig.

Rekening houdend met al deze kenmerken blijven bewoners van de woonmilieus *dorp* en *Amsterdamse suburb* en *transformatie* (De Aker, Nieuw Sloten, De Eendracht) zich vaker onveilig voelen.

In De Staat van de Stad is gevraagd hoe vaak deze onveiligheidsgevoelens optreden. Iets meer dan 10% van de mensen die zich wel eens onveilig voelen, voelt zich vaak onveilig (4% van alle Amsterdammers), bijna 60% heeft er soms mee te maken (22%) en bijna 30% zelden (10%). Dit verschilt niet met 2006.

Helft van de vrouwen mijdt 's avonds plekken in de woonbuurt

Eén van de gevolgen van onveiligheidsgevoelens is dat mensen plekken mijden. Vier op de tien Amsterdammers geven in De Staat van de Stad aan dat er plekken in hun woonbuurt zijn waar ze 's avonds liever niet alleen komen. Dit aandeel is de laatste jaren constant.

Het aandeel is groter in de stadsdelen Osdorp, Zuidoost en Bos en Lommer; hier gaf in 2008 de helft van de respondenten aan sommige plekken in de

buurt 's avonds te mijden. In Centrum en Oud-Zuid ligt het aandeel het laagst, met minder dan een kwart van de respondenten.

In een aantal stadsdelen lag dit aandeel in 2008 lager dan in 2006: Centrum, Zuideramstel, Zeeburg, Geuzenveld-Slotermeer en Slotervaart. Alleen in Bos en Lommer is het andersom: hier lag het percentage in 2008 hoger dan in 2006.

Vrouwen (51%) mijden veel vaker plekken dan mannen (27%). Amsterdammers van Marokkaanse herkomst (31%) mijden minder vaak plekken dan autochtonen (39%). Ook heeft de mate van sociale cohesie, ervaren verloedering en de mate van vertrouwen in buurtgenoten invloed. Daarnaast blijft ook het woonmilieu invloed hebben: in de woonmilieus *vergrijsde tuinstad, verbinding, transitie, dorp en Amsterdamse suburb* en *transformatie* wordt vaker gemeden.

Ook in de landelijke Veiligheidsmonitor is gevraagd naar mijddgedrag. De vraagstelling is wel anders, in de Veiligheidsmonitor gaat het om de respondenten die aangeven vaak plekken te mijden in de eigen woonplaats. In Amsterdam gaat het dan om 10% van de inwoners. Ook in mijddgedrag zien we de afgelopen decennia een afname. Dit geldt zowel landelijk als in de grote steden.

Veiligheidsindex

Sinds 2003 wordt in Amsterdam de veiligheidsindex bijgehouden. Hiermee is de ontwikkeling van subjectieve en objectieve veiligheid te volgen. De toestand in 2003 vormt de basis van deze index. De gemiddelde veiligheidsscore in Amsterdam, berekend op basis van politie- en enquêtegegevens, is toen op 100 gezet. Een score boven de 100 duidt op meer onveiligheid dan de gemiddelde toestand in 2003, een lagere score op meer veiligheid. De daaropvolgende jaren worden steeds vergeleken met 2003. Zowel de objectieve als subjectieve veiligheid is tot 2006 toegenomen. Vanaf 2006 zijn beide stabiel gebleven.

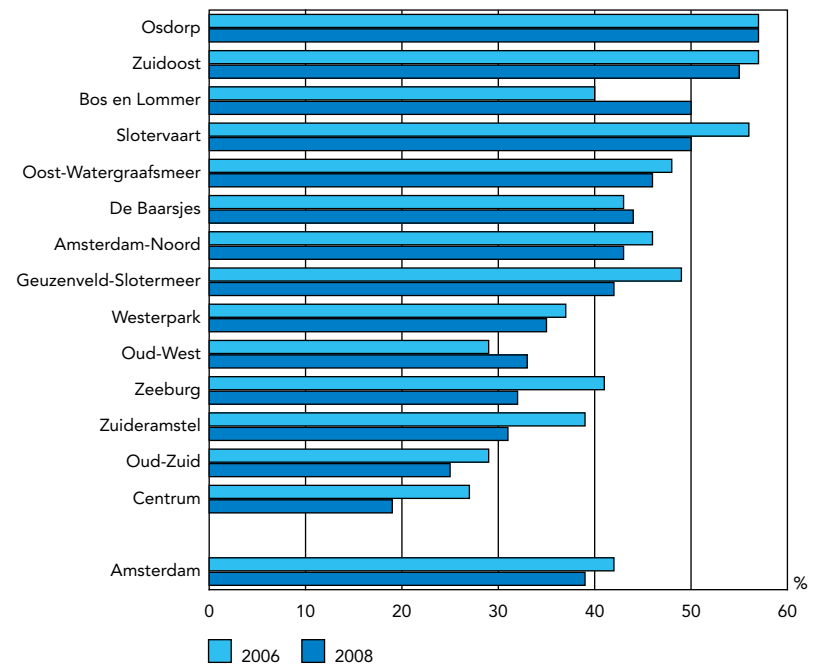
Objectieve veiligheidsindex

Op de objectieve index (zie afb. 11.27) staan nog drie gebieden in het rood, hier is de criminaliteit nog veel groter dan gemiddeld in de stad. Het gaat om twee gebieden in het Centrum (de beide Burgwallen, Oude- en Nieuwezijds) en gebieden in Zuidoost (o.a. Nellestein).

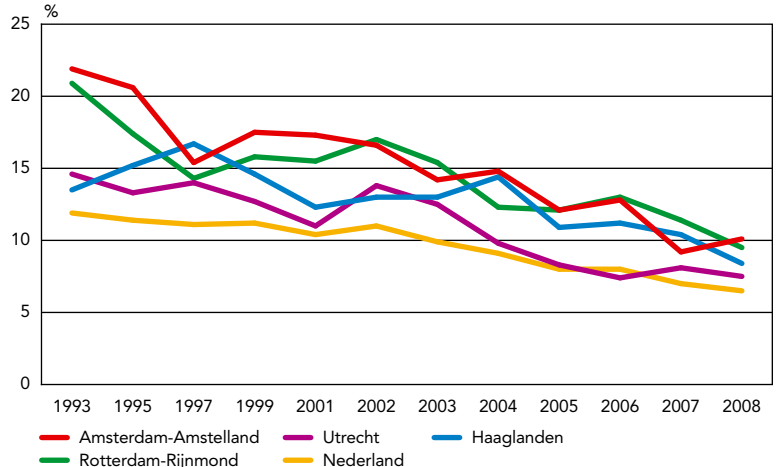
Veertien andere buurten scoren ook slechter dan de gemiddelde situatie in 2003: drie buurten in het Centrum, twee in Zuidoost, twee in Oud-West en verder buurten verspreid over de stad.

Zes buurten gingen achteruit in de objectieve index tussen 2006 en 2008. De buurten Nellestein en Betondorp/Omval gingen achteruit doordat het aantal inbraken sterk toenam, op de Oudezijds Burgwallen nam de drugsgerelateerde criminaliteit sterk toe. In de andere buurten waar de criminaliteit toenam (Kinkerbuurt, Van Galenbuurt en

Afb. 11.24 Vermijdingsgedrag naar stadsdelen, 2006 en 2008 (% dat aangeeft dat er plekken zijn in de eigen woonbuurt waar ze 's avonds liever niet alleen komen)

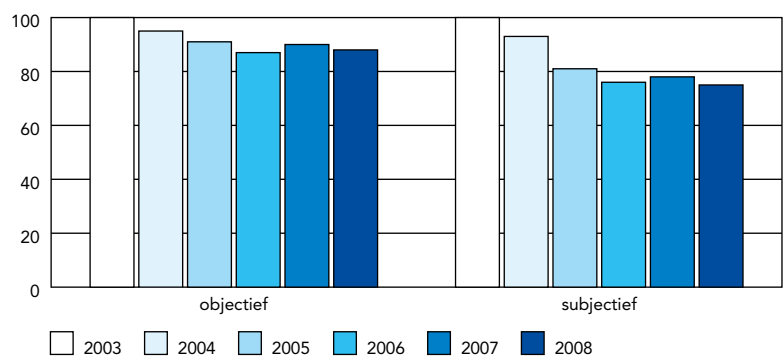

Afb. 11.25 Vermijdingsgedrag in Nederland en politieregio's, 1993-2008 (% dat vaak plekken in de woonplaats mijdt vanwege onveiligheid)

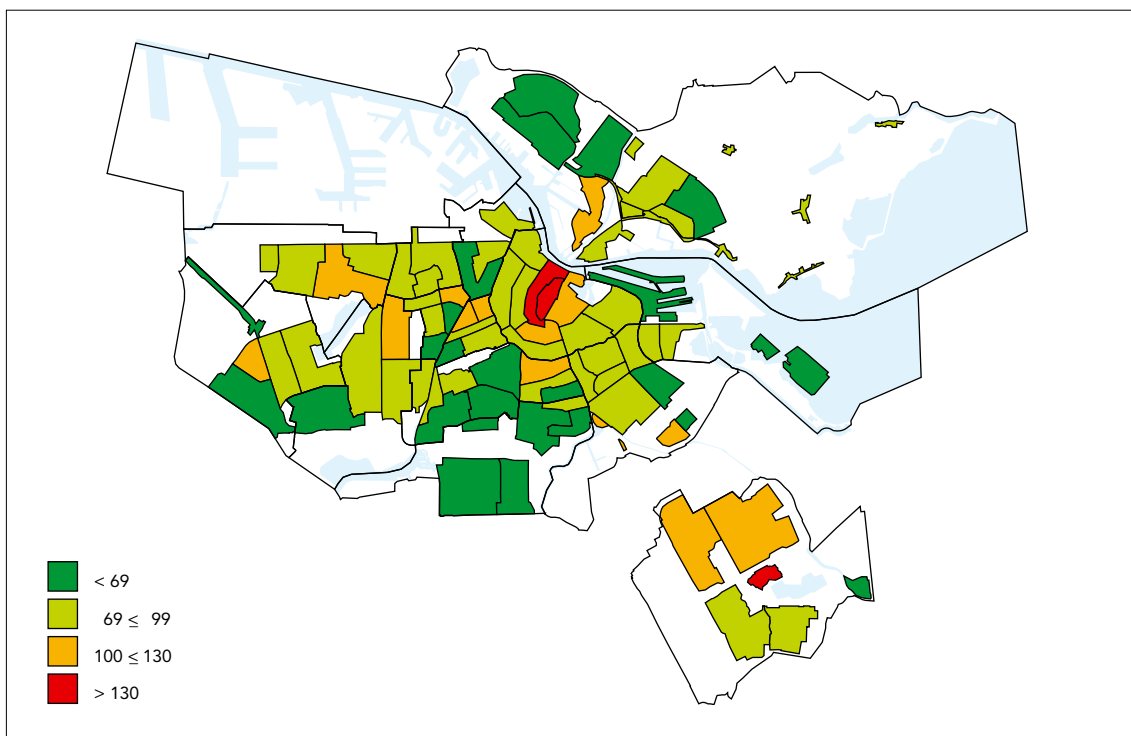
bron: CBS/Veiligheidsmonitor Rijk

Afb. 11.26 Objectieve en subjectieve veiligheid in Amsterdam, 2003-2008 (hoe hoger, hoe onveiliger)

bron: O+S/Monitor Leefbaarheid en Veiligheid/Veiligheidsmonitor

Afb. 11.27 Objectieve veiligheidsindex, 2008 (hoe hoger, hoe onveiliger)

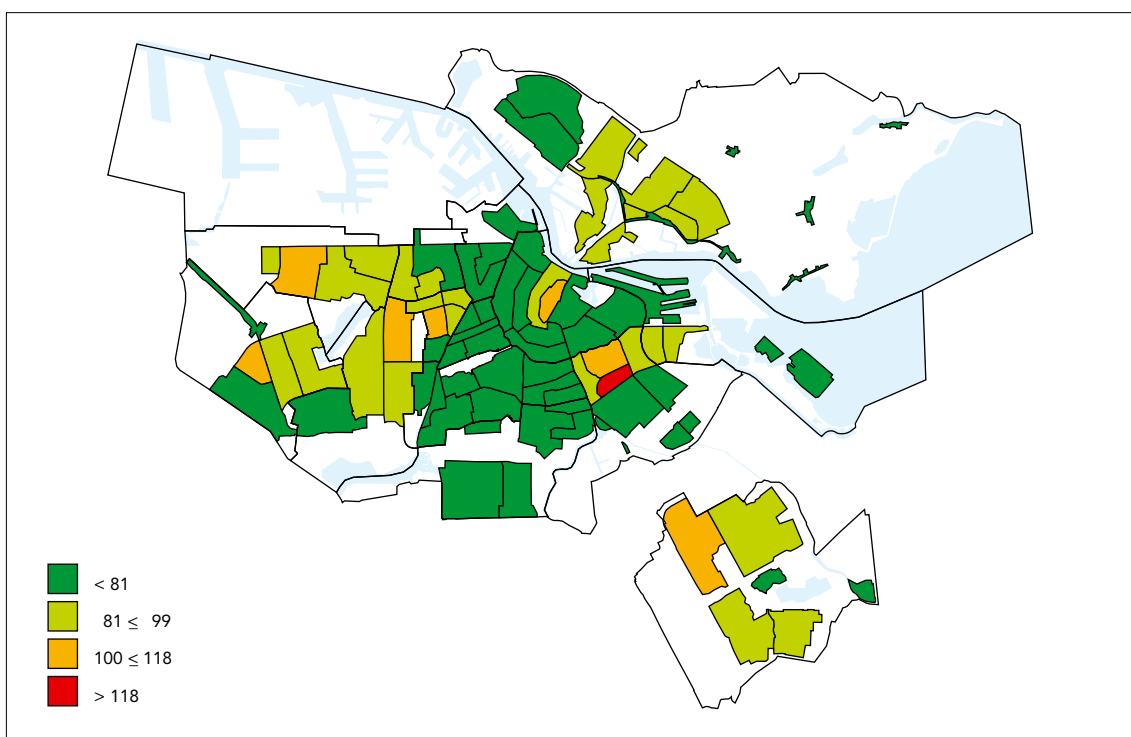

bron: O+S/Veiligheidsmonitor

De Krommert 1) ging het om een combinatie van toegenomen geweld, overlast en vandalisme. In zeven buurten ging de veiligheid er juist op vooruit in de periode 2006-2008. Op de Nieuwezijds Burgwallen en in de Nieuwmarkt/Lastage nam de

drugsproblematiek sterk af. Een deel van de toename op de Oudezijds Burgwallen zal een verplaatsing van problemen zijn uit de omliggende buurten. Ook in De Krommert 2 ging de objectieve veiligheid vooruit, door een afname aan geweld en overlast

Afb. 11.28 Subjectieve veiligheidsindex, 2008 (hoe hoger, hoe onveiliger)

bron: O+S/Veiligheidsmonitor

LEESWIJZER FIGUREN

11.27 en 11.28

Het stadsgemiddelde van de objectieve index is 100. De buurtcombinaties die qua veiligheid minder gunstig scoren (d.w.z. een hogere score) dan het stadsgemiddelde zijn oranje of rood gekleurd. De buurtcombinaties die beter scoren dan het stadsgemiddelde zijn licht- of donkergroen gekleurd.²⁶

(dat we overigens in De Krommert 1 zien toenemen). De andere buurten waar de veiligheid verhoogd is zijn Osdorp-Midden, Westlandgracht, Dapperbuurt en Transvaalbuurt.

Subjectieve veiligheidsindex

Op de subjectieve veiligheidsindex staat nog één buurt in het rood: de Transvaalbuurt in Oost. Andere buurten die lager dan het gemiddelde in 2003 scoren zijn: Oosterparkbuurt, Hoofdweg e.o., Geuzenveld, Overtoomse Veld, De Punt en Bijlmer-Centrum. De buurten waar bewoners zich vaker onveilig voelen zijn niet gelijk aan de buurten waar het objectief ook onveilig is en andersom. De meeste samenhang is er met geweldsdelicten: in buurten waar relatief veel geweldsdelicten voorkomen, is de subjectieve veiligheid ook gering.

In 2008 is begonnen met een nieuwe meetmethode voor de enquête die als basis dient voor de veiligheidsindex. Een vergelijking met voorgaande metingen is daarom niet goed te geven.

Leefsituatiescore

Op basis van gegevens uit De Staat van de Stad wordt een leefsituatiescore berekend (zie hoofdstuk 1 voor uitleg). In deze paragraaf kijken we naar de samenhang tussen leefbaarheid en veiligheid en het algemene welzijn, in de vorm van de score op de leefsituatie-index.

Sociale cohesie en vertrouwen

Amsterdammers die de sociale cohesie in hun buurt hoger inschatten hebben een hogere score op de leefsituatie-index dan mensen die weinig sociale cohesie in hun buurt ervaren. De leefsituatie is in alle categorieën van sociale cohesie gestegen, de onderlinge verschillen blijven daarmee gelijk.

In 2008 is voor het eerst gevraagd naar het vertrouwen dat mensen hebben in hun buurtbewoners: "In welke mate kunt u mensen in uw buurt vertrouwen?" Eerder in het hoofdstuk kwam al naar voren dat dit sterk verschilt tussen groepen mensen en gebieden in de stad. De leefsituatie en het vertrouwen in de mensen in de buurt blijken sterk met elkaar samen te hangen. Uit tabel 11.30 blijkt dat mensen die geen vertrouwen in buurtgenoten hebben laag scoren op de leefsituatie-index (95) en mensen met veel vertrouwen hoog (108).

Onveiligheid en vermijding

Mensen die zich weleens onveilig voelen hebben een iets lagere score (101) op de leefsituatie-index dan mensen die zich nooit onveilig voelen (103). De frequentie waarin mensen onveiligheid ervaren is van grotere invloed: mensen die zich vaak onveilig voelen hebben een veel lagere score (94) dan mensen die zich zelden onveilig voelen (108).

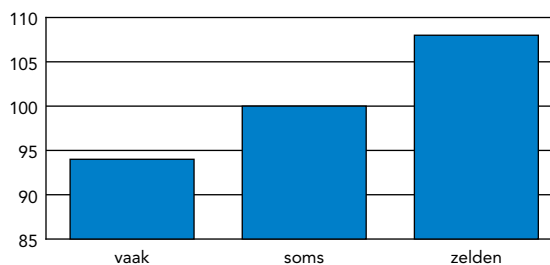
Afb. 11.29 Leefsituatiescore en sociale cohesie, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008

	2000	2002	2004	2006	2008
totaalscore 0-2 (geringe cohesie)	96	94	94	97	98
totaalscore 3-4	99	102	102	102	103
totaalscore 5-6	101	102	102	102	103
totaalscore 7-10 (grote cohesie)	103	102	101	103	105
gemiddeld	100	100	100	100	102

Afb. 11.30 Leefsituatiescore en vertrouwen in buurtbewoners, 2008 (gemiddelde = 102)

	2008
veel vertrouwen	108
redelijk vertrouwen	103
weinig vertrouwen	98
geen vertrouwen	95

Afb. 11.31 Leefsituatiescore en veiligheidsbeleving, score van mensen die zich wel eens onveilig voelen, 2008 (gemiddelde = 102)

Buurtontwikkeling

Mensen die vinden dat hun buurt er op achteruit is gegaan, hebben een lagere leefsituatiescore dan mensen die vinden dat hun buurt onveranderd is gebleven of er op vooruit is gegaan. De algemene toename in de leefsituatiescore in 2008 zien we alleen terug voor de mensen die vinden dat de ontwikkeling in de buurt gelijk is gebleven. Voor de overige groepen is de leefsituatie van 2006 op 2008 gelijk gebleven.

Afb. 11.32 Leefsituatiescore en ervaren ontwikkeling buurt, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008

	2000	2002	2004	2006	2008
achteruit	97	96	95	96	96
gelijk gebleven	101	102	103	101	104
vooruit	103	103	101	105	105
gemiddeld	100	100	100	100	102

Verhuizen

Net als in voorgaande jaren scoren mensen die misschien willen verhuizen hoger op de leefsituatie-index dan mensen die zeker wel of zeker niet willen verhuizen. Mensen die aangeven te willen verhuizen vanwege veranderingen in hun huishouden of veranderingen in werk of studie hebben gemiddeld een hoge leefsituatiescore (108 resp. 110). Ook mensen die aangeven een huis te willen kopen (110) en mensen die op zoek zijn naar een huis met tuin of balkon of wat landelijker willen wonen (108) hebben gemiddeld een hoge leefsituatiescore. Mensen die vanwege gezondheidsredenen willen (of moeten) verhuizen hebben een lage score op de leefsituatie-index (91). Ook mensen die vanwege de prijs van de huidige woning iets anders zoeken en mensen die weg moeten (bijvoorbeeld door sloop) hebben een lage leefsituatiescore (beide 99).

Afb. 11.33 Leefsituatiescore en verhuiscwensen, 2000, 2002, 2004, 2006 en 2008

	2000	2002	2004	2006	2008
wil zeker verhuizen	100	100	100	101	102
wil misschien verhuizen	100	102	104	103	104
wil niet verhuizen	101	100	98	100	102
gemiddeld	100	100	100	100	102

Noten

- 1 Bron: K. Wittebrood en T. van Dijk (SCP). *Aandacht voor de wijk, effecten van herstructurering op de leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag, 2007.
- 2 Bron: Dignum et al (Dienst Wonen). *Ruimte voor Amsterdamse kwaliteit*. Amsterdam, 2008.
- 3 Ook in de enquête Wonen in Amsterdam wordt gevraagd naar de verhuisgeneigdheid, ook hier geeft een kwart van de respondenten aan zeker te willen verhuizen.
- 4 Bron: Dienst Wonen & O+S. *Factsheet Wonen in Amsterdam verhuiscriteria. Ambities en realiteit*. Amsterdam, 2008.
- 5 Bron: Dienst Wonen. *Wonen in Amsterdam 2007: Stadsdeelprofielen*. Amsterdam, 2008.
- 6 Bijna alle verhuisredenen worden in 2008 minder vaak genoemd dan in voorgaande jaren. De respondenten hebben in 2008 gemiddeld minder verschillende redenen gegeven, 1,9 ten opzichte van 2,3 in 2004 en 2,1 in 2006.
- 7 De maat voor sociale cohesie is opgesteld op basis van vier stellingen, de stellingen over bureaucontact en samenstelling van de buurt zijn in 2008 nieuw toegevoegd in de vragenlijst en maken geen deel uit van deze maat.
- 8 Bron: O+S. *Stille gebieden in de stad*. Amsterdam, 2008.
- 9 Bron: O+S. *Zwerfvuilmeting Amsterdam. Halfjaarlijkse Amsterdamse meting van zwerfafval op de verharding (najaar 2008)*. Amsterdam, 2008.
- 10 Bron: O+S. *Analyse Noord Schoner, objectieve versus subjectieve waarneming*. Amsterdam, 2008.
- 11 Bron: Politie Amsterdam-Amstelland. *Regionale veiligheidsrapportage Amsterdam-Amstelland 2008*. Amsterdam, 2009.
- 12 Iemand wordt tot de Harde Kern Jeugd gerekend als hij tussen de 12 en 24 jaar is en wordt verdacht van drie of meer zware misdrijven die in het onderzoeksjaar werden gepleegd of als hij wordt verdacht van twee zware misdrijven en uit voorgaande jaren drie of meer antecedenten heeft.
- 13 Bron: O+S. *Criminaliteit en risicofactoren, Stand van zaken en trends 2009 1e rapportage*. Amsterdam, 2009.
- 14 Bron: WODC-*recidivestudies fact sheet 2008-1, Monitor Veelplegers 2008. Samenvatting van de resultaten*. 2008.
- 15 Idem.
- 16 Bron: SCP. *Nooit meer dezelfde, gevolgen van misdrijven voor slachtoffers*. 2009.
- 17 Bron: O+S. *Veiligheidsonderzoek 2008*. 2009.
- 18 Bron: SCP. *Slachtoffers van criminaliteit, feiten en achtergronden*. Den Haag, 2006.
- 19 Bron: SCP. *Nooit meer dezelfde, gevolgen van misdrijven voor slachtoffers*. Den Haag, 2009.
- 20 Bron: Politie Amsterdam-Amstelland. *Regionale veiligheidsrapportage Amsterdam-Amstelland 2008*. Amsterdam, 2009.
- 21 Bron: WODC. *Huiselijk geweld en herkomstland. cahier 2007-17*. 2007.
- 22 Bron: O+S. *Kindermishandeling in Amsterdam, omvang en aard van kindermishandeling op basis van politie- en jeugdzorgcijfers over 2006*. Amsterdam, 2008.
- 23 Bron: L. Buijs. *Als ze maar van me afblijven, een onderzoek naar antihomoseksueel geweld in Amsterdam*. Universiteit van Amsterdam, 2008.
- 24 J. Boers et al. 'Het effect van positieve en negatieve factoren op veiligheidsbeleving, een kwantitatieve studie onder inwoners van Amsterdam'. In: *Tijdschrift voor veiligheid* nr. 3, blz. 34-52. 2008.
- 25 In 2008 is gestart met de Veiligheidsmonitor, die in de plaats is gekomen van de Monitor Leefbaarheid en Veiligheid. De vraagstellingen zijn grotendeels gelijk gebleven, de methode van onderzoek is gewijzigd. Vergelijkingen tussen 2007 en 2008 zijn daardoor niet altijd te maken.
- 26 Het toekennen van de kleur oranje of rood is afhankelijk gesteld van een statistische maat: de standaarddeviatie. De kleur oranje wordt toegekend indien de afwijking van het gemiddelde binnen één standaarddeviatie valt. De kleur rood wordt toegekend bij afwijkingen van meer dan één standaarddeviatie. Bij de kleuren licht- en donkergroen geldt hetzelfde principe.

12

Cumulatie en ruimtelijke verdeling van participatie

Dit hoofdstuk geeft een globaal totaalbeeld van verschillen in participatie en leefbaarheid in de stad. In welke delen van de stad wordt er veel geparticipeerd en in welke juist weinig? Welke herkomstgroepen participeren relatief weinig en welke relatief veel? En waar in de stad zien we cumulaties van achterstanden?

Kernpunten

- We zien evenals in de vorige jaren grofweg een driedeling in de stad: de stadsdelen aan de randen van de stad scoren op veel terreinen onder het gemiddelde (in mindere mate Osdorp, De Baarsjes en Slotervaart), een groot deel van de negentiende-eeuwse gordel scoort op veel terreinen gemiddeld (Westerpark, Oost-Watergraafsmeer, Zeeburg). Het Centrum, Oud-Zuid, Oud-West en (in mindere mate) Zuideramstel scoren op veel terreinen positief.
- Concentraties van achterstand in werk én inkomen liggen voornamelijk in Zuidoost, in veel delen van Noord, delen van Bos en Lommer en Geuzenveld-Slotermeer, in de Indische buurt, de Diamantbuurt en de Transvaalbuurt. Deze gebieden kwamen in de vorige monitor ook al naar voren. Het gaat hierbij veelal om herstructureringsgebieden.
- In het woonmilieu *transitie* ligt de participatie en leefbaarheid op vrijwel alle terreinen onder het gemiddelde.
- In de andere herstructureringsgebieden (de woonmilieus *vergrijsde tuinstad* en in mindere mate *verbinding*) participeren bewoners op een aantal terreinen onder het gemiddelde, maar op lang niet zoveel terreinen als in *transitie*. De overige woonmilieus hebben juist op veel terreinen positievere scores dan gemiddeld.
- Ten opzichte van 2006 zijn de verschillen tussen stadsdelen kleiner geworden en die tussen de woonmilieus groter.
- De relatieve posities van herkomstgroepen zijn stabiel: duidelijke achterstand in de participatie en leefsituatie van niet-westerse allochtonen ten opzichte van autochtonen en westerse allochtonen. Surinamers zitten op veel gebieden op of net onder het gemiddelde van de stad, terwijl de andere niet-westerse groepen op veel terreinen ver onder het gemiddelde scoren.
- De verschillen in de leefsituatie-index tussen herkomstgroepen zijn iets minder groot geworden.
- Veel gebieden en bevolkingsgroepen zijn er in absolute zin op vooruitgegaan, maar niet in relatieve zin. Hun relatieve positie in de stad is niet of nauwelijks veranderd.

Evenals in de vorige editie van De Staat van de Stad wordt in dit hoofdstuk door middel van zogenaamde stoplichtkaarten aangegeven in welke gebieden van de stad het relatief goed gaat, waar gemiddeld en waar minder. Ook wordt gekeken naar het voorkomen van ruimtelijke cumulaties van problemen op primaire participatieterreinen. Daarnaast wordt een globaal beeld geschetst van de positie van de verschillende herkomstgroepen in de stad op de participatie- en leefbaarheidsterreinen.

Participatie en leefbaarheid per woongebied

In de voorafgaande hoofdstukken is voor verschillende participatie- en leefbaarheidsindicatoren nagegaan in hoeverre deze verschillen per woongebied. In dit hoofdstuk worden globaal de gebiedsverschillen weergegeven tussen indicatoren die in de voorafgaande hoofdstukken aan de orde zijn gekomen. Hierbij is aandacht voor verschillen tussen stadsdelen en tussen woonmilieus. De beschrijving van de woonmilieu staat in hoofdstuk 2. Verschillen worden globaal aangegeven in termen van onder het gemiddelde in de stad (rood), gemiddeld (geel) en boven het gemiddelde (groen).¹

Stadsdelen

In afbeelding 12.1 zijn globaal de verschillen tussen de stadsdelen op veertien participatie- en leefbaarheidsterreinen weergegeven.

Op de terreinen van participatie en leefbaarheid zien we grofweg een driedeling in de stad: aan de randen van de stad wordt op veel terreinen ondergemiddeld gescoord (Geuzenveld-Slotermeer, Zuidoost, Amsterdam-Noord, Bos en Lommer en

in mindere mate Osdorp, De Baarsjes en Slotervaart), in een groot deel van de negentiende-eeuwse gordel op veel terreinen gemiddeld (Westerpark, Oost-Watergraafsmeer, Zeeburg) en in het Centrum, Oud-Zuid, Oud-West en (in mindere mate) Zuideramstel op veel terreinen bovengemiddeld (zie afb. 12.1). Deze globale driedeling zagen we ook al in de vorige edities van De Staat van de Stad.

Leefsituatie

De gemiddelde leefsituatie heeft zich in 2008 gunstig ontwikkeld (van 100 naar 102) en veel stadsdelen zijn daar in meegegaan. Wat betreft de leefsituatie-index zijn de relatieve posities van stadsdelen ten opzichte van de vorige meting niet veranderd. Stadsdelen die een ongunstiger leefsituatie dan gemiddeld hebben zijn: Geuzenveld-Slotermeer, Amsterdam-Noord en Zuidoost. Duidelijk hoger dan gemiddeld scoren Oud-West, Oud-Zuid, Centrum en Zeeburg. De leefsituatie-index van de stadsdelen Oost-Watergraafsmeer, Zuideramstel, Osdorp, Amsterdam-Noord en Oud-West is meer dan gemiddeld toegenomen. De leefsituatie-index in Westerpark, De Baarsjes, Centrum en Oud-Zuid is ten opzichte van 2006 niet gestegen.

Primaire participatieterreinen

De stadsdelen Bos en Lommer en Geuzenveld-Slotermeer scoren op alle drie de primaire participatieterreinen (onderwijs, werk, inkomen) onder het gemiddelde. Zuidoost en Amsterdam-Noord scoren op twee van die terreinen (onderwijs en werk) negatief. Centrum en Oud-Zuid doen het op alle drie bovengemiddeld.

Dit beeld komt voor een groot deel overeen met dat in de vorige monitor. In vergelijking met de vorige monitor zien we fluctuaties voor verschillende

Afb. 12.1 Rangorde van stadsdelen naar participatie, leefbaarheid en de leefsituatie-index², 2008

	onderwijs (citoscore)	werk	welvaart	sport	uitgaan	actief in vereniging	sociale integratie (versus sociale isolatie)	politieke interesse	gezondheid	sociale cohesie	schoon en heel (versus verloedering)	rapportcijfer woonomgeving	inzet buurt of stad	leefsituatie-index
Centrum														106
Westerpark														101
Oud-West														108
Zeeburg														105
Bos en Lommer														100
De Baarsjes														102
Amsterdam-Noord														98
Geuzenveld-Slotermeer														97
Osdorp														102
Slotervaart														101
Zuidoost														98
Oost-Watergraafsmeer														103
Oud-Zuid														107
Zuideramstel														104

- relatief veel participatie op dit terrein, score hoger dan gemiddeld voor Amsterdam
- gemiddelde participatie op dit terrein, score rond het gemiddelde voor Amsterdam
- relatief weinig participatie op dit terrein, score lager dan gemiddeld voor Amsterdam

stadsdelen. Het gaat hier echter vaak om relatief kleine verschillen.³

Op het gebied van onderwijs zien we weinig verandering in de posities ten opzichte van 2006. Alleen Zeeburg zat in 2006 net onder het gemiddelde en scoort in 2008 net gemiddeld en Oost-Watergraafsmeer zat in 2006 op het gemiddelde en scoort nu net bovengemiddeld.

Op het gebied van inkomen zien we in 2008 minder sterke verschillen tussen de stadsdelen; meer stadsdelen zitten op een gemiddeld niveau dan in 2006. Zo zaten De Baarsjes, Zuidoost, Oost-Watergraafsmeer en Oud-West in 2006 onder het gemiddelde en in 2008 op het gemiddelde inkomensniveau. Zuideramstel, Osdorp en Slotervaart scoorden in 2006 bovengemiddeld op welvaart, maar scoorden in 2008 gemiddeld.

Ook op het gebied van werk zien we een aantal verschuivingen in de relatieve posities. Westerpark, Zeeburg en De Baarsjes hadden in 2006 nog een ongunstige positie, maar zitten in 2008 rond het gemiddelde stadsniveau. Ook Oud-West profiteerde van de groei in werkgelegenheid: de positie ging van gemiddeld naar bovengemiddeld. De posities van stadsdeel Amsterdam-Noord en Zuidoost verslechterden daarentegen: zij gingen van een gemiddelde score op het gebied van werk naar een ondergemiddelde score.

Ontwikkelingen per stadsdeel

Zagen we in Zuidoost van 2004 op 2006 verslechtering op verschillende terreinen, nu zien we verbetering op verschillende terreinen: het stadsdeel ging

van ondergemiddeld naar gemiddeld op het gebied van welvaart, politieke interesse en sociale cohesie. Zoals gezegd verslechtert wel de positie op het gebied van werk. De leefsituatiescore neemt conform de stedelijke ontwikkeling toe.

Oud-West is op verschillende terreinen van gemiddeld naar bovengemiddeld gegaan (werk, actief in vereniging; sociale cohesie van min naar gemiddeld) en ook de leefsituatie-index neemt sterker toe dan gemiddeld. Was de ervaren sociale cohesie in dat stadsdeel in 2006 ondergemiddeld, in 2008 is die gemiddeld.

Ook in Zeeburg nam de sociale cohesie toe, maar de factor 'schoon en heel' scoort in dit stadsdeel niet meer positief maar gemiddeld.

In Bos en Lommer zien we ook zowel positieve als negatieve ontwikkelingen. Het stadsdeel is van ondergemiddeld naar gemiddeld gegaan op het gebied van sport, actief in vereniging, gezondheid, verloedering en inzet in buurt. Maar de sociale integratie, sociale cohesie en 'schoon en heel' zijn juist onder het gemiddelde gezakt.

Amsterdam-Noord is onder het gemiddelde gezakt op inzet buurt en op 'schoon en heel'. De leefsituatie-index is wel flink verbeterd (+4, naar 98), maar blijft nog sterk onder het gemiddelde.

De positie van Geuzenveld-Slotermeer is op twee terreinen veranderd, van gemiddeld naar ondergemiddeld (sport en actief in verenigingen), maar de leefsituatie-index is wel met de gemiddelde groei meegegaan. De leefsituatie-index blijft echter op een laag niveau (97).

Westerpark is op een paar terreinen van positie

Afb. 12.2 Rangorde van woonmilieus naar participatie, leefbaarheid en de leefsituatie-index ⁴, 2008

	werk 5	welvaart	sport	uitgaan	actief in vereniging	sociale integratie (versus sociale isolatie)	politieke interesse	ervaren gezondheid	sociale cohesie	schoon en heel (versus verloedering)	rapportcijfer woonomgeving*	inzet voor buurt of stad	leefsituatie-index
centrum en centrumrand													107
verbinding													101
welgesteld stedelijk													108
transitie													96
vergrijsde tuinstad													99
dorp en Amsterdamse suburb													106
transformatie													105
water en groen													111
moderne stad en compacte vernieuwing													105

- relatief veel participatie op dit terrein, score hoger dan gemiddeld voor Amsterdam
- gemiddelde participatie op dit terrein, score rond het gemiddelde voor Amsterdam
- relatief weinig participatie op dit terrein, score lager dan gemiddeld voor Amsterdam

* Minimaal verschil in gemiddeld rapportcijfer van 0,5 of meer.

veranderd van bovengemiddeld naar gemiddeld (uitgaan, sociale integratie en inzet voor de buurt of stad) en de leefsituatie-index is niet meegegaan met de gemiddelde groei.

Slotervaart is op verschillende terreinen van gemiddeld naar ondergemiddeld gegaan (sporten, sociale integratie, sociale cohesie en 'schoon en heel') en gaat minder in de leefsituatie vooruit dan gemiddeld. Oost-Watergraafsmeer is op een aantal terreinen van positie veranderd, zowel positief als negatief, maar het opvallendst is de verdere stijging in de leefsituatie-index (+5 punten).

In Zuideramstel vonden enkele veranderingen plaats en de leefsituatie-index nam toe (+4). Hetzelfde geldt voor Osdorp (+4).

Voor Centrum en Oud-Zuid is er niet veel veranderd in de posities op de stoplichtkaart, zij blijven op veel terreinen positief scoren. De ervaren verloedering was in 2006 in Centrum hoger dan gemiddeld, maar is in 2008 net gemiddeld. De leefsituatie-index is in beide stadsdelen niet verder gestegen, maar lag daar ook al erg hoog.

Voor De Baarsjes traden verschillende veranderingen op, zowel positief als negatief, maar de leefsituatie bleef gelijk (102) en ging dus niet mee met de gemiddelde stijging.

Kortom, van 2006 op 2008 zien we globaal genomen achttuitgang in de relatieve positie op veel terreinen in stadsdeel Westerpark (van bovengemiddeld naar gemiddeld) en Slotervaart (van gemiddeld naar ondergemiddeld), terwijl we in Oud-West juist veel positieve ontwikkelingen zien (van gemiddeld naar bovengemiddeld), evenals in Zuidoost (van ondergemiddeld naar gemiddeld).

Voor de andere stadsdelen is het beeld minder duidelijk: er traden zowel positieve als negatieve veranderingen in hun relatieve positie op.

Woonmilieus

Vaak blijken de verschillen tussen woonmilieus groter dan die tussen stadsdelen. Dat komt doordat stadsdelen vaak verschillende woongebieden omvatten: in veel stadsdelen is naast oudbouw spraken van 'verse' nieuwbouw of vervangingsnieuwbouw. De differentiatie in de stadsdelen buiten de ring is daarbij zelfs groter dan in de centraal gelegen stadsdelen. Bij de berekening van het gemiddelde voor een stadsdeel kunnen deze verschillen tegen elkaar wegvallen. In afbeelding 12.2 is een globaal overzicht van de resultaten voor de woonmilieus weergegeven.

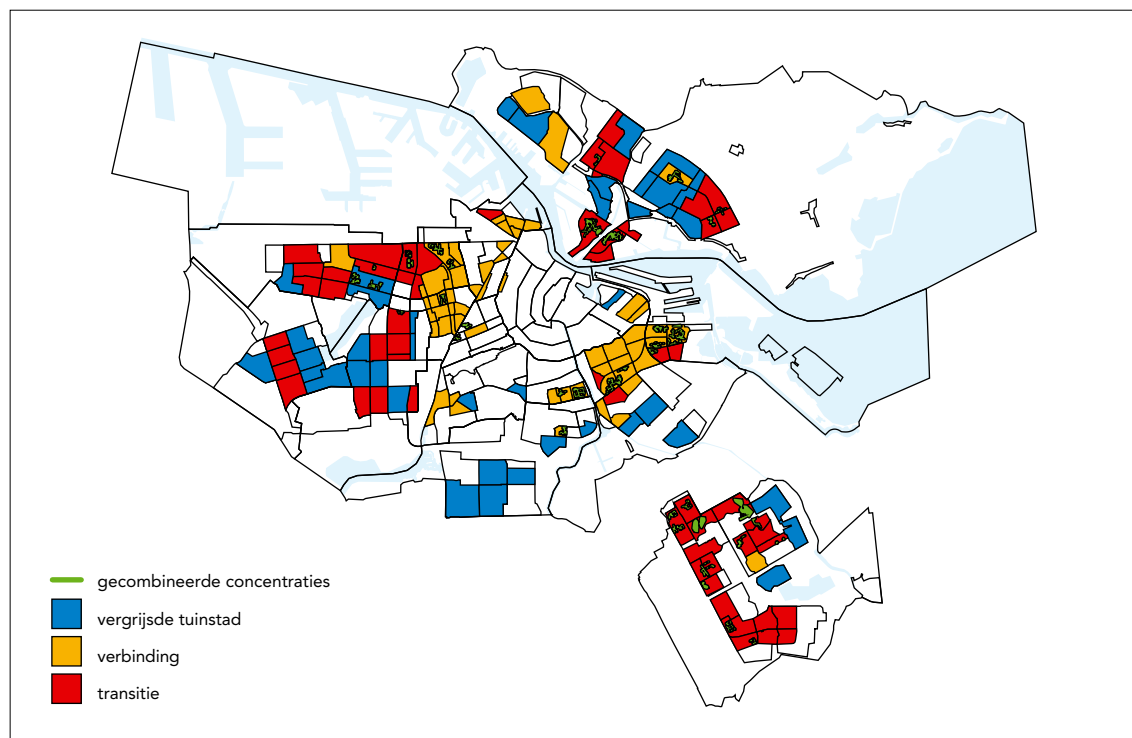
De woonmilieus die veelal liggen in herstructureringsgebieden scoren op veel terreinen duidelijk onder het gemiddelde.

In het woonmilieu *transitie* liggen de participatie en leefbaarheid op vrijwel alle terreinen onder het gemiddelde. Ook in de woonmilieus *vergrijsde tuinstad* en – in mindere mate – *verbinding* participeren bewoners op een aantal terreinen ondergemiddeld, maar op lang niet zoveel terreinen als in *transitie*.

De overige woonmilieus, waaronder de nieuwbouwmilieus, hebben juist op veel terreinen positievere scores dan gemiddeld. Opvallend daarbij is de negatieve score voor inzet voor de buurt of stad in woonmilieu *welgesteld stedelijk*.

De leefsituatie is ongunstig in de herstructureringsgebieden (de woonmilieus *transitie* en *vergrijsde tuinstad*). In het woonmilieu *verbinding*, waar grote delen van Westerpark en Oost-Watergraafsmeer toe behoren, ligt de leefsituatie rond het stadsgemiddelde. De overige woonmilieus hebben een leefsituatie die gunstiger is dan gemiddeld. Er komen geen grote verschillen naar voren tussen de nieuwbouwmilieus, met uitzondering van *water en groen*. Dit nieuwbouwmilieu haalt zelfs een hoger welzijnsniveau dan *welgesteld stedelijk*, *centrum* en *centrumrand*.

Afb. 12.3 Gecombineerde concentraties van bijstandsccliënten en geregistreerde werkloosheid (NWW'ers), 1 januari 2008

bron: Stadsmonitor Amsterdam, O+S/UvA

De woonmilieus komen niet overeen met de in vorige rapportages gebruikte woonmilieu-indeling, wat vergelijking moeilijk maakt. Wanneer we de leefsituatie-index van 2006 opnieuw berekenen voor de huidige woonmilieus dan kunnen we wel een ontwikkeling zien (zie ook hoofdstuk 1).

In vrijwel alle woonmilieus is de leefsituatie-index gestegen, het meest in *water en groen*, een milieu met een hoog aandeel woningen met een hoge WOZ-waarde, zoals het Oostelijk Havengebied en een deel van IJburg.

In het woonmilieu *transformatie*, zoals De Aker, Nieuw Sloten, het Eendrachtspark en de Ecowijk, is de gemiddelde leefsituatie niet gestegen.

In de woonmilieus *centrum* en *moderne stad en compacte vernieuwing* (stedelijke vernieuwingsbuurten zoals de Geuzenbaan, Meer en Oever, met relatief veel corporatiewoningen) is de leefsituatie minder toegenomen dan gemiddeld.

Ten opzichte van 2006 zijn de verschillen tussen de woonmilieus groter geworden. De relatieve posities, de kleuren in de tabel, van alle woonmilieus zijn niet veranderd.

Dat de verschillen tussen de stadsdelen niet en die tussen de woonmilieus wel toenemen onderstreept de gedachte dat woonmilieus (groepen van buurten met overeenkomstig profiel) een goede manier zijn om de relevante ruimtelijke verschillen te onderscheiden.

Ruimtelijke probleemcumulatie van primaire participatievormen

Een ander middel om verschillen in participatie in de gebieden in de stad in beeld te krijgen is door

participatiescores niet naast, maar over elkaar heen te leggen. Met behulp van de Stadsmonitor is in beeld gebracht waar in de stad cumulaties van achterstand op twee primaire participatieterreinen, inkomen en werk, voorkomen. Uit de voorafgaande hoofdstukken kwam naar voren dat welvaart en arbeidsparticipatie beide van groot belang zijn voor het participeren op andere terreinen en voor de leefsituatie.

Om achterstand op het terrein welvaart te meten is het aandeel bijstandsccliënten genomen waarbij bijstand een laag welvaartsniveau indiceert. Achterstand in arbeid is weergegeven aan de hand van het werkloosheidspercentage (niet-werkende werkzoekenden ingeschreven bij het UWV WERKbedrijf).

In afbeelding 12.3 is te zien waar in de stad concentraties van zowel achterstand in inkomen als werk voorkomen. Hierbij zijn de woonmilieus die veelal deel uit maken van herstructureringsgebieden onder deze kaart gelegd.

In het woonmilieu *transitie* zien we veel concentraties van beide vormen van achterstand samen, maar ook in woonmilieu *verbinding* komen ze vrij veel voor. In *vergrijsde tuinstad* zien we dergelijke concentraties alleen in Slotermeer-Zuidwest. Dit heeft te maken met de leeftijdsamenstelling van dit woonmilieu: er wonen veel 65-plussers, die niet of nauwelijks onder de doelgroepen (werkzoekenden en bijstandsontvangers) vallen.

De gecombineerde concentraties van achterstand in werk en inkomen liggen voornamelijk in Zuidoost (de Bijlmermeer), in veel delen van Noord (Volewijk, IJplein/Vogelbuurt, Nieuwendam-Noord, Buiksloter-

Afb. 12.4 Rangorde van herkomstgroepen naar participatie, leefbaarheid en de leefsituatie-index⁶, 2008

	werk	welvaart	sport	uitgaan	actief in vereniging	sociale integratie (versus sociale isolatie)	politieke interesse	gezondheid	sociale cohesie	inzet buurt of stad	leefsituatie-index
Surinamers											98
Turken											96
Marokkanen											95
overige niet-westerse landen											97
westerse landen											106
autochtonen											105

- relatief veel participatie op dit terrein, score hoger dan gemiddeld voor Amsterdam
 gemiddelde participatie op dit terrein, score rond het gemiddelde voor Amsterdam
 relatief weinig participatie op dit terrein, score lager dan gemiddeld voor Amsterdam

meer), delen van Bos en Lommer en Geuzenveld-Sloterveer, in de Indische buurt, in de Diamantbuurt en in de Transvaalbuurt. Dergelijke gebieden kwamen in de vorige monitor ook al naar voren.

Participatie en leefbaarheid naar herkomstgroepen

In de voorgaande hoofdstukken kwamen vaak grote verschillen in participatie tussen de verschillende herkomstgroepen naar voren. Afbeelding 12.4 geeft een samenvatting van deze verschillen op een aantal terreinen.

We zien een duidelijke achterstand in de participatie van niet-westerse allochtonen ten opzichte van westerse allochtonen en autochtonen. De leefsituatie-index van niet-westerse allochtonen is relatief ongunstig en zij participeren op veel terreinen minder dan gemiddeld. Surinamers zitten wel op veel gebieden op of net onder het gemiddelde van de stad, terwijl de andere niet-westerse groepen op veel terreinen ver onder het gemiddelde scoren. Daarin zit weinig verandering.

Voor alle herkomstgroepen geldt dat de leefsituatie-index in 2008 ten opzichte van de jaren daarvoor is gestegen. Ook de relatief slechte leefsituatie van Marokkanen en Turken is er flink op vooruit gegaan, maar blijft ver onder het gemiddelde. Deze groepen waren er van 2004 op 2006 iets op achteruitgegaan.

De verschillen tussen de groepen zijn iets minder groot dan in 2006. Wanneer we de situatie van de verschillende herkomstgroepen bekijken over een langere periode, dan zien we dat de leefsituatie voor alle groepen ten opzichte van 2000 is verbeterd, met uitzondering van de groep overige niet-westerse allochtonen.

Opvallend is de positieve score van Amsterdammers van Marokkaanse herkomst op ervaren sociale cohesie. In 2006 scoorden zij nog op het Amsterdamse gemiddelde. Ook Surinamers ervaren meer sociale cohesie dan voorheen: zij zijn van ondergemiddeld naar gemiddeld gegaan. Op politieke interesse zitten Surinamers nu eveneens op een gemiddeld niveau, dat in 2006 nog ondergemiddeld was. Dat geldt ook inzet voor de buurt. Zij zijn echter wel minder vaak dan voorheen actief in verenigingen (van gemiddeld naar ondergemiddeld), maar daarin wel weer actiever dan andere niet-westerse allochtonen. Voor de autochtonen en westerse allochtonen is er niet zo veel veranderd. Wel ligt de leefsituatie-index voor autochtonen in 2008 bovengemiddeld, terwijl dat in 2006 nog net gemiddeld was. De inzet voor de buurt ligt nu voor autochtonen op gemiddeld niveau, terwijl die in 2006 nog bovengemiddeld was. Autochtonen zijn vaker dan gemiddeld actief in verenigingen, in 2006 scoorden zij gemiddeld. De inkomenssituatie ligt voor westerse allochtonen op het gemiddelde niveau van de stad (2007), dat was in de vorige rapportage (gegevens 2005) nog bovengemiddeld.

Noten

1 Deze indeling suggereert soms grotere onderlinge overgangen dan er in de scores zit; de achterliggende scores kunnen immers dicht bij elkaar liggen. Bijvoorbeeld de hoogste scores die valt in de categorie 'rond het gemiddelde' (geel in de afbeelding) verschilt soms niet veel van de laagste score die valt onder de categorie 'bovengemiddeld' (groen in de afbeelding). De indeling in deze drie gradaties zegt ook niets over de mate waarin een score afwijkt van het gemiddelde over de hele stad. Bijvoorbeeld stadsdeel A kan een 50% lagere score op sporten hebben dan het Amsterdamse gemiddelde, terwijl stadsdeel B, die ook als rood (onder het gemiddelde) ingedeeld is, maar 15% lager dan het gemiddelde scoort. Afhankelijk van de spreiding werd meestal een minimaal verschil van 10% of 15% genomen. Voor onderwijs, de Citoscore, wordt van een verschil gesproken als de gemiddelde score meer dan 1,0 punt boven of onder het stadsgemiddelde ligt. Voor de ervaren sociale cohesie is vanwege de geringe spreiding een minimaal verschil van 5% van

2 het gemiddelde genomen, voor de ervaren gezondheid om diezelfde reden een minimaal verschil van 2% (in de vorige rapportage 5%). Zie voor de meting van de participatie- en leefbaarheidsbegrippen en de samenstelling van de leefsituatie-index (hoofdstuk 1) de desbetreffende hoofdstukken in deze rapportage. Welvaart is hier gemeten aan de hand van het gemiddeld besteedbaar huishoudinkomen (Wonen in Amsterdam, WIA 2007), participatie in arbeid is gemeten aan de hand van het aandeel bij het UWV WERKbedrijf ingeschreven niet-werkende werkzoekenden (NWW'ers, 1 januari 2009) van de bevolking van 15-64 jaar, en onderwijs aan de hand van de gemiddelde Citoscore in 2008 (bron DMO). Verder gaat het om verschillen in het percentage dat deelneemt aan 1 of meer sporten (afgelopen 12 maanden), 4 of meer uitgaansactiviteiten heeft (afgelopen 12 maanden), minstens 1x per maand actief deelneemt aan activiteiten van een of meer verenigingen, een score van 18 heeft op de sociale-isolatie schaal (= niet sociaal-geïsoleerd = hoog op sociale integratie),

(zeer/tamelijk) politiek geïnteresseerd is, een (zeer) goede gezondheid ervaart, en zich de laatste 12 maanden ingezet heeft voor een kwestie voor de buurt of stad (allen bron: De Staat van de Stad Amsterdam enquête 2006). Voor de overige aspecten is gekeken naar de voor die groep gemiddelde score op sociale cohesie (bron enquête), het gemiddelde rapportcijfer voor verloedering (bron enquête) en het gemiddelde rapportcijfer voor de woonomgeving (bron WIA 2007).

3 Zie noot 1.

4 Zie noten 1 en 2. Gegevens over onderwijs, in de vorm van gemiddelde Citoscores, zijn niet beschikbaar voor de woonmilieus.

5 Omdat de spreiding van het aandeel NWW'ers onder de woonmilieus groot is (variërend van 3,3% tot en met 11,9% bij een gemiddelde van 7,06%), is hier voor een afwijking van het gemiddelde een verschil van tenminste 25% aangehouden.

6 Zie noot 4.

Geraadpleegde literatuur

- Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties (AFWC). *Jaarboek 2009*. Amsterdam, 2009.
- ANP. *Meer mensen melden zich bij schuldhulpverlening*. ANP persbericht, 18 maart 2009.
- Bestuursdienst Amsterdam/MEC. *Diversiteit en Integratie. Voortgangsrapport 2004*. Amsterdam, 2004.
- Boers, J. e.a. Het effect van positieve en negatieve factoren op veiligheidsbeleving. Een kwantitatieve studie onder inwoners van Amsterdam. *Tijdschrift voor Veiligheid*, nr. 3, pp. 34-52. 2008.
- Born, J.A. van den. *The drivers of career success of the job-hopping professional in the new networked economy*. Proefschrift Universiteit Utrecht. Utrecht, 2009.
- Bouman, M. *Hollandse overmoed. Hoe de beste economie van de wereld ontspoorde*. Amsterdam, 2006.
- Buijs, L. e.a. *Als ze maar van me af blijven. Een onderzoek naar antihomoseksueel geweld in Amsterdam*. Universiteit van Amsterdam, 2008.
- Bureau Leerplicht Plus. *Bestuurlijke rapportage, schooljaar 2007-'08*. Amsterdam, 2008.
- CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek). *Ruim 300 duizend sociale uitkeringen minder in drie jaar tijd*. Webmagazine, juli 2008.
- CBS. *Bijna 95 duizend Oost-Europese werknemers in ons land*. Webmagazine, 13 oktober 2008.
- CBS. *Jaarrapport Integratie 2008*. Den Haag/Heerlen, 2008.
- CBS. *Bijstand stijgt na vier jaar daling*. Persbericht, 29 mei 2009.
- CBS. *Verbetering gezonde leefstijl stagneert*. Persbericht, 17 maart 2009.
- CBS. *Religie aan het begin van de 21ste eeuw*. Den Haag/Heerlen, 2009.
- Cebon. *Advies over SCP-model jeugdzorg*. Amsterdam, februari 2009.
- CINOP. *Stroomlijnen. Onderzoek naar de doorstroom van vmbo naar havo*. 's-Hertogenbosch, 2007.
- College van Amsterdam. *Mensen maken Amsterdam. Programakkoord 2006-2010*. Amsterdam, 2006.
- Colo. *Barometer van de stageplaatsen- en de leerbanenmarkt van Amsterdam*. Zoetermeer, 2008.
- COS (Centrum voor Onderzoek en Statistiek). *Cultuurparticipatie van Rotterdammers*, 2007. Rotterdam, 2008.
- COS. *Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2007*. Rotterdam, 2008.
- CPB (Centraal Planbureau). *Centraal Economisch Plan 2008*. Den Haag, 2008.
- CPB. *Historische krimp Nederlandse economie*. Persbericht, 16 juni 2009.
- Crul, M., A. Pasztor en F. Lelie. *De tweede generatie. Last of kansen voor de stad?* Rapport Kennisatelier. Den Haag, 2008.
- D&C Amsterdam. *Kwantitatieve eindevaluatie project D&C Amsterdam*. Amsterdam, 2008.
- Dienst Wonen, gemeente Amsterdam. *Amsterdamse koopwoningen voor gevarieerde markt*. Amsterdam, 2005.
- Dienst Wonen. *Wonen in Amsterdam 2007: Stand van zaken*. Amsterdam, 2008.
- Dienst Wonen. *Wonen in Amsterdam 2007: Stadsdeelprofielen*. Amsterdam, 2008.
- Dienst Wonen. *Eerste resultaten: woningmarkt meer in balans*. Fact sheet Wonen in Amsterdam 2007, februari 2008.
- Dienst Wonen. *Verhuiswensen. Ambities en realiteit*. Fact sheet Wonen in Amsterdam 2007, juli 2008.
- Dignum, K. (Dienst Wonen). *Stedelijke dynamiek bij stagnerende woningmarkt: Amsterdamse woonmilieus 2003*. Amsterdam, 2004.

- Dignum, K. e.a. (Dienst Wonen). *Ruimte voor Amsterdamse kwaliteit*. Amsterdam, 2008.
- Dignum, K. (Dienst Wonen). *Transformatie door nieuwbouw Amsterdamse woonmilieus 2008*. Factsheet, september 2009.
- DMO (Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, gemeente Amsterdam). *Amsterdamse resultaten primair onderwijs 2009*. Amsterdam, 2009.
- DMO. *Spiegel VO Amsterdams voortgezet onderwijs in beeld*. Amsterdam, 2009.
- DNB. *Kwartaalbericht juni 2009*. Amsterdam, 2009.
- Eerd, B. van, J. Bijl en B. Huitema. *Taalbeleid op Amsterdamse scholen voor het voortgezet onderwijs, stand van zaken en plannen voor de toekomst*. Amsterdam, 2008.
- FoodService Instituut Nederland. *Foodservice Monitor Jaarrapport 2008*. Apeldoorn, 2009.
- Frenken, K., F.G. van Oort en Th. Verburg. *Het gelijk van variëteit*. ESB, 3 juni 2005.
- Gemeente Amsterdam. *Uitvoering in Beeld. Uitvoeringsmonitor concern financiën*. Amsterdam, 2008.
- Gemeente Amsterdam. *Voortgangsrapportage Voedselbank Amsterdam*. Amsterdam, najaar 2008.
- Gemeente Amsterdam, Adviesraad Diversiteit en Integratie. *Advies doorlopende of doodlopende leerwegen*. Amsterdam, 2008.
- Gemeente Den Haag. *Stadsenquête Den Haag 2008*. Den Haag, 2008.
- Gemeente Utrecht. *Inwonersenquête 2007*. Utrecht, 2007.
- GGD Amsterdam. *Gezond zijn en gezond leven in Amsterdam. Amsterdamse Gezondheidsmonitor Gezondheidsonderzoek 2004*. Amsterdam, 2006.
- GGD Amsterdam. *Stemmings- en angststoornissen in Amsterdam: verschillen in voorkomen en zorggebruik naar etniciteit*. Amsterdamse Gezondheidsmonitor. Amsterdam, 2006.
- GGD Amsterdam. *De gezondheid van Surinamers in Amsterdam*. Amsterdam, 2006.
- GGD Amsterdam. *Jeugdgezondheidsmonitor 2008*. Amsterdam, 2008.
- GGD Amsterdam. *Factsheet Gewicht van 2- tot 4-jarigen*. Amsterdam, 2008.
- GGD Amsterdam. *Jeugdgezondheidsmonitor Amsterdam. Factsheet gezondheid, welzijn en leefstijl van leerlingen in de tweede klas van het voortgezet onderwijs in Amsterdam; schooljaar 2005-2006 en 2006-2007*. Amsterdam, 2008.
- Groot, S., J. Möhlmann en H. de Groot. *Hoe schokbestendig is de regionale economie?* ESB, 15 mei 2009.
- Heijnen, H. (Projectgroep Onderzoek GGZ Amsterdam). *Onderzoek geestelijke gezondheidszorg Amsterdam*. Amsterdam, 2006.
- IMES. *Social capital of organisations and their members: explaining the political integration of immigrants in Amsterdam*. Amsterdam, 2006.
- IVA. *De uitstroom van leerlingen uit het praktijkonderwijs in het schooljaar 2007-2008*. Tilburg, 2008.
- Kaatee, M. en A. Klos. *Jaarverslag Kopklas Amsterdam, schooljaar 2007/2008*. Amsterdam, 2008.
- Kippersluis, H. van, E. van Doorslaer en T. van Ourti. *Inkomen alleen maakt niet gezond*. ESB, 9 januari 2009.
- Kloosterboer, D. e.a. *We willen gewoon werken en belasting betalen. Een onderzoek onder Bulgaarse illegalen in Den Haag*. Vakbond Illegale Arbeiders, 2002.
- Krieken, E. van. *Nieuwe Nieuwkomers. Over de Poolse arbeidsmigranten in Amsterdam*. Bachelorscriptie sociologie UvA, 2008.
- KWIZ. *Uitvoeringsmonitor Schuldhulpverlening Amsterdam*. Rapportages over 2005, 2006, 2007 en 2008.
- Lambregts, B. *Eén Randstad bestaat wel en niet*. City Journal nr. 7. Den Haag, 2007.
- Langenberg, H. en D. van den Bergen (CBS). *Helpt economische groei in 1995-2007 door toename productiviteit*. Sociaaleconomische trends, 2e kwartaal 2009.
- Manshanden, W. e.a. *De Top 20 van Europese stedelijke regio's 1995-2007; Randstad Holland in internationaal perspectief*. TNO, 2009.
- Manting, D. en C. de Groot. *Verhuizen: kloof tussen (niet) willen en (wel) doen*. Tijdschrift voor de Volkhuysvesting, nr. 3, pp. 42-48, 2007.
- MarketResponse. *Bioscoopmonitor 2007*. Leusden, 2008.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Ruim 3200 leerlingen combineren vmbo-mbo2*. Nieuwsbericht, 12 maart 2009.
- Motivaction. *Stand.tv Meting 29: Moslims over het land van Wilders*. Amsterdam, juni 2009.
- Mulder, L. e.a. (ITS en SCO-Kohnstamm Instituut). *Inrichting en effecten van schakelklassen, resultaten van het evaluatieonderzoek schakelklassen in het schooljaar 2006/2007*. Nijmegen, 2008.
- Nabben, T., A. Benschop en D.J. Korf. *Antenne 2007. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam, 2008.

- OGA (Ontwikkelingsbedrijf Gemeente Amsterdam). *Nieuwbouwplannen Amsterdam 2007 t/m 2021*. Amsterdam, 2008.
- O+S (Dienst Onderzoek en Statistiek, gemeente Amsterdam). *Kunst en Cultuurmonitor Amsterdam 2006*. Amsterdam, 2006.
- O+S. *De Amsterdamse Burgermonitor 2006*. Amsterdam, 2006.
- O+S. *Autochtonen in Amsterdam*. Fact sheet nummer 2, maart 2007.
- O+S. *De sociale liftfunctie van Amsterdam*. Scan van de dynamiek in de stad. Amsterdam, 2007.
- O+S. *Amsterdam in cijfers 2008*. Amsterdam, 2008.
- O+S. *Amsterdamse Armoedemonitor, nummer 11*. Amsterdam, 2008.
- O+S. *Analyse Noord Schoner. Objectieve versus subjectieve waarneming*. Amsterdam, 2008.
- O+S. *Concurrentiepositie creatieve industrie Noordvleugel*. Amsterdam, 2008.
- O+S. *De Amsterdamse Burgermonitor 2008*. Amsterdam, 2008.
- O+S. Fact sheet '... want fietsen is wel erg gaaf'. Amsterdam, januari 2008.
- O+S. *Inburgeren in Amsterdam, een bestandsanalyse*. Amsterdam, 2008.
- O+S. *Kindermishandeling in Amsterdam, omvang en aard van kindermishandeling op basis van politie- en jeugdzorgcijfers over 2006*. Amsterdam, 2008.
- O+S. *Monitor creatieve industrie 2008*. Amsterdam, 2008.
- O+S. *Oost-Europese arbeidsmigranten*. Amsterdam, 2008.
- O+S. *Stille gebieden in de stad*. Amsterdam, 2008.
- O+S. *Vestigingsklimaat in Amsterdam ten tijde van economische malaise*. Amsterdam, 2009.
- O+S. *Zwerfvuilmeting Amsterdam. Halfjaarlijkse Amsterdamse meting van zwerfafval op de verharding (najaar 2008)*. Amsterdam, 2008.
- O+S. *Basisschooladvies en Cito-score. Discrepanties in het Amsterdamse basisonderwijs*. Amsterdam, 2009.
- O+S. *Criminaliteit en risicofactoren. Stand van zaken en trends 2009 1e rapportage*. Amsterdam, 2009.
- O+S. *Metropoolregio Amsterdam in cijfers 2008*. Amsterdam, 2009.
- O+S. *Metropoolregio Amsterdam 2008: Arm en rijk in beeld*. Amsterdam, 2009.
- O+S. *Stand van zaken segregatie basisonderwijs 2008*. Amsterdam, 2009.
- Onderwijsraad. *Een succesvolle start in het hoger onderwijs*. Den Haag, 2008.
- Peen, J. *Psychische gezondheid en urbanisatie*. Proefschrift Vrije Universiteit. Amsterdam, 2009.
- Politie Amsterdam-Amstelland. *Regionale veiligheidsrapportage Amsterdam-Amstelland 2008*. Amsterdam, 2009.
- Reinhart, C. en K. Rogoff. *The aftermath of financial crisis*. NBER Working Paper 14656, 2009.
- RIVM. *Nationale Atlas Volksgezondheid*. www.zorgatlas.nl, versie 3.18, 25 juni 2009.
- SCO-Kohnstamm Instituut. *Amsterdamse schakelklassen in het schooljaar 2006/2007*. Amsterdam, 2008.
- SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau). *Niet-stemmers: een onderzoek naar achtergronden en motieven in enquêtes, interviews en focusgroepen*. Den Haag, 2002.
- SCP. *Sociale uitsluiting in Nederland*. Den Haag, 2004.
- SCP. *De Sociale Staat van Nederland 2005*. Den Haag, 2005.
- SCP. *Slachtoffers van criminaliteit, feiten en achtergronden*. Den Haag, 2006.
- SCP. *De leefsituatie in de grote stad 1997-2004*. Den Haag, 2006.
- SCP. *Aandacht voor de wijk, effecten van herstructurering op de leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag, 2007.
- SCP. *De Sociale Staat van Nederland 2007*. Den Haag, 2007.
- SCP. *Het dagelijks leven van minderheden*. Den Haag, 2008.
- SCP. *Overwegend onderweg*. Den Haag, 2008.
- SCP. *De jeugd een zorg*. Den Haag, 2009.
- SCP. *Cultuurbewonderaars en cultuurbeoefenaars*. Den Haag, 2009.
- SCP. *Nooit meer dezelfde: gevolgen van misdrijven voor slachtoffers*. Den Haag, 2009.
- SCP en W.J.H. Mulier Instituut. *Rapportage sport 2008*. Den Haag, 2008.
- SEO Economisch Onderzoek. *De Amsterdamse arbeidsmarkt en de recessie*. Amsterdam, 2009.

SPOT. *Televisierapport 2008*. Amstelveen, 2008.

Stichting Atlas voor Gemeenten. *Atlas voor Gemeenten 2008*. Utrecht, 2008.

Trimbos-instituut. *Jeugd en Riskant Gedrag 2007. Kerngegevens uit het peilstationonderzoek scholieren*. Utrecht, 2008.

UWV. Banenmotor Schiphol hapert. *Arbeidsmarkt Journaal Randstad*. Amsterdam, mei 2009.

Veer, K. van der en J. de Winter. *Economisch herstel eurogebied laat op zich wachten*. ESB, 12 juni 2009.

Verwey-Jonker Instituut. *Bronnenonderzoek Integratiebeleid*. Den Haag, 2004.

VROM. *WoON 2006*. Den Haag, 2007.

Waarderingskamer. *Marktontwikkeling woningen 2007-2008*. Notitie 16 februari 2009.

WODC. *Monitor veelplegers 2008. Samenvatting van de resultaten*. Fact sheet 2008-01. Den Haag, 2008.

WODC. *Huiselijk geweld en herkomstland*. Den Haag, 2007.

Wolff, R. (ECHO Expertisecentrum Diversiteitsbeleid). *Met vallen en opstaan. Een analyse van instroom, uitval en rendementen van niet-westers allochtone studenten in het Nederlandse hoger onderwijs 1997-2005*. Utrecht, 2007.

WRR. *Vertrouwen in de school. Over de uitval van 'overbelaste' jongeren*. Den Haag, 2009.

Bijlage I

Methodeverantwoording

Participatiemonitor

Dataverzamelmethode en respons

Om de data voor dit onderzoek te verzamelen is gebruik gemaakt van een aselecte steekproef binnen de strata van veertien stadsdelen (Westpoort en Westerpark zijn samen genomen) en binnen herkomstgroepen. Het gaat hierbij om Amsterdammers van 18 jaar en ouder. Gestreefd is naar zeker 200 enquêtes per stadsdeel en 200 per herkomstgroep van niet-Nederlandse afkomst (Surinaams/Antilliaans, Turks, Marokkaans, overig niet-westers, westers). Daarnaast is ten behoeve van het onderzoek De Staat van de Aandachtswijken 1-meting (O+S, september 2009) een extra steekproef getrokken in de Amsterdamse aandachtswijken om 200 respondenten per aandachtswijk te interviewen en voor hen de leefsituatie-index te berekenen. Om de gewenste aantallen te kunnen behalen zijn in totaal ruim 24.000 adressen geselecteerd uit het bevolkingsregister.

De dataverzameling van dit onderzoek (de afname van de enquêtes) heeft plaatsgevonden in de maanden september, oktober en november 2008 en gebeurde telefonisch, schriftelijk en 'face to face' (bij dat laatste werden respondenten thuis geïnterviewd). De respondenten die een schriftelijke vragenlijst kregen toegestuurd, kregen ook de mogelijkheid om de vragenlijst online in te vullen.

In totaal is in het onderzoek gebruik gemaakt van gegevens van 4.351 personen van 18 jaar en ouder. De behaalde respons is als volgt:

- 1.246 telefonische enquêtes (aandeel van totaal: 29%),
- 2.159 schriftelijke vragenlijsten (50%),
- 679 'face to face'-interviews (16%)
- 267 online enquêtes (6%).

De 'face to face'-interviews waren voornamelijk gericht op het bereiken van groepen die moeilijk telefonisch te enquêteren zijn, zoals Amsterdammers van niet-westerse afkomst. Ook vond een groot gedeelte van deze 'face to face'-enquêtes plaats in de aandachtswijken, waar immers veel niet-westerse allochtonen wonen. Het betrof hier met name de interviews onder Amsterdammers van Turkse en Marokkaanse afkomst. Het responspercentage voor 'face to face' bedraagt 30%, voor het schriftelijke gedeelte 14%.

Het telefonische gedeelte is uitgevoerd door middel van computergestuurde telefonische interviews. Bij 'geen gehoor/in gesprek' is de eerste contactpoging maximaal vier keer herhaald. Voor het telefonische gedeelte geldt dat 34% heeft meegewerkt aan het onderzoek en 38% weigerde. Het overige deel van de steekproef was niet bereikbaar, niet in staat om mee te werken of behoorde niet tot de doelgroep.

Weging

In dit soort onderzoek is de respons in het algemeen vaak geen precieze weergave van de bedoelde populatie. Sommige groepen zijn moeilijker te bereiken dan andere of minder geneigd deel te nemen. Dat geldt bijvoorbeeld vaak voor niet-westerse allochtonen, jongeren en mensen uit de laagste inkomensklasse. Daarnaast is in dit onderzoek sprake van een steekproef binnen de strata van de stadsdelen en binnen de herkomstgroepen en is er een extra steekproef getrokken in de aandachtswijken. Zo zullen sommige groepen relatief meer of juist minder in het onderzoek vertegenwoordigd zijn dan in de werkelijke populatie. Dit kan gevolgen hebben voor de resultaten van het onderzoek. Zo kan bijvoorbeeld een lagere graad van participatie worden aangegeven dan er in werkelijkheid is. Om deze effecten te verminderen is het mogelijk om de respons voor een aantal demografische kenmerken terug te wegen naar de werkelijke populatie. Daarbij wordt er via een 'kunstgreep' voor gezorgd dat groepen die nu een te klein gewicht in de schaal leggen een groter aandeel in de respons krijgen. Als het aandeel Amsterdammers van Marokkaanse afkomst in de respons bijvoorbeeld kleiner is dan in de populatie, dan kunnen de resultaten van deze Marokkanen zwaarder meegeteld worden, zodat zij wel een representatieve afspiegeling vormen van de populatie.

De weging vond plaats met behulp van het door het CBS ontwikkelde programma Bascula. Hierbij is gewogen naar combinaties van de volgende factoren: geslacht, leeftijd, samenstelling van het huishouden, opleiding, herkomstgroep en stadsdeel. In onderstaande tabellen is voor de verdeling van de (nog ongewogen) respons op deze kenmerken te zien in hoeverre zij afwijken van de Amsterdamse populatie van 18 jaar en ouder (per 1 januari 2008).

Geslacht

Uit onderstaande tabel blijkt dat er in de respons procentueel minder mannen zijn aangetroffen dan de gehele Amsterdamse populatie telt. Daarom wordt er teruggewogen voor geslacht.

Afb. I.1 Verdeling van geslacht in de Amsterdamse populatie en in de respons (procenten)

geslacht	Amsterdam	ongewogen respons
man	49	44
vrouw	51	56

Leeftijd

De verschillen tussen de leeftijdsverdeling van de respons en die in de Amsterdamse populatie zijn niet zo groot. Wel is er een duidelijke ondervertegenwoordiging in de respons van Amsterdammers van 18 t/m 24 jaar. De factor leeftijd is daarom gewogen.

Afb. I.2 Verdeling van leeftijdsgroepen in de Amsterdamse populatie en in de respons (procenten)

leeftijdsgroep	Amsterdam	ongewogen respons
18-24 jaar	12	8
25-34 jaar	23	22
35-44 jaar	21	22
45-54 jaar	17	19
55-64 jaar	13	14
65-74 jaar	7	9
75 jaar en ouder	7	6

Samenstelling van het huishouden

De groep van twee volwassenen (met en zonder kinderen) is onder de groep respondenten oververtegenwoordigd. De categorie 'anders/onbekend' is in de respons juist ondervertegenwoordigd. Op grond van deze verschillen is gewogen voor huishoudensamenstelling.

Afb. I.3 Verdeling van type huishoudens in de Amsterdamse populatie en in de respons (procenten)

huishoudentype	Amsterdam	ongewogen respons
alleenstaand	29	28
twee volwassenen zonder kind(eren)	27	30
twee volwassenen met kind(eren)	22	30
eenoudergezin	8	8
anders/onbekend	15	4

Opleiding

Zoals in afbeelding I.4 is te zien, vormt de respons qua opleidingsniveau (hoogst afgeronde opleiding) geen representatief beeld van alle Amsterdammers. De hoogopgeleiden zijn sterk oververtegenwoordigd.

Afb. I.4 Verdeling van opleiding in de Amsterdamse populatie en in de respons (procenten)

opleiding	Amsterdam	ongewogen respons
ongeschoold	16	12
laag	18	19
middelbaar	29	24
hoog	30	38
onbekend/anders	9	7

Ook opleiding wordt daarom gewogen.

Herkomstgroep

De responsverdeling naar herkomstgroep (eerste en tweede generatie) verschilt enigszins van de werkelijke verdeling in de Amsterdamse populatie. Dit is ten dele een gevolg van de wijze van steekproeftrekking (de strata per herkomstgroep en de extra steekproef in de aandachtswijken). Om representatieve uitspraken te kunnen doen over elk van deze bevolkingsgroepen, zijn sommige etnische groepen in de steekproef en vaak ook in de respons oververtegenwoordigd. Om representatieve uitspraken te kunnen doen over de gehele Amsterdamse bevolking is dus ook de herkomstgroep gewogen.

Afb. I.5 Verdeling van herkomstgroepen in de Amsterdamse populatie en in de respons (procenten)

herkomstgroep	Amsterdam	ongewogen respons
Nederlands	54	54
Antilliaans/Surinaams	10	9
Marokkaans	7	11
Turks	4	8
overig niet-westers	9	7
westers	15	11

Stadsdelen

In dit onderzoek is gestreefd naar een minimum aantal respondenten per stadsdeel (200). Daarnaast is een extra steekproef getrokken in aandachtswijken die in bepaalde stadsdelen vaak voorkomen. In afbeelding I.6 is dan ook te zien dat het behaalde aandeel respondenten over de stadsdelen niet overeenkomt met de werkelijke verdeling over de stadsdelen. Om deze ongelijkheid recht te trekken is gewogen naar stadsdeel.

Ook is gewogen naar het voorkomen van kenmerken in elk stadsdeel, te weten: geslacht, huishoudtype (alleenwonend/niet), autochtoon/allochtoon, leeftijd (drie groepen). Binnen de hele stad is gewogen naar het voorkomen van combinaties van de bovengenoemde kenmerken, te weten: leeftijd x huishoudtype, geslacht x huishoudtype, leeftijd x geslacht, herkomstgroep x huishoudtype (alleenwonend/niet), leeftijd x herkomstgroep, en opleidingsniveau.

Afb. I.6 Verdeling van stadsdelen in de Amsterdamse
populatie en in de respons (procenten)

stadsdeel	Amsterdam	ongewogen respons
Centrum	12	5
Westerpark	5	5
Oud-West	5	6
Zeeburg	6	8
Bos en Lommer	4	8
De Baarsjes	5	8
Amsterdam-Noord	11	13
Geuzenveld-Slotermeer	5	8
Osdorp	6	7
Slotervaart	6	6
Zuidoost	10	8
Oost-Watergraafsmeer	8	8
Oud-Zuid	12	5
Zuideramstel	7	5

Bijlage II

Toelichting Stads- en Regiomonitor Amsterdam en getoonde kaarten

Beschikbaarheid

Met de Stadsmonitor kunnen over de periode vanaf 1994 tot heden gedetailleerde kaarten gemaakt worden van allerlei kenmerken van de sociaalruimtelijke structuur van de Amsterdamse bevolking.

U kunt de Stadsmonitor vinden op www.intranet.stadsmonitor.amsterdam.nl of via de website van O+S (www.os.amsterdam.nl onder online diensten) dan wel www.mapinfoserver.fmg.uva.nl. In de Regiomonitor staan gegevens over de gemeenten Amsterdam, Haarlem, Haarlemmermeer, Zaanstad, Purmerend, Diemen, Amstelveen en Almere. Met de monitor kunnen over de periode 2000-heden gedetailleerde kaarten gemaakt worden van een aantal kenmerken van de sociaalruimtelijke structuur van de bevolking van deze gemeenten.

In verband met de privacygevoeligheid van de informatie worden de allerkleinste concentratiegebieden niet zichtbaar gemaakt. Voor de vrij toegankelijke versie van de Stadsmonitor op het intranet van de gemeente Amsterdam geldt op dit moment een minimum van 100 eenheden per concentratiegebied. Om kleinere concentratiegebiedjes te kunnen zien of om toegang te krijgen tot de internetversie is een toegang met gebruikersnaam en wachtwoord nodig. Inlichtingen hierover worden verstrekt door O+S, drs. Hans de Waal, telefoon 020 251 0472, e-mail: h.waal@os.amsterdam.nl.

Toelichting

De Stadsmonitor Amsterdam is een samenwerking van O+S met de Universiteit van Amsterdam, afdeling Geografie en Planologie, en tevens de naam van het geografische informatiesysteem (GIS) dat deze samenwerking oplevert. Aan de basis van deze monitor staan statistieken van O+S, zoals die op het gebied van demografie, wonen en werken, en soms voor de gelegenheid bewerkte administraties van derden (bijvoorbeeld schoolverzuimgegevens). Deze statistieken worden bewerkt tot tabellen op het niveau van 'zes positie'-postcodegebieden. Daarvan zijn er in Amsterdam in 2008 18.368. Van deze postcodegebieden is een omtrek geconstrueerd die

zichtbaar gemaakt kan worden in een cartografisch programma; er wordt gebruik gemaakt van het programma Mapinfo.

Voor de gebruiker worden nooit aparte postcodegebieden in beeld gebracht. Dat is enerzijds niet nuttig omdat men vrijwel onmogelijk de stad kan beschrijven als het over duizenden gebiedjes zou gaan. Anderzijds is een dergelijke detaillering niet geoorloofd omdat dan de privacy van de Amsterdammers in het geding zou komen. Het programma is zo geconstrueerd dat altijd aaneengeschaalde postcodegebieden getoond worden. De grootte van die gebieden, hun vorm en exacte locatie liggen niet vast, die hangen telkens opnieuw af van een aantal criteria die men zelf mag opgeven en waarvan slechts een aantal ondergrenzen vaststaan. Gebieden komen in beeld als datgene wat men van die gebieden wil laten zien (bijvoorbeeld het aandeel jongeren) uitstijgt boven een bepaald minimumaantal en een aangegeven minimumpercentage. Dat is ook de reden waarom de aaneengeschaalde postcodegebieden aangeduid worden met concentraties. Het gaat altijd om gebieden met een zekere gezamenlijke getalsmatige omvang en een 'aanwezigheid' die ruim boven het stedelijk gemiddelde uitstijgt. In welke mate aantal en aandeel uitstijgen boven de voorgeschreven en voorgestelde ondergrenzen mag men in het programma zelf kiezen: men kan een handzame module als 'voorstel concentratie' kiezen, maar men kan ook eigen wensen laten prevaleren. Het voordeel van het werken met dergelijke concentraties is dat ze zijn opgebouwd uit zeer kleine deeltjes (de postcodegebiedjes) en daarom zeer flexibel reageren op telkens weer anders gekozen aantal- en percentagecriteria. Door deze flexibiliteit geven ze een veel beter beeld van ruimtelijke patronen en verschuivingen dan traditionele buurtcombinatie- of stadsdelenkaarten.

De in deze rapportage beschreven concentraties zijn dan ook niet 'de concentraties'. Ze zijn de uitkomst van de keuzes van de onderzoekers die soms hoofdlijnen willen beschrijven en dan weer details willen laten zien. Voor het aantal concentraties dat men in de kaart ziet maakt het bijvoorbeeld uit of men ervoor kiest om voor concentraties van alleenwonenden de

ondergrens van het aantal te leggen bij 300, 200, of bij 100. Wil men een geringer minimumaantal per samengesteld postcodegebied (het absolute minimum is uit privacyoverwegingen gesteld op 10) dan krijgt men meer en kleinere gebieden te zien dan bij een hogere ondergrens. Wanneer men een vergelijking in de tijd wil maken, bijvoorbeeld over werkloosheid, dan is het juist wenselijk om de aantal- en

percentagecriteria vergelijkbaar te houden. Daarom moet men bij beschrijving van de gevonden concentratiegebieden ook altijd aangeven wat de gekozen parameters waren.

Afbeelding II.1 omschrijft de kenmerken van de concentratiekaarten zoals ze in de hoofdstukken zijn getoond en beschreven.

Afb. II.1 Kengetallen presentaties Stadsmonitor Amsterdam

afbeelding	onderwerp	jaar 1 januari	minimum abs.	minimum %*	gebieden	basis- gegevens gebieden	groep abs.	groep %	kleur
6.14	werklozen	2006	76	19,0	25	15.694	3.440	21,9	geel
		2008	75	16,6	16	11.012	2.271	20,6	blauw
9.10	stadspashouders	2000	350	36,2	37	38.245	18.788	49,1	oranje
		2007	367	35,6	31	40.299	17.284	42,9	blauw
9.11	gebruikers stadspascheques	2000	201	26,8	40	34.493	13.012	38,0	oranje
		2007	201	22,3	42	35.079	14.270	40,7	rood
12.3	werkloosheid	2008	30	15,6	74	25.073	4.874	19,4	overlap groen
	bijstand	2008	30	15,0	51	23.590	4.112	17,4	overlap groen

* Concentratiegrens minimaal twee standaarddeviaties boven het stadsgemiddelde.

Bijlage III

Overzicht clusters en indicatoren leefsituatie-index

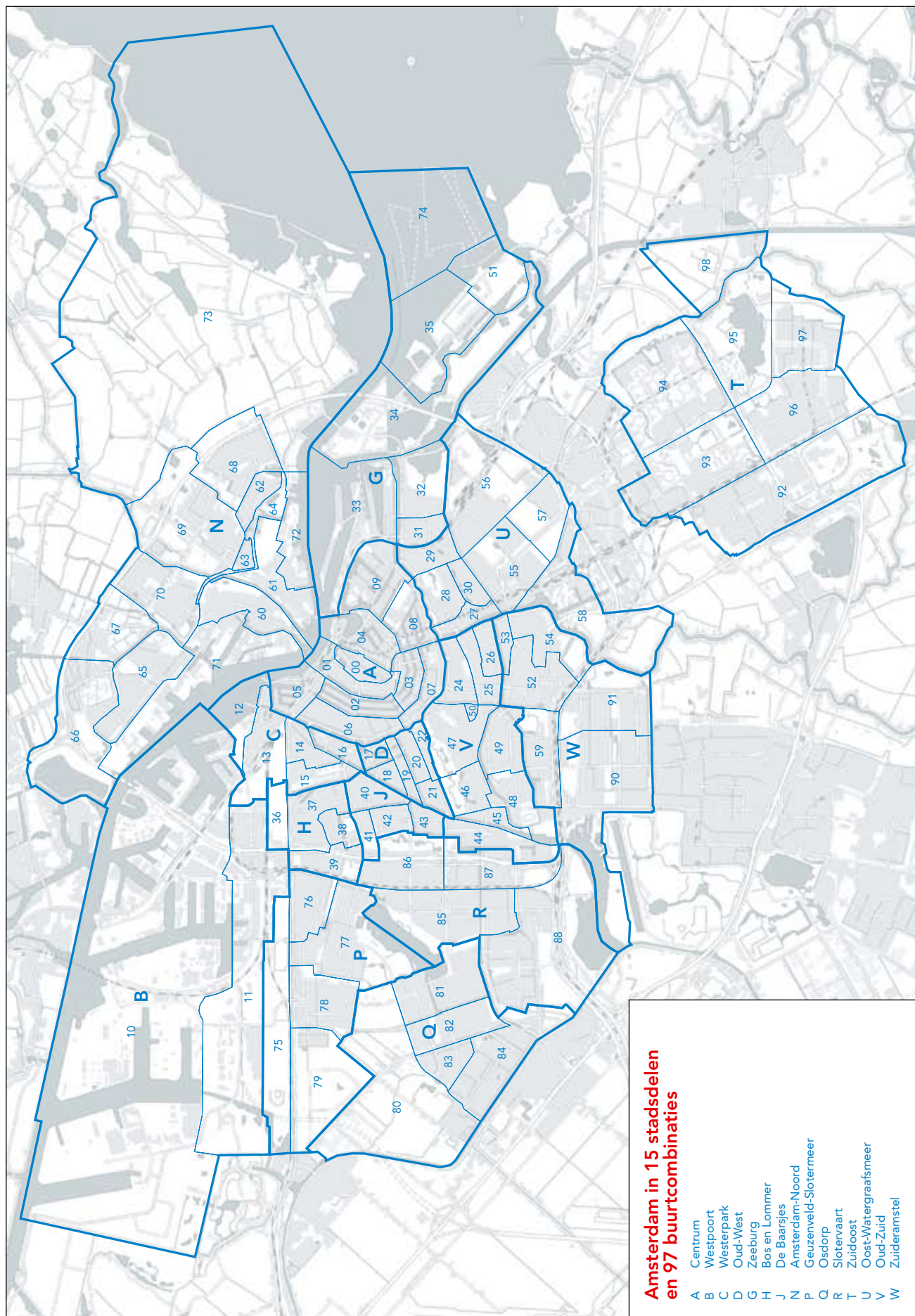
Afb. III.1 Blok Leefsituatie (SLI): clusters, indicatoren en aantal variabelen

cluster	indicator	vragen in enquête 2008	opgenomen in SLI 2008
Wonen	a. Eigendom	1	1
	b. Woningtype	1	1
	c. Aantal kamers	1	1
	d. Oppervlakte woonkamer	1	1
Gezondheid	a. Ervaren gezondheid	1	1
	b. Ervaren belemmeringen	4	2
Consumptiegoederen	a. Aantal huishoudelijke apparaten	2	2
	b. Aantal hobbyartikelen	3	3
Vrijtijdsactiviteiten	a. Aantal hobby's	1	1
	b. Aantal uitgaansactiviteiten	10	10
	c. Verenigingslidmaatschap	12	12
Mobiliteit	a. Autobezit	1	1
	b. NS-kaart	1	1
Sociale participatie	a. Vrijwilligerswerk	19	19
	b. Sociale isolatie	6	6
Sportactiviteit	a. Aantal keren sporten per week	1	1
	b. Aantal sportactiviteiten	1	1
Vakantie	a. Vakantiereis afgelopen jaar	1	1
	b. Vakantietrip in buitenland	1	1

Bijlage IV

Omschrijving van de buurtcombinaties en stadsdelen

bc	naam buurtcombinatie	bc	naam buurtcombinatie
A00	Burgwallen-Oude Zijde	N71	Buiksloterham
A01	Burgwallen-Nieuwe Zijde	N72	Nieuwendammerham
A02	Grachtengordel-West	N73	Waterland
A03	Grachtengordel-Zuid	P75	Spieringhorn
A04	Nieuwmarkt/Lastage	P76	Slotermeer-Noordoost
A05	Haarlemmerbuurt	P77	Slotermeer-Zuidwest
A06	Jordaan	P78	Geuzenveld
A07	De Weteringschans	P79	Eendracht
A08	Weesperbuurt/Plantage	Q80	Lutkemeer/Ookmeer
A09	Oostelijke Eilanden/Kadijken	Q81	Osdorp-Oost
B10	Westelijk Havengebied	Q82	Osdorp-Midden
B11	Bedrijventerrein Sloterdijk	Q83	De Punt
C12	Houthavens	Q84	Middelveldsche Akerpolder/Sloten
C13	Spaarndammer- en Zeeheldenbuurt	R85	Slotervaart
C14	Staatsliedenbuurt	R86	Overtoomse Veld
C15	Centrale Markt	R87	Westlandgracht
C16	Frederik Hendrikbuurt	R88	Sloter-/Riekerpolder
D17	Da Costabuurt	T92	Amstel III/Bullewijk
D18	Kinkerbuurt	T93	Bijlmer Centrum (D,F,H)
D19	Van Lennepbuurt	T94	Bijlmer Oost (E,G,K)
D20	Helmersbuurt	T95	Nellestein
D21	Overtoomse Sluis	T96	Holendrecht/Reigersbos
D22	Vondelbuurt	T97	Gein
G31	Indische Buurt West	T98	Driemond
G32	Indische Buurt Oost	U27	Weesperzijde
G33	Oostelijk Havengebied	U28	Oosterparkbuurt
G34	Zeeburgereiland/Nieuwe Diep	U29	Dapperbuurt
G35	IJburg West	U30	Transvaalbuurt
G51	IJburg Zuid	U55	Frankendael
G74	IJburg Oost	U56	Middenmeer
H36	Sloterdijk	U57	Betondorp
H37	Landlust	U58	De Omval
H38	Erasmuspark	V24	Oude Pijp
H39	De Kolenkit	V25	Nieuwe Pijp
J40	De Krommert	V26	Diamantbuurt
J41	Van Galenbuurt	V44	Hoofddorppeleinbuurt
J42	Hoofdweg e.o.	V45	Schinkelbuurt
J43	Westindische Buurt	V46	Willemspark
N60	Volewijk	V47	Museumkwartier
N61	IJplein/Vogelbuurt	V48	Stadionbuurt
N62	Tuindorp Nieuwendam	V49	Apollohuur
N63	Tuindorp Buiksloot	V50	Duivelseiland
N64	Nieuwendammerdijk/Buiksloterdijk	W52	Scheldebuurt
N65	Tuindorp Oostzaan	W53	IJselbuurt
N66	Oostzanerwerf	W54	Rijnbuurt
N67	Kadoelen	W59	Station Zuid/WTC e.o.
N68	Nieuwendam-Noord	W90	Buitenveldert-West
N69	Buikslotermeer	W91	Buitenveldert-Oost
N70	Banne Buiksloot		

Gemiddelde score op sociale cohesie naar stadsdelen, 2000-2008 (hoe hoger, des te meer sociale cohesie)

stadsdeel	2000	2002	2004	2006	2008
Centrum	6,3	5,9	6,1	5,9	6,3
Westerpark	5,8	5,8	6,0	6,3	6,1
Oud-West	5,7	5,1	5,5	6,2	6,0
Zeeburg	5,5	5,3	5,4	5,4	6,1
Bos en Lommer	4,1	5,1	5,1	5,4	5,5
De Baarsjes	5,0	5,4	5,7	5,4	5,7
Amsterdam-Noord	5,4	5,8	5,9	5,9	5,9
Geuzenveld-Slotermeer	5,4	5,1	5,6	5,3	5,8
Osdorp	5,4	5,6	5,7	5,4	5,6
Slotervaart	5,4	5,5	5,9	5,3	5,6
Zuidoost	5,0	5,0	5,2	5,7	6,2
Oost-Watergraafsmeer	5,2	5,8	6,1	5,8	6,1
Oud Zuid	5,8	5,8	6,1	6,1	6,4
Zuideramstel	5,6	5,8	5,8	5,8	5,9
Amsterdam	5,4	5,6	5,8	5,8	6,0

bron: DW/Wonen in Amsterdam

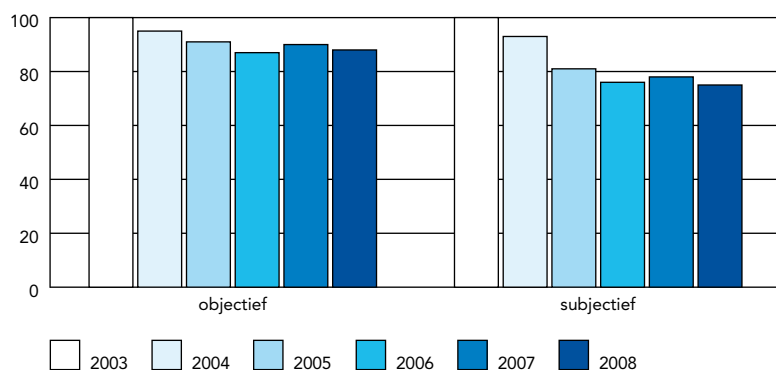
Cultuur en vrijetijdsbesteding

- Amsterdammers gingen minder vaak naar toneel, cabaret en musical dan in 2004. Bezoek aan de bioscoop, musea en popconcerten zijn juist iets populairder geworden.
- 88% van de Amsterdammers heeft toegang tot internet, in 2004 was dat nog 79%.
- Amsterdammers gaan iets vaker meerdere keren per jaar op vakantie (40% in 2008, 37% in 2002).

Leefbaarheid en veiligheid

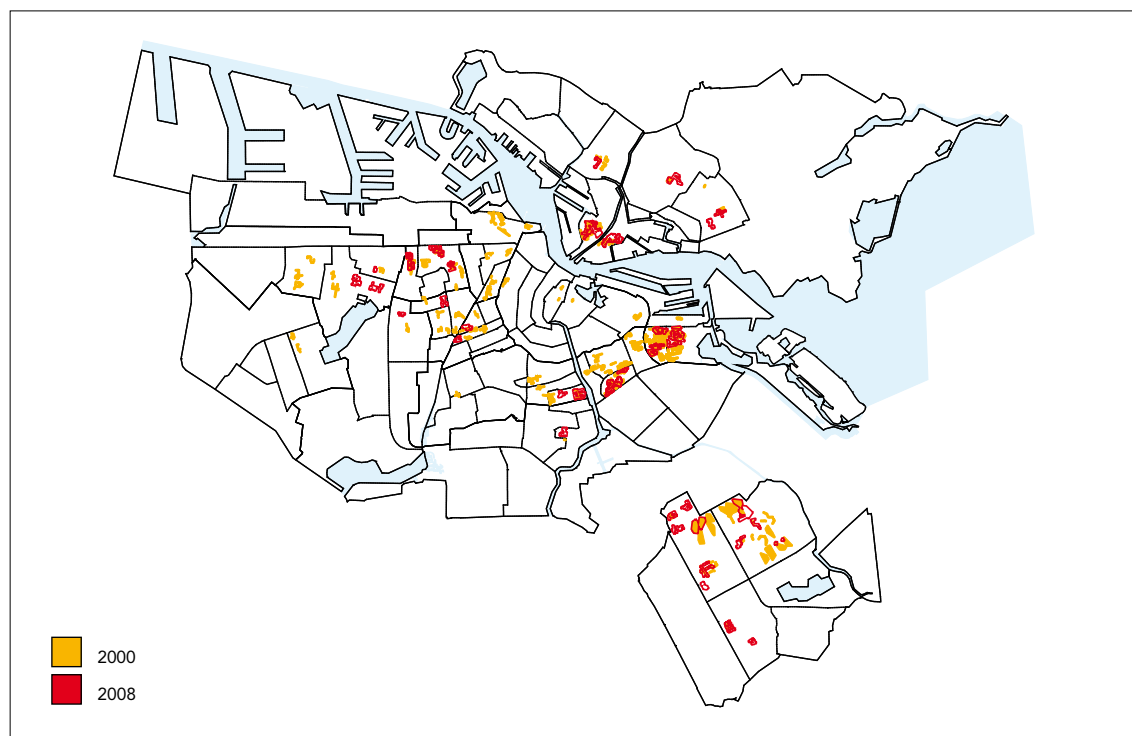
- De gemiddelde tevredenheid met de buurt neemt de afgelopen jaren iets toe (van een 6,9 in 2001 naar een 7,2 in 2007).
- Amsterdammers vinden dat de sociale omgang iets is verbeterd in de afgelopen jaren: de sociale cohesie is toegenomen van een 5,4 naar een 6,0.
- De ervaren overlast op straat neemt de laatste jaren af, behalve de ervaren overlast van jongeren.
- Het is iets schoner geworden in de stad en mensen ervaren het ook als schoner.
- De objectieve en de subjectieve veiligheid, volgens de veiligheidsindex, verbeterde in de periode 2003-2006 en is sindsdien stabiel. Ook het aandeel bewoners dat zich weleens onveilig voelt, is in de periode 2006-2008 stabiel.

Objectieve en subjectieve veiligheid in Amsterdam, 2003-2008
(hoe hoger, des te onveiliger)

bron: O+S/Monitor Leefbaarheid en Veiligheid/Veiligheidsmonitor

Gecombineerde concentraties van bijstandsccliënten en geregistreerde werkloosheid (NWW'ers), 1 januari 2000 en 1 januari 2008

bron: Stadsmonitor Amsterdam, O+S/UvA

Cumulatie

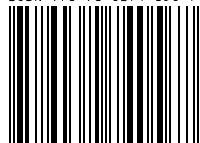
- We zien evenals in de vorige jaren grofweg een driedeling in de stad: de stadsdelen aan de randen van de stad scoren op veel terreinen onder het gemiddelde (in mindere mate Osdorp, De Baarsjes en Slotervaart), een groot deel van de negentiende-eeuwse gordel scoort op veel terreinen gemiddeld (Westerpark, Oost-Watergraafsmeer, Zeeburg). Het Centrum, Oud-Zuid, Oud-West en (in mindere mate) Zuideramstel scoren op veel terreinen positief.
- Concentraties van achterstand in werk én inkomen liggen vrij stabiel in Zuidoost, in veel delen van Noord, delen van Bos en Lommer en Geuzenveld-Slotermeer, in de Indische Buurt, de Diamantbuurt en de Transvaalbuurt. Het gaat hierbij veelal om herstructureringsgebieden.

Mixed Sources

Productgroep uit goed beheerde bossen
en andere gecontroleerde bronnen.
www.fsc.org Cert no. SCS-COC-001132
© 1996 Forest Stewardship Council

ISBN 978-90-6274-056-7

9 789062 740567 >

